

KONYALI ŞEYHZÂDE

AHMED ZİYA EFENDİ

HAYATI, ŞİİRLERİ VE İCAZETLERİ

İsmail BİLGİLİ

2017

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

**KONYALI ŞEYHZÂDE
AHMED ZİYA EFENDİ**
(HAYATI, ŞİİRLERİ VE İCAZETLERİ)

Yazar ve Editör

İsmail BİLGİLİ

bilgiliismail@hotmail.com

Tashih

Mustafa KARAKURT

Kapak Hattı

Mustafa BÜYÜKSAKARYA

Kapak Tasarımı

Ahmet KÖSTEKLİ

Sayfa Tasarımı

Procem Ajans

0332 322 22 50

1. Baskı

Dizgi Ofset Matbaacılık

0332 342 01 57

Konya Temmuz 2026

ISBN: 978-605-67284-5-7

KUDSİ

**İLİM EĞİTİM ARAŞTIRMA
ve YARDIMLAŞMA VAKFI**

Sahibata Mah. Kitapçı Arif Etik Sk. C Blok
No: 3/11 Kat: 2 (Suriçi Çarşısı) Meram/ KONYA

bilgi@muhammedkudsi.org
www.muhammedkudsi.com"

Hz. Peygamber (s.a.s) buyuruyor ki;

“Bir mümin vefât edince, bütün amelleri biter. Yalnız üç ameli bitmeyip, bunların sevâbı amel defterine yazılmaya devâm eder. Bu üç amel; sadaka-i câriye, faydalı ilim ve kendisine hayırlı duâ eden sâlih evlattır.”

(Müslim, Vasaya, 14.)

Bu eserim sebebiyle
hâsıl olacak tüm ecir ve sevâbı,

rahmetli annem **Havva BİLGİLİ**

ve rahmetli babam **Cevat BİLGİLİ**'nin

aziz ruhlarına hediye ediyor,

Yüce Rabbimden, onları sevdikleriyle haşreylesini,
cennet ve cemaliyle ağırlasını diliyorum.

YAZARIN ÖZGEÇMİŞİ

1966'da Rize Çayeli'nde doğdu. 1985 yılında Çayeli İmam Hatip Lisesi'ni, 1989 yılında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesini bitirdi. 1992 yılında “Konya Şeriyeye Sicillerinden Yüz Kırkıncı Defterde Kayıtlı Olaylar ve Hükümleri” isimli tez ile İslam Hukukunda Yüksek Lisans, 1999 yılında “İslam Hukukunda Ma'dûmun Satışı” isimli tez ile Doktora eğitimini tamamladı. 1991-2010 yılları arasında Konya Çumra Cumhuriyet Lisesi, Konya Meram A. Naci Gücüyener İÖO, Konya Meram Zafer İÖO ile Konya Karatay Anadolu İHL okullarında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ve

İHL Meslek Dersleri öğretmenliği yaptı.

2010-2011 yılları arasında Artvin Çoruh Üniversitesi Eğitim Fakültesinde; 17 Ekim 2011 - 06 Mayıs 2013 tarihlerinde Karabük Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyeliği görevinde bulundu. 13 Mayıs 2013 tarihinde başladığı Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı öğretim üyeliği görevine devam etmektedir. Evli ve üç çocuk babasıdır.

Eserleri: 1. *Dini Bilgiler* (Komisyon), Üç Elma Yayınları, Konya 2007. 2. *Kuran'ı Anlamaya Giriş* (Komisyon), Ekdağ Yayınları, Konya 2012. 3. *Muhammed Kudsî el- Bozkırî (Hoca Memiş Efendi)*, Konya 2011. 4. *İslam Hukukunda Ma'dûmun Satımı*, Konya 2011. 5. *Müderres Hasan Kudsî Efendi ve İcazetleri*, Konya 2012. 6. *Konya Kadı Sicili Defter 140*, Konya 2014. 7. *İbadet İlmihali*, Konya 2104.

Hakemli Makaleleri: 1. “İslam Hukukunda Ma'dûmun Satımı”, *İHAD*, sy. 8, Konya 2006, s. 211-238. 2. “Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi'nin Hayatı ve “Emâli'l-Vesâyâ” Adlı Eseri”, *İHAD*, sy. 12, Konya 2008, s. 301-344. 3. “Ehliyet Arızalarından İkraş Şartları ve Kısımları”, *İnönü Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sy. 1, Malatya 2010, s. 237-270. 4. “Son Dönem Osmanlı İslam Hukukçularından Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi'nin Hasan Kudsî Efendiden Aldığı ilmî İcazet”, *İTOBİAD 1*, Karabük 2012, s. 21-75. 5. Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi'nin “Ucâletü'l-Ferâiz” Adlı Eseri, *İHAD*, sy. 21, Konya 2013, s. 395-408. 6. “İslam Miras Hukukunda Kıyasın Fonksiyonu ve Kıyas Uygulamaları”, *İHAD*, sy. 22, Konya 2013, s. 225-256. 7. “İslam Hukukunda Cenin Hakkı ve Onuruyla İlgili Hükümler”, *İHAD*, sy. 24, Konya 2014, s. 219-240. 8. “Seyyid Mehmed Nesîb'in Hanefi Mezhebi Müdafaası”, *İHAD*, sy. 26, Konya 2015, s. 483-522. 9. “Hanefi Fıkıh Medeniyetine İmam Mâtürîdî'nin Katkısı”, *İHAD*, sy. 29, s. 399-423, Konya 2017.

ŞEYHZÂDE AHMED ZİYA EFENDİ
(1874 / 1923)

“Her eve bir ‘Ziya’ lazım.”

Hacı Veyiszâde Mustafa Sabri Efendi

“Kul yâ Ziyâ! İnnâ hâzâ kevserî feridi.”

De ki, “Ey Ziya! İşte Kevser havuzum, kana kana iç.”

İÇİNDEKİLER

Önsöz	15
Giriş	31
Şiir Ve İcazet.....	31
A) Şiirin Önemi Ve İslam'daki Yeri	31
B) İcazetin Eğitimdeki Yeri Ve Konya Uygulamaları	48
I. BÖLÜM	68
Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi'nin Hayatı Ve Eğitimi	68
A) Ahmed Ziya Efendi'nin Hayatı	70
a) Ziya Efendi'nin Nesebi.....	71
b) Ziya Efendi'nin Doğumu Ve Ailesi.....	76
1) Ziya Efendi'nin Dedeleri, Annesi Ve Babası	79
1.1) Dedeleri.....	79
1.1.1) Memiş Efendi.....	80
1.1.2) Ödemişli Hasan Kudsî Efendi.....	87
1.2) Annesi.....	92
1.3) Babası	93
2) Ziya Efendi'nin Ağabeyleri	106
2.1) Zeynel Abidin Efendi.....	107
2.2) Muhammed (Ali) Rıfat Efendi	122
3) Ziya Efendi'nin Evliliği Ve Kızı	131
c) Ziya Efendi'nin Şemaii Ve Ahlakı	132
d) Ziya Efendi'nin Hapsedilmesi Ve Hicreti.....	134
e) Ziya Efendi'nin Vefatı.....	136
B) Ahmed Ziya Efendi'nin Eğitimi	146
a) Ziya Efendi'nin Yaşadığı Dönem	147
b) Ziya Efendi'nin Hocaları	164
1) Muhammed Bahaüddin Efendi	165
2) Hasan Kudsî Efendi.....	171
c) Ziya Efendi'nin Öğrencileri.....	177
1) Ali Rıza Kudsî Efendi.....	178
1.1) Ali Rıza Kudsî Efendi'nin Hayatı.....	179
1.2) Ali Rıza Kudsî Efendi'nin Eğitimi	184
1.3) Ali Rıza Kudsî Efendi'nin Eserleri.....	195

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

2) Abdullah Fevzi Tanrıkulu Efendi	195
3) İbrahim Hakkı Konyalı	199
4) Hacıveyiszâde Mustafa Sabri (Kurucu) Efendi.....	201
5) Kadir Şeyhzâde Ali Sami Yücesoy	204
C) Ziya Efendi'nin Eğitimciliği	208
a) Ziya Efendi'nin İlmi Düzeyi Ve Eğitim Anlayışı	209
1) Öğrenmeyi Öğretmesi	215
2) Yetenekleri Keşfetmesi	217
3) Öğretimde Bilim-Din Birlikteliğini Savunması	218
4) Eğitime Akademik Bakışı.....	221
5) Eğitimdeki Gayesi.....	223
6) Uygulamalı Eğitimi.....	223
b) Ziya Efendi'nin Eğitim Kurumları	225
1) Bekir Sami Paşa Medresesi/Paşa Dairesi.....	226
2) Konya Islah-ı Medâris-İ İslamiye Medresesi.....	243
3) Konya Hukuk Mektebi/Fakültesi	273
4) Konya Dâru'l-İrfân Mektebi.....	277
D) Ziya Efendi'nin Eserleri	281
1) Ziya Efendi'nin Şiirleri.....	283
1.1) Kasîde-İ Dâliyye	283
1.2) Kasîde-İ Lâmiyye.....	284
1.3) Sülâfetü'l-Ferâiz	284
2) Ziya Efendi'nin İslam Hukuku Ders Kitapları	285
2.1) Mecelle-İ Ahkâm-ı Adliyye Şerhi.....	286
2.2) Emâli'l-Ferâiz.....	288
2.3) Ucâletü'l-Ferâiz	290
2.4) Emâli'l-Vesâyâ.....	292
2.5) Cezâ Kanunu.....	294
3) Ziya Efendi'nin Makaleleri	298
E) Ziya Efendi'nin Mürşitliği	299
II. BÖLÜM	300
Ahmed Ziya Efendi'nin Şiirleri.....	300
A) Ahmed Ziya Efendi'nin Şiir Kabiliyeti Ve Şiirle Öğretim	301
B) Kasîde-İ Dâliyye (Kasîde-İ Ziyâiye).....	308
a) Kasîde-İ Dâliyye (Ziyâiye)'Nin Fahrettin Kulu (Fahri Hoca Efendi) Tercümesi Ve Arapça Metni.....	314
b) Kasîde-İ Dâliyye (Ziyâiye)'Nin Abdullah Tanrıkulu Tercümesi	326

1) Kasîde Metninin Latinizesi.....	329
2) Kasîde Metninin Sadeleştirilmesi	337
3) Kasîde-î Dâliyye (Ziyâiyye)'nin Veli Sabri Uyar Orijinal Metni.....	345
c) Kasîde-î Dâliyye (Ziyâiyye)'nin Himmet Mercan Tercümesi.....	355
d) Kasîde-î Dâliyye (Ziyâiyye)'nin Ahmet Gürtaş Tercümesi.....	374
C) Kasîde-î Lâmiyye	387
a) Kasîde-î Lâmiyye'nin Arapça Metni Ve Manzum Tercümesi.....	388
b) Kasîde-î Lâmiyye'nin Değerlendirmesi.....	401
D) Sülâfetü'l-Ferâiz	407
a) Sülâfetü'l-Ferâiz'in Arapça Metni Ve Matbu Nüshası	409
b) Sülâfetü'l-Ferâiz'in Muhteva Ve Anlam Açısından Değerlendirmesi.....	425
 III. BÖLÜM	431
Ahmed Ziya Efendi'nin İcazetleri	431
A) Ahmed Ziya Efendi'nin Aldığı İcazetler	431
a) Muhammed Bahaüddin Efendi'den Aldığı İcazet	434
b) Hasan Kudsî Efendi'den Aldığı İcazet	439
1) Hasan Kudsî Efendi'den Aldığı İcazetin Değerlendirmesi	440
2) Hasan Kudsî Efendi'den Aldığı İcazetin Fıkıh İcazeti Kısmı.....	452
3) Hasan Kudsî Efendi'den Aldığı İcazetin Tercümesi.....	458
4) Hasan Kudsî Efendi'den Aldığı İcazetin Metni.....	490
B) Ahmed Ziya Efendi'nin Verdiği İcazetler.....	498
a) Ziya Efendi'nin Hukuk Mektebi Müderrisi İken Verdiği İcazetler (1909-1910)	500
b) Ziya Efendi'nin İbrahim Hakkı Konyalı'ya Verdiği İcazet (1915).....	505
c) Ziya Efendi'nin Kadir Şeyhzâde Ali Sami Yücesoy'a Verdiği İcazet (1916)	506
d) Ziya Efendi'nin Hacıveyiszâde Mustafa Sabri Kurucu'ya Verdiği İcazet (1904)	507
e) Ziya Efendi'nin Ali Rıza Kudsî'ye Verdiği İcazet (1314/1896).....	509
1) Ali Rıza Kudsî'ye Verdiği İcazetin Değerlendirmesi.....	510
2) Ali Rıza Kudsî'ye Verdiği İcazetin Tercümesi.....	512
3) Ali Rıza Kudsî'ye Verdiği İcazetin Metni	525
f) Abdullah Tanrıkulu'na Verdiği İcazet (1330/1912)	535
1) Abdullah Tanrıkulu'na Verdiği İcazetin Değerlendirmesi.....	536
2) Abdullah Tanrıkulu'na Verdiği İcazetin Tercümesi	540
3) Abdullah Tanrıkulu'na Verdiği İcazetin Metni	558
C) Diğer Öğrencilerine Verdiği İcazetler	570
Sonuç	571
Kaynakça.....	576

“Medreseler dini ilimlerle birlikte Edebiyat, Tıp, Matematik, Felsefe ve benzeri ilim dallarında da nice bilim insanları yetiştirmiştir. Bu geleneğin ihmal edilmeyip devam ettirilmesi gerekir. Zira toplumun din ilimlerinde uzmanlaşmış âlimlere ihtiyacı olduğu gibi Fen ve Edebiyat gibi sahalarda yetişmiş otoriter bilim insanına da ihtiyacı vardır.”

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

ÖNSÖZ

Cenabı Hakk'a sonsuz hamd ve sena, Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s)'e ve ona güzelce tabi olup yolundan gidenlere salat ve selam olsun ki, İslam'a hadim bir güzel ailenin üçüncü kuşak temsilcilerinden Memiş Efendi'nin torunu, Muhammed Bahaeddin Efendi'nin ortanca oğlu Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi'nin hayatını, şiirlerini ve icazetlerini kitaplaştırdık.

İlk kuşağın önemli temsilcisi **Memiş Efendi**, Ebu Said Hadimi'nin ilim yolunu geliştirerek devam ettiren, ilmi topluma sevdirek taliplerinin artmasına vesile olan, evlatları ve yetiştirdiği âlimlerle ilim merkezleri oluşturan, ilim merkezleriyle Anadolu'nun dört bir yanına bir dalga gibi ilmin yayılmasına öncülük eden, mürşit ve müderris bir karakterdir. Memiş Efendi, Halidî Bağdadî'nin halifelerinden ve Nakşî-Müceddidî öğretisinin Konya merkezli Osmanlı topraklarında idareci ve halk nezdinde kabul görmesine vesile olan önemli şahsiyetlerdendir. Memiş Efendi, dört kız ve yedi erkek çocuğuyla birlikte kendini İslam'a vakfeden, İslam'ın insanların gönlünde ve toplumsal hayatlarında yer etmesi amacıyla geçim endişesi duymadan ömrünü geçiren, yeri geldiğinde bu uğurda hicretten asla çekinmeyen ilim varisi örnek bir aile reisidir.

İkinci kuşağın mümessillerinden Memiş Efendi'nin büyük oğlu **Muhammed Bahaeddin Efendi** de babasının irşad ve tedris yolundan giderek Konya ve çevresine bu alanda büyük katkı sağlayan, cennet mekân II. Abdülhamit'in dikkatlerini celbeden mürşid ve müderris bir şahsiyettir.

Üçüncü kuşak temsilcilerinden Bahaeddin Efendi'nin ortanca oğlu **Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi** de kitabımıza konu olan -İbrahim Hakkı Konyalı'nın ifadesiyle- *dahi bir bilgindir*.¹ Osmanlı Devleti'nin iç ve dış yıkım faaliyetlerine maruz kaldığı netameli bir dönemde toplumun her yönden ıslahı için ısrar ve sabırla mücadele ve mücahede eden Ziya Efendi, hukukçu kimliği ile de ön plana çıkmış mürşid ve müderris biridir.

¹ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi Ermenek ve Mut Abideleri*, İstanbul 1967, s. 332.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Her üç kuşağın ortak vasfı **mürşid** ve **müderris** olmalarıdır. Eğitim anlayışlarında, maddi ve manevi ilimleri bir bütün olarak ele almak vardır. Hatta günümüzde müsbet ilim olarak adlandırılan akli ilimlere de medreselerinde yer vermişlerdir. Memiş Efendi'nin nesli olarak bilinen aile, aynı zamanda Nakşibendi Tarikatı Halidi-Müceddidi kolunun Anadolu mümessili konumundadır. Aile, eğitim çalışmalarını daha çok bir Nakşi zaviyesi yani tekkesi olarak 1846 yılında Konya valilerinden Bekir Sami Paşa'nın kurduğu Paşa Dairesi / Bekir Sami Paşa Medresesi'nde, daha sonra da bu medresenin bina ve eğitim müfredatıyla yenilendiği Konya Islah-ı Medaris-i İslamiyye Medresesinde devam ettirmiştir. Aslında medrese, bir Nakşi tekkesinin modern bir eğitim kurumuna dönüşünün güzel bir örneğini de oluşturmaktadır.² Medrese aile ile özdeşleşen bir eğitim kurumu hüviyetindedir.

Aslında zahir olsun batın olsun, maddi olsun manevi olsun, akli olsun nakli olsun ya da müsbet olsun bütün ilimler bir bütünün parçalarıdır. Aralarında bir şekilde irtibat olup birbirlerini tamamlamaktadırlar. İlimlerin farklı isimlerle tasnif edilmesi tahsil, tedris ve tedkikini kolaylaştırması açısından önem ve fayda arz etmektedir.

İslami ilimler, Cibril hadisinde de işaret edildiği gibi İslam'ın üç ana unsurunu oluşturan “**iman**”, “**amel**” ve “**ahlak**” üzerine bina edilmiştir. Bu unsurlardan imana dair konuları “**Kelam/ Akaid İlmi**”, amele dair konuları “**Fıkıh İlmi**” ve ahlaka dair konuları da “**Tasavvuf İlmi**”, ilmî bir disiplin içinde ele almıştır. Tefsir, hadis, siyer ve kıraat gibi ilimler ise bu üç ana ilim dalını besleyen, bunların oluşumuna katkı sağlayan, gelişimine malzeme temin eden zorunlu bilgi kaynaklarıdır. Merdiven basamakları konumunda olan bu üç ana ilim dalı birbiriyle geçişmektedir. Biri olmadan diğeri geçerli değildir. Mesela iman olmadan amelin bir faydası yoktur. Salih amel olmadan da güzel ahlak iddiası geçersizdir. Zira güzel ahlak salih amelle beslenir. Bununla birlikte güzel ahlaka ulaştırmayan amel de mükâfat anlamında kişi için herhangi bir değer ifade etmemektedir.³ Aslında iman ile amel, güzel ahlakın oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bu üç ana ilim dalı ile de ahlaken olgunlaşmış kâmil insanlardan meydana gelen huzurlu bir toplum hedeflenmektedir. Ziya Efendi ve bağlı olduğu ailenin hedefi de böyle bir toplum oluşturmaktır.

İslam dininin hedeflediği huzurlu toplumun oluşmasında, nefis terbiyesi yoluyla ahlak eğitimini amaç edinen tasavvuf ekollerinin önemli katkıları vardır. Bu katkıyı sağlayanlardan

² İsmail Bilgili, “Bekir Sami Paşa Nakşibendî Halidî Zaviyesinin Konya Islah-ı Medâris-i İslamiye Medresesine Dönüşümü Bağlamında Nakşibendiliğin İlmi Hayata Tesiri”, *Uluslararası Bahaeddin Nakşibend ve Nakşibendilik Sempozyumu*, İstanbul 02-04 Aralık 2016, Basılmamış Bildiri.

³ Geniş bilgi için bakınız: İsmail Bilgili, “Hoca Ahmed Yesevi'nin Hikmetleri Bağlamında Zahir-Batın Fikhi, Şariat-Tarikat Bütünlüğü”, 2. *Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu* 19-21 Mayıs 2016 Saraybosna, Konya 2016, c. II, s. 293-310.

biri de Nakşibendî tarikatıdır. Tarihin hangi dönemine bakılırsa bakılsın Nakşibendîliğin İslam'ın ana çizgisinden ayrılmayan, zahir ve batın ilimleri bir bütün olarak benimseyip tatbik eden bir anlayışa sahip olduğu görülecektir. Zira Nakşibendîlerin temel özelliklerinden biri **İslam dininin emir ve yasaklarına son derece bağlı olmak, âlimlere saygı duyup bidatlerden kaçınmaktır**. Bu yönüyle Nakşibendîlik bidatlerden, Batınîlik ve Hurufîlik gibi ekollerin etkisinden kendini korumuştur. Bidatlere itibar edilmediğinden Nakşibendî ekolu halk ve ilim erbabı tarafından kolayca benimsenmiş, bu sayede pek çok âlim Nakşibendîliğe yönelmiştir.⁴ Nakşibendîliğin ilme ne kadar önem verdiğini, bu tarikat mensubu mürşit, halife ve müritlerin kelam, fıkıh, tefsir ve hadis gibi İslamî ilimlerde pek çok eser kaleme almaları da göstermektedir. Bir Nakşi şeyhi olan Memiş Efendi, oğlu Bahaeddin Efendi, oğlu Ziya Efendi bu kanaatin örneklerindendir.

Nakşibendî ekolünün diğer ekollerden en bariz farkı, zahir fıkıhı yani İslam'ın hükümlerini incelemeleridir. Nakşibendîlikte mürit, dinin ahkâmına bedenlen tam riayet ettikten sonra tasavvufa yönelebilir. Nakşibendî ekolü dışındaki diğer tasavvufi ekollerde ise müridi Şeriatın ahkâmına tam bağlı hale getirmek için tasavvuf eğitimi verilir. Bu sebeple Nakşibendîler tasavvufi anlayışlarını, diğer tasavvufi anlayışların sona erdiği yerden başlayan bir yol olarak görürler. Şah-ı Nakşibend'e göre diğer bütün tarikatların vardığı nokta, Nakşî tarikatının başlangıç noktasıdır.⁵ Yani diğer tarikatlar insanların İslam'ın zahiri hükümlerine tam bağlılığını sağlamak için tasavvuf eğitimi verirler. Nakşibendi tarikatı ise insanların önce İslam'ın ahkâmına bağlanmalarını, ardından da tasavvuf eğitimi almalarını savunur.

Nakşibendî ekolü bidatlerden sakınmayı ilke edindiği gibi bidatlerin işlendiği mekânlarda bulunmayarak bidatlerin onaylanmasına neden olacak hallerden uzak durulmasını da tavsiye eder. Şafiî fakihlerinden İbn Hacer El-Heytemî (ö. 974/1566), Nakşibendîlerin bidat ve hurafelere karşı hassas olduğunu söyleyerek, Nakşibendîliği cahil sufilerin şeriata uygun olmayan tavırlarından uzak yüce bir tarikat yani tarikat-ı âliye olarak nitelendirir.⁶

Nakşibendî mürşitlerinden Ubeydullah Ahrar (ö. 895/1490) manevi mertebelere ancak Hz. Peygamber (s.a.s)'e, dini kurallara ve ehlişünnet ve cemaat yoluna uymakla ulaşılacağına belirtir.⁷ Yine Ubeydullah Ahrar ile uzun zaman sohbetleri olan Nakşî halifelerinden Mevlâna İmaduddin Abdurrahman Nurettin Cami (Molla Cami) (ö. 898/1492), kendi döneminde kadılık yaparak fetva işleriyle meşgul olur. Tasavvufta hilafeti de Sadettin Kaşgarî (ö.

4 Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşibend*, İstanbul 2002, s. 338-340.

5 Hamit Algar, *Nakşibendîlik*, Haz: A. Cüneyd Köksal, İstanbul 2007, s. 101, 105.

6 Tosun, s. 341.

7 Tosun, s. 340.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

860/1456)'den alır. Tasavvufî anlayışı İslâm'ın zahir hükümlerine sıkı bağlılığı ile bilinen 8 Molla Cami, *Nefehâtü'l-Üns* adlı eserinde konuya dikkat çekerek sufileri uyarır. Kitabına aldığı pek çok örnek olaylarla İslâm'ın hükümlerinin asıl olduğu vurgusunu yapar. 9

Nakşibendî ekolünün evveliyatından ve Hâcegan tarikatının kurucusu olan Abdulhâlîk Gücdevânî'ye göre Allah'ın kitabını sağ eline, Hz. Peygamber (s.a.s)'in sünnetini sol eline almış ve bu iki ışık arasında yol tutmuş sufiye şeytanın eli erişemez. 10 Bu ekolün mürşitleri, müritlerine öncelikli olarak fıkıh ve hadis ilmi öğrenmelerini tavsiye ederek, İslâm'ın ahkâmını kavramadan tasavvufa yönelmemeleri konusunda uyarıda bulunurlar. 11

Eş'arî kelamcısı ve Şafîî fakihi Abdulkahir el-Bağdadî (ö. 429/1037-8)'nin *el-Fark Beyne'l-Fırak* adlı eserinde ehli-sünnet ve cemaat sınıflarından biri olarak sufilerin özelliklerinden bahsederken ilk maddesinde **“İlme dalmış basiret sahibidirler”** demesi tasavvuf ekollerinin ilmi esas aldığını gösteren önemli bir tespittir. 12

Türklerin Müslüman olma sürecini hızlandıran pek çok unsurdan biri de Nakşibendî ekolünün önceki dönem önemli simalarından muhaddis Yusuf-i Hemedânî (ö. 1140) ve onun öğrencisi, Yesevî tarikatının kurucusu, Hoca Ahmed Yesevî (ö. 1166)'nin bölgedeki etkisidir. Fikri alt yapısını İslâm düşüncesinin şekillendirdiği Ahmed Yesevî, konargöçer bir hayat yaşayan Türk boyları arasında İslâm'ın iman, amel ve ahlaka yönelik hükümlerinin benimsenip uygulanmasında hikmetleri vasıtasıyla etkili olmuş, İslâm'ın yayılmasına katkı sağlamıştır. 13

Ahmed Yesevî'ye izafe edilen *Dîvân-ı Hikmet*'in kaynağı, -kendisinin de ifade ettiği gibi- ayet ve hadislerdir. Yesevî'nin, İslâm'ın iki ana kaynağı olan Kitap ve Sünneti esas alarak hikmetlerini oluşturmaları, tasavvufî düşüncesinin İslâm'ın ana kaynaklarına dayalı olduğunu göstermesi bakımından önemlidir. Yesevî, serbest halk vezninde yazdığı şiirlerinden oluşan *Dîvân-ı Hikmet*'inde tasavvufu ilim ile harmanlamıştır. Fıkıh ilmi olmadan tasavvuf ve tarikat hükümlerine tabi olunamayacağını belirten Yesevî, *Divan-ı Hikmet*'inde İslâm'ın ahkâmı olmadan ve fıkıhın hükümlerine riayet edilmeden tasavvuf ve tarikat iddiasında bulunmanın boş ve geçersiz olacağını ısrarla vurgulamış, fıkıh ilmine bağlı olmayan tasavvuf ve tarikatın makbul olamayacağını birçok hikmetinde çok net bir şekilde ifade

8 Hasan Lütfi Şuşud, *İslam Tasavvufunda Hâcegân Hanedânı*, İstanbul 1992, s. 105-106.

9 Abdurrahman (Molla) Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, Trc ve Şerh: Lamîî Çelebi, Haz: S. Uludağ, M. Kara, İstanbul 1998, s. 391.

10 Molla Cami, s. 524.

11 Tosun, s. 339.

12 Abdulkahir el-Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Ankara 1991, s. 247-248.

13 Sönmez Kutlu, *Türkler ve İslam Tasavvuru*, İSAM, Ağustos 2011, s. 157.

etmiştir. Hatta fıkıh ilminin hükümlerini gerektiği gibi uygulamayanların tarikata girmesini uygun görmemiştir. ¹⁴

Özellikle hadis ilmi tahsil eden Şah-ı Nakşbend, ilme verdiği önem sebebiyle Buhara medreselerindeki birçok ilim erbabı sohbetlerine devam ederek kendisine mürit olmuştur. Bu durum bazı âlimleri kendi medreselerinin boşalacağı endişesine sevk etmiştir. Bunun üzerine Şah-ı Nakşbend bölge âlimlerine tarikatını âlimlerin denetim ve kontrolüne açmak amacıyla şu teklifte bulunmuştur.

*“Tasavvufi anlayışımızı, yolumuzu size anlatalım. Eğer Şeriat ve sünnete uygun ise tasavvuf yolu üzere devam edelim; uygun değilse bundan vazgeçeyim.”*¹⁵

Şah-ı Nakşbend'in tasavvuf yolunu âlimlerin denetimine açma tavrı bize, Nakşbendî tarikatının Şeriatın ahkâmına ne denli bağlı olduğunu ve bu ekolde İslam dışı herhangi bir yönelişin bulunmadığına olan güvenini göstermektedir.

Tarikatın, Şeriatın emrini yerine getirmekle elde edileceğini belirten Şah-ı Nakşbend şöyle der.

*“Bizim yolumuz, sağlam halkadır. Hz. Peygamber (s.a.s)’e ve sünnetine tabi olma, eteğine tutunma, sahabenin izinden gitmektir.”*¹⁶

Şah-ı Nakşbend, helal konusunda çok titiz davrandığı için şüpheli yemeklerden kaçınır, müritlerini de sakındırmış. Emirlerin sofrasında yemek yemez, onların yemeklerini şüpheli görerek şöyle dermiş.

“Biz Allah’ın lütfu ile manen her ne elde etti isek, Kur’an ayetleri ve Hz. Peygamber (s.a.s)’in hadisleriyle amel etmek suretiyle elde etmişizdir. Bu amelden bir netice alabilmek için;

1. Takva ve şerî kurallara riayet etmek,
2. Azimete sarılmak,
3. Ehlişünnet ve cemaat prensipleriyle amel etmek ve
4. Bidatlerden kaçınmak gerekir.”

Bu prensipler, Nakşbendîliğin hükümlere karşı gösterdiği hassas yaklaşımını da ortaya koymaktadır.

¹⁴ Konuyla ilgili geniş açıklama ve örnekler için bakınız: İsmail Bilgili, “Hoca Ahmed Yesevî'nin ‘Divân-ı Hikmet’ Adlı Eserine Fikhî Açıdan Bakış”, *Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2016 Ankara, Basılmamış Tebliğ.

¹⁵ Tosun, s. 339.

¹⁶ Molla Cami, s. 720, 721, 739.

¹⁷ Tosun, s. 340.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Önceleri ilmiye sınıfında iken daha sonra sufi yolu seçen Mevlâna Halidi Bağdadi, *Şerh-i Hadisi Cibril* adlı eserinde Cibril hadisini akaid, fıkıh ve tasavvuf açısından incelemiş fakat hadisin ihsan kısmında yeterli açıklama yapmamıştır. Bunda kendisinin medresede yetişmiş bir sufi olması ve tarikatını şeriatın zahirine bağlı tutma gayretinin etkili olduğu söylenebilir. ¹⁸

Halidi Bağdadi tarikatını şeriat ilimleri üzerine bina etmiştir. Tarikatta amaca ulaşmak isteyen kişi için esas olan şeriata dair hiçbir şeyin değiştirilmemesidir. Tarikat esaslarının başında şeri ilkelere bağlılık gelmektedir. Halidi Bağdadi tarikatını, bütün işlerde ümmetin icma ettiği esaslara muhalefetten kaçınmak, Kur'an ve Sünnete uygun hareket üzere bina etmiştir. ¹⁹

Hacegan ve Nakşbendî ekolünün düşünce dünyasında İslam dininin emir ve yasaklarına bağlı olmanın yanı sıra ruhsatlarla değil, azimetle amel etme konusu da önemli bir yer tutar. Bundan dolayı Şah-ı Nakşbend azimetle amel etmek için cehri zikri terk edip hafi zikre yönelmiştir. ²⁰

Şah-ı Nakşibend'in hocası Emir Külal (ö. 772/1370) müritlerine dini emirlere bağlılığı ve ilme sarılmayı tavsiye etmekte ve şöyle demektedir;

"Size birisi mezheple ilgili bir soru sorar ve siz bilemezseniz bundan daha kötü bir şey olamaz. Zira bu durum gaflette olduğunuzun alametidir. Âlimlere yaklaşın, çünkü onlar ümmetin ışığıdır." ²¹

Burada Emir Külal, bir fıkhi meselenin bilinmemesini tasavvuf açısından gaflet olarak nitelendirmektedir. Gaflet ise tasavvufi bir tabir olup zikrin zıddıdır ve mürit için ağır kusur olarak görülmüştür.

Bu ve benzeri pek çok olay ve eserlerde yer alan bilgiler göstermektedir ki, İslam tasavvufunda ve özellikle de Nakşbendî ekolünde şeriatın ameli hükümleri olan ahkâm ve bunların elde edilip hayata geçirilmesine vesile olan ilimler, tasavvuf eğitiminden önce zorunlu görülmüştür. Neticede tarikatta dinin zahir hükümlerini öğrenmeyenlere tasavvufi incelikler verilemez.

Nakşbendî ekolüne mensup Fıkıh, Kelam, Hadis ve Tefsir gibi ilimlerde temayüz ede-

¹⁸ Abdurrahman Memiş, *Halidi Bağdadi ve Anadolu'da Halidilik*, İstanbul 2000, s. 107.

¹⁹ Memiş, s. 244-245.

²⁰ Tosun, s. 340.

²¹ Tosun, s. 339.

rek eser bırakmış âlimlerin ilmî ve tasavvufî açıdan hayatları hakkında müstakil çalışmalar yapıldığında, Nakşbendî tarikatının İslam dinine hem ilmen hem de ahlaken sağladığı hizmetler, daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmış olacaktır. İşte bu âlimlerden biri de Konyalı Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi'dir.

Bu uzun önsözden sonra kitabın içeriği hakkında kısa bilgi verelim. Kitabımızı bir giriş, üç ana bölüm olarak hazırladık. Giriş bölümünde şiirin önemi ve İslam'daki yeri ile icazetin eğitimdeki yeri ve Konya uygulamalarına değindik. Birinci bölümde Ziya Efendi'nin hayatını ele aldık. Kitabın en hacimli kısmı birinci bölümü oldu. Zira bu bölümde Ziya Efendi'nin eğitim hayatını ve eğitim müesseselerini de inceledik. İkinci bölümde Ziya Efendi'nin şiirlerini, üçüncü bölümde de Ziya Efendi'nin icazetlerini ayrıntılı çalıştık. Kitabın sonuna ek bir bölüm açmadık. Konuyla ilgili belgeleri hemen geçtiği yerde vermeyi uygun gördük.

Son olarak kitabın hazırlanma süreci hakkında kısa bilgi verelim. Kitabın hazırlık ve olgunlaşma süreci epeyce bir zaman aldı. Birkaç kez başlanmasına rağmen ne hikmetse bitirilemeden dinlenmede kaldı. Bu arada Ziya Efendi merkezli birkaç hakemli dergilerde yayınlanan makale, hakemsiz dergilerdeki yazılar, sempozyum ve kongrelerde bildiriler hazırlayıp sunma imkânı elde edildi. Bu çalışmalar da aslında kitabın olgunlaşma sürecine olumlu katkı sağladı.

Kitabın yayına hazırlanmasında gerekli tüm desteği sunan İZİ SÜT A.Ş. yetkililerine teşekkür ederim. Ayrıca kıymetli dostum, eğitimci yazar Ahmet ÇELİK hocama da değerli katkı ve teşvikleri sebebiyle teşekkür ederim. Kitabı baştan sona kadar titizlikle okuyarak gerekli tashihleri yapan Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni muhterem dostum Mustafa KARAKURT hocama da teşekkür ederim. Özellikle de kitabın bir an önce çıkması için arada bir hatırlatıp talep ve teşviklerinde ısrarda bulunan Hüseyin İZİ Bey'e şükranlarımı sunar, kitabın hayırlara vesile olmasını Yüce Mevlâmdan niyaz ederim.

Sa'y ve gayret bizden, inayet ve tevfiik Cenabı Hak'tandır.

İsmail BİLGİLİ

Konya 2017

“Talebe, dinin gül bahçesinde yetiştirilmeyi bekleyen taze fidanlardır. İman ehlinin gönül meyvesi olan talebenin desteklenmesi, gerekli yardımların yapılması İslam âlemi için zaruridir. Aksi halde ilim ve marifet meşalesi sona erecektir.”

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

GİRİŞ

ŞİİR VE İCAZET

Ahmed Ziya Efendi'nin şiir ve icazetlerini konu edindiğimiz eserimizin giriş bölümünde şiirin İslam'daki yerine, Kur'an-ı Kerim ve Hz. Peygamber (s.a.s)'in bakış açısıyla bir değerlendirmede bulunup icazetin İslam eğitimindeki önemine özellikle de Konya uygulamalarına örnekleriyle yer vereceğiz.

A) ŞİİRİN ÖNEMİ VE İSLAM'DAKİ YERİ

Düşünce, hayal ve his dünyasını edebî ve belîğ bir üslupla, ahenkli bir şekilde ifade etme sanatı olarak da tanımlanan şiir, sözlükte bir şeyi incelikleriyle kavrayarak bilmek, ölçülü söz söylemek gibi anlamlara gelmektedir. Şiiri şiir yapan temel unsurlar his, hayal, ilham, lafız-mana ilişkisi, vezin-kafiye, kasıt ve niyet şeklinde belirlenebilir.²²

Hayatı, hayatta olanı, duygu, düşünce ve hayalleri yansıtmada müracaat edilen edebiyatın önemli bir kısmını oluşturan şiir, söz sanatı, estetik duyguların kısa ve öz olarak ifadesidir. Şiirin, medeniyet tarihinde insanların ilgi alanına girdiği, dini ya da din dışı konularda kendine yer edinerek gelişimini sürdürdüğü bilinmektedir. Şiir, asırlar boyunca edebiyatın asıl anlatım aracı olarak kullanılmış, edebi zevk ve neşeler şiirle karşılık bulmuştur. İnsanoğlu acısını, sevincini ve yaşadığı farklı olayları ifade etmede şiire başvurmuştur.

İnsanın ruh dünyasını, hayallerini, ideal ve beklentilerini veciz bir şekilde ifade eden şiir, hissiyatın yani duyguların belîğ bir tarzda dışa yansımaları sağlamıştır. Şiir bir toplumun ortak benliği, hafızasını oluşturması bakımından da önemlidir. Toplamlar, tarihe mal olmuş kültür ve gelenek anlamında her türlü sosyal faaliyetlerini koruyup aktarmada sözlü ve yazılı şiiri aracı kılmışlardır. İnsanoğlu şiiri, övme ve yermede kullanmış, şiir vasıtasıyla fayda ve zarara sebep olmuştur. Önce sözlü sonra yazılı edebiyat olarak gelişen şiir vasıtasıyla tarihin tespit ve muhafazası da sağlanmıştır. Şiirin tarihi seyri içinde her iki yönde kullanıldığına dair

²² İsmail Durmuş, "Şiir", *DİA*, 2010 (144-154), XXXIX, s. 148.

Seyhzâde Ahmed Ziya Efendi

pek çok örnek görmek mümkündür. Şiirle kişinin sahip olduğu hissiyat dile getirildiği gibi, manzum eserler vasıtasıyla ilmi bilgi de aktararak şiir, çok yönlü kullanılmıştır.

İslamî şiir anlayışında özellikle mutasavvıf şairler, şiirin kaynağını ilham olarak görürken, bazıları ise şiirde akıl ve ilhamın etkisini birlikte kabul ederler. Şiiri, özellikle tasavvufi gelenek açısından ele aldığımızda, manevi gerçekliğe ilişkin bir tecrübenin dışa vurulmasının dil düzeyindeki bir sonucu ve ilhamla bağlantılı bir sır olarak görmemiz mümkündür. Zira ilhamın şuurlu bir biçimde dışa vurumu şiirle gerçekleşmektedir. Bir anlık parlama ile kalbe doğan ilham, şairin ateşleyicisidir.²³

Şiir ve şair Cahiliye dönemi Araplarının hayatında da çok önemli bir yere sahipti. Mensur eserlerden hitabet, kitabet, vasiyet, meseller, hikmetli sözler ve kâhinlerin secili sözleri de edebi metinler olarak kabul edilirken sanat deyince akla ilk olarak hitabet ile şiir gelirdi ve şiir diğerlerinden daha üstün tutulurdu. Bunda coğrafyanın da biraz etkisi olduğu söylenebilir. Cahiliye Arapları şiir sanatındaki vezni ilk olarak, deve sırtında günlerce süren yolculuklarında devenin attığı adımlarla buldular. Cahiliye dönemine ait en eski şiirler İslam'dan yüz elli sene öncesine dayanır. Cahiliye devrinde bazı kasidelerin altın ile yazılarak Kâbe'nin duvarlarına asıldığı rivayet olunur ki bunlar *"el-Mu'allakâtu's-Seb'a"* diye meşhurdur. İmru'ülkays (ö. 540), Zuhayr, Lebîd (ö. 660), en-Nâbîga ez-Zubyanî (ö. 604), Tarafe (ö. 564), Antara (ö. 614) şiiri asılan yedi şairden birkaçıdır.²⁴

Cahiliye dönemi Arap toplumu için bir şair çok yönlü bir karakter olarak görülür âlim, tarihçi, kâhin, sihirbaz, rahip, savaşçı, elçi, cinlerle temasa geçen kişi olarak kabul edilirdi. Ayrıca Araplar büyük şairleri yaşadıkları kavmin en önemli kişisi olarak da değerlendirirdi. Şairlerin büyümlü güçlere sahip olduklarına, kâhinlerin ve cinlerin onlara bu sözleri öğrettiklerine inanılır, bu sebeple onlardan çekinilirdi. Şair aynı zamanda rahiplik yapan, kabile fertleri arasında dini düşünce ve fikirlerinin yayılmasına öncülük eden güçlü bir figürdü. Bir kabilenin büyük bir şairi olması, o kabile için büyük bir şeref sayılırdı.²⁵

Cahiliye dönemi şiirinde şehevi duyguları harekete geçirecek konulara sıkça yer verilmesi, asabiyetçi, kavmiyetçi unsurların ağırlıklı yer tutması, şiirin menfaat için övme ve yerme aracı olarak kullanılması gibi unsurlar yoğun bir şekilde işlenirdi.²⁶

Kur'an-ı Kerim'in nazil olmaya başladığı dönem ve coğrafyada şiir tamamen din dışı

²³ Sıtkı Nazik, *"Kaynağı ve Bağlayıcılığı Yönüyle Hz. Peygamber ve Şairlerin Sözü -Divan Şairi Örneği-*", Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, cilt 5, sayı 22, Yaz 2012 (122-135), s. 126.

²⁴ İsmail Güleç, *"İslam'da Şiir ve Şair Algısına Kimi Tespitler"*, Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi 13, İstanbul 2014, (1-14), s. 1-2.

²⁵ Güleç, s. 4.

²⁶ Nazik, s. 123.

ve hatta din karşıtı bir hale gelmiş durumdaydı. Araplar nazarında şiir, sözün en yücesi ve sihirli bir güce sahip olduğu kabul edilse de onlar, Kur'an-ı Kerim'in eşsiz belagat, nazım, yücelik ve taklit edilmezliğiyle hayret ve dehşete düşmüşler, benzer bir söz söylemek hususunda aciz kalmışlardır. Şiir, Cahiliye Araplarına göre bütün üslup ve tasvirleri sayesinde edebi güzelliklerin zirvesi olduğu için, benzerini hiç duymadıkları ezeli ve edebi bir söz karşısında hayret ve şaşkınlıklarından dolayı Kur'an-ı Kerim'e şiir demişlerdir. Zira şiir onlara göre sözlerin en üstünüdür. Kur'an-ı Kerim cümlelerinin yüceliğini ifade etmede şiir nitelemesi yapmışlardır. Aynı şekilde Kureyş müşrikleri peygamberlik kavramına o gün için yabancı olduklarından Kur'an-ı Kerimin o eşsiz cümlelerini aktaran Hz. Peygamber (s.a.s)'e "şair" diyerek kendilerince en büyük ismi vermişler.²⁷

Allah, şiirde ileri seviyede olan Cahiliye Araplarının dikkatini çekmek ve onların İslam'a ilgisini sağlayıp yakınlaşmalarını temin etmek amacıyla onlara anladıkları üstün ve edebî cümlelerle kitabını göndermiştir. Bu metot Cenabı Hakk'ın kullarını İslam'a çağırmada kullandığı bir üsluptur. Zira Allah bir dönemde şöhret bulup insanlar arasında yayılan yeteneğe göre peygamberlerine mucizeler vermiştir. Mesela Hz. Musa döneminde sihir ve sihirbazlık çok yaygın olduğu için Allah, Hz. Musa'ya sihirbazları yenecek onların sihirlerini itibarsızlaştıracak mucizeler vermişti. Yine Hz. İsa döneminde tebabet ileri seviyede olduğu için Allah, Hz. İsa'yı körlerin görmesini sağlamak ve ölüleri diriltmek gibi doktorların yapamayacağı mucizelerle göndermişti.²⁸

Kur'an-ı Kerimin eşsiz nazmı ve erişilemez edebi üslubu, insanları aciz bırakır nitelikte büyük bir mucizedir. Kur'an-ı Kerimin bu icazını ancak şiirden anlayan erbabı takdir edebilirdi. Cenabı Hak da onu edebiyattan anlayan şiiri tanıyan bir topluma gönderdi ki, gelen cümlelerin insan sözü olmadığını hemen tespit etsinler, yalanlamaya kalkıldığında da tutarlı bir delil beyan edemesinler.

Müşriklerin, Hz. Peygamber (s.a.s)'in şair, hatta mecnun bir şair ve de Kur'an-ı Kerim'in şiir, ayetlerin ise sadece rüyalar olduğu iddialarına dayanak bulup da İslâm'ı daha kolay reddetme ihtimalini bertaraf etmek için Allah, Hz. Peygamber (s.a.s)'e şiir nazmetmeyi öğretmemiştir. Cenab-ı Hak *"Biz ona şiir öğretmedik, zaten buna ihtiyacı da yoktu. Bu bir öğüt ve apaçık bir Kur'andı"*²⁹ ayeti ile bazı Arapların iddialarına cevap vermiştir. Bununla birlikte Kur'an-ı Kerim, insanların sosyal ve kültürel hayatlarında önemli bir yer işgal eden şiiri ve şairleri mutlak olarak yermemiş, bilâkis şiirin iyisine ve güzeline insanları özendirmiştir.³⁰

27 Nazik, s. 123-124.

28 Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1895), Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ, İstanbul 1966, I, 75-76.

29 Yasin 36/69.

30 Nazik, s. 124.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Cahiliye döneminde gerçekten Araplar edebiyatta zirve yapmışlardı ve kendileriyle şiirde yarışacak hiçbir millet de yoktu. Çünkü şiir onların kültür ve inanç hayatlarını barındırıyordu. Bu sebeple şiirlerine çok güveniyor, her vesile ile şiir inşad ediyorlardı. Her yıl düzenledikleri panayirlarda farklı bölgelerden gelen şairler arasında şiir yarışmaları düzenliyorlar, panayirlarda şairler ve hatipler birbirlerine üstünlük sağlamak için bütün edebi hünerlerini ortaya koyuyorlardı. Arapların şiir ve hitabete önem vermeleri, Arap dilinin detaylı tahlil edilmesi sonucunu da doğuruyordu.

Şiirden anlayan cahiliye Arap şairleri, Kur'an-ı Kerim ayetlerinin belîğ üslubu karşısında boyun eğmek, ayetlerin icazını teslim etmek zorunda kalmışlardır. Buna delil olacak pek çok olay da kitaplarda kaydedilmiştir. Bunlardan biri şu şekildedir. Kâbe duvarına asılı yedi şiir sahiplerinden biri olan İmruülkays'ın kızkardeşi hayattaydı; bir gün Hud suresinde yer alan şu ayeti işitti.

“Yere, ‘Ey yer, suyunu çek’ göğe ‘Ey gök, sen de tut’ denildi. Su çekildi, iş bitti ve gemi Cûdî dağına oturdu ve ‘zalimler topluluğu Allah’ın rahmetinden uzak olsun’ denildi.”³¹

İmruülkays'ın kız kardeşi ayeti işitir işitmez koşarak Kâbe'ye gitti ve “Artık kimsenin söyleyecek bir şeyi kalmadı. Bu belağat karşısında kardeşimin şiiri de duramaz” diyerek İmruülkays'ın en üstte asılı bulunan kasîdesini duvardan indirdi. Diğer muallâka şairleri, en meşhur kasîdenin kaldırıldığını görünce hepsi birer birer şiirlerini indirirler.³²

Hız. Peygamber (s.a.s) döneminde ayetleri işitince fesahat ve belağatı karşısında iman eden sahabeden Hız. Ömer'i, şair Tufeyl b. Amr'i, Dıman b. Salebe'yi, Ebu Zerri'l-Ğıfârî'nin kardeşi Üneys'i, Amr b. Cemuh'u ve Kays b. Nesibe'yi de sayabiliriz.³³

Kur'an-ı Kerim'in benzerini getirmekten muhatabını aciz bırakan üslubuna rağmen o asla bir şiir kitabı olmadığı gibi, onu bize tebliğ ve beyan eden Hız. Peygamber (s.a.s) de bir şair değildi. Cahiliye müşriklerinden şair Velid b. Muğire bile Hız. Peygamber'in şair olamayacağını ve söylediği sözlerin de şiir olarak nitelendirilemeyeceğini açıkça ifade etmiştir.³⁴

Bir gün Velid b. Muğire Peygamberimiz (s.a.v.)'e gelmiş, Efendimiz (s.a.v.) de ona Kur'an-ı Kerim okumuştı. Sanki Velid kalben rikkata gelir gibi olmuş. Bu durum Ebû Cehl'e ulaşınca derhal Velid'in yanına gelip “Yâ amca! Kavmin sana biraz mal toplamak görüşün-

31 Hud 11/44.

32 Cevdet Paşa, *Kıyas-ı Enbiyâ*, I, 79.

33 <http://www.risaleonline.com/makale/kurandaki-belagatin-fevkalade-tesiri> (Erişim: 05.08.2015)

34 Cevdet Paşa, I, 78.

deler” demiş. Velid “Ne için” deyince “Sana vermek için. Çünkü sen Muhammed’e ondan gelebilecek bir şey umudu ile gittin” demiş. Velid de “Kureyş kesinlikle bilir ki ben onların malı en çok olanlarından biriyim” demiş. Ebû Cehil de “Öyleyse sen Muhammed hakkında kavminin duyabileceği öyle bir söz söyleki senin onu sevmediğin veya sözlerini reddettiğin belli olsun” demiş. Velid de Kur’an-ı Kerim hakkında şu itiraflarda bulunmuş.

“Ne söyleyeyim ki vallahi aranızda şiiri benden daha iyi bilen şiirin recezini, kasidesini ve cin şiirlerini daha iyi tanıyan hiç kimse yok. Vallahi onun dediklerinde buna benzer bir şey yok. Vallahi onun söylediği sözde bir tatlılık, Üzerinde bir parlaklık var. O sözlerin uçları (dalları yücresi) meyveli, kökünün suyu boldur. O söze kimse üstün gelemes, o söz onlara üstün gelir. O altına aldığı (silindir gibi) ezer.”³⁵

Kur’an-ı Kerim, İslâm öncesi şiirlerde yer alan yalan sözleri, iftira ve kişilik haklarına saldırıyı, aşırı hiciv gibi ifadeleri hoş karşılamadığı gibi, Hz. Peygamber (s.a.s)’in de şâir olamayacağını birçok ayetle izah etmektedir.³⁶

Cenabı Hak, Kur’an-ı Kerim’in bir şair sözü olamayacağını;

“O bir şairin sözü değildir”³⁷ ayetiyle beyan eder.

Kur’an-ı Kerim, Mekke’de nazil olan ve şairler anlamına gelen Şu’arâ suresinin son ayetlerinde şairler ve onlara uyanları tenkit eder. Tenkit sebebini de şairlerin avare gezinip yapmadıkları şeyleri yapmış gibi söylemeleri olarak belirtir.

“O şairlere azgınlar uyar. Onların her vadide şaşkın şaşkın dolaştıklarını ve yapmadıklarını yaptık dediklerini görmez misin?”³⁸

Bu ayetler indiğinde Hz. Peygamber (s.a.s)’in şairleri olan Hassan b. Sabit (ö. 62/682), Abdullah b. Revaha (ö. 8/629) ve Ka’b b. Malik (ö. 50/670) üzüntülü bir halde Hz. Peygamber (s.a.s)’e gelerek durumlarını sorarlar. Hz. Peygamber (s.a.s) de onlara surenin devamında yer alan;

“Ancak inanıp yararlı iş işleyenler, Allah’ı çok ananlar ve haksızlığa uğratıldıklarında haklarını alanlar bunun dışındadır”³⁹ ayetini okuyarak kendilerinin azarlanan şairlerden

³⁵ Beyhakî, *Delâilü’n-Nübüvve*, I-II, Takdim ve Tahkik: Abdurrahman Muhammed Osman, Kahire 1389/1969, I, 445-446.

³⁶ M. Akif Özdoğan, “Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber’in Dil ve Edebiyattaki Yeri Bir Bakış”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt 5, sayı 4, 2005 (223-242), s. 240.

³⁷ Hâkka 69/41.

³⁸ Şu’arâ 26/224-226.

³⁹ Şu’arâ 26/227.

olmadığını ifade eder.⁴⁰ Bu ayet ile aslında şiir yazmanın yasaklanmadığı ve mümin şairlerin de kınanmadığı netleşir.

Şiirin baskın olduğu bir ortamda yetişmesine rağmen Hz. Peygamber (s.a.s), çocukluğundan beri şiirden uzak durmuş, vezinli tam bir beyit dahi söylememiştir. Peygamberlikten sonraki dönemde de şiir söylemediği açıkça ayetle sabittir. Hz. Peygamber (s.a.s)'in ne peygamberliğinden önce ne de peygamberliğinden sonra şiir söylememesi bazı müşriklerin onun hakkındaki şair ithamlarını boşa çıkarmıştır.⁴¹

Hz. Peygamber (s.a.s)'in bu ve benzer sebeplerle şair olmaması, onun fesahat ve belâğat sahibi olmasına engel değildir. Hz. Peygamber (s.a.s) aynı zamanda "*cevâmi'u'l-ke-lim*" yani veciz söz söyleme kabiliyetine sahip biridir. Bu yeteneğe sahip olmasında mensubu bulunduğu Kureyş kabilesinin ve çocukluğunu geçirdiği sûtannesı Halime'nin kabilesi Sa'd oğullarının etkisi büyüktür.

Hz. Peygamber (s.a.s)'in şiire karşı bazen olumlu bazen de olumsuz tavır aldığı olmuştur. Olumsuz tavır takındığı şiirler, kendisinin ve İslam'ın hicvedildiği şiirlerdir. Hz. Peygamber (s.a.s), İslam'ın yüceltilmesi ve Müslümanların cesaretlendirilmesi amacıyla Hassan b. Sabit, Abdullah b. Revaha ve Ka'b b. Malik gibi şair sahabeyi şiir söylemeye teşvik etmiş hatta mescitte Hassan b. Sabit'in şiir okuyacağı bir minber yaptırmıştır. Daha sonraları bu üç sahabe Peygamber şairi unvanını kazanmışlardır. Hz. Peygamber (s.a.s), İslamî motifleri içeren şiirleri övmüş, -pek çok örnekte de ortaya çıktığı gibi- şiiri İslam'a hizmette bir araç olarak kullanmıştır.⁴² Hz. Peygamber (s.a.s), Ka'b b. Zühayr (24/644)'in "*Bânet su'âdü*" sözleri ile başlayan ve "*Kasîde-i Bürde*" diye meşhur olan kasîdesini dikkatle dinlemiş, beğendiğini ifade etmek için hırkasını hediye etmiştir.⁴³

Hz. Peygamber (s.a.s), Medine'ye geldiğinde, Kureyş kendisini hicvetmiş, Hz. Peygamber (s.a.s) Abdullah b. Revâha'dan onlara cevap vermesini istemiş, Abdullah b. Revâha da müşrikler aleyhine hiciv şiirini söylemiştir. Ardından Hz. Peygamber (s.a.s), Ka'b b. Mâlik'e emir vermiş, o da Kureyş ile aralarındaki savaşı konu alan bir şiir söylemiş, ardından da Hassân'dan hiciv söylemesini istemiştir.⁴⁴

40 İbn Kesîr, Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Terc: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul 1986, XI, 6115.

41 Ali Öztürk, "Mahmut Kâmil Efendi'nin "İslamiyetin Şiiri Şu'arâyı Tarz-ı Telakkîsi" İsimli Makalesi", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/1 (89-101), cilt III, sayı 5, s. 89.

42 Özdoğan, s. 240; Öztürk, s. 89.

43 Özdoğan, s. 241.

44 Faruk Çiftçi, "Hassan b. Sabit'in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiye", *KS. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2004), s.79-95, s. 80.

Hız. Peygamber (s.a.s) hiçbir zaman sanat olarak şiire karşı çıkmamış, hatta şiir sanatını toplum yararı için kullanan şairlere dua etmiş, bir kısmını da ödüllendirmiştir.⁴⁵ Hız. Peygamber (s.a.s)'in sanat olan şiire değer vermesi, şiirin müslümanlar tarafından benimsenmesine ve hatta Divan şiirleri gibi edebiyat başta olmak üzere ilmî ve ahlakî konularda pek çok sayıda manzum eserler yazılmasına sebep olmuştur.

Şiir, belli bir sahadaki bilginin hızlı ve rahat aktarılması amacıyla da kullanılmıştır. Bu da ilimde ilerlemeyi, ilmin temel esaslarının zihne hızlı bir şekilde ve kalıcı olarak yerleşmesini sağlamıştır. Ayrıca şiir sayesinde dilde akıcılık da elde edilmiştir. Günümüz eğitim bilimcilerinin şiirin eğitimde kullanılması üzerindeki araştırmalarına da rastlamaktayız. İslam dünyasında medreselerde okutulan ders kitaplarından bir bölümünün ezberlenmesi istendiği için bazı ders kitaplarının manzum hale getirildiği görülmektedir. Hendese (geometri), heyet (astronomi), kimya, sarf ve nahv, lügat, tıp, fıkıh, hadis, akâid, ahlak, tarih, mantık gibi ilimleri konu edinen manzum kitaplar yazılmıştır. Özellikle nahiv alanında “*Kâfiye*” ve “*Elfiye*” kitaplarının manzum olarak birçok şerh ve haşiyesi vardır. Bu konularda öyle ilerlemeler sağlanmıştır ki, Arapça ve Farsça lügatler bile manzum olarak yazılmaya başlanmıştır. Sözelimi, Sümbülzâde Vehbi'nin (ö. 1809) Farsça öğretmek için yazdığı manzum “*Tuhfe-i Vehbi*” adlı lügat ile Arapça öğretmek için yazdığı manzum “*Nuhbe-i Vehbi*” adlı eserleri eğitim tarihimizde iz bırakmış kitaplardandır.⁴⁶

İslam dünyasında ilmî ve bilimsel konuların talimi şiir vasıtasıyla yapılırken, Avrupa'da tam tersine 20. asrın sonlarına kadar bilim ve şiirin zıt iki kutbu temsil ettiği düşüncesi hâkimdi. Bu düşüncenin varlığını 1998 yılında derslerde şiirin kullanımıyla ilgili yayınlanan bir makaledeki çağrıdan da anlamaktayız. Ancak bu çağrının müfredat üzerinde ne kadar tesir ettiği araştırılmalıdır.⁴⁷

İslam kültüründe ilmî, ahlakî ve edebî konularda manzum eser yazma geleneği günümüze kadar devam etmiş, sadece Arapça değil, Türkçe, Farsça, Kürtçe vb. dillerde de manzum eserler verilmiştir. Mesela, nahiv ilminde İbn Malik (ö. 672/1273)'in “*Elfiye*” adıyla meşhur “*el-Hulasa*” adlı eseri, akaid ilminde Sirâcuddîn Alî Uşî (ö. 1179-80)'nin “*Bed'ül-emâli*” adlı eseri, mantık ilminde Mîr Giyâseddîn Mansûr b. Mîr Sadreddîn Muhammed eş-Şîrâzî (ö. 949/1542)'nin “*Manzûme fî Beyân-i Eşkâli'l-Mantık*” adlı eseri, fıkıh ilminde Necmeddin Ebu Hıfş Ömer b. Muhammed en-Ne-sefi (ö. 538/1143)'nin “*el-Manzume fî'l-Fıkıh ve'l-Hilâf*” adlı eseri ve ayrıca Ahmed Ziya Efendi'nin

⁴⁵ Nazik, s. 125.

⁴⁶ Mefail Hızlı, “Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 17, sayı 1, 2008 (s. 25-46), 40; <http://maverd.blogspot.com.tr/2011/06/islam-ilim-geleneginde-siir.html> (Erişim: 04.08.2015).

⁴⁷ <http://maverd.blogspot.com.tr/2011/06/islam-ilim-geleneginde-siir.html> (Erişim: 04.08.2015).

“Sülâfetü'l-Feraiz” adlı eseri, hadis ilminde Irâkî (ö. 1423)’nin “Elfiyye” adlı eseri, tasavvuf ilminde Ferîdüddin-i Attâr (ö. 627/1229)’ın “*Mantikü't-Tayr ve Makâmât-ı Tuyûr*” adlı eseri, tıp ilminde İbn Sînâ (ö. 427/1035)’nin “*Urcûzetün fi't-Tıbb*” adlı eseri, hendese (geometri) ilminde Ebu Abdullah Şemsuddin Muhammed bin Ahmed el-Mevsilî (ö. 656/1258)’nin “*Manzûme fi Hisâbi'l-Yed*” adlı eseri, kimya ilminde Ebu Abdullah Muhammed b. Umeyl et-Temimi (ö. 170/786)’nin “*Kasîde fi'l-kimyâ*” adlı eseri, tarih ilminde Abdurrahman b. Muhammed el-Bistâmî el-Hanefî (ö. 843/1439)’nin “*Nazmu'l-Sülûki fi Tevârîhi'l-Hulefâi ve'l-Mülûk*” adlı eseri Arapça manzum olarak yazılmıştır. İbrahim Şâhidî (ö. 1550)’nin “*Tuhfe-i Şâhidî*” adlı eseri Türkçe-Farsça manzum sözlüktür. Ahmed-i Hânî (ö. 1119/1707)’nin “*Akîdayâ İmân*” adlı eseri Eşarî mezhebine göre yazılmış Kürtçe manzum akaidir. Devletoğlu Yusuf (ö. 906/1501)’un “*Vikâye Tercümesi*” adlı eseri Türkçe manzum fıkıh kitabıdır. Şemseddîn-i Sivâsî (ö. 1006/1597)’nin “*Mir'âtü'l-Ahlâk*” adlı eseri Türkçe mesnevidir. Müminzâde Ahmed Hasib el-Üsküdarî (ö. 1166/1752)’nin “*Silku'l-Leâl*” adlı eseri Türkçe manzum bir tarih kitabıdır. Yûsuf Has Hâcib (ö. 1077)’in “*Kutadgu Bilig*” adlı kitabı manzum ve Türkçe bir eserdir.⁴⁸

Konyalı âlim Ahmed Ziya Efendi de İslam dünyasındaki şiir geleneğine “*Kasîde-i Dâliyye*” ve “*Kasîde-i Lâmiye*” kasîdeleri yanı sıra “*Sülâfetü'l-Ferâiz*” adlı İslam miras hukukunu özetleyen manzum eseriyle katkıda bulunmuştur. Aynı gelenek Ziya Efendi’nin öğrencilerinde de yer etmiştir. Mesela, Fahri Efendi’nin ilmî, ahlakî ve edebî konularda yazdığı şiirlerinden⁴⁹ halen istifade edilmektedir.

B) İCAZETİN EĞİTİMDEKİ YERİ VE KONYA UYGULAMALARI

Arapça’da geçerli saymak, izin vermek, onaylamak gibi anlamlara gelen icazet,⁵⁰ Türkçe’de izin, diploma ve olur demektir.⁵¹ Medrese usulüne göre hocanın öğrencisine verdiği yetkinlik belgesi olan icazet, insanın sosyal ilişkilerinde kendisini ilmî ve meslekî açıdan tanıtan ve ilgili konuda yetenek sahibi olduğunu ispatlayan bir hüviyet görevini de yerine getirir.⁵² İcazette verilen belgeye *icazetname*, icazet veren hocaya *muciz*, icazet verilen öğrenciye ise *mucaz* denir.⁵³

İslam geleneğinde bilginin aktarımını sağlayan usul, Hz. Peygamber (s.a.s)’e vahiy, ondan

48 <http://maverd.blogspot.com.tr/2011/06/islam-ilim-geleneginde-siir.html> (Erişim: 04.08.2015).

49 Fahri Efendi’nin şiirleri için bakınız: Ali Osman Koçkuzu, *Haydin Basalım İzlere*, Konya 2008.

50 İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1994/1414, V, 236-7.

51 Heyet, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat*, İstanbul 1985, s. 421.

52 Hüseyin Atay, “Fatih Süleymaniye Medreseleri Ders programları ve İcazetnameler”, *Vakıflar Dergisi*, sy. XIII, Ankara 1981, s. 188.

53 Heyet, *Büyük Lugat*, s. 694, 692.

sonraki nesillere de rivayet yoluyla gerçekleşmiştir. İlimler günümüze bu usul ile gelmiştir. Bilginin aktarım yetkisini de icazet oluşturmaktadır. İcazet hadis ve Kur'ân tefsiri gibi İslamî bilimlerin etkisi altında Müslümanlar tarafından hicrî 3. ve miladî 9. yüzyıl kadar erken bir tarihte geliştirilmiş özgün bir gelenektir.⁵⁴

İlk dönemlerde daha çok hadis rivayet etme yetkisi ve ruhsatı olarak uygulanan icazet, sonra hukuk öğretme ruhsatı (*el-icâze li't-tedris*) gibi diğer ruhsat türleri ile mesafe katetmiştir. Fıkıhın gelişmesiyle birlikte icazet eğitime, öğretme ruhsatı şeklini almıştır. İslam ülkelerinde yaygınlaşan icazet uygulaması ilk dönemlerde genellikle öğrenilen kitabın arka sayfasına yazılan şerh şeklinde verilmiştir.⁵⁵

İcazetler kullanıldıkları alan ve konularına göre ilmiye icazetnameleri, tarikat icazetnameleri ve sanat icazetnameleri gibi farklı isimler almışlardır. Bu icazetlerin birbirlerinden ayrı uygulama yöntem ve usulleri bulunabilmektedir.⁵⁶

İcazet, Selçuklu ve Osmanlı gibi daha sonraki dönemlerde özellikle medreselerde eğitim ve öğretimi tamamlayan öğrencilere gerektiğinde hocalık yapabileceğine dair müderrislerin verdiği yazılı belge, diploma olarak düzenlenmişti. Bu belgede öğrencinin hangi dersleri okutabileceği yer almaktaydı.⁵⁷

İcazetler, adayın yetkinliği konusunda kanaatin olduğu sözlü imtihan neticesinde verilmekteydi. Aday imtihanda uzmanlığını kanıtladığında hukuk öğretme (tedris) müderrislik⁵⁸ icazeti alıyordu. İmtihan ayrıca adayın öğrendiği kitaplar üzerinden de yapılmaktaydı.⁵⁹

İcazet için belirlenmiş bir yaş sınırı yoktu. Öğrencinin ilme başlaması, tespit edilen bir yaştan ziyade ilme olan kabiliyetine göre idi. Bu durum da öğrencinin bazen erken veya bazen de ileriki yaşlarda iken icazet almasına neden olabiliyordu. Eğitim de öğrencinin kabiliyetine ve eğitimde ferdi farklılıkların esas alındığı fırsat eşitliği ilkesine göre yapıldı. Bu sebeple istidat ve yeteneğine göre öğrenci, eğitim ve öğretim safhalarını daha erken tamamlayabilmekteydi.

54 Mesut Idrız, "İslam Eğitim Yaşamında İcazet Geleneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), (169-188), s. 169.

55 Idrız, s. 176-7.

56 Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: Hasan Akdağ, "İcazetnameler ve Erzurum'da Ahmet Şevki Efendi'ye Verilen Bir Hat İcazetnamesi", *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl:12, sy. 35, Bahar 2008, s. 99-112.

57 Atay, "Fatih Süleymaniye Medreseleri Ders Programları ve İcazetnameler", s. 188.

58 İslam eğitim kurumu olan medreselerde müderris terimi genellikle fıkıh hocaları için kullanılırken, şeyh terimi genel olarak Kur'an, hadis, gramer ve mantık gibi diğer bütün dallarda eğitim veren hocalar için kullanılmıştır. (Bkz: Idrız, s. 174.)

59 Idrız, s. 177.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

İcazet verme görev ve yetkisi sadece hocaya, medreselerde de özellikle fakihe aittir. Müderris, öğrenciye icazet vererek fıkıh öğretme yetkisi tanıdığından yani hukuk alanında ehil olarak kabul ettiğinde, bunu bir fakülte anlayışıyla hareket eden müderrisler gurubunun bir parçası olarak değil, bireysel olarak yapmaktaydı. Günümüze kadar da icazet, yetki veren âlimden yine yetki verilene yönelik bir kişisel yetki aktarımı olarak devam ederek gelmiştir. İcazetin verilmesi veya verilmemesi konusunda resmi otoritenin ya da egemen gücün herhangi bir müdahalesi yoktur. Talebe hacasından icazet almayı hak etmediği takdirde ne halifeden ne sultandan ne kadıdan ne de başka bir otoriteden icazet alamazdı. Zira icazet verme yetkisi sadece dersin hocasına aitti. İlmin bağımsız olması, hiçbir kurum veya otoritenin güdümünde bulunmaması sebebiyle icazetlerin, zamanımıza pek çok bilginin taşınmasında aracı olmaları açısından da önemli bir yeri vardır. ⁶⁰

İslam'da kilise, kilise hiyerarşisi, üniversite yani üstatlar loncası yoktu. Yalnızca üstat olan fakih icazet veriyordu. Hiç kimse fakihi yasal olarak icazet vermeye zorlayamadığı gibi icazet vermekten de alıkoymazdı. Dinî/ilmî otorite saltanatı değil din âlimlerinde idi. Üstelik din âlimlerinin eğitim verdiği kurumlar bağımsızdı. Kurumun kurucusu Sultan dahi olsa, icazet konusunda hiçbir söz hakkı bulunmazdı. İslamî eğitim, tıpkı İslam hukuku gibi temelde bireyci yani kişiseldi. Bu yapı devam ettiği ve müderris kendi sorumluluğunun bilincinde olduğu sürece, İslam kültüründeki eğitimin kalitesi ve akademik standartları korunacaktır. ⁶¹

İcazetlerin ortak şekil ve ifade tarzları olduğu gibi uzunluk ve kısalık yönünden ve ihtiva ettiği bilgi bakımından da farklı olabilir. Osmanlı medreselerinde verilen icazet, besmele, hamdele, salveleden sonra icazet alan öğrencinin adıyla başlar, ilmin ve isnadın öneminden ve icazet verilen ders, kitap ya da sanattan devam ederek isnad silsilesi yani müstensel olarak icazet alınan hocaların isimlerine yer verilirdi. İsnad silsilesi bazen meşhur bir âlimde, çoğunlukla da Hz. Muhammed (s.a.s)'de bazen de Cenabı Hak'ta son bulurdu. Böylece ilmin kaynağının Yüce Allah olduğuna vurgu yapılmış olurdu. ⁶² İcazetin son kısmında hocanın öğrencisine tavsiyeleri, duası ve icazetin verildiği tarih ile hocanın onayı-mühür ya da imza- bulunurdu.

İcazet geleneği hicri 4 / miladi 10. asırda bütün Müslüman toplumlarda uygulanan evrensel bir eğitim prosedürü haline gelmiş ve hatta Hristiyan Avrupa'nın eğitim hayatı

⁶⁰ İcazetin önem ve değeri açısından geniş bilgi için bkz: İsmail Bilgili, *Müderris Hasan Kudsi Efendi ve İcazetleri*, Konya 2012, s. 15-30.

⁶¹ İdriz, s. 169, 178.

⁶² Atay, "İcazetnameler", s. 188.

üzerine de bazı önemli etkiler bırakmıştır. Nitekim 12. asırda Latin Batı'da ortaya çıkan ve zaman içinde sertifika, diploma, derece şeklinde değişiklikler geçirecek olan "*licentia docendi*" de icazetle aynı anlama geliyordu. İcazet geleneğinin yüzyıllar boyunca bütün İslam âleminde hemen hemen aynı şekilde uygulanması Müslümanların dini, kültürel ve eğitim birliği sağladığını da göstermektedir. ⁶³

İcazetler genelde akli ve nakli bütün ilimleri kapsayacak türde *genel icazet* olarak verildiği gibi bazen de feraiz, hadis, kıraat gibi bir tek ilim hakkında *özel icazet* olarak da verilirdi. İster genel olsun isterse özel olsun icazetlerin en büyük fonksiyonu, ilmin kimden alındığını ve kaynağını bildirmiş olmasıydı. Böylece ilim kaynağı yanında ilim yolu ve alınış şekli de belirtildiği için icazeti olan kimsenin konumu ve ilmi seviyesi belgeyle tespit edilirdi. ⁶⁴

İcazetler bazen sadece belli bir bölge âlimleri tarafından verildiğini göstermekte ve bu açıdan yerel, bazen de farklı bölge âlimlerinin silsilede yer alması itibarıyla daha kapsamlı olmaktadır. Ahmed Ziya Efendi'nin aldığı icazetler incelendiğinde özellikle ilk hocalarının amcası ve dayısı olan Hasan Kudsi ve babası Muhammed Bahauddin ile ikinci ya da üçüncü basamakta dedesi Memiş Efendi'nin yer alması, bu hoca silsilesinin bazen Ebu Said Muhammed Hadimî'ye kadar ulaşması hasebiyle yerel olduğu gibi, bazen de dedesinden itibaren hoca silsilesinin Konya dışına taşması sebebiyle de daha geniş olduğu görülmektedir.

İcazetlerde cümleler icazeti veren hocaya aittir. Hoca icazetnamede icazet verdiği öğrencisini tanıttığı gibi kendi hocası ve onların da ilim aldığı hocalarının isimlerini kronolojik olarak sıralardı. Bu tür icazetler *özel/hususî icazetler* olarak isimlendirilirdi.

İcazetnamede medreselerin adı yer almaz, okutulan derslerin tanımı, icazeti veren müderrisin hocalarının silsilesi yer alırdı. ⁶⁵

İcazetler, Osmanlı devletinin son dönemlerine yani 20. asrın başlarına kadar özel olarak belli bir hoca tarafından verilen ve resmi geçerliliği olan belge iken medreselerde yapılan ıslah çalışmalarıyla resmi icazet yani belli bir okul tarafından verilen mühürlü, onaylı icazetler hüviyetini almaya başladı. Bu tür icazetlerin ilk örnekleri 1914 yılında İstanbul merkezli olarak kurulan *Dârü'l-Hilâfeti'l-Âliye Medreselerinde* görüldü. Bu icazetler, günümüz üniversitelerinin verdiği ve üniversite isminin de yer aldığı diplomaların benzeridir. Buna *resmi icazet* denildi. Devlet eliyle resmi olarak kurulan ve bir dönem Anadolu'da da

⁶³ İdriz, s. 169.

⁶⁴ Atay, "İcazetnameler", s. 190.

⁶⁵ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 85.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

şubeleri açılan bu yeni medreseden önce Konya’da Ziya Efendi ve ağabeyleri tarafından özel gayretlerle 1909 yılında ıslah ve inşa edilen *Konya Islah-ı Medaris-i İslamiye Medresesi*, özel ve resmi icazeti birleştiren yeni bir usul geliştirmişti. Eğitim süresini on yıldan az olmayacak ⁶⁶ şekilde tespit eden medrese, mezuniyet belgesi hakkındaki geliştirdiği usulü ikinci nizamnamenin 43. maddesinde şu şekilde belirlemiştir.

“Son senede, imtihanı başarıyla tamamladığını ispat edenlere, nakli ve şer’i ilimler müderrisi tarafından, eski ve güzel usul üzere, silsile-i rivayati (hoca silsilesini) içeren bir icazetname verilecektir. Bu icazetnameye diğer müderrisler tarafından okuttukları ilimler ile hak ettiği derece ve imtihanında aldığı notlar yazılıp altı mühürlendikten sonra idare heyeti tarafından tasdik olunacak, özel törenle de talebeye teslim edilecektir.”

Ortaokul, lise ve üniversite düzeyindeki eğitim ve öğretimini tamamlayan Islah-ı Medaris medresesi öğrencileri, son sene girdikleri yılsonu imtihanlarında başarılı olduktan sonra mezuniyet hakkını elde ediyorlardı. İcazetnamelerde, mezun olan talebeye ait şu bilgiler yer alıyordu:

1. Ders alınan hocaların isimleri ve hoca silsilesi,
2. Okunan ilimler ve bunlardan hak edilen dereceler,
3. Yılsonu imtihanlarında alınan notlar,
4. Ders hocalarının onayını belirten mühürler,
5. Medrese idaresi tarafından belgenin tasdik edilmesi.

Islah-ı Medaris mezuniyet belgesi, eski usule göre icazetnamede yer alan hoca silsilesini barındırdığı gibi, sonraki döneme rehberlik edecek kurum onayını da içermesiyle yeni bir yöntem geliştirmiş oluyordu. Mezuniyet belgesi, hocanın desteği yanı sıra kurum desteğini de almak suretiyle daha genel geçer bir vesika hüviyeti elde etmekte, böylece öğrencinin sorumluluğu hem hocaya hem de kuruma yüklenmiş olmaktaydı. Aslında bu tarz, sonraki dönemlerde belgenin kurumsal yapı kazanmasına da zemin hazırlamış olmaktaydı.

Islah-ı Medaris’in geliştirdiği mezuniyet belgesi, bütün yönleriyle olmasa da zamanımızda üniversitelerinin verdiği diploma için kısmen örnek alınabilir. Hiç olmazsa diploma dışında öğrenci isteği doğrultusunda verilen transkrip belgesinde derslerin isim ve notları ile birlikte hocanın adı da yer alabilir. Böylece öğrenci mezun etme sorumluluğu sadece üniversiteye bırakılmamakta, ders hocalarının da bu sorumluluğa iştiraki sağlanmış olmaktadır. Böyle bir uygulama ile bir müddet sonra eğitim, öğretim kalitesinin artacağı kanaatindeyim.

Konya’da özel veya kurumsal düzeyde medrese usulü eğitim, öğretim çalışmaları, 20. asrın ilk çeyreğine kadar devam etti. Kurum düzeyinde faaliyet gösteren pek çok medreseden İslah-ı Medaris’in icazet usulü hakkında kısaca bilgi sunmuştuk. İslah-ı Medaris kurum seviyesinde eğitim çalışmalarını sürdürürken aynı zamanda kabiliyetli öğrencilerine hocaları vasıtasıyla medrese binasında veya hocanın medrese dışında cami gibi ortamlarda başlattığı derslerine katılmalarını sağlamak suretiyle özel icazet almalarına da imkân tanımaktaydı.

Konya’daki medreselerde iki tür ders vardı. Sabah ve ikindi vakti verilen bu derslerde öğrenciler sabah programında sarf, nahiv, mantık gibi dersleri, devam ettiği medresenin müderrisinden tahsil ederdi. Bazı müderrisler bir ilim dalında uzman olduğu için öğrenciler diğer dersleri almak için başka bir müderrise giderlerdi. Bazı hocaların ise ders vereceği bir medresesi olmazdı. Bu müderrisler cami veya mescitlerde ders verirdi. İkinci dersleri ise dini ilimler alanında olurdu. Bu durumda öğrencinin kendi hocasından dersi takip etme mecburiyeti ortadan kalkardı. Çünkü öğrenci kimden ilim tahsil etmek isterse onun dersine katılırdı.⁶⁷

Konya’da özel icazet verme usulü neredeyse tüm müderrisler tarafından hem medresede hem de medrese dışında devam etmişti. Bu özelliği ile Anadolu’nun pek çok farklı bölgesinden kendine öğrenci çeken Konya, medreseler şehri, ilim yuvası hüviyetini almıştı. Konya’ya ilim öğrenmek amacıyla dışarıdan gelerek yerleşen ve sonunda müderris olarak eğitime katkı sağlayan nice isimlerden bahsetmek de mümkündür.

Cumhuriyet devrinde Milli Eğitim Bakanlığı, Tevhid-i Tedrisat Kanunundan önce verilen icazetnamelerden -aşağıda da bir örneğini sunacağımız gibi- dört yıllık yükseköğrenim mezunu olarak kabul edilenler de vardı. Mesela, Süleymaniye Medresesi (İstanbul) Fıkıh şubesinden 1921’de alınan icazet; 7 Aralık 1978’de MEB’ce altı yıllık yükseköğrenim olarak kabul edilmiştir.⁶⁸

İlk tahsilden sonra başlayıp genellikle orta, lise ve üniversite düzeyinde eğitim dönemini kapsayan ve en az on yıl süren medrese türü eğitim sonunda -ister özel isterse kurumsal düzeyde olsun- verilen icazetnameler, devlet kurumlarında öğretmen olarak atanma ve memur olma imkânı sağlıyordu. Konya Milli Eğitim Müdürlüğü arşivinde de pek çok örneği yer alan bu bilgiyi ispat sadedinde Konya öğretmenlerinden Ali Haydar Varlık örneğini verelim.

67 Ahmet Çelik, “Konya Ulemasının İcazetleri”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, 10 Ekim 2012, s. 379.

68 Atay, *Osmanlılarda Yüksek Din eğitimi*, İstanbul 1983, s. 110.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

“Ali Haydar Varlık 1304/1888 yılında Niğde’nin Yahyalı nahiyesi Çalıkli mahallesinde doğdu. İlk tahsilini Niğde İlkokulunda yaptı. 1319/1903 yılında Konya’ya gelerek Mahmudiye medresesine kayıt olarak medrese eğitimi aldı. Medrese eğitimi tamamladığı 1332/1916 yılında Konyalı Mehmet Vehbi Efendi’den icazet aldı. Aynı yıl Dâru’l-Hilafeti’l-Âliye medresesinin hazırlık sınıfı öğretmenliğine atandı. 3 Mart 1924 tarihinde medresenin kapatılmasıyla 16 Mart 1924 tarihinde Konya Maarif Müdüriyeti tarafından Merkez Şehit Sadık Bey Mektebi öğretmenliğine atandı. Aksaray ve Konya’daki farklı mekteplerde görev yaptıktan sonra 1951 yılında Konya Merkez Sadırlar Okulundan emekli oldu.”⁶⁹

Bu örnekte yer alan şahsın memleketi Niğde’de ilk tahsilini yaptıktan sonra Konya’ya geldiğini, Konya’da medrese eğitimi tamamladıktan sonra da Mehmet Vehbi Efendi’den özel icazet aldığını Osmanlı döneminde Dâru’l-Hilâfeti’l-Âliye gibi önemli bir kurumda öğretmen olarak atandığını, bu kurumun kapatılması üzerine öğretmenliğini Cumhuriyetli yıllarda da devam ettirerek 1951 yılında emekli olduğunu görmekteyiz. Bu bize medrese eğitim usulünün ve bu eğitim neticesinde alınan icazetin resmi açıdan geçerliliğini ispat etmektedir. Bunun pekçok örneği de vardır.

Genelde dokuz ay eğitim ve üç ay -ki üç aylar denilen Recep, Şaban ve Ramazan aylarında- tatil yapan⁷⁰ medreselerde icazetler genellikle bu tatil aylarından Recep ayında verilirdi. Konya’da icazet törenleri ayrı bir neşe, heyecan ve coşkuyla yapılır, medrese ve özellikle de Kapu ve Alaaddin Camilerinde yapılan merasimlerle halkın katılımı sağlanır, ilim talipleri için teşvik ortamı hazırlanırdı. İcazet törenleri hakkında Caner Arabacı’nın “*Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*” adlı eserinde çok güzel uygulama örneklerine yer verilmektedir. Burada törenle ilgili uygulamaların bir kısmını özetleyerek aktaracağız.

“İcazetler bir veya birkaç talebe için icazet merasimi düzenlenerek ve genellikle üç aylardan Recep ayı içinde verilirdi. Özellikle Şaban ayında talebe cerre çıktığı ve medreselerin uzun tatil dönemine girdiği için icazetnamelerinin daha önceden verilmesi önem arz ediyordu. Bu sebeple Recep ayı yaklaştıkça kimlerin icazet vereceği ve kimlerin de icazet alacağı medreselerde konuşulur, ortamı tatlı bir telaş kaplardı. İcazet merasimi Cuma günleri yapılırdı. Medresede hocaların katılımı ile dualar eşliğinde mütevazı bir törenle yapılan icazetler yanı sıra asıl Kapu veya Alaaddin Camisi gibi büyük camilerde yapılan icazetler de vardı ki, bunlar yaklaşık bir hafta sürerdi ve en yaygın olanı da bu idi.

İcazet haftası medreseler, esnaf ve halk için tam bir şölen olurdu. Konya’daki eğitim

⁶⁹ Konya İl MEM Arşivi, Ali Haydar Varlık Özlük Dosyası, NO: 1279.

⁷⁰ Çelik, “Konya Ulemasının İcazetleri”, s. 379.

faaliyetinin imkân sahibi zenginler tarafından desteklenmesi ve toplumsal birlik ve dayanışma sağlanması amacıyla özellikle büyük esnaflar da törene davet edilirdi. İcazet merasimlerinde hediyeleşme olur, icazet veren hocaya törene katılan bir zengin tarafından içinde çamaşır ve kıyafet olan hediye bohçası verilirdi.

İcazet verilecek talebe, tören günü camide medrese elbisesi dışında farklı giysi ile giyinir, sarıkları müderris adayı olarak büyütür ve sırtlarına, kolları geniş “*binış*” denilen bir üst giyecek alırdı. *Biniş* İmamı Azam’dan kalan bir adetti ve buna uyulurdu. Binişin on gün önceden tedarik edilmesi gerekirdi. Zira icazet alacaklar çoksa binişlerin yetmeme ihtimali vardı. Dua günü için sakalını uzatan talebe, sakalını iyice tarardı. Böylece sarık ve binişten sonra kıyafeti sakalla da tamamlanırdı.

Medreselerde, icazet alacakların arkadaşları program hazırlayarak bütün talebeye sunardı. Duadan bir gün önce gece vakti “*samah/semağ*” denilen oyun hazırlama geleneği vardı. Bu oyun için bahçesi en geniş medrese tespit edilirdi. Bir hafta önceden oyunlar ve roller belirlenir, gerekli kıyafetler hazırlanırdı. Oyunlarda çalışkan talebe rol almazken tembel kısmı rol almaktan çekinmezdi. Oyunlarda, uzun bir hücre hayatının sıkıntılarından normal hayata dönme özlemi hissettirilirdi. Oyunların medreseli gözünde önemli bir hatıra değeri vardı. Mesela, oyunda deve rolü alanın adı deve, ayı rolü alanın adı da ölene kadar ayı kalırdı. Bu sebeple mütefekkir talebe, bu tür tehlikeli oyunlarda rol almaya yanaşmazdı.

Dua günü sabahı, icazet alacak talebe ile arkadaşları, hocalarının önünde toplanırdı. Önceden icazet alacaklar tarafından hattatlara yazdırılan icazetnameler, müderrislere getirilir, müderrisler de icazetnamelerin altına öğrencisinin ehliyetini belirten ifadeyi yazıp mühürlerdi. Bundan sonra icazetnameler camiye götürülmek üzere eski işlemelerle süslenmiş bir rahle üzerine konurdu. Yetişkin bir molla, bu rahleyi iki ayağından tutarak, hangi camiye gidecekse oraya kadar hazır kafilenin önünde götürürdü. Cami de genelde Alaaddin veya Kapu Camisi olurdu.

Kafile camiye girince, ulemâ kısmı mihraba doğru yürür, arkalarını mihraba, yüzlerini halka çevirerek sıra ile oturlardı. İcazet alacaklar ise camide kapının ağzında müezzin mahfillerinden birisine geçici olarak yerleşirlerdi. Öğle namazı vakti girip namaz edildikten sonra hocalar tekrar arkalarını mihraba, yüzlerini halka çevirerek yerlerine oturlardı. Bu esnada camide buhurdanlık yakılır, etrafa güzel kokular yayılırdı.

Kıdemli bir öğrenci, müezzin mahfilindeki adayları kaldırır, önlerine düşer, yollarını açarak ulemânın huzuruna götürürdü. İcazet alacak öğrencilerin derecesine göre sıralanması esnasında kalabalık halk ve talebe kitlesi çok hoş bir dalgalanma manzarası oluştu-

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

urdu. Hocanın bilmesine rağmen talebe arasında kırgınlık olmasın diye derece sıralaması son ana kadar gizli tutulurdu. Derece sıralaması camiye giderken veya girerken ortaya çıkardı. Bazen sıralama, bilgiye göre değil fiziki yapı veya medeni durum ya da yerli yabancıya göre de yapılırdı. Boylu poslu ve gür sakallı varsa onu öne geçirmek tercih olunurdu. Yabancı, bekâr, köse olanlar arkada bırakılırdı. Sıralamada ihtilaf olursa kuraya da başvurulurdu.

İcazet alacaklar, mihraba doğru yönelerek büyük bir saygı ve hürmetle hocalarının huzuruna yaklaşır, hocanın işaretiyle oturlurdı. Manevi atmosfer ve disipline zarar vermemek için başlarını kaldırmaz, kimsenin yüzüne bakmazlardı. Hafızlar tarafından Kur'an-ı Kerim vûcuh üzere kıraat edilmeye başlanırdı. Bu okuyuş şeklini kavrayamayan halkın yanlış kanaatlere yönelme ihtimali göz önünde tutularak vûcuh üzere kıraat bu tür meclislere özel yapılır, diğer zamanlarda vucuhtan kaçınılırdı.

Kur'an-ı Kerim kıraati tamamlandıktan sonra gür sesli bir hoca kürsüden ilmiye silsilesini ve bu icazet alacakların mezuniyetlerine dair cümleleri okurdu. Sonra da törenin dua kısmına geçilirdi. Duadan sonra öğrenciler kalkıp önce kendi hocalarının sonra da diğer hocaların ellerini öper yerlerine geçip beklerlerdi. Töreni idare eden kıdemli öğrenci, üzerinde icazetnamelerin bulunduğu rahleyi hocanın önüne bırakır; hoca da üzerindeki işlemeli örtüyü kaldırır, birinci gelenin icazetnamesini öperek kıdemli öğrenciye verir; o da öperek mezun olan öğrenciye verirdi. Bu şekilde diğer öğrencilerin icazetnameleri de verilirdi.

İcazet töreninde camide, kadınlar için de bir yer ayrılırdı. İcazet veren hocanın anası hayatta ise kadınların en bahtıyarı sayılırdı. Dua ile camide sona eren icazet töreninden sonra gerek icazet veren gerekse alan hocalar, herkes tarafından ziyaret edilirdi. İkinci gün ise icazet alanların ilk önce hocalardan başlayarak bütün bu ziyaretleri ilmiye tören kıyafetleriyle iade etmeleri, uyulması gereken adetlerdendi. Toplumun bu derece ilgi ve rağbet göstermesi okumaya teşviki artırırdı.”⁷¹

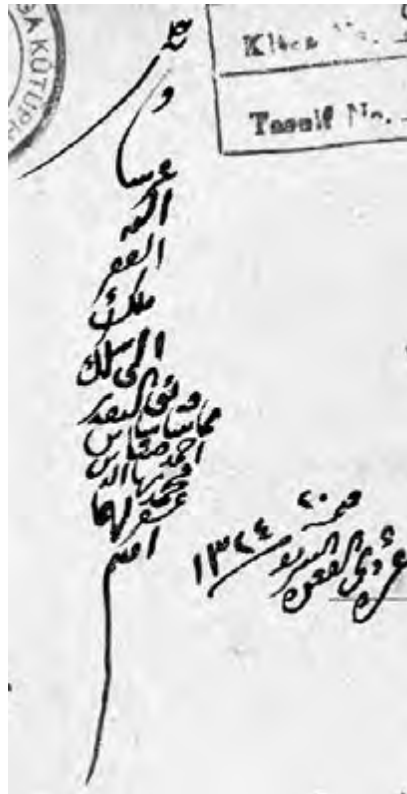
Konya’da icazet verme çalışmaları II. Meşrutiyetten sonra da devam etti. Bu dönemde basına da icazet törenleri yansıyan müderrisler arasından Hacı Veyis Efendi, Yalvaçlı Ömer Efendi ve **Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi**’yi sayabiliriz.⁷²

⁷¹ Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, KTO Yayınları, Konya, s. 84-91.

⁷² II. Meşrutiyet sonrası Konya icazetleri hakkında geniş bilgi için bkz: Ahmet Çelik, “Konya Ulemasının İcazetleri”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, 10 Ekim 2012, s. 379-383.

Ziya Efendi'nin El Yazısı ve Mührü

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi'nin İmzası

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

I. BÖLÜM

ŞEYHZÂDE AHMED ZİYA EFENDİ’NİN HAYATI VE EĞİTİMİ

“Gönül ister ki bu muhterem üç kardeşin evlatlarından torunlarından birileri çıkıp hizmetlerini ve hayat hikâyelerini yazsın veya yazabilecek birlerine yardım ederek ecdadına karşı vazifesini yerine getirsin. Bu mübarek zatların aileleri nezdinde kalmış kıymetli hatıralar ve notlar da bulunabilir.” ⁷³

Merhum Ali Ulvi Kurucu Hoca Efendi’nin (ö. 2002) bahsettiği bu muhterem üç kardeşten biri de *Konyalı Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi*dir.

Fakih, müfessir, muhaddis, mutasavvıf, fen ve tabiat bilimcisi, hukukçu, müderris-mürşit Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi, kısa süren ömründe bıraktığı eserler ve yetiştirdiği önder şahsiyetlerle etkisini günümüzde hissettirmeye devam eden ‘dahi bir bilgin’dir ⁷⁴.

Ziya Efendi, Ali Rıza Kudsi’ye verdiği icazetinde kendisini şu şekilde tanıtır.

“Ben, hiçbir şeyi olmayan, değersiz Şeyhzâde Ahmed Ziya bin Muhammed Bahâuddîn bin eş-Şeyh Muhammed Kudsî (Allah her ikisinin de sırrını kutsasın) el-Hâlidî el-Müceddidî en-Nakşibendî el-Konevî. Ahmed Ziya”

Bu bölümde Ziya Efendi’nin hayatı ve eğitimi üzerinde duracağız.

⁷³ M. Ertuğrul Düzdağ, *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar*, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009, I, 174.

⁷⁴ İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi Ermenek ve Mut Abideleri*, İstanbul 1967, s. 332.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

A) AHMED ZİYA EFENDİ’NİN HAYATI

Çile, sıkıntı ve mücadele dolu bir hayat geçiren Ziya Efendi, Konya’da doğup Konya’da eğitim hizmetlerinde bulunduktan sonra zorunlu olarak hicret ettiği Hicaz’da beş yıl kadar kaldıktan sonra Mekke’de vefat etmiş ve Hz. Hatice annemizin ayakucuna defnedilmiştir.

Bu kısımda Ziya Efendi’nin Hz. Peygamber (s.a.s)’e dayanan temiz ve pak nesebinden, ulvi gayelerle Anadolu’ya yerleşip Konya’nın ilim, ahlak ve siyaset çehresine katkıda bulunan ecdadından, Nakşî-Halidî tasavvuf eğitimini Konya’dan tüm Anadolu’ya yayan dedesi ve babasından bahsedeceğiz. Ayrıca Osmanlının son dönemlerinde medreselerin ıslah edilmesine fiili olarak öncülük eden modern eğitim kurumlarının kurulmasını sağlayan ve İttihat ve Terakki zihniyetinin muhtemel tahribatının farkına vararak siyasete millilik kazandırma gayreti sergileyen ağabeylerinin örnek hayatlarından alıntılar yapacağız. Ziya Efendi’nin şemai, ahlakı ve vefatından da bahsedeceğimiz bu kısmın belki de üzerinde çalışma yapmaya değer pek çok başlığı özetlemek suretiyle kısa aktarımlarla yetinmiş olacağız. Zira o dönemden zamanımıza intikal eden kısıtlı kaynaklarla Ziya Efendi’yi tanımaya çalışacağız.

a) ZİYA EFENDİ’NİN NESEBİ

Zekâ, ahlak ve ilmi seviye bakımından güzide bir karakter olan Ziya Efendi’nin nesebi, dedesi Muhammed Kudsî el-Bozkırî -diğer ismiyle Memiş Efendi- (ö. 1269/1852) vasıtasıyla Horasanlı Komutan Derbent Molla Said Horasanî’ye ⁷⁵ oradan da Hz. Peygamber (s.a.s)’e ulaşır. ⁷⁶

Memiş Efendi, Konya’nın Bozkır ilçesi Hocaköy’ündeki ⁷⁷ medresesinde Esmen’in eteklerinde bulunan tarihi Kadran ağacının altında geceleri öğrencilerine kozmografya dersleri verirken güneybatı ufkunu göstererek;

“Soyuma ve gökbilimlerine ait bu anlatımlarımın kaynağı, Selçuklu sultanım ile Bağdatlı şeyhime kadar uzanmaktadır” dermiş. ⁷⁸ Bağdatlı şeyhi de Mevlâna Halidi Bağdadî’dir.

⁷⁵ Fevzi Uçan, Şeyh Muhammed Kudsî (Memiş) Efendi’nin Kökeni/Soyağacı, Tarihsiz el yazısı notlarından oluşmaktadır.

⁷⁶ Ahmed Ziya Efendi, *Kaside-i Ziyaiyye*, Tercüme: İlhan Armutçuoğlu, Önsöz: Tahir Büyükkörükçü, Erkam Neşriyat, s. 3.

⁷⁷ Hocaköy, yeni adıyla “Üç Pınar” ismiyle Konya’nın Bozkır ilçesine bağlı bir kasabadır.

⁷⁸ Fevzi Uçan, Şeyh Muhammed Kudsî (Memiş) Efendi’nin Kökeni/Soyağacı, Tarihsiz el yazısı notlarından oluşmaktadır.

Ziya Efendi'nin dedeleri Molla Said Horasanî, birbirlerine hısım ve akraba olan on yedi büyük aile halinde ⁷⁹ Selçuklu Devleti hükümdarı Melikşah'ın oğlu Sultan Sencer (ö. 1157) tarafından 12. asırda Anadolu'ya gönderilir. ⁸⁰ Sultan Sencer, âlim ve şairleri sarayından eksik etmeyen bir idarecidir. Uzun süren saltanatı boyunca topraklarında teveccühüne mazhar olan pek çok âlim, sanatkâr, tabip yetişmiştir. Allah dostu ilim adamlarının yanında bulunmaktan hoşlanan Sultan Sencer, onların nasihatlerini can kulağıyla dinler, hata yaptığıında ikaz etmelerini rica eder, kim olursa olsun kendisine yapılan şikâyeti sabırla dinleyip adalete riayet ederdi. Selçuklu Devlet Teşkilâtının sağlam bir yapıya kavuştuğu Sultan Sencer zamanında özellikle Horasan bölgesi, sultanın teşvikiyle Anadolu başta olmak üzere bütün İslâm dünyasına ilim akışını sağlayan bir merkez olmuştur. ⁸¹

İşte bu dönemlerde Anadolu'ya gelen ailelerden biri de Ziya Efendi'nin dedelerinden Molla Saîd Horasanî'dir.

Molla Said Horasanî ve beraberindekiler Horasan'dan ayrıldıktan sonra bir müddet Kûfe-Bağdat bölgesine yerleşirler. Horasanî ailesi bölgede bulunan Halifenin muhafızlarını uzun bir süre eğitir. Neticede Halife, ailenin en kalabalık ve savaşçı olan bir gurubu halife tarafından asker yetiştirmek ve savaşlarda yararlılık göstermek amacıyla Kûfe-Bağdat bölgesinde alıkoyar. Aile fertleri halife tarafından en üst düzeyde ve geniş yetkilerle donatılarak devlet hizmetinde görevlendirilir. Molla Said, kalan on altı aile ile birlikte halifeden gerekli maddi desteği de görerek Konya Sultanı'na yazılan ferman ve hazırlanan armağanla Anadolu'ya doğru hareket eder. Halife, Molla Said Horasanî'ye verdiği fermanda özellikle şu konuya dikkat çeker;

“Varın Rum diyarına; hak arayanlara adalet ve şefkatimi götürün. Allah'ın emirlerini yayın, yaşatın. İslamlaştıracığınız, Türkleştireceğiniz varlıklar mülkünüz olsun.” ⁸²

Molla Said Horasanî beraberindekilerle, Konya'nın güneybatı önü “**Aksinne**” denilen yere bir sureliğine yerleşir. Konya Selçuklu Sultanı, ⁸³ Molla Said Horasanî'yi yeğenlerinden Havva Sultan ile evlendirir. Molla Said Horasanî, amcası Halil Efendi ve amcasının

⁷⁹ Fevzi Uçan, Şeyh Muhammed Kudsi (Memiş) Efendi'nin Kökeni/Soyağacı.

⁸⁰ Fevzi Uçan'ın hazırladığı “Soyağacı”nda, Molla Sait Horasanî ve yakınları, Sultan Secer tarafından Moğol saldırı ve kıyımlarından kurtulmaları amacıyla ivedilikle yurdu terk etmeleri istenmiştir.

⁸¹ <http://www.bilgicik.com/yazi/sultan-sencer-turk-kaganlari-ve-sultanlari>.

⁸² Fevzi Uçan, Şeyh Muhammed Kudsi (Memiş) Efendi'nin Kökeni/Soyağacı.

⁸³ Bu dönemde Konya'da bulunan Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı'nın II. Kılıçarslan (1155-1192) olması muhtemeldir.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

oğlu Mustafa Efendi ile -günümüzde- Bozkır ilçesine bağlı Aliçerçi⁸⁴ ve Karacahisar adı verilen 'Göllü' topraklarına yerleşir.⁸⁵ Ziya Efendi'nin dedesi Memiş Efendi de bu sülaleden olup Aliçerçi de dünyaya gelmiştir.

Konya'nın son iki yüz yıllık ahlak, ilim ve iman hareketlerinde Muhammed Kudsî Efendi'nin ve onun aile fertlerinin çok büyük etkisi olmuştur. Zira bu aile bölgenin, şehrin ve hatta devlet olarak yönetimin bilinçlenmesine katkıda bulunmuştur. Ailenin öncülük ettiği ilmi, içtimai ve siyasi pek çok konuda ortaya koydukları azim ve kararlılık, kişilik ve cesaretle nicelere önder ve rehber olmuş, hayırlı ve yararlı hizmetler ortaya koymuşlardır.⁸⁶

Ailenin içinde bulunduğu Nakşbendî Tarikatının Halidî kolu, Konya merkezli Anadolu topraklarında toplum ve yönetim bazında benimsenerek kabul görmüştür. Nakşbendî Tarikatı Halidî kolunun Konya çevresinde yerleşmesinde özellikle Memiş Efendi'nin yani Muhammed Kudsî Bozkırî'nin büyük etkisi olmuştur. Memiş Efendi, Halidî Bağdadînin Anadolu'da tarikatı vasıtasıyla İslam ahlakını yayma ve yerleştirme faaliyetlerinde bulunmak üzere görevlendirilen halifesi idi. Bu görev Memiş Efendi'den oğullarına, oradan da torunlarına intikal ederek Anadolu'nun kuzeyinden güneyine, doğusundan batısına kadar ulaşmıştır.⁸⁷

b) ZİYA EFENDİ'NİN DOĞUMU VE AİLESİ

Ziya Efendi'nin babası, Memiş Efendi'nin büyük oğlu Muhammed Bahâuddîn Efendi, annesi de Ödemişli Hasan Kudsî Efendi'nin (ö. 1254 / 1834) kızı Ayşe Sıddıka Hanımdır. Ziya Efendi, ailenin **üçüncü erkek çocuğu olarak hicri 1291, miladi 1874** tarihinde Konya'da Şems mahallesinde dünyaya gelmiştir.⁸⁸

Ziya Efendi'nin doğum tarihiyle ilgili kaynaklarda farklı bilgi bulunmaktadır. Bunlardan **birincisi 1290/1873**'tür. Bu bilgi, İbrahim Hakkı Konyalı'nın "*Abideleri ve Kitabeleriyle*

⁸⁴ Aliçerçi, Konya'nın Bozkır İlçesine bağlı bir mahalle olup Ahmed Ziya Efendi'nin dedesi Memiş Efendi'nin doğduğu yerdir.

⁸⁵ Fevzi Uçan, Şeyh Muhammed Kudsî (Memiş) Efendi'nin Kökeni/Soyağacı.

⁸⁶ Ali Osman Koçkuzu, *Çanakkale Cephesinde Bir Müderris Abdullah Fevzi Efendi*, İstanbul: İz yayıncılık, 2. Baskı, 2011, s. 19.

⁸⁷ Konuyla ilgili geniş bilgi için bkz: Hamid Algar, "Nakşibendiyye", *DİA*, 2006, 32/335-342; Abdurrahman Memiş, *Hâlidî Bağdadî ve Anadolu'da Hâlidilik*, İstanbul 2000.

⁸⁸ Ailenin Konya Valiliği nüfus müdürlüğünden aldığı nüfus kaydı belgesinde Ziya Efendi'nin doğum tarihi 1291 olarak kayıtlıdır.

Karaman Tarihi” adlı eserinde ⁸⁹, Caner Arabacı’nın “*Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri*” adlı eserinde ⁹⁰, Ahmed Gürtaş’ın Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi dokuzuncu sayısında yayınladığı “Şeyh Zâde Ahmed Ziya Efendi ve Kasîde-i Dâliyyesi” adlı makalesinde ⁹¹ yer almaktadır.

Ziya Efendi’nin doğumuyla ilgili **ikinci** farklı bilgi ise **1875**’tir. Bu tarih, Cumhuriyetin 50. Yılında Konya 1973 İl Yıllığı ⁹² ile Selçuk Es’in hazırladığı Konya Ansiklopedisi’nde yer almaktadır.

Ziya Efendi’nin doğumuyla ilgili **üçüncü** farklı bilgi ise **1877**’dir. Bu tarih, Mahmut Sural’ın Yeni Konya Gazetesi’nin 11 Eylül 1975 tarihli nüshasının 3. sayfasında “50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya” başlıklı yazı dizisinde ve Avukat Mehmet Ali Uz’un hazırladığı “Konya Âlimleri ve Velileri” adlı eserinde ⁹³ 318. sayfasında yer almaktadır. Konya Ansiklopedisi “Ahmet Ziya Efendi” maddesinde de doğum tarihi 1877 olarak geçmektedir. ⁹⁴

Birbirlerine yakın fakat farklı olan bu doğum tarihlerinin hiçbirisi ailenin nüfus kayıt belgesiyle örtüşmemektedir. Araştırmalarımız esnasında aile fertlerinden edindiğimiz belgeye göre Ziya Efendi’nin doğumu **hicri 1291**, **miladi 1874** tarihidir. Ailenin nüfus kaydını tespit eden bu belge, Osmanlı Devleti arşivlerinden Cumhuriyet dönemine intikal etmiş, 1945 yılında istek üzerine bir nüshası aile fertlerine verilmiştir.

Nüfus kaydı belgesinin üçüncü sırasında Ziya Efendi yer almaktadır. Belgede Ziya Efendi ile ilgili bilgiler şunlardır.

İsim ve Şöhreti: Diğer Ziya Efendi

Sıfat ve Sanat ve Hizmeti: Müderris

Pederi: Muhammed Efendi

Validesi: Müteveffiye Ayşe Hanım

Milleti: İslam

Tarih-i Viladeti (Doğum Tarihi): 1291

⁸⁹ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 332.

⁹⁰ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 527.

⁹¹ Ahmed Gürtaş, “Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi ve Kasîde-i Dâliyyesi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1999, sy. 9, s. 82.

⁹² Konya 1973 İl Yıllığı, s. 313.

⁹³ Uz, *Konya Âlimleri*, s. 318.

⁹⁴ Mehmet Eminoğlu, “Ahmet Ziya Efendi”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2014, I, 78.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Mahall-i Viladeti (Doğum Yeri): Konya

Eşkâlî Boy: Orta

Eşkâlî Göz: Ela

Eşkâlî Levn (Renk): Buğday

Alamet-i Farîka-i Sabite:

Müteehhil ve Zevcesi Muteaddid Olup Olmadığı: Mücerred (Bekar)

1) ZİYA EFENDİ'NİN DEDELERİ, ANNESİ VE BABASI

Ziya Efendiyi daha iyi tanımamıza sebep olacak aile fertlerini ayrıntılı olarak ele alıp özellikle dedeleri ve babası üzerinde duralım.

1.1) DEDELERİ

Ziya Efendi'nin baba tarafından dedesi Memiş Efendi, anne tarafından dedesi de Ödemişli Hasan Kudsi Efendi'dir. Dedelerini müstakil başlıkları altında tanıyalım.

1.1.1) MEMİŞ EFENDİ

Ziya Efendi'nin baba tarafından dedesi Halidi Bağdadî'nin halifelerinden Muhammed Kudsî el-Bozkırî (d. 1198/1784 - ö. 1269/1852), bilinen diğer adıyla Memiş Efendi'dir. Konya Bozkır ilçesi Aliçerçi köyünde dünyaya gelen Muhammed Kudsî el-Bozkırî'nin ismi Muhammed b. Mustafa b. İsa'dır. Toplum tarafından "Muhammed" anlamına gelen "Memiş Efendi" ismiyle bilinir. Annesinin adı Halime'dir. Muhammed Kudsî'nin nesebi 13. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya göç eden Molla Said Horasanî vasıtasıyla müselsilen Hz. Peygamber (s.a.v)'e ulaşmaktadır.

Ailesi tarafından ilim tahsil etmek amacıyla küçük yaşta Karacahisar'a gönderilen Muhammed Kudsî, ilk eğitim ve öğretimini dönemin önde gelen alimlerinden Ebu Said Muhammed el-Hadimî (rh.a)'nin öğrencilerinden Seyyid Ahmed Hadimî ve İbrahim Karacahisarî'den alır. İlimini artırmak için önce Alanya'ya sonra Kayseri'ye daha sonra da İstanbul ve Rumeli'ye gider, aklî ve naklî ilimleri, Muhammed Şükrü Burhanzade el-Alâî, İsmail bin Halil Tarhalavi gibi dönemin önde gelen âlimlerinden alır. İlim yolculuğunu tamamladıktan sonra Karacahisar'a döner. Karacahisar'da evlenerek oraya yerleşir.

Karacahisar'da kurduğu medresede eğitim ve öğretim faaliyetlerini sürdürürken Hâlidî Bağdâdî'nin halifelerinden Ödemişli Şeyh Hasan Kudsî ziyaretine gelir. Seydişehir'de on gün ve Konya'da da beş ay tekrarlanan görüşmeler sonunda Ödemişli Hasan Kudsî Efendi, Muhammed Kudsî'ye Nakşbendî tarikatının hilafet görevini verir.

Muhammed Kudsî, Bozkır bölgesinde irşat faaliyetlerini sürdürürken Ödemişli Hasan Kudsî Efendi'nin de yönlendirmesiyle Şam'a Halidi Bağdâdî'yi ziyarete yaya olarak gider. Halidi Bağdâdî tarafından 'Bu Anadolu'nun aslanıdır' taltifine mazhar olan Muhammed Kudsî, Şam'da erbain çıkararak tasavvuf eğitimi alır. Mevlâna Halidi Bağdâdî'nin tavsiyesi üzerine Kudüs'te erbain çıkarıp "Kudsî" lakabını alan Muhammed Kudsî, Mekke'ye de giderek hac vazifesini ifa eder. Hacı olduğu için kendisine "Hacı Memiş Efendi" de denilmiştir. Hatta Cami ve türbesinin bahçe kapısı üzerine "Çavuş Büyük Camii Hacı Memiş Efendi Türbesi" yazısı bunu ispat etmektedir.

Muhammed Kudsî, Halidi Bağdâdî'den Nakşî tarikatı icazeti alarak halifesi olmuştur. Halidi Bağdâdî, Muhammed Kudsî hakkında:

"Bir Türkoğlu geldi, karyemizi derin feyiz doldurdu gidiyor" buyurarak onu Anadolu'nun irşadı için görevlendirir.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Muhammed Kudsî, Hadimî geleneğine dayanan eğitim ve öğretim anlayışını benimseyen bir müderris ve mürşittir. Hadimî geleneğinde medrese merkezli bir ilim ve tasavvuf anlayışı bulunmaktadır. Muhammed Kudsî de medrese ve tekke öğretim ve eğitimi birlikte yürütmüştür.

İslam'ın emir ve yasaklarından taviz vermeyen Muhammed Kudsî, bu hassasiyetinden rahatsız olanlar tarafından suikast girişimine uğramıştır. Manevi bir el yardımıyla suikasttan kurtulan Muhammed Kudsî, Karacahisar'dan Hoca köy (Üçpınar)'e hicret etmek zorunda kalmıştır. Hoca köy'de kurduğu medresesinde on yedi yıl hizmet ettikten sonra maruz kaldığı benzer sıkıntılar sebebiyle Seydişehir'e hicret etmiştir.

Seydişehir'de halifesi Abdullah Efendi'nin yanında beş ay kaldıktan sonra akrabalarının bulunduğu Seydişehir'in Çavuş kasabasına hicret etmiştir. Ömrünün kalan kısmını geçirdiği Çavuş kasabasında 28 Ekim 1852 / 14 Muharrem 1269 Perşembe günü vefat etmiştir. Türbesi Çavuş'ta olup 1866 yılında yapılmıştır. Sultan II. Abdülhamit'in annesi Valide Sultanın Kethüdası Hacı Said Bey tarafından 1896 yılında türbenin önüne bir şadırvan yaptırılmıştır.

Muhammed Kudsî, oğulları ve elli civarındaki halifeleriyle Konya, Karaman, Bozkır ve Seydişehir başta olmak üzere Anadolu'nun değişik yerlerinde medreseler açmış, ilim ve tasavvufun yayılmasına öncülük etmiştir. En önemli halifeleri arasında oğlu Muhammed Bahaeddin Efendi (Konya), Kadınhanılı Toppaşzade Ahmed Kudsi Efendi (Konya), Hacı Abdullah Efendi (Seydişehir), Feyzullah Efendi (İstanbul) yer almaktadır.

Muhammed Kudsi Efendi'nin farklı zamanlarda evli kaldığı dört hanımından Muhammed Bahauddin, Mustafa Asım, Ubeydullah, Halid, Zeynel Abidin, Hasan Kudsi ve Abdullah Sıddık adında yedi erkek; Havva, Fatma, Ayşe, Hatice Kübra adında dört kız çocuğu dünyaya gelmiştir. Çocukları ve torunları içinden aynı ilmî geleneği devam ettiren çok değerli âlimler yetişmiş, Konya, Karaman, Bozkır ve İstanbul'da ilmî ve siyasî çalışmalarda bulunmuşlardır.⁹⁵

Memiş Efendi'nin Nakşibendî tarikatı Halidiye kolu silsilesi, Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar teselsülen ulaşmaktadır. Memiş Efendi'nin yer aldığı tasavvufî silsile, tarikatının ders tarifi, günlük ezkar ve duaları, kitaplar vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Bu kaynaklardan biri Memiş Efendi'nin oğlu ve halifesi Bahaeddin Efendi'nin **İkazu'n-Naimin** adlı kitabıdır.

Memiş Efendi'nin bir diğer silsilesi de yazarı belli olmayan *Silsile-i Şerife ve Hatm-i Hâcegân ve Du'a ve Tertib-i Şuğul* adlı risalede kayıtlıdır. Memiş Efendi'nin tasavvufî silsilesi yani Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar hoca zinciri bu iki kaynaktan mevcuttur. İlmî silsilesi ise icazet-namelerde yer almaktadır.

⁹⁵ Memiş Efendi hakkında ayrıntılı bilgi için şu esere bakılabilir: İsmail Bilgili-Ahmet Çelik, *Muhammed Kudsî el-Bozkırî (Memiş Efendi)*, Konya 2011.

Memiş Efendi, oğulları ve elli civarındaki halifesiyle İstanbul, Konya, Karaman, Bozkır, Seydişehir, Manisa, Kayseri, Tarsus, Alanya, Trabzon başta olmak üzere Anadolu'nun değişik yerlerinde medreseler açılmasına neden oldu. Bu medreselerde akli ve nakli ilimlerle tasavvufun yayılmasına öncülük etti.

Memiş Efendi'nin yolunu devam ettiren önemli halifeleri arasında oğlu Bahaeddin Efendi (Konya), Kadınhanılı Toppaşzade Ahmed Kudsi Efendi (Konya), Hacı Abdullah Efendi (Seydişehir), Feyzullah Efendi (İstanbul) yer almaktadır.

Memiş Efendi'nin tarikatı Konya'da oğlu Bahattin Efendi'den sonra Zeynel Abidin, Ali Rıza Kudsi ve Muhammet Cıgıl tarafından devam ettirildi. Ayrıca Konya'da **Bahaeddin** Efendi ile birlikte Memiş Efendi silsilesi Kadınhanılı **Ahmet Kudsi**, **Saraçzade Ahmet** Efendi, Alibeyhöyüğü'nde vefat eden **Şeyh Ahmed** Efendi vasıtasıyla da devam ettirildi.

Konya'da Memiş Efendi silsilesinden geldiğini belirten bazı çalışmalar ise bu saydığımız dört kanalın herhangi biri vasıtasıyla değil, Isparta-Burdur kolu *üzerinden gelen Nakşî-Kadirî usulü üzere devam etmektedir.*

Memiş Efendi'nin tarikatı İstanbul'da **Feyzullah** Efendi vasıtasıyla da devam ettirildi. Feyzullah Efendi'nin yetiştirdiği on kadar halifelerinden **Hasan Visâî** (ö. 1902), tarikat çalışmalarını devam ettirdi. Kendisinden sonra da sırasıyla Edirneli **Nurettin** Efendi, Ankaralı **Küçük Hüseyin** Efendi (ö. 1930), Beyazıt Cami vaizlerinden Doğulu **Mahmud** Efendi, Mahmud Efendi'nin damadı Camcı **Hulusi (Göktañ)** Efendi ve 2000'li yıllarda vefat eden Camcı **Cahit Gözkan** Efendi, Memiş Efendi'nin İstanbul kolu çalışmalarını sürdürdü.

Kayıtlarda Feyzullah Efendi'nin tarikatının Küçük Hüseyin Efendi ile tamamlandığı belirtilse de elde ettiğimiz şifahi bilgilerde tarikatın Küçük Hüseyin Efendi'nin üç halifesi vasıtasıyla devam ettiği şeklindedir. **Küçük Hüseyin** Efendi'nin **Mahmud** Efendi dışında diğer iki halifesi de İstanbul Valide Sultan Cami hatibi **Kudsî** Efendi ile **Tevfik** Efendi'dir. Tevfik Efendi de hilafeti, hafız uncu **Kemal** Efendi'ye devretmiş, İstanbul Sultan Hamam'daki **Hacı Küçük Cami**, Nakşî tekkesi konumunda çalışmalarını sürdürmüştür.

Memiş Efendi tarikatının **Manisa** uzantısı halen devam etmektedir. Ziyaret esnasında tevafuken Çavuş'ta gördüğümüz merhum **Ahmet Müştak** Efendi'nin, tarikat çalışmalarını Manisa'da sürdüren kişi olduğunu beraberindeki müritlerinden öğrenmiştik.

Memiş Efendi'nin tasavvufi silsilesi **Azerbaycan'da** iki icazetli şahıs tarafından halen devam ettirilmektedir. Bu silsile şu şekildedir;

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Memiş Efendi, Hasan Feyzi, Ahmed Kudsî, İstanbul'da metfun **Abdullah Ma'ruf,** Azerî **Muhammed Said Sadullah,** İstanbul'da metfun oğlu **Ahmed Hamdi Rükeli,** Dağıstan'da metfun Hacı **Yusuf Kurihî,** 1987 yılında Derbent'te vefat eden **Abdullah bin Abdurrahim Kurihî,** 2012 yılında vefat eden Şeyh **Siracuddin Kurihî** ve bu zatın icazet verdiği iki kişi.

Bu iki kişi Azerbaycan'ın Kuba şehrinde bulunan **Efendiyev Elnur Elmaroğlu** ile Dağıstan'da bulunan **Isamuddin Derbendi**'dir.

1.1.2) ÖDEMiŞLİ HASAN KUDSÎ EFENDİ

Ziya Efendi'nin anne tarafından dedesi Ödemişli Hasan Kudsî Efendi, baba tarafından dedesi Memiş Efendi gibi Mevlâna Halidî Bağdadî'nin halifelerindendir. Ödemişli Hasan Kudsî Efendi'nin hayatı hakkında çok fazla ayrıntılı bilgi yoktur.

Konya ve Karaman'da irşad çalışmalarında bulunan Ödemişli Kudsî Efendi, Kudüs'te halvet yapması sebebiyle *Kudsî* lakabıyla tanınmıştır. ⁹⁶

Ödemişli Kudsî Efendi'nin doğum yeri ve tarihi bilinmemekle beraber, Ödemişli ünvanı sebebiyle Ege bölgesinden olma ihtimali yüksek görünüyor. Ödemişli Kudsî Efendi, Ziya Efendi'nin baba tarafından dedesi olan Memiş Efendi'nin ilk müşşitidir. Mevlâna Halid Bağdadî tarafından Konya ve civarına görevlendirilen Ödemişli Kudsî Efendi, Konya'da Memiş Efendi'ye beş aylık bir irşad eğitiminden sonra tasavvufi hilafet vermiştir. Bu sebeple Ziya Efendi, anne ve baba tarafından şeyh torunudur ve kendisine *Şeyhzâde* denilmiştir.

Bir müddet Konya'da kalan Ödemişli Kudsî Efendi, Karaman'a giderek Ketenci Baba adında bir Nakşibendî şeyhinin kurmuş olduğu Ketenci Baba Tekkesi'nde irşat faaliyetlerine başlamış. Ketenci Baba'dan sonra yerine oğlu Şeyh Mansur geçmiştir. ⁹⁷ Bu civar, Ödemişli Hasan Kudsî Efendi için Nakşi-Halidi tarikatının yayılıp gelişeceği bir temel olmuş ve Karaman'da tasavvufi görüşlerini yayma imkânı bulmuştur. Bu cami ve zaviyesi Ödemişli Kudsî Efendi adına, Hadimi'nin torunu Karaman müftüsü Abdullah Hasib Efendi tarafından 1255/1838 yılında inşa edilmiştir. ⁹⁸

Emine Hanım'la evli olan Ödemişli Kudsî Efendi'nin Ayşe Sıddıka ve Ubeydullah

⁹⁶ Ahmet Çelik, "Hasan Kutsî Efendi (Ödemişli)", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012, IV, 194.

⁹⁷ İbrahim Hakkı Konyalı, *Karaman Tarihi*, s.330.

⁹⁸ İbrahim Hakkı Konyalı, *Karaman Tarihi*, s.323; Mehmet Eminoğlu, *Tarihçe*, s.34.

adında iki çocuğu olmuş. Emine Hanım, eşi Ödemişli Kudsi Efendi'nin vefatından sonra yine eşinin vasiyeti üzere Memiş Efendi ile evlenmiş. Bu evliliğinden bir erkek çocuk dünyaya gelmiş. İsmi de Hasan Kudsi adını koymuşlar. Hasan Kudsi Efendi, bu sebeple Ziya Efendi'nin hem ana bir dayısı hem de baba bir amcası olmaktadır. Hasan Kudsi Efendi, ayrıca Ziya Efendi'nin kendisinden tam ilmi icazet aldığı hocasıdır.

Konya'da 1298/1880 yılında vefat eden Emine Hanım'ın kabri Hacı Fettah Mezarlığı'ndadır. Mezar taşı kitabesinde şu ibareler yazılıdır.

"Huve'l-merhume ve'l-mağfur leha eş-Şeyh Hasan Kudsi Efendi'nin zevcesi Emine'nin ruhi çün 1298."

Ödemişli Hasan Kudsi Efendi'nin Eşi Emine Hanım'ın Kabir Taşı

Memiş Efendi, rebibesi Ayşe Sıddıka Hanım'ı büyük oğlu Bahaeddin Efendi ile evlendirmiş. Ayşe Hanım'ın çocukları, Zeynel Abidin, Muhammed Rıfat ve Ahmet Ziya Efendiler, Ödemişli Kudsi Efendi'nin kızıdan torunlarıdır.

Ödemişli Kudsi Efendi'nin oğlu Ubeydullah Efendi de Ziya Efendi'nin anababa bir dayısı olmaktadır. Konya'da 1295/1878'de vefat eden Ubeydullah Efendi'nin kabri Bahaeddin Efendi'nin türbesinin kuzey doğusundadır. Sivri kemerli mezar taşında şu ibareler yazılıdır.

"Ah minel mevt. el-Merhum ve'l-mağfur eş Şeyh Hasan el-Kudsi Efendi'nin mahdumu Ubeydullah Efendi'nin ruhi için el-Fatiha. 1295"

Ödemişli Hasan Kudsi Efendi'nin Oğlu Ubeydullah Efendi'nin Kabir Taşı

Ödemişli Hasan Kudsi Efendi 1838/1254 yılında Karaman'da vefat etti. Kabri Karaman'da Seki Çeşme mahallesinde bulunan Kethane Camii içindedir. Ödemişli Kudsi Efendi'nin mezar taşı kitabesi şöyledir:

“Kutbu irşad-ı velâyet nuruna/ Şah-ı sertâc-ı kerâmet feyzuna/ Bülbül-i bâğ-ı tarîk-i nakşîbend/ Rehnümây-ı rabt-ı âlem sernüvâ/ Bâisi feyzullahtır âleme/ Şu'leyân etti kulûb-i aşkına/ Ravza-i kabrin ziyareti âşıkân/ Eylesünler istifaza ruhina/ Ol **Hasan Kudsi** benâm-ı mahlası/ Vâsıl oldu ruhu Hakk'a izzina/Ta hitâm-ı ömri Es'ad tarihi/ Mühr-i yâb kaddesallahu şeyhenâ/ sene 1254 h. (1838 m.)

Ödemişli Hasan Kudsi Efendi'nin Kethane Cami İçindeki Kabir Taşı

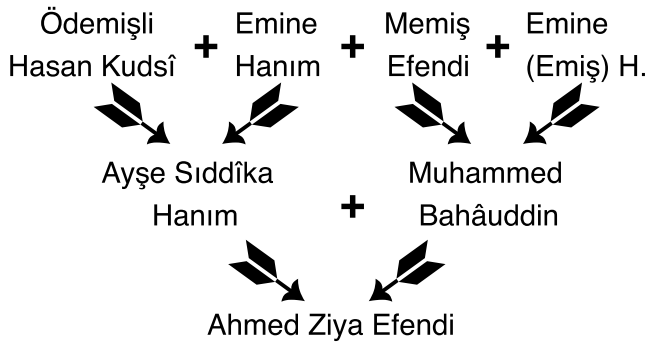
Bu cami Ödemişli Hasan Kudsî Efendi'nin yerine geçen, Ebu Said Muhammed el-Hadimi'nin torunu Karaman müftüsü Abdullah Hasib Efendi tarafından 1255/1839 yılında yeniden inşa edilmiştir. Abdullah Hasib Efendi'nin 1878 yılındaki vefatından sonra tekkeye Memiş Efendi'nin oğlu Halid Efendi, ondan sonrada oğlu Mehmet Kudsi Efendi (Çakılcı) geçmiştir.

Ödemişli Kudsi Efendi'nin soyu kızı Ayşe Hanım vasıtasıyla devam etmiştir. ⁹⁹

1.2) ANNESİ

Ahmed Ziya Efendi'nin annesi Ödemişli Kudsi Efendi'nin (ö. 1254 / 1834) kızı Ayşe Sıddıka Hanım'dır. ¹⁰⁰ Memiş Efendi, hocası Ödemişli Kudsi Efendi vefat edince geride bıraktığı dul eşi ve aynı zamanda Ayşe Sıddıka Hanım'ın annesi Emine Hanım ile evlenmiştir. Emine Hanım'ın ilk eşi Ödemişli Kudsi Efendi'den olma kızı Ayşe Sıddıka Hanımla da Memiş Efendi'nin büyük oğlu Bahâuddîn Efendi evlenmiştir. Ziya Efendi de bu evlilikten dünyaya gelmiştir.

Ziya Efendi'nin aile panosunu şu şekilde çizebiliriz:

⁹⁹ Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 323-330; Kırboğa, *Silinmeyen Simalar*, s. 183, 189; Bilgili-Çelik, *Memiş Efendi*, s. 101-105; Çelik, "Ödemişli", IV, 194-195.

¹⁰⁰ Mahmud Sural, "50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya", *Yeni Konya Gazetesi*, 10 Eylül 1975, s.3.

Ahmed Ziya Efendi'nin Annesinin Kabri

Ziya Efendi anne ve baba tarafından Halidi Bağdadi'nin iki halifesi, dönemin iki önemli müşşidinin torunu olma şerefine ulaşmış, her iki yönden de **Şeyhzâde** ünvanını almıştır.

1.3) BABASI

Ahmed Ziya Efendi'nin babası, devrin Nakşibendî Tarikatı'nın Halidiye kolu şeyhlerinden müderris Muhammed Bahâuddîn Efendi'dir.

Muhammed Bahâuddîn Efendi 1247/1831 yılında Bozkır'ın Karacahisar köyünde doğdu. Memiş Efendi'nin büyük oğludur. Muhammed Bahâuddîn Efendi'nin babası Memiş Efendi, Nakşibendî tarikatının önde gelen şeyhlerinden olduğu için Bahâuddîn Efendi'ye Şeyhzade denmiştir. Böylece Bahâuddîn Efendi, Konya ve çevresinde Şeyhzade¹⁰¹ lakabıyla anılmıştır. Bu tabir daha sonra Bahâuddîn Efendi'nin çocukları için de kullanılmıştır. Zira Bahauddin Efendi'nin eşi Ayşe Hanım da Ödemişli Şeyh Hasan Kudsi Efendi'nin kızıdır. Bahauddin Efendi'nin çocukları hem anne hem de baba tarafından şeyh torunları olduğundan '**Şeyhzade**' olarak anıla gelmişlerdir.

Bahâuddîn Efendi ilmî ve tasavvufî eğitimini babası Memiş Efendi'den almıştır. Eğitimi babasından sonra Kadınhanılı Ahmed Kudsi Efendi'den devam ettirerek tamamlamıştır. Bahâuddîn Efendi, babası Memiş Efendi'nin vefatından sonra onun '**halife-i mut-**

lakası' ¹⁰² olarak irşat görevini yürüttü. Babası gibi kendisi de geleneklerine bağlı, İslami ölçülere son derece saygılı bir tasavvuf anlayışını benimser şeriatın ve hakikatin aynı şeyler olduğunu savunurmuş. ¹⁰³

Bahaeddin Efendiye ait babası Memiş Efendinin vahdeti vücut görüşüne sahip olduğunu iddia eden bir şahsın mektubuna cevap ve reddiye olarak kaleme aldığı '**Baisü'l-mağfire fi beyani akvali'l-vahde**' ¹⁰⁴ eseri ile zikrin faziletine dair '**İkazu'n-naimîn ve tenbihu'l-gâfilîn**' adlı iki Arapça risalesi vardır. ¹⁰⁵ Ayrıca Şemsu's-Şumûs adlı eserin Memiş Efendiyi anlatan kısmı Bahaeddin Efendiye aittir. Bahaeddin Efendi, Kütübü Sitte hafızıdır. ¹⁰⁶

Bahaeddin Efendi, babasının vefatından sonra kardeşlerinin eğitimiyle meşgul olmuş müderris ve mürşit seviyesinde yetiştirmelerini sağlayarak ilmi ve tasavvufi icazet vermiştir. Bahaeddin Efendinin yetiştirdiği sayısız öğrencilerine verdiği ilmî icazetleri yanında, Nakşî-Halidî usulü üzere tarikat icazeti de vererek birçok halife yetiştirmiştir. Başta Halid Efendi (ö. 1909), Hasan Kudsi Efendi gibi kardeşleri ile oğulları Zeynel Abidin Efendi, Rıfat Efendi ve Ziya Efendileri de bu minval üzere yetiştiren Bahaeddin Efendinin Nakşî-Halidî tarikat usulünü Konya'daki halifelerinden Fahri Efendi de denilen Fahrettin Kulu (ö. 1950) vefat edinceye kadar, dar bir çerçevede sürdürmüştür. Bahaeddin Efendi halifeleri vasıtasıyla Anadolu'nun ilmen ve ahlaken gelişmesine katkıda bulunmuştur.

Bahâuddîn Efendi, babasının vefatından on yıl sonra yani 1862 yılında ailesiyle birlikte Konya'ya hicret ederek Konya'ya yerleşmişti. Bu günkü Merkez Bankası'nın Konya'da şubesinin bulunduğu yerde, Konya Valilerinden Ebu Bekir Sami Paşa (ö. 1265/1849) tarafından 1262/1846 yılında yaptırılan Bekir Sami Paşa Medresesinde medresenin ilk müderrisi Himmet Efendi (ö. 1279/1862)'nin vefatı üzerine medresenin müderrisi olmuştu.

¹⁰² Koçkuzu, *Paşadairesi*, s. 52.

¹⁰³ Koçkuzu, "Bahâuddîn Efendi", *DİA*, IV, 458.

¹⁰⁴ Bahâeddîn Efendi bu eserinde İslam düşünce tarihinde en çok tartışılan meselelerden birisi olan vahdet-i vücûd konusunu esas almıştır. Özetle o bu eserinde vahdet-i vücûd görüşünün fenâ mertebesinde kaynaklanan zevkli bir hal olduğunu, meselenin şeriata tatbik edilmesinin ise mümkün olamayacağını delilleriyle anlatır. İbrahim Doğan, Bozkırlı Muhammed Bahâeddîn Efendi Ve Bâisü'l-Mağfire Fî Beyânî Ekvâli'l-Vahde" İsimli Eseri (Metin Ve İnceleme), İstanbul 2011, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 11.

¹⁰⁵ Yusufpaşa kütüphanesi, No: 9898; Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, 1/170-171. Bahâuddîn Efendinin 'İkazu'n-Naimîn ve Tenbihu'l-Ğafilîn' adlı eseri Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tasavvuf bilimi dalı araştırmaya görevlisi Ali Çoban tarafından hazırlanan "19. Yüzyıl Osmanlı Şeyhlerinden Muhammed Bahâuddîn Efendi ve 'İkâzu'n-Nâimîn' Adlı Eserindeki Tasavvuf Anlayışı" (2007) isimli yüksek lisans tezinde tercüme edilmiştir. 'Baisü'l-mağfire fi beyani akvali'l-vahde' eseri de "Bozkırlı Muhammed Bahâeddîn Efendi ve Bâisü'l-mağfire fi Beyânî Ekvâli'l-vahde" isimli eseri (metin ve inceleme)" adlı ve 2011 tarihli yüksek lisans tezi ile İbrahim Doğan tarafından tercüme edilmiştir.

¹⁰⁶ Mahmud Sural, "50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya", *Yeni Konya*, 10 Eylül, 1975.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Medresede 1882 yılında otuz talebe vardı. Bu yıllarda Bahâuddîn Efendi, medresede Dürrü'n-Nâci ¹⁰⁷ ve Dürrü'l-Muhtâr ¹⁰⁸ derslerini okutmaktaydı. Medresenin öğrenci sayısı 1900 yılında kırk olmuştu. Bahâuddîn Efendi bu dönemde medresenin hemen karşısında bulunan İplikçi Camii imamlığını da deruhte etmekteydi. ¹⁰⁹ Bahaeddin Efendi'nin Arapça ve Farsça ile birlikte Fransızca ve Ermeni dillerini de bildiği hatta bu dillerde yazıp konuştuğu nakledilmektedir. ¹¹⁰ Bahaeddin Efendi aynı zamanda ileri görüşlü bir ilim adamıdır. O medreselerde naklî ilimlerin yanında fen ilimlerin de okutulmasını istemiştir. Hatta bazen medrese öğrencilerini Alâeddin Tepesine götürür onlara astronomi (ilm-i felek) dersleri verir ve: “Bu peygamberimizin tavsiyesidir, bunu öğrenelim ve öğretelim” dermiş. Onun bu arzusunu oğulları Zeynelâbidin, Rıfat ve Ahmet Ziya efendiler babalarının vefatından sonra Islâh-ı Medâris'te uygulamışlardır. ¹¹¹

Bahâuddîn Efendi müderrislik görevi ile birlikte Nakşibendiye Halidiye tarikatının Müceddidiye kolunun mürşidi olarak da görev yapmaktaydı.

Bahâuddîn Efendi, şimdiki Konya merkezinde bulunan Kapu camiinin kible yönünde ve bir ara “bitpazarı” olarak kullanılan hanın yerindeki Yılanlızade adındaki biri tarafından 18. Asırda yaptırılan ve zamanımıza yapısı itibarıyla ulaşabilen tek Osmanlı devri medresesi olan ¹¹² Yılanlı Medresesinde müderrislik ve mürşitlik görevinde de bulundu. 1882 tarihinde medresedeki otuz kadar talebeye Dürrü'n-Nâci, Molla Cami ve Mülteka dersi verir. Medresenin öğrenci sayısı 1900 yılında otuz dokuza yükseldi. ¹¹³

Yılanlı Medresesinin müstemilatı içerisinde bulunan Nakşî Tekkesi'nin kurucusu Bahâuddîn Efendi olduğu belirtilmiş fakat bu bilgi başka kaynaklarla teyit edilmemiştir. ¹¹⁴

¹⁰⁷ Mantık ilmi sahasında yazılan bu eserin tam adı; 'Dürrü'n-Nâci alâ Metni İsagoji' olup müellifi, 'Seyyid Ömer bin Salih el-Feyzi et-Tokadî'dir.

¹⁰⁸ Hanefi fakihi İbn Abidin (1784/1836) tarafından yazılan eser fıkıh konularını kapsamaktadır. İbn Abidin bu eserini Reddü'l-Muhtar adıyla şerhetmiştir.

¹⁰⁹ Koçkuzu, *Paşadairesi*, s. 50.

¹¹⁰ Mehmet Eminoglu, *Şeyh Muhammed Kutsi (K.S.) Memiş Efendi Hazretlerinin Tarihçesi*, Konya 2007, s. 60.

¹¹¹ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 332.

¹¹² Köroğlu, s. 30,414.

¹¹³ Köroğlu, s. 103.

¹¹⁴ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 416.

Bahâuddîn Efendi, Şemsi Tebrizî mahallesinde Ebu Bekir Sami Paşa'nın para vakfettiği Nakşibendiye-i Halidiye Zaviyesi'ne 1862 yılında ilk postnişin olarak atandı. ¹¹⁵ Zaviye'nin 1925 yılında tekke ve zaviyelerin kapatılmasına kadar açık olduğu vakıf kaynaklarından anlaşılmaktadır. ¹¹⁶

Bahâuddîn Efendi kısa zamanda Konya'da sevilen bir hoca efendi oldu, halkın sevgi ve saygısını kazandı. Bunun karşılığında Bahâuddin Efendi de Konya halkına karşı hep hüsnü zan beslemişti. Konyalıların kötülendiği bir mecliste Konyalıları şu sözlerle savunmuştu.

"Konyalılar iyi adamlardır. Bakın bize hüsnü kabul gösterdiler, ev, bark aldık buraya yerleştik." ¹¹⁷

Halk her konuda Bahâuddin Efendi'ye danışır, dertlerine çözüm ararlardı. Halkın önemli-önemsiz her konuda Bahâuddîn Efendi'ye müracaat etmeleri, Ahmet Ziya Efendi'nin de dikkatini çeker fakat bu durumdan hoşlanmazdı. Bazen de bu hoşnutsuzluğunu açıkça ifade ederdi. Yine bir gün hasta olan bir Hristiyan çocuğunu okusun diye Bahâuddîn Efendi'ye götürmüşlerdi. Bahaettin Efendi çocuğu okudu. Misafirler evden çıkarlarken, henüz çocuk yaşta olan Ziya Efendi kapıda, misafirlere babalarının vara yoğa rahatsız edilmemesi gerektiğini söyledi. Ayrıca şu sözleri sarf ederek misafirlere çıkışır; "Bunları neden getirirsiniz buraya?"

Bahâuddîn Efendi, Osmanlı Padişahı Sultan II. Abdulhamit Han'ın da teveccühüne mazhar olur. Zira Abdulhamit Han'ın annesi vaktiyle Memiş Efendi'nin ailesiyle ilgilenmiştir. Sonraki dönemde de Abdulhamit Han'ın annesi Memiş Efendi'nin türbesine katkıda bulundu, kethüdası vasıtasıyla caminin avlusuna bir şadırvan yaptırdı. Abdulhamit Han'ın aileyle bu irtibatı devam etmiş, hatta mektuplaşma yoluyla Bahâuddîn Efendi'den ders aldığı kayıtlara geçmiştir. ¹¹⁸

Bahâuddîn Efendi, müsbet ilimlerle akli ilimlerin bir arada okutulmasını tavsiye ederdi. Bahâuddîn Efendi'nin hedeflediği bu eğitim metodu sebebiyle bazen mürşit ve müderrislerden eleştiriler alırdı. Müderrisler, Bahâuddîn Efendi'nin medreselerde din ilimleri ile birlikte müsbet ilimlere de yer vermesini tenkit ederlerdi.

115 Konyalı, *Karaman Tarihi*, s. 333.

116 Yusuf Küçükdağ, *Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı –Makaleler I-*, Konya 2004, s. 155.

117 Koçkuzu, *Paşadaresi*, s. 52.

118 Gürtaş, s. 83.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Bahâuddîn Efendi Konya'ya yerleşip ilim ve tasavvufu birlikte yürütmesi sebebiyle çeşitli sıkıntıları, aldığı eleştirileri şu cümleyle ifade etmiştir;

“Hocalar bizi derviş diye sevmiyor, dervişler de hoca diye sevmiyor.” 119

Bahaeddin Efendinin hanımı, Ödemişli Hasan Kudsi Efendi'nin (ö. 1834) kızı Ayşe Hanım'dır. Ayşe Hanım'ın nüfus kayıtlarından 1906 yılından önce vefat ettiği anlaşılmaktadır. 120 Bahaeddin Efendi'nin Zeynel Abidin, Rıfat ve Ziya isimindeki çocukları hem anne hem de baba tarafından şeyh torunları olduğundan Konya'da 'Şeyhzade' olarak bilinirdi.

Bahâuddîn Efendi 22 Cemâziye'l-Evvel 1324/14 Temmuz 1906'da Konya'da vefat etmiş ve Konya'nın güneyindeki Hacı Abdülfettah Çavuş Mezarlığı'na defnedilmiştir. Müridine defnedileceği yeri bildirerek; “Burada bir peygamber medfundur” diye vasiyet etmişti. 121 Halen burada dört sütun üzerinde ve dört yanı açık mütevazı bir türbesi bulunmaktadır. Eşi, ortanca oğlu Şehit Muhammed Rıfat Efendi ve diğer aile fertlerinin kabirleri de aynı kabristanda bulunmaktadır. 122

Muhammed Baheddin Efendi'nin hicri-şemsi 1284/ miladi 1908 tarihli sarıklı kavuk şeklindeki baş taşı ve sivri kemer formundaki ayak taşından müteşekkil mezar taşı mermerdir. Baldöken tarzındaki türbe içinde yer alan mezar taşı zeminden yüksekçe kaide üzerine dikilmiştir. Baş taşıdaki sarık yatay şekilli sarıklar grubuna girer. Kabartma tekniğindeki sülüs hatla yazılmış 10 satırlık kitabesi vardır. Yazılar ve kitabeyi çevreleyen çizgiler siyah renkle boyanmıştır. Basık sivri kemer konumundaki ayak taşında da aynı şekilde sülüs hat ile yazılmış 10 satırlık kitabesi mevcuttur. Her iki taşta da süsleme yoktur. Baş taşının ölçülerinin boyu 150, eni 35, kalınlığı 12 cm; ayak taşının boyu 125, eni 35, kalınlığı ise 13 cm'dir. 123 Kabir taşı 2010'lu yıllarda kendini bilmez birinin saldırısına uğrayarak kırıldı. Kabir taşının parçaları tekrar onarılarak yerine konuldu.

119 Koçkuzu, *Paşadaresi*, s. 52.

120 Ahmet Çelik, “Gönderdiği Mektuplarla Abdülhamit'e Ders Veren Konyalı Büyük Âlim”, *Konya Burada*, c. II, sayı 1.

121 Ahmed Kudsi, *Nübze*, s. 1.

122 Koçkuzu, “Bahâeddin Efendi”, *DİA*, IV, 458.

123 Kara, Hacer-Danışık, Şerife, *Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Meram Belediyesi Kültür Yayınları-2, Konya, 2005, s. 86.

Baş taşı ön yüzünde şunlar yazılıdır:

Hüve'l-baki
Sakin-i kabr kutbu'l-ârifin
Kudveti'l-vâsiline, umdetu ehl-i
Es-sahv ve'l-muttekin Şeyh Muhammed
Bahaeddin kuddise sirruhu hazretleri "Bozkırlı
Memiş Efendi" namıyla meşhur afak
Şeyh Muhammed Kudsi kuddise sirrahu hazretlerinin
Büyük mahdumu ve halifey-i mutlakası
Ve Şeyh Hasan Kudsi hazretlerinin
Damad-ı âlileridir.

Baş taşının arka tarafına şunlar yazılmıştır:

Bozkır kazasının Karacahisar karyesinde 1247
tarihinde tevellüd
Buyurup, peder-i âl-i güherleriyle Hoca
Karyesine hicret ve anda pederi
Kutbu müşarun ileyhden ulûm-u tahsil
Ve tekmi-i mürettibi sülûk iderek ulûm-u
Akliyye ve nakliyyede felek-câh
Ve terbiye-i müridânde
Âyetün min âyâtillâh Olmuştur.

Ayak taşında ise şunlar yazılıdır:

Ve sene 1279'da
Konya'ya hicretle tarikat-ı
Nakşibendiyye-i Halidiyye
Üzere irşâd-ı sâlikin
Ve neşri envâr-ı ulûmî'd-din ile
Meşgul olup fi 22 Cemadiye'l-ûla
Sene 1324 ve fi 2 Temmuz Pazar gecesi
Saat birde irtihal buyurmuştur.
Metteanallahu teala fi enfasehi'l-kudsiyyeti
2 Temmuz sene-i hicriyye-i şemsiye 1284
Hadihumul Halid 124

Ahmed Ziya Efendi'nin Anne ve Babasının Kabirleri

2) ZİYA EFENDİ'NİN AĞABEYLERİ

Zeynel Abidin Efendi

Ahmed Ziya Efendi'nin Muhammed Zeynel Abidin, Muhammed Rıfat Efendi isminde iki ağabeyi vardı. ¹²⁵ Ağabeylerinden büyüğü olan Zeynel Abidin Efendi, babası Bahâeddîn Efendi'nin halifesi olmakla birlikte dönemin siyasetinde etkili, iki dönem Konya milletvekilliği yapmış önemli bir şahsiyetti. Diğer ağabeyi Rıfat Efendi ise Islah-ı Medaristeki eğitime hayatını adanmış, medresenin bitişindeki evde kalarak öğrencilerin yetişmesinde gerekli maddi ve manevi katkı ve fedakârlıkta bulunmuş biriydi. Rıfat Efendi hem hocalık yapmakta hem de zahire tüccarlığı ile de meşgul olmaktaydı. ¹²⁶

2.1) ZEYNEL ABİDİN EFENDİ

¹²⁵ Mahmud Sural, Bahâuddîn Efendi'nin Nuri adında bir oğlunun daha olduğunu ve genç yaşta vefat ettiğini söylemektedir. Bkz: Mahmud Sural, 50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya, Yeni Konya Gazetesi, 10 Eylül 1975, s. 3.

¹²⁶ Koçkuzu, *Paşadaresi*, s. 58.

Bahâuddîn Efendi'nin büyük oğlu Zeynel Abidin Efendi, 1279/1862 yılında Konya'da doğdu. İlk tahsilini Konya'da, medrese tahsilini de İstanbul'da yaptı. Konya'da iki sene bida-yet hukuk mahkemesi azalığı ile dört sene istinaf hukuk mahkemesi azalığında bulundu. ¹²⁷

Şems Mahallesi 44 numaralı evde ikamet eden Zeynel Abidin Efendi Burhanzadeler'den ve aynı zamanda Hz. Mevlana'nın soyundan da olan Rüveyda Hanım ile evlendi. Bu evlilikten Ayşe, Emine, Behiye ve Kadriye adında dört kızı, Arif isminde de bir oğlu oldu. Rüveyda Hanım Şam'da vefat etti. Aile nüfus kaydındaki oğlu "1902 doğumlu sülale-i Mevlana'dan **Arif Efendi**" ¹²⁸ ifadesiyle yer almaktadır. Nüfus kaydında evlerinde iki hizmetli olduğu anlaşılmaktadır.

Zeynel Abidin Efendi çok yönlü bir karakterdi. O hem bir şeyh, hem bir müderris ve hem de ülke siyaseti için ön plana çıkmış bir siyasetçi ve devlet adamı idi. ¹²⁹

Zeynel Abidin Efendi, babası Şeyh Bahâuddîn Efendi'den sonra Nakşî Halidî şeyhi olarak mürşitlik görevini ifa etti. Nakşî şeyhi olarak şöhreti Bozkır ve civarı, Hadim, Taşkent, Karaman, Seydişehir ve Beyşehir'e kadar yayıldı.

Zeynel Abidin Efendi bir müderris ve eğitimci olarak İslah-ı Medâris'in kurulmasını sağladı. Bir müddet burada müderrislik yaparak öğrenci yetiştirdi.

Politikaya atılan Zeynel Abidin Efendi, 1908'deki Meclis-i Mebusan seçimlerinde 164 oyla Konya'dan, İttihat ve Terakki Fırkası milletvekili seçildi.

Zeynel Abidin Efendi 1908'de mebus seçildiğinde Anadolu Gazetesinde biyografisi yayınlandı.

"Şeyhzade Zeynel Abidin Efendi hazretleri an asıl-ı meşahir-i meşayih-i Nakşibendiyeden ve Şeyh Halid kuddise sirruh hazretlerinin kibar-ı hulefasından Bozkırlı Şeyh Memiş Efendi demekle meşhur afak olan Muhammed Kudsi Efendi Zade Konya'da Sami Paşa Hangahı postnişini Muhammed Bahâuddîn Efendi hazretlerinin mahdumu ve makamlarında hulefasıdır. Bozkır'da tevellüt ve pederi Konya'ya hicretle zahiren ve batınen pederlerinden terbiye ve teezzün ederek, iki sene bidayet hukuk mahkemesi azalığı ile 4 sene istinaf

¹²⁷ BOA Tarih: 04/S /1321 (Hicrî) Dosya No:701 Gömlek No:6 Fon Kodu: DH.MKT.

¹²⁸ Memiş Efendi sülalesiyle yakınlığı olan Ahmet Salahattin Hidayetoğlu hocamız, Zeynel Abidin Efendi'nin oğlu Arif Efendi'nin küçük yaşta vefat ettiğini bildirmektedir. Arif Efendi'nin 'Çelebi' olmasını da Zeynel Abidin Efendi'nin eşi Rüveyda hanımın Mevlana sülalesinden gelmesiyle açıklamaktadır. Hidayetoğlu hocamız da aynı zamanda Rüveyda hanımla akraba olup Çelebi'dir.

¹²⁹ Gürtaş, s. 93.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

hukuk mahkemesinde azalığında bulunmuştur. Ve muhafaza-yı hakk-ı ibadî sa'y ve gayretlerini ibraz buyurarak pederi hayatında bila isti'na kaim makam-ı peder olmuştur.”¹³⁰

Zeynel Abidin Efendi 1911 yılına kadar İttihat ve Terakki Partisi'nin diğer mebuslarla birlikte Meclis çalışmalarına katıldı. Bu esnada Meclisten Konya için fazla ödenek ayrılması amacıyla Konyalı mebuslarla birlikte hareket etti. Konya ile ilgilenerek dönemin valileriyle görüşüp Konya'nın çeşitli problemlerinin çözümüne de yardımcı oldu. İttihat ve terakki yönetiminin medreseler aleyhine başlattığı uygulamalar mecliste de tartışmalara sebep oldu. Zeynel Abidin Efendi mecliste sert tartışmalara sebep olan konuşmasında, hükümeti medreselerin elindeki bütün vakıflara el koymakla üstelik medresede ders veren hocalara maaş vermemekle itham ederken, medreselerin ıslahının vakıfların kuruluş gayelerine göre faaliyet yapmaları durumunda mümkün olacağını savundu. Konuşmasında hükümetin okullar için verdiği maddi desteği medreselere niçin tanımadığını sorguluyordu.¹³¹

1911 yılının ortalarına doğru İttihat ve Terakki Partisi'nin bazı çalışmalarını onaylamayan Zeynel Abidin Efendi, muhalefet safına geçerek, 21 Kasım 1911 de Hürriyet ve İtilaf Fırkası kurucuları arasında yer aldı.

Hürriyet ve İtilaf Partisi merkez teşkilatı idare heyetinde görev alan Zeynel Abidin Efendi, Konya'da il teşkilatını kurdurarak, Mazlumzade Hacı Osman'ın sahipliği, Mehmet Hilmi Efendi'nin mesul müdürlüğü altında, Mehmet Burhanettin, Rusçuklu Ali Şevki, Ali Rıza gibi yazarların yazılarıyla destek verdiği “Meşrik-i İrfan” gazetesinin yanında yer aldı.

İttihatçıların bütün olumsuz çalışmalarına rağmen Zeynel Abidin Efendi'nin nüfusu geniş bir sahaya yayıldığı için 18 Ocak 1912 ikinci dönem Mebusan seçimlerinde, Bozkır, Hadim, Taşkent, Karaman, Beyşehir, Seydişehir seçmenlerinin kahir ekseriyetle oylarını aldı. Zeynel Abidin Efendi Konya merkezdeki altmış dört seçmenden oy kullanmayan dördü dışında geriye kalan altmış kişiden, elli dokuzunun oyunu aldı. İttihat ve Terakki partisi, seçimlere hile karıştırıldı iddiasıyla seçimler üzerinde pek çok spekülasyonlar yaptırdı; geçerli oyların bir kısmını iptal ettirdi. Fakat yine de Zeynel Abidin Efendi'nin milletvekili seçilmesine engel olamadı. İttihatçılar Zeynel Abidin Efendi aleyhinde çalışmalarına devam ederek Meclis-i Mebusan'da, mazbatasının uzun müddet tasdik edilmemesine sebep oldu. Bu olay da münakaşalara yol açtı.¹³²

İttihat ve Terakki Partisi Hükümetinin, Mahmut Şevket Paşa'nın 11 Haziran 1913 yılında

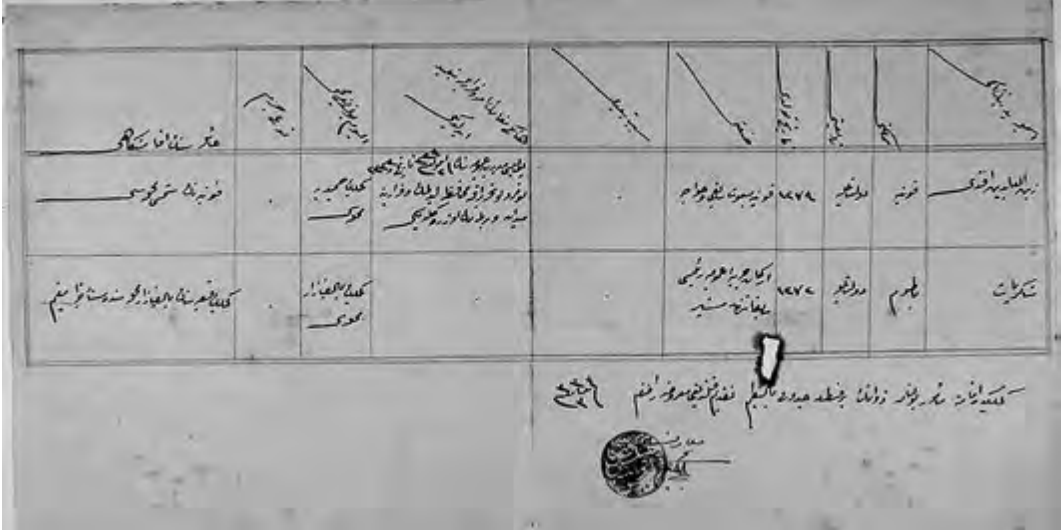
¹³⁰ Anadolu Gazetesi, 26 Teşrini Evvel 1324, sy. 17, s. 4.

¹³¹ Yaşar Sarıkaya, s. 137–8.

¹³² Ali Birinci, “Hürriyet Ve İtilaf Fırkası”, TDV, 157.

suikastla öldürülmesi olayında suçladığı Zeynel Abidin Efendi diğer Hürriyet-İtilafçılarla birlikte hapis yattı. Daha sonra da 1334/1915 yılında Gemlik'e sürgüne gönderildi.

Zeynel Abidin Efendi'nin Sürgün Belgesi

Ziya Efendi'nin icazetli öğrencilerinden Abdullah Fevzi Efendi'nin "Safahat-ı İbtıla" adlı sürgün yıllarında tuttuğu notlarında kaydettiğine göre Ziya Efendi, İttihatçılar tarafından Zeynel Abidin Efendi'nin Gemlik'e sürgün gönderildiği yıllarda İstanbul'da altı ay hapis yattı. ¹³³

Zeynel Abidin Efendi, 30 Ekim 1918 Mondros Antlaşması'ndan sonra İstanbul'a döndü. Hürriyet ve İtilaf Partisi'nin yeniden canlandırılmasında ön ayak oldu.

Zeynel Abidin Efendi, keskin zekâsı, kuvvetli medrese mantığı ile bilinmiş şahsiyetinden ayrı olarak yaman bir politikacıydı. Konya ağzı ile hitabet kudreti ve belâgat kabiliyetinin yanı sıra kaleminin de kuvvetli oluşu sebebiyle Hürriyet İtilafın ileri gelenleri arasında "Konyalı yabana atılır biri değildi" sözü dolaşırdı. Bu özelliğini duyan Padişah Vahdettin, halka yakın olmak, halkla temas kurmak için her çeşit vasıta ve teşkilattan mahrum bulunduğu bir sırada Zeynel Abidin Efendi'ye iltifat buyurdu, itibar etti ve ona siyasi imkânlar tanıdı.

Zeynel Abidin Efendi'nin uzun yıllar mebusluk yapmış, dini ve umumi kültürü geniş, zeki ve becerikli bir zat olmasına rağmen, halkla anlaşmasına çok ehemmiyetli bir vasıta teşkil eden mahalli lisanını bırakmamış olması padişahın hoşuna gidiyordu.

Öğrendiği Frenkçe kelimeleri bile Konya ağzına çevirerek telâffuz etmekten kendini

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

alamayan Zeynel Abidin Efendi'nin, padişahla tanıştığı o zamanki memleketin durumuna göre siyasi içtihadı;

“Velinimetim! Bu memleketi ancak bir İslam demokrasisi kurtarabilir!” ifadesinden ibaretti.

Padişah Vahdettin'e Tanzimat hareketlerine karşı olduğunu, Yeniçeri Ordusu'nun kaldırılmaması gerektiğini ve Gülhane Hatt-ı Hümayunu'nu okuyan Mustafa Reşid Paşa'nın affedilmesinin mümkün olmadığı yolundaki düşüncelerini de aktaran Zeynel Abidin Efendi, padişahın emriyle Edirne iline vali tayin edildi.

Padişah Vahdettin, üç-beş gün Edirne valiliğinden sonra Zeynel Abidin Efendiyi I. Damat Ferit Hükümetinde Ayan Üyeliğine aldırdı. Daha sonra da hükümeti kurmakla Zeynel Abidin Efendiyi görevlendirdi. Zeynel Abidin Efendi'nin hükümet kurma çalışmaları başarısızlıkla sonuçlandı.

Zeynel Abidin Efendi, Hürriyet ve İtilaf Fırkası yöneticilerinden Mustafa Sabri, Kuşçubaşı Eşref Sencer, Kiraz Hamdi Paşa, Refik Halit Karay, Refii Cevat Ulunay, Rıza Tevfik Bölükbaşı ile birlikte yüzellilikler listesi ile yurtdışına çıkarıldı.

1922'de Sultan Vahdettin İstanbul'dan ayrıldığı İngiliz zırhlı gemisinde Mustafa Sabri, oğlu İbrahim Sabri, Zeynel Abidin Efendi, Rıza Tevfik, Refik Halid Karay da aileleriyle birlikteydiler. ¹³⁴

Zeynel Abidin Efendi, ailesiyle birlikte önce o dönemde Fransızların idaresi altında bulunan Hatay İskenderun'a giderek Belen yaylasındaki Abacalı beldesine yerleşti. ¹³⁵ 1935 yılında buradan Medine-i Münevvere'ye hicret etti. Kuba'ya yakın bahçeli bir evde ikamet etti. Zeynel Abidin Efendi rahatsızlığı sebebiyle akşam ve yatsı namazlarını evinin bahçesinde kılar gelen ziyaretçilerine sohbet ederek irşad faaliyetlerine devam ederdi.

Zeynel Abidin Efendi'nin sohbetlerine devam ederlerden biri de Hadim Alatalı Kaşıkçı Ali Rıza Efendi ve oğulları Abdullah ve Mustafa Runyun'dur. Kaşıkçı Ali Rıza Efendi Zeynel Abidin Efendi hakkında şunları anlatır.

“Zeynel Abidin Efendi'ye ne kadar dua etsem azdır. Onun hakkını ödeyemem. Zira ben Mustafa ile Abdullah'ı küçük yaşta buraya getirdim. Bir gün olsun hallerinden şikâyet etmediler. Konya'da bıraktığımız bağımıza, bahçemize, bıraktığımız işimize, dükkânımıza

imrenmediler. Zeynel Abidin Efendi'nin sohbeteleri onları mücahid yapmıştır. Onlara tahsillerini yaptıktan sonra mücahid olarak yetişerek memlekete dönüp hizmet etme aşkını, gayesini aşılamıştı. Çocuklara:

“Oğlum bizim yarıda bıraktığımız hizmeti siz tamamlayacaksınız” der ve onları böyle okşardı.” 136

Vaktiyle Islah-ı Medaris'te tahsil görüp medreseden birincilikle mezun olan Saatçi Osman Efendi, **Zeynel Abidin Efendi** hakkında şunları anlatır:

“Zeynel Abidin Efendi'ye Medine'de şu soru sorulmuş;

-Efendi Hazretleri tasavvufu ve dervişliği en kısa olarak nasıl tarif edersiniz? Kendisinin bu suale verdiği şu cevabın, yıllardır tesiri altında bulunmaktayım:

-Derviş, hazır askerdir!

Böyle bir tarif, tasavvuf tarihinde görülmemiştir. Bu tarif beni kendimden geçirmiş, mest etmiştir.”

Bu tarife göre mücahitler hep derviştir ve dervişlerin de hep mücahit olmaları lâzımdır. Derviş, kendi nefsinin terbiye edip İslâm'ı yaşadığı gibi, ümmet-i Muhammediyeyi de yaşatıp kurtarmakla vazifelidir. Sahabe-i Kiram, en büyük dervişlerdir. Çünkü İslâm'ı hem yaşamış hem yaşatmaya çalışmış ve daima hazır birer asker olarak cihat etmişlerdir.” 137

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi de *“Bizleri uyandıran, mücadele bayrağının altına alan”*138 dediği Zeynel Abidin Efendi için şunları anlatır:

“Zeynel Abidin Efendi, Ziya Efendi kadar âlim değildi. Fakat son derece zeki ve basiret sahibi idi. İleri görüşlüydü. Cesur ve pehlivan yapıları zattı. Baştan hep taraf olduğumuz **İttihat ve Terakki Cemiyetinin iç yüzünü ilk fark ederek bizi uyaran ve o fesat ocağına karşı mücadele bayrağını açmamıza sebep olan Zeynel Abidin Efendi olmuştur.**

Bu teşekkül, bu fırka masonların ve Yahudilerin, İslam ve Osmanlı düşmanı zümrelerin

136 Düzdağ, *Hatıralar*, I, 277.

137 Düzdağ, *Hatıralar*, I, 174-5.

138 Düzdağ, *Hatıralar*, II, 57.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

elinde alettir. Bu fırka sonunda memleketin başına büyük felaketler getirecektir. Bizim bundan ayrılmamız gerekir' demiş, sonuna kadar da bu fikirde ve mücadelesinde devam etmiştir.

Medreselerin ıslah edilmesi için Konya ulemasından Silleli Ali Vehbi Efendi ve arkadaşları tarafından Konya İdare Meclisi'ne verilen bir dilekçede şehirdeki medreselerin ıslaha muhtaç bir hâlde bulunduğunu belirtildikten sonra çözüm yolu olarak;

Medrese programına fen ve matematik derslerinin konulması, Tatil zamanlarında geçim sıkıntısı çeken öğrencilerin hükümet tarafından geçici işlerde istihdam edilmeleri, Medreselerin tedrisat ve tatil zamanları ile medreseye kabul edilme ve çıkarılma şartlarının belirli bir kurala bağlanması, Öğrencilerin devamlarını sağlayacak tedbirlerin alınması önerilmekteydi.

Dilekçede İstanbul'da olduğu gibi **"Meclis-i Mesâlih-i Talebe"** adıyla şehirde de bir komisyon kurulması ilgililerden istenmekteydi. Bu teklif kabul edilerek Aladağlı Hoca Ahmed Efendi'nin başkanlığında Tavaslı Osman Efendi, Müftü Abdullah Efendizâde Mehmed Efendi, Yalvaçlı Ömer Efendi, **Şeyh Efendizâde Abidin Efendi**, Hadimli Mehmed Efendi, Müftü-zâde Ali Efendi ve Nuzumlalı Hocasâde Mehmed Efendi'den oluşan bir komisyon kuruldu. Medreselerin yönetim işlerini düzenleyerek bir kaideye bağlama ve öğrencilerin sorunlarıyla ilgilenme görevi bu komisyona verildi.

Konya ulemasının öncülük ettiği ve meclisin sahiplendiği bu girişim medreselerin ıslaha muhtaç bir hâlde geldiğinin kabul edilmesi ve bunun çözümü için çaba gösterilmesi bakımından önemlidir. Üstelik bunun daha sonraki gelişmelere de temel hazırladığı kabul edilebilir.

Medreselerin ıslah edilmesi gerektiğine inanarak kardeşi Ziya Efendiyi bu işe sevk ve teşvik eden ondan Islah-ı Medaris açmasını temin eden de Zeynel Abidin Efendidir." 139

Burhanzadeler'den Rüveyda Hanım ile evlenen Zeynel Abidin Efendi'nin Ayşe, Emine, Behiye ve Kadriye adında dört kızı oldu. Şam'da vefat eden Rüveyda Hanım'ın cenazesi Zülkifl Mezarlığına, Medine'de 10 Zilka'de 1358 / 21 Aralık 1939 Perşembe günü vefat eden Zeynel Abidin Efendi'nin cenazesi ise Medine Baki' Mezarlığı'nda Hz. Osman (r.a)'ın kabri civarına defnedildi.

Merhum Ali Ulvi Kurucu Efendi, Zeynel Abidin Efendi'nin de yer aldığı bir rüyasından *Hatıralar* adlı eserde şöylece bahseder.

“1942 yılında, Mısırlı yazar Sadıku'r-Râfi'nin bir yazısını okumuştum. *“Fi'l-Leheb velâ Yahterik* (Ateşler içinde fakat yanmıyor)” diye birtakım gençleri anlatıyordu.

“Allahım, bu çocuklar, aistokrat ailelerin çocukları, üniversitede kızlarla birlikte okuyorlar. Fakat bunlar nasıl bu kadar temiz kalmışlar ki, yüzlerindeki nur kalbimi yaktı.”

Yazıyı okuyunca ağladım, abdest alıp iki rekât namaz kıldım ve “Allahım, Mustafa Sadıku'r-Râfi'nin anlattığı böyle bir gençlik benim milletimde de yetişmeyecek mi?” diye dua ettim.

O günler çok feyizli günlerdi. O günlerde bir rüya gördüm.

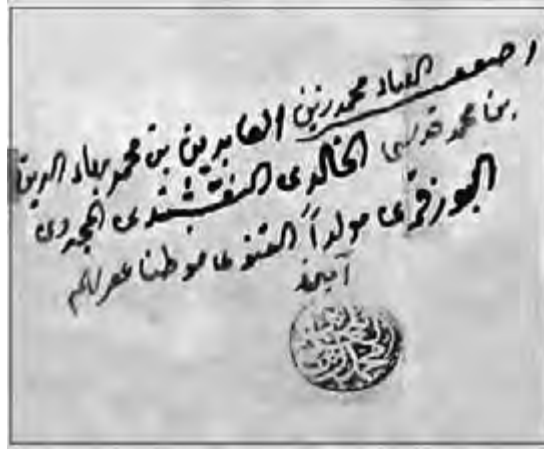
Peygamber Efendimiz, bir köşke ziyarete geleceklermiş. O köşke gittim. Bahçe içinde tek katlı bir köşk. Bahçe, köşkün duvarları, her taraf yeşil çimen. Gönül alıcı, fevkelade güzel, tatlı, tarifi zor bir yeşillik. Tavustüyü gibi, ördek başı gibi, ömrümde görmediğim bir yeşillik.

Baktım. Osmanlı sarığı ve cübbesiyle, üç tane âlim zat, nöbet bekliyorlar. Peygamber Efendimiz'i onlar karşılayacakmış. Bu üç zatın birisi Şeyhulislam Mustafa Sabri Efendi, birisi **Zeynel Abidin Efendi**, ortalarındaki de dedem Hacı Veyis Efendi idi.

“Peygamber-i Zîşân geliyor” dediler.

Efendimiz teşrif ettiler. Başlarında altın sarısı bir kumaş üzerine sarılmış nurdan bir sarık vardı. Bu sarıktan, simalarına ve simalarından siyah cübbeleri üzerine, adeta sağanak halinde nur akıyordu.

Kendilerini karşılayan üç âlim, sırasıyla ellerini öptüler. Efendimiz de köşke girdi. Ben dayanamadım, rüyamda bayıldım.” 140

Zeynel Abidin Efendi'nin Mührü

Ez'afül ibâd (Allah u Teâlâ'nın kullarının en acizi) Muhammed Zeynel Abidin b. Muhammed Bahaeddin b. Muhammed Kudsi el-Halidi en-Nakşibendî el-Müceddidî el-Bozkırî mevliden el-Konevi mavtinen. Gufire lehum Âmin.

Muhammed Zeynel Abidin.

Zeynel Abidin Efendi'nin soyu; Yardımcı ve Öncü soy isimleri ile devam etmektedir.

Eserleri:

a. İslamiyet ve Meşrutiyet

b. Malumat-ı Medeniye adlı Osmanlı'nın son dönemi ve milli mücadele dönemini içeren anıları vardır. ¹⁴¹

2.2) MUHAMMED (ALİ) RIFAT EFENDİ

Ziya Efendi'nin bir büyüğü olan Muhammed Rıf'at Efendi, Konya'nın Bozkır ilçesinde 1287/1871 yılında doğdu. Buğday tenli, ela gözlü ve orta boylu biri olan Rıf'at Efendi, 1295 doğumlu Aliye Hanımla evlendi. Aliye Hanımın babası Saduddin Efendi, annesi de Şerife Hanımdı. ¹⁴² Evliliğinden, Mehmet, Ahmed, Sıdika ve Saîde adında dört çocuğu oldu. ¹⁴³

¹⁴¹ Mehmet Zeynel Abidin Efendi, *İslamiyet ve Meşrutiyet*, s. 9-15; Uz, *Konya Âlimleri*, s. 314-315; Bozkır Sempozyumu, s. 221; Ahmet Çelik, "Muhammed Zeynel Abidin Efendi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2014, VII, 5-7.

¹⁴² Nüfus Kayıt Belgesi.

¹⁴³ M. Ali UZ, *Konya Âlimleri*, s. 316; Bozkır Sempozyumu, s. 221.

Hasan Kudsi Efendi'nin yetiştirdiği önemli şahsiyetlerden biri olan Rıf'at Efendi, Ali, Muhammed veya Mehmed Rıf'at Efendi olarak da bilinmektedir. Rıf'at Efendi, İslah-ı Medâris-i İslamiye medresesinde müderris ve idarecilikte bulundu, medresenin ve ailenin gelirini temin işlerini yürüttü.

Yetiştirdiği ortam itibarıyla iyi bir eğitim gören Rıf'at Efendi 1318/1900'de babası Muhammed Bahâuddîn Efendi'den cüz'i Nakşî tarikatı hilafeti, 1319/1901'de amcası ve dayısı Şeyh Hasan Kudsi Efendi'den de tam ilmî icazet aldı. ¹⁴⁴

Paşadaresi ve İslah-ı Medaris'te Mantık ve Tefsir dersleri okutan Ali Rıf'at Efendi, bir dönem İslah-ı Medariste idarecilik yaptı. ¹⁴⁵ Evi medresenin bitişiğinde olduğu için zamanının büyük bir kısmını medresede geçirilmiş, öğrencilerin her türlü problemleriyle yakinen ilgilenirdi. Medresenin ve ailenin gelirini ticaret ile meşgul olarak ve değirmenleri işleterek sağlardı. ¹⁴⁶

Sırçalı medresesinde de müderrislik yapmış, İplikçi camiinde vaiz ve hatiplik görevinde bulundu. Basın yayını da ilgilene Rıfat Efendi, Meşrik-i İrfan gazetesinin 1. sayısından 23. sayısına kadar (4 Mart-10 Haziran 1909) "başyazarlık" görevini yürüttü. Rıfat Efendi'nin Meşrik-i İrfan'da yayınlanan bazı başyazıları şunlardır: "Terakkiye Mani nedir?" (19 Şubat 1324). Bu yazısında ağırlıklı olarak eğitim sorununa dikkat çekmekte ve okulların ıslahının önemine işaret etmektedir. "Vatandaşlar" (11 Mart 1325) ve "Büyüklik" (19 Mart 1325) adlı başyazılar Rıfat Efendi'ye aittir. Rıfat Efendi'nin "Hadimli Mehmet Vehbi Efendi'ye Açık Mektup" adlı yazısı ise Anadolu Gazetesi'nde (26 Eylül 1908) yayınlanmıştır. ¹⁴⁷

Rıf'at Efendi'nin şehit edilmesi Millî Mücadele yıllarında çıkarılan iç kargaşa esnasında gerçekleşti. Birinci Konya İsyanı, diye değerlendirilen iç kaynaşmalar esnasında Fahrettin (Atalay) Paşa, halkı aydınlatmak üzere âlimlerden Vehbi Efendi, Fakı Efendi ve Rıfat Efendi görevlendirdi. Gösterilen çabalar sonucunda Şakalak Köprüsünde jandarma devriyesine ateş açma (5-6 Mayıs gecesi) ve hapishane ayaklanması dışında bir olay meydana gelmedi. Bu olaylar da bastırıldı. Ulemâdan oluşan bu üç kişilik heyet halkı irşatta başarılı oldular. ¹⁴⁸

¹⁴⁴ Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi.

¹⁴⁵ Ahmed Kudsi, *Nübze*, s. 1.

¹⁴⁶ Koçkuzu, *Sürgün Yılları*, s. 41.

¹⁴⁷ Ahmet Çelik, "Rıfat Efendi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2014, VII, 225.

¹⁴⁸ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 321-339.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Asilerin 24 Ekim 1919 tarihinde Akkilise mevkiine gelen milli kuvvetlere saldırımları ve üç askeri vahşice öldürmeleri üzerine de Vali Suphi Bey, alelacele eski mebus Mehmet Emin, Konya tüccarlarından Bozkırlı Hacı Hüseyin ve Zeynel Abidin'in kardeşi Rıf'at Efendi'den meydana gelen yeni bir nasihat heyeti oluşturularak, çatışmanın ertesi günü yani 25 Ekim'de Bozkır'a gönderdi. ¹⁴⁹

Rıf'at Efendi her iki heyetteki görevinde de yararlılık göstererek takdir alır. Bütün bu yararlılığına rağmen yine de Delibaş isyanıyla ilgili olmakla itham edilen Rıf'at Efendi, bu ithamın bir uzantısı olarak da, isyanı takip eden günlerde, henüz olay adli bir kovuşturma ve yargılama konusu yapılmadan bir gece evinden götürülerek, güvence verilmesine rağmen yetkili bir merciin sorgusu ve yargısı olmaksızın alelacele gece yarısı idam edildi.

Rıf'at Efendi'nin idamıyla ilgili Hasan Kudsî Efendi'nin kızı Sekine hanımın tuttuğu hatıra defteri ile yayınlanan TBMM Gizli Celse Zabıtları, olayı aydınlatmaktadır. Olayın şahitlerinden Sekine Hanım gelişmeleri hatıratında şöyle kaydetmiştir:

“Bir gün sabaha karşı silahlar atılıyordu, korktuk. Hemen pencerelere doğru koştuk. Baktık insanlar birbirini vuruyorlar. Babama söyledik. Bizi pencerenin yanına salmadı. Evimiz her taraf pencere, aşağı odamıza girdik. Duvarları kalın çok muhkemdi. Biraz silah sesi kesildi. Ben sokağa çıktım, iki tarafa baktım, kimseler yoktu. Bu harp üç gün sürdü. O zaman radyo filan yoktu. Sonra herkes sokağa çıkmaya başladı. Köyde bir Delibaş diye bir adam çıkmış, haydin müslümanlar Allah için dinsizleri kaldıralım diye çağırıyorlardı. Konu komşular da zabıtları evlere saklıyorlardı. Silahı olan çıkıyordu. Hükümeti tesellüm aldılar. Fakat sakladıkları zabıtlar/kuvvayı milliler içerden telefon ederler, Akşehir'de tesellüm bayraklarını çekmişlerdi. Fakat Konyalıların merhameti kendilerini mahvetti. Sakladıkları zabıtlar hemen çıktılar. Evlerinin ne kadar erkekleri (varsa hepsini) haber verdiler. Hepsi idam oldu. Artık kuvvayı milli askerleri memlekete indi. Yahudi gelmiş gibi indiler. Suçlu olmayanı da idam ettiler.

Benim amcazadem Rıf'at Efendi evinden çıkmamış ve:

“Bu bir oyundur” demiş.

Rıfat Efendi siyasete karışmaz çiftlik, değirmenle uğraşan bir zattı. Ben sokağa çıktım, ikindin idi. Bir çete Rıfat Efendi'nin evine varmış:

“Seni hükümetten istiyorlar” der. O da:

“Olur” der. Rıfat Efendi amcam, uzun boylu, başında sarık hükümetin sokağına doğru gidiyor, arkasında bir çete silahlı gidiyorlar. Eve döndüm:

“Baba, Rıfat amcamı bir silahlı çete götürüyor” dedim. Babam da dedi ki:

“Beni evlerine götür.” Hemen gittik. Artık söylediler bir çete geldi, hükümetten istediler, bu da olur demiş. Fakat hanımı, kızları:

“Biz seni salmayız” deyince:

“Suçum yok, siz de bilirsiniz” demiş ve gitmiş. Akşam yemek gönderdiler, almadılar; yatak gönderdiler almadı. Sabahleyin kapımızın önüne çıktım. Bir zabıtın oğlu:

“Oh amcanı idam ettiler, git de gör” diye gülerekten söylüyor. Komşuların saklayıp muhafaza ettikleri soysuzlardı bunu söyleyen; bunlarda din yoktu. Eve girdim:

“Baba, Rıfat amcamı asmışlar, hükümetin önünde imiş. Kimden duydun” derken babamın müridi vardı, Feyzi Efendi, o hemen geldi. Efendimiz Rıfat Efendi'yi idam etmişler dedi. Onu oradan nasıl alacağız, herkes korkuyor. Konya'yı sanki Moskof almış gibi. Suçlu, suçsuz korkuyor, evden çıkmıyorlardı. Benim Mahmut dayım vardı, onu babam çağırttı:

“Aman Mahmudum, Rıfat Efendi'nin ölüsünü kurtar da Hacı Fettah'a gömdür” dedi.

O da gitti, çok rica ile ölüsünü kurtardı. Bir çöp arabasına atmışlar, iki hamal bulmuş, pul para vermiş. Babası şeyh Bahâuddin Efendi'nin başı ucunda bir yeri boşmuş, oraya defnetmiş.

Akşam olunca onlara taziye'ye gittik. Her sabah olur mürit Feyzi Efendi gelir:

“Efendimiz bugün de iki kişi idam ettiler, onlar da en eşraflı müslümanlar, iyi hocalar, hükümet önünde darağacı durur, bir Kapu camiinin önünde durur. Her halde Konya'da her gün elli sicime yıldız gibi parlayan müslümanlar idam ediyorlar.” ¹⁵⁰

Rıfat Efendi'nin evinden hangi güvenceyle alınıp nasıl idam edildiği konusunda yakın bilgi sahibi olanların başında, eski Şer'îye ve Evkaf vekillerinden Konya mebusu ve altı ay kadar Konya valiliği yapmış Hadimli Mehmet Vehbi (Çelik) Efendi bulunmaktadır. ¹⁵¹

150 Sekine Hanım, *Müşâhedât*, s. 7-11.

151 Gürtaş, s. 84.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Mecliste geçen konuşmalardan ¹⁵² anlaşıldığı gibi Rıfat Efendi güvence verilerek Mehmet Vehbi nezaretinde gece yarısı alındığı evinden götürülerek mahkeme edilmeden ve hatta sabah olması dahi beklenmeden idam edilmiştir. Mehmet Vehbi Efendi, Rıfat Efendi'nin idamının yerinde bir karar olduğunu *"Biz şeyhin biraderini gece saat üçte alıp götürmemiş olsaydık aynı vak'a işte o zaman oluyordu. Fakat şeyhin biraderini götürmekle vak'anın önü alındı. Şeyhin biraderi Rıfat asıldı"* sözüyle de ilan etmiştir. **Vehbi Efendi** Rıfat Efendi'nin idamıyla da sonradan çıkabilecek isyanların önüne geçilmiş olduğunu ifade etmiştir.

Rıfat Efendi, 1920 yılında muhakeme edilmeksizin idam edilmiştir. ¹⁵³ Mezarı Hacı Fettah Kabristanı'nda babasının türbesinin yanındadır.

Hasan Kudsi Efendi'nin kızı Hatice Hanım'dan nakledildiğine göre Rıfat Efendi idam edilip Hacı Fettah'a defnedildikten sonra kabristanlık gece gündüz nur dolmuş, buna şahit olanlar da pek çokmuş. ¹⁵⁴

Rıfat Efendi'nin Kabri

¹⁵² Mehmet Vehbi Efendi, Rıfat Efendi'nin idamıyla ilgili TBMM'nin 7 Kasım 1920'de gizli oturumunda şunları söyledi:

"Efendim, Konyalı olduğum için şu kürsüye kemali hicapla geldim. Arkadaşlardan biri Konya hadisesi bitmemiştir dedi. Pek doğru söyledi. Çünkü bundan iki buçuk ay evvel aynı vak'a vaki oluyordu. Gece saat üçte dainizi götürdüler. Ben vali ve kumandana biraz itap ettim. Bozkır hadisesinde failer tecziye olursa idi bu vak'a olmazdı. Hükümet müsamaha etti. Onlar bununla Hükümet za'fına hükmettiler. İkinci bir hadise tedarikine başladılar, dedim.

Biz şeyhin biraderini gece saat üçte alıp götürmemiş olsaydık aynı vak'a işte o zaman oluyordu. Fakat şeyhin biraderini götürmekle vak'anın önü alındı. Şeyhin biraderi Rıfat asıldı.

Ben teminat verdim. Dokuz odalı bir evden çıkardım. Onu himaye edecek idim ve iş sabaha kalacaktı. Valinin tezkeresiyle gelmeyen adamları o şeyhin biraderinin tezkeresiyle gece saat beşte getirttik. Müzakere olunduğu yeri kendilerinin orada bulunduğunu ikrar etmediler. Fakat tevilen tabii yakalandı ve hükümet de teşebbüste bulundu. Vak'anın önü alındı." TBMM Gizli Celse Zabıtları, Ankara 1985, I/202 ve devamı.

¹⁵³ Ahmed Kudsi, *Nübze*, s. 1; Mahmud Sural, "50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya", *Yeni Konya*, 11 Eylül, 1975.

¹⁵⁴ Akrabalardan Rukiye Hanım ile yaptığımız röportajdan. Rukiye Hanım bizzat kendisi olaya tanık olan Hatice Hanım'dan dinlemiş.

3) ZİYA EFENDİ’NİN EVLİLİĞİ VE KIZI

Ziya Efendi kırk yaşlarında Konya’nın Hadim ilçesi Aladağlı Rauf Efendi’nin kızı 1316/1898 doğumlu Azime /Asime Hanım ile Konya’da evlenmiştir. Ziya Efendi’nin düğünü hakkında Memiş Efendi’nin torunlarından Rukiye Hanım şunu anlatır; “*Bu düğünü onun bize anlattığına göre Hatice yengem (Hasan Kudsi Efendi’nin kızı ve Abdullah Tanrıkulu’nun eşi) çocukken görmüştü.*”

Evliliğinden bir kızları olmuş. ¹⁵⁵ Ziya Efendi kızına kayınvalidesinin adını, Bedriye ismini vermiş. Azime Hanım, Ziya Efendi’nin zorunlu olarak Hicaz’a gidişinden sonra kızıyla birlikte İstanbul’a yerleşmiş. Kızları Bedriye Hanım bir müddet öğretmenlik yapmış ve 24 yaşlarında iken İstanbul’da vefat etmiştir. ¹⁵⁶ Azime hanım İstanbul’da iken “Çınar” soyadını almış.

Hasan Kudsi’nin kızı Sekine Hanım hatıratında Ziya Efendi’nin hanımı ve küçük kızı Bedriye Hanımın İstanbul’da hasret içinde vefat ettiklerini yazar. ¹⁵⁷ Ziya Efendi’nin soyu nesep bakımından devam etmemiştir.

c) ZİYA EFENDİ’NİN ŞEMAILİ VE AHLAKI

Ziya Efendi, hayatını -son birkaç yılı hariç- Konya’da geçirdi. Konya Şems Mahallesi birinci sokak 44 nolu evde babası ile birlikte oturdu. Babasının vefatından sonra da aynı evde kalmaya devam etti. ¹⁵⁸

Ziya Efendi, orta boylu, ela gözlü ve buğday tenli biriydi. ¹⁵⁹ Yaratılışında çok nurlu bir yüze, insanlara pek hoş ve sevimli bir hilyeye, ayrıca latifeli, nükteli, gönül açıcı ve hatır yapıcı sohbet nimetine ve tatlı bir açıklama yeteneği sebebiyle herkes tarafından sevilen, ruhlara sinen ve kalplere saltanat kuran bir mizaca sahipti. ¹⁶⁰ Karşısındakini tesir altında bırakan bir karakteri vardı. ¹⁶¹ Kızdığında muhatabını etkiler, tesir altına bırakırdı.

¹⁵⁵ Nüfus kayıt belgesi.

¹⁵⁶ İsmail Bilgili, Ahmet Çelik, *Muhammed Kudsi el-Bozkırî*, Konya 2011, s. 75; Mehmet Ali Uz, *Konya Âlimleri ve Velileri*, Konya 2004, s. 319.

¹⁵⁷ Sekine, *Havatır*, s. 16.

¹⁵⁸ Nüfus kayıt belgesi.

¹⁵⁹ Nüfus kayıt belgesi.

¹⁶⁰ Ahmed Ziya Efendi, *Kaside-i Ziyaiyye*, Tercüme: İlhan Armutçuoğlu, Önsöz: Tahir Büyükkörükçü, s. 3.

¹⁶¹ Uz, *Konya Âlimleri ve Velileri*, Konya 2004, s. 318.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Azarladığı kişiler uzun süre kendini baskı altında hisseder, rahatsız olurlardı. Konuyla ilgili Ziya Efendi'nin öğrencilerinden Fahri Kulu Hoca Efendi'nin (ö.1950) oğlu Mestçi İbrahim Efendi şöyle bir olaydan bahsetmişti:

“Abdullah (Tanrıkulu) Efendi medresede Ziya Efendi'nin öğrencisi iken miras taksimi sebebiyle köyüne gitmesi gerekmiş. Abdullah Efendi hocası Ziya Efendi'den iki gün izin almış. Abdullah Efendi'nin köydeki işi uzayınca medreseye izin süresi bitiminden bir-iki gün sonra gelebilmiş. Ziya Efendi medresedeki eğitimine geciktiği ve zamanında katılamadığı için Abdullah Efendi'ye kızarak ileri sürdüğü mazereti de kabul etmemiş. Ziya Efendi, kızgınlığıyla Abdullah Efendi'yi öyle bir azarlamış ki, Abdullah Efendi rahatsızlanarak titremeye başlamış. Babam (Fahri Efendi) Abdullah Efendi'nin halini görünce sebebini sorup öğrenmiş. Abdullah Efendi'nin rahatsızlığının giderek arttığını fark eden babam, bu konuda kabahati olmadığını, elinde olmayan nedenlerle geciktiğini, bundan dolayı azarı hak etmediğini, Ziya Efendi'nin de bu hususta haksız olduğunu ifade ederek onu teskin etmiş. Babam Abdullah Efendi'yi ikna edip sakinleştirmeseydi rahatsızlığı artabilir ve vefatına sebep olabilirdi. Zira Ziya Efendi, sözü tesirli bir adamdı.”¹⁶²

Ziya Efendi unutmak nedir bilmez, keskin bir zekâyâ sahiptir. Bir defasında İslahî Medaris'te kontrol amaçlı dolaşırken bir sınıftan öğrencilerin topluca nakaratlı bir şekilde şu cümleyi söylediklerini işitir;

“Nesiytû, nesiytû, nesiytûk (Unuttum, unuttum, seni unuttum).” Hemen sınıfa girerek öğrencileri susturur ve şunları söyler;

“Unutmayı silin lügatinizden.” Sadece uyarmakla yetinmez neşeyle söylenen şiirin bu bölümünü;

“Hatartu, hatartu, hatartuk (hatırladım, hatırladım, seni hatırladım)” şeklinde değiştirerek söyler. Onun kitabında unutkanlık yoktur; unutmak nedir bilmezdi. ¹⁶³

d) ZİYA EFENDİ'NİN HAPSEDİLMESİ VE HİCRETİ

İttihat ve Terakki Partisi Hükümetinin, Mahmut Şevket Paşa'nın öldürülmesi olayında suçladığı Hürriyet ve İtilaf fırkası mensuplarının bir kısmını Sinop'a sürerken bir kısmı da kaçarak yurdu terk etti. Zeynelabidin Efendi “Konya'da halkı ifsada çalıştığı” gerekçesiyle İstanbul'da kurulan Divan-ı Harb kararıyla 1334/1915 yılında Bursa Gemlik'e sürgün edildi. Ziya Efendi de aynı dönemde 6 ay İstanbul'da hapis yattı. ¹⁶⁴

¹⁶² Bu olayı Mestçi İbrahim Kulu Efendi'den 03.10.2013 tarihinde dinledim.

¹⁶³ Mustafa Özdamar, *Hacı Veyiszade Belgesel*, İstanbul 1992, s. 33.

¹⁶⁴ BOA Fon Kodu: DH. EUM.1.Şb Dosya No:10, Gömlek No:25 Tarih: (Hicrî), 05/C /1336.

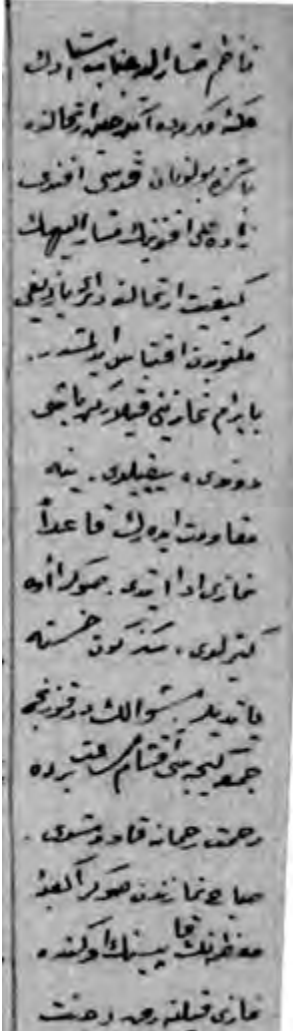
Ziya Efendi, 1920 yılında Konya'dan Hicaz'a hicret etmiş ve çoğu Medine'de olmak üzere beş yıl kadar Hicaz'da kalmıştı.

Rivayet edildiğine göre Ziya Efendi ilk Medine'ye varınca Ravza'da, şebeke-i Resul'deki hadisi şerif yazılı bir levhayı okumuş. Hadisi şerifte fazladan yazılmış, zait bir harfi çakısı ile kazımış. İzinsiz böyle bir tasarrufta bulunduğu için sorgulanmak üzere hemen kadıya götürülmüş. Kadı;

"Sen nerelisin?" diye sormuş. Ziya Efendi de;

"Konyalıyım" demiş. Kadı;

"Konya'dan böyle azgın mollalar çıkar zaten. Niçin oradaki harfi kazıdın bakalım?" deyince, Ziya Efendi;

"Ulemanın hatayı görünce onu tashih etmek üzerine vacip de ondan kazıdım" demiş. Kadı buna itiraz ederek Ziya Efendi ile iddialaşmış. Kadı;

"Bu kadar hacı, âlim o levhayı okudu; hele İmamı Azam da her geldiğinde okudu sen bunlardan büyük müsün?" demiş. Ziya Efendi bunun üzerine;

"Bunlardan büyük olmak günah mı da?" demiş.

Neticede Ahmed b. Hanbel'in Müsned'ini getirmişler ve hadisteki kazınan harfin gerçekten fazladan yazıldığını tespit etmişler. Bunun üzerine kadı, Ziya Efendi'yi yanına yardımcı almış. Ziya Efendi, Kadı öldükten sonra birkaç sene Medine'de kadılık yapmış. 165

e) ZİYA EFENDİ'NİN VEFATI

1917 yılında İslah-ı Medaris'in kapanması ve ülkede oluşturulan karışıklık neticesinde isyanların çıkartılması, Ziya Efendi'nin eğitim öğretim imkânından mahrum bırakılmasına sebep oldu.

1920 yılında Konya'dan gizlice ayrılan Ziya Efendi, Ali Kudsi Efendi ile beraber İstanbul'a geldi. Sultan Vahidüddin Efendi maiyyetinde ve ağabeyi Zeynel Abidin Efendi ile beraberlerinde son

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi ve Şeyhülislam vekili Şeyh Muhammed Zahid el-Kevseri Efendi ve Türkiye'den çıkarılma kararı alınan yüz ellilikler ve bunlara katılan başkalarıyla, Hıdiviye Posta Şirketi'ne ait Abbasiye gemisi ile Mısır'a gittiler. ¹⁶⁶

Bahâuddin Efendi'nin oğullarının son zamanlarında başına gelen sıkıntıları Ziya Efendi'nin icazetli öğrencisi Abdullah Fevzi Tanrıkulu Efendi, sürgün yıllarında tuttuğu günlüğünde şöyle anlatır:

“Memiş Efendi'nin çocukları ve torunları her yerde bela ve musibetlerle karşı karşıyadırlar; bu Milli Kuvvetler denilen günümüz deccallarının can düşmanı ve öldürdükleri, felakete sürükledikleri kimselerdir. Bu büyük ailenin büyüğü olan Bahaeddin Efendi'nin ortanca oğlu Rıfat Efendi'yi Konya'da asarak şehit ettiler. Diğer iki oğlu Zeynel Abidin ve Ziya Efendiler de memleketlerinden ayrı İstanbul'da, Karamandakiler de bizim gibi arazide ve kötü hayat şartlarında sürekli saklanmaktalar. Biz de kimsesiz, evsiz barksız, sığınaksız olarak orada burada garip dolaşıyoruz.” ¹⁶⁷

Ziya Efendi bir müddet sonra Hicaz'a göçer. Peygamberlerden gelip dedesi Şeyh Memiş Efendi ve babası Şeyh Muhammed Bahaeddin Efendi ile devam eden hicret sünnetine tabi olarak çoğu Medine'de olmak üzere üç yıl kadar Hicaz'da kalır.

Vefat yeri ve tarihi hakkında Kahire 1924, Medine 1919 gibi farklı bilgilere rastlanmaktadır. 1925 yılında Mekke'de vefat ettiği kaydı da vardır. ¹⁶⁸ Ayrıca Konya Ansiklopesinin ilgili maddesinde “Kendisi de 1339/1921 yılı Ramazan Bayramı haftasında Mekke'de güneş çarpması sonucu hastalanıp vefat etti” ¹⁶⁹ bilgisi yer almakla birlikte Mekke'de 1923 yılında vefat ettiği en doğru olanıdır.

Ziya Efendi'nin vefat yerinin Mekke olduğunu doğrulayan belge, amcası Hasan Kudsi Efendi'nin oğlu Ali Rıza Kudsi Efendi'nin konu hakkında yazdığı bir mektuptur. Ali Kudsi Efendi'nin, Ziya Efendi vefat ederken yanında bulunduğu, bu mektuptan anlaşılmaktadır.

Bu mektubun konuyla ilişkin bölümü, Veli Sabri Uyar tarafından, Kaside-i Dâliyye metninin yer aldığı sayfalardan sonra gelen kısmın kenarına not edilmiştir.

¹⁶⁶ <http://a-kudsi.tripod.com/>

¹⁶⁷ Koçkuzu, *Sürgün Yılları*, s. 30.

¹⁶⁸ Koçkuzu, *Paşadaresi*, s. 83.

¹⁶⁹ Eminoğlu, “Ahmet Ziya”, *Konya Ansiklopedisi*, I, 79.

Vefatı mektupta şöyle anlatılmaktadır:

“Nâzım, müşarun ileyh cenâb-ı üstadın Mekke-i Mükەرreme’de iken hin-i irtihaliinde başında bulunan Kudsî Efendizade Ali Efendi’nin müşarun ileyhin keyfiyet-i irtihaline dair yazdığı mektuptan iktibas edilmiştir.”

*“Bayram namazını kılarken başı döndü, yıkıldı. Yine mukavemet ederek kâiden namazı eda etti. Sonra eve getirildi. Sekiz gün hasta yattılar. **Şevval’in dokuzuncu Cuma gecesi akşam saat birde rahmet-i Rahman’a kavuştu.** Sabah namazından sonra Kâbe-i Muazzama’nın kapısının önünde namazı kılınarak Cennet-i Muallâ namında ekâbir-i müsliminin medfeni olan kabristana ve ‘vâlide-i’¹⁷⁰ (zevce-i) Rasûlullah teâlâ aleyhi ve aleyhâ hazretlerinin beş arşın kadar ayakucuna, evlad-ı Rasûl’e mahsus olmak üzere vaktiyle hazır edilmiş mükemmel ve muntazam bir kabre defnedildiler.*

Öyle bir latif suretle teslim-i ruh ettiler ki, bu kudsiyyet dakikaların letaifani tarife lisanim muktedir değildir. Birtakım dualar okuduktan sonra zikrullah başlandı ve zikir-i lisanîne bütün azası dahi iştirak ederek, sufiyye indinde “sultanu’z-zikir” tabir olunan, bütün azasının muntazaman hareket ettiği hareket-i zikriyyesini saatlerce bize gösterdikten sonra terk-i hayat eylemiştir. Mumailayh Hazretlerinin hayaliyle yüreğimde açılan yarayı, müşahede eylediğim saadet halini hatırlamakla tedavi ediyorum.”¹⁷¹

Veli Sabri Uyar’ın, Ali Rıza Kudsî Efendi’nin mektubundan defterine yaptığı bu alıntı, Ziya Efendi’nin 9 Şevval Cuma gecesi vefat ettiğini ispatlamaktadır. Cuma gecesine denk gelen 9 Şevval de hicri 1341 yılına denk gelmektedir. **9 Şevval 1341** hicri takvimini miladi takvime çevirildiğinde Ziya Efendi’nin vefatının **25 Mayıs 1923**’te Mekke’de vuku bulduğu ortaya çıkmaktadır.

Kabri Hz. Hatice validemizin kabrinin ayakucundadır. Bu kabrin yerini Mekke Emiri Şerif Hüseyin’in kendisi için hazırlattığı, fakat hürmeten Ziya Efendi’ye tahsis ettiği de kaynaklarda yer alan bilgilerdendir. ¹⁷²

¹⁷⁰ Hz. Peygamber (s.a.s)’ın annesi Medine dönüşlerinde vefat ettiği Ebva köyünde defnedilmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla burada bir iktibas hatası yapılmıştır. Belirtilen yerde Hz. Peygamber (s.a.s)’ın muhterem eşi Hz. Hatice annemiz yatmaktadır. Bu sebeple metnin “valide-i Rasûlullah” değil de “zevce-i Rasûlullah” olması gerekir.

¹⁷¹ Veli Sabri Uyar Defteri, Koyunoğlu Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Demirbaş NO:15201, sayfa 10-B, 11-A.

¹⁷² Sural, “50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya”, *Yeni Konya Gazetesi*, 11 Eylül 1975, 3; Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 531.

Hz. Hatice Validemizin Türbesi

Ziya Efendi'nin vefatıyla ilgili Sekine Hanım'ın hatıratında da şu bilgiler yer almaktadır:

“Ali Kudsî ağabeyim, Zeynel Abidin Efendi, Ziya Efendi, Abidin Efendi'nin hanımları İstanbul'dan Mısır'a gittiler. Oradan Hicaz Meliki Şerif Hüseyin bunları, mültecileri Hicaz'a davet etti. Başkaları gitmedi bunlar gittiler. Orada altı ay iyi misafir etmiş. Fakat Ziya Efendi elli dört gün hasta olmuş, vefat etti, bütün dünya ağladı. Şerif Hüseyin Kâbe'nin zemzem kuyusunun yanındaki odada yıkatmış, üç gün dükkânları kapattırmış. Nereye defnedelim demişler. Şerif Hüseyin *“Benim kabrim hazır, fakat evladı Resuldensiniz.”* Her şeyi ispatlamış. *“Evlâd-ı Resul'den olmayaydınız benim kendime hazırlamış kabrime konmazdı”* diyerekten oraya defnetmişler, rahmet olsun canına. Zaten oraya âşıktı. Çok kasideleri Arapça söyler, ağlarmış. Ziya Efendi'nin hanımı ve küçük kalan Bedriye Hanım, hasretle vefat ettiler.” 173

Hatırada Ziya Efendi'nin elli dört gün hastalık çektiği yer almaktadır. Hâlbuki Ali Kudsi Efendi'nin verdiği bilgilere göre Ziya Efendi Ramazan Bayram namazı kılarken rahatsızlanmış, sekiz gün hastalığı devam etmiş ve Şevval'in dokuzunda da gece saat birde vefat ederek ertesi gün sabah namazından sonra cenaze namazı kılınarak Mekke'deki Mualla Kabristanına defnedilmişti. Ayrıntı noktasındaki bazı bilgilerde çelişki olabilir. Fakat Ali Kudsi vefat olayının bizzat şahidi olduğundan onun mektubunda yer alan bilgiler daha sağlam, Sekine Hanımın hatıratında yer alanlar ise konuyla ilgili aktarılan ikinci derecede bilgi olunca karıştırma ihtimaline binaen daha zayıf kabul edilmelidir. Ayrıca Ziya Efendi'nin vefatından önce elli dört gün gibi uzun süren bir hastalık çektiğine dair başkaca bir bilgiye sahip değiliz.

Hatıradan Ziya Efendi'nin Hicaz'da kısa zamanda ilmiyle tanındığı ve takdir gördüğü için vefatının üzüntüye sebep olduğu ve Hicaz Emiri tarafından dükkânlar üç gün kapalı tutularak yas ilan edildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Şerif Hüseyin'in Ziya Efendi'yi kendisi için hazırlattığı kabre defnetmesi ona verdiği yüksek değeri de göstermektedir. Şerif Hüseyin'in, sadece Hz. Peygamber (s.a.s)'in soyundan gelenlerin defnedileceği bir kabre Ziya Efendi'nin defnine izin vermesi de ayrıca Ziya Efendi'nin Hz. Peygamber (s.a.s)'in soyundan geldiğini kabul ettiğini de ortaya koymaktadır.

Hadimli Hoca diye bilinen Mehmet Vehbi Efendi (ö. 1949) Ziya Efendi ve ağabeyi Zeynel Abidin Efendi'nin ülke dışında vefat etmeleri sebebiyle önceleri şunları söylemiş.

“Yer yüzünde yatacak yer bulamadılar, vatan onları dışarı attı.”

Konya'da İttihat ve Terakki zihniyetinde olan bazı kişiler de benzer ifadelerle özellikle Ziya Efendi'nin aleyhine cümle sarfetmişler. Hacı Veyiszade Mustafa Sabri Efendi, Hadimli Hoca'nın Ziya Efendi hakkındaki sözlerine kırılgan ve dargınlığı sebebiyle şunları ifade etmiş.

“Birisini (Ziya Efendi) Beytullah bağrına bastı; diğerini (Zeynel Abidin) de Muhammed Mustafa sancağı altına sakladı. Biri Cennetü'l-Mualla'ya, diğeri Cennetü'l-Bâki'e gömüldü. Bu zatlar Müslüman Türkün Müslüman kalmasından başka ne için çalıştılar, başka ne istiyorlardı? Onlar için böyle konuşup da Türkün Müslüman kalmasını istemeyenlere sevgi saygı göstermek, büyük bir âlimin şanına yakışır mı?”¹⁷⁴

Bu sözlerin ardından yıllar geçmiş, Türkiye'de kimin nerede bulunduğu toz bulutu dağıldıktan sonra belli olmuş. Hadimli hoca bu sefer Ziya Efendi ve ağabeyleri hakkında;

“Şeyhin (Muhammed Bahaeddin Efendi) çocukları düdüğü çaldı, onlar tamamen haklı imiş, biz aldandık” itirafını geç de olsa yapmış, gerçeğe, hakikate ölümüne yakın günlerde ermiştir. İşte sevgi ve nefretle birlikte anılmaları budur. Ziya Efendi ve benzerleri, hayatları boyunca, mensubu oldukları ilim ailesinin, olumlu olumsuz bütün değerlendirmelerde verilen hükümlere muhatap olmuşlar, hocalarıyla birlikte değerlendirilmişlerdir. ¹⁷⁵

Hacı Veyiszade Efendi, Ziya Efendi'nin vefatı hakkında şunları söylemiş.

“Hazratımız orada hastalandı. İki annemizin arasına, iki annemizin kucağına âğuş-i şefkatine Rabbim kendisini defnettiriverdi. Şerif bizzat kendisinin kabrini eliyle kazdı. Mekte müftüsü ve bu payede dört kişi, kendisini zemzem-i şerif ile yıkayarak, kaç bin kişinin

¹⁷⁴ Düzdağ, *Hatıralar*, I, 175.

¹⁷⁵ Koçkuzu, *Paşadaresi*, s. 81.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

cenaze namazını edadan sonra, Cennetü'l-Mu'alla'da, Hz. Amine ¹⁷⁶ ve Hz. Hatice (r.an-hüma) validelerimizin arasına, kucağına defnettiler. Nam-ı saadetleri kıyamete kadar baki-dir. Allah Hatice validemiz, Amine validemiz, Cenab-ı Abdullah Efendimiz, Cenab-ı Abdul-muttalip Efendimiz. Bunlar... Cenab-ı Hak bizi hem dördüncüleri hem altıncıları ve hem de "ve sâminuhum kelbuhum / ve sekizincileri köpekleridir" ¹⁷⁷ şerefini, Cenab-ı Hak tuğrâ-i garrasını, nimet-i ilahiyesini tetmim ve tekmil etsin. Şereflerinden ayırmasın. Allah istidadımızı, kabiliyetimizi artırsın." ¹⁷⁸

B) AHMED ZİYA EFENDİ'NİN EĞİTİMİ

Zamanın imkânlarına göre çok iyi bir eğitim alan Ziya Efendi, Konya'da eğitim almış-tır. Ziya Efendi bir müddet İstanbul'da müsbet ilimler ağırlıklı eğitim görmüştür. Ziya Efen-di'nin amcası ve dayısı olan Hasan Kudsi Efendi'den fen ilimlerinden ilim tahsil ettiği icazet belgesinde ifade edilse de eğitim amacıyla gittiği İstanbul'dan Konya'ya döndükten sonra aile ile bütünleşen eğitim kurumu Medrese'de müsbet ilimlerin okutulmaya başlanması, İstanbul'da müsbet ilimler üzerine bir eğitim aldığı kanaatine neden olmaktadır.

II. Meşrutiyet öncesi ve sonrası dönemleri yaşayan Ziya Efendi, bu döneme eğitim, hu-kuk ve yayın sahasında yaptığı çalışmalarla tesir etmiştir. Özellikle İslam Hukuku sahasında verdiği dersler ve neşrettiği eserler ile kanunlaştırma dönemini canlı tutan hukukçulardandır.

Müdürlüğünde, dini ilimler yanında fen, matematik ve astronomi ilimlerindeki bilgi do-nanımıyla da dikkat çekmiştir. Edebiyatçılığı, şiirlerinde sergilediği üstün mahareti ile ortaya çıkmaktadır. Arap diline vukufiyeti ise bu dille verdiği *Kaside-i Ziyaiyye/Daliyye* ve *Kaside-i Lamiyye* adlı eserlerde görülmektedir. Genç yaşta Arapça şiir yazabilecek seviyede olması, Arapçaya olan ilgi ve istidadını ayrıca ispat etmektedir.

Hicaz'da Arap âlimlerle yaptığı görüşmelerde meselelerin üstesinden gelmesiyle Arap âlimlerini kendine hayran bırakmıştır. Farsça ve Fransızca diline hâkimiyeti, kısa bir za-manda Fransızca'yı öğrenip konuşup yazabilecek hale gelmesi onun eğildiği konuyu hallet-medeki maharetini ortaya koymaktadır. Ziya Efendi'nin bu denli donanımlı olmasında zekâ-sının yanında hocalarından aldığı ciddi eğitimin de büyük katkısı vardır. Ziya Efendi'nin

¹⁷⁶ Peygamberimizin annesi Hz. Amine, bilindiği ve siyer kitaplarında da kayıtlı olduğu gibi Medine'nin yakınlarındaki Ebva köyünde vefat etmiş ve bu köye defnedilmiştir. Buradaki aktarımlarda sonradan oluşan hatalı bir ekleme bulunmaktadır. Zira Hz. Peygamber (s.a.s) Hudeybiye umresi sırasında Ebva'dan geçerken annesinin kabrini ziyaret etmiş, kabrini düzeltmiş ve başucunda ağlamıştır. Bu bilgiler de bize göstermekte-dir ki, Hz. Amine'nin kabri Mekke'de değil Ebva'dadır.

¹⁷⁷ Kehf 18/22.

¹⁷⁸ Koçkuzu, *Paşadaresi*, s. 260.

eğitim hayatını ayrıntısıyla ele almadan önce yaşadığı dönemi, özellikle eğitim faaliyetleri açısından kısaca gözden geçirelim.

a) ZİYA EFENDİ'NİN YAŞADIĞI DÖNEM

Ziya Efendi, yaşadığı dönemde gösterdiği çaba ve gayretiyle tarihe mal olmuş üstün karakterli şahsiyetlerdendir. Ziya Efendi'nin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlaması amacıyla yaşadığı zaman dilimine, içinde bulunduğu siyasi, fikri, içtimai, dini ve ilmi ortamın yapısına kısa da olsa değinmenin faydası olacaktır. Dönemi özetlerken genel olarak Osmanlı devleti ve özelde de Konya vilayeti üzerinde durulacak, ortaya çıkan sıkıntı ve buna karşı atılan adımlar değerlendirilecektir.

Ziya Efendi, Osmanlı Devleti'nin son yarım asırlık dönemi içinde yaşamıştır. Yaşadığı dönemdeki Osmanlı Padişahları ve idarede bulundukları zaman dilimi şu şekildedir:

1. **I. Abdülaziz Devri:** 25 Haziran 1861 - 30 Mayıs 1876.
2. **V. Murat Devri:** 30 Mayıs 1876 - 31 Ağustos 1876.
3. **II. Abdülhamit Devri:** 31 Ağustos 1876 - 27 Nisan 1909.
4. **V. Mehmet Reşat Devri:** 27 Nisan 1909 - 3 Temmuz 1918.
5. **Mehmet Vahdettin Devri:** 04 Temmuz 1918 - 01 Kasım 1922.

Ziya Efendi'nin yaşadığı ve yetiştiği devir meşrutiyet dönemi diye adlandırmakla beraber İslam fıkhiında kanunlaştırmaya yönelik çalışmaların yapıldığı, Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'nin çıkarılıp yürürlüğe konduğu bir dönemdir. Bu dönem, İslam ülkelerinde ve özellikle de Osmanlı Devleti'nde İslam Hukukunun kanunlaştırılması ve mahkemelerde uygulama kolaylığının sağlanması açısından önemlidir. Osmanlı Devleti'nde bu dönemde 1858 tarihinde çıkarılan *Arazi Kanunnamesi* ile toprak hukuku düzenlendi; 1869-1876 yılları arasında da İslam dünyasının muamelata dair ilk kanunu olan *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* kısım kısım hazırlanarak kabul edildi ve bu dönemde yürürlüğe kondu. ¹⁷⁹ Osmanlı Devletinde bu dönemlerde ayrıca 1915 yılında *Nafaka Kanunu*, 1917 yılında da *Aile Hukuku Kararnamesi* hazırlanarak yürürlüğe girdi. ¹⁸⁰ İslam hukukunun yeniden dirildiği, dünya hukuk sistemleri arasında hukuk nosyonuyla kendini kabullendirdiği bu döneme Kanunlaştırma dönemi de denilmektedir.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarını kapsayan bu dönemde, devletin yeniden dirilmesi amacıyla pek çok alanda yeniliklerin yapıldığı, ıslah çalışmalarının yer aldığı görülmekte-

¹⁷⁹ Hayrettin Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989, s. 321.

¹⁸⁰ *Arazi Kanunnamesi, Nafaka Kanunu ve Aile Hukuku Kararnamesi*, Prof. Dr. Orhan Çeker hocamız tarafından Ebru Yayınları'ndan Osmanlı Kanunları Serisi adıyla neşredilmiştir.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

dir. Ziya Efendi'nin ilmi, fikri, ahlaki ve siyasi karakterinin şekillendiği özellikle II. Abdülhamit dönemi, eğitim ve öğretim açısından ilkökul, ortaokul, lise ve üniversite düzeyinde yeni okulların açılıp eğitimde yenileşme ve ıslah çalışmalarının atılım yaptığı bir dönemdir. Bu dönemde eğitim alanında önemli gelişmeler kaydedildi, birçok meslek ve sanat okulu açıldı, öğretmenlerin meslekleşmesine ilişkin önemli hukuki düzenlemeler yapıldı ve ilk kez *Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye* adıyla önemli eğitim öğretim yıllıkları çıkartıldı. ¹⁸¹

Hâkim, savcı, avukat ve adliye memuru yetiştirilmesi ve hukuk dallarının birer bilim disiplini olarak teşekkül etmesi amacıyla 1880 yılında öğretim suresi 4 yıl olan **Mekteb-i Hukuk-i Şahane** açıldı. ¹⁸² Hukuk fakültesi düzeyinde olan okulun şubelerinden biri de 12 Şubat 1323 (1907) yılında Konya'da açılıp 15 Mart 1335 (1919) tarihinde kapatıldı. ¹⁸³ Ziya Efendi de hukuk fakültesinde mecelle ve miras hukuku derslerine girdi.

19. yüzyılın sonlarına doğru, Osmanlı Devleti'nde, eğitim-öğretim faaliyetlerine açık en fazla medresenin Konya vilâyetinde bulunduğu, vilâyet sâlnâmelerinin verilerinden anlaşılmaktadır. Medrese kurma çalışmalarında görülen bu artışın yanı sıra Konya'da aynı dönemde çok sayıda mektep, tekke, zâviye ve caminin ortaya çıktığı dikkati çekmektedir. Konya Vilayetinin bu yükselişinde, yerel bilginlerin ve sufilerin, bilhassa Nakşîbendî Tarikatı mensuplarının rolü çok önemlidir. Açılan 45 medreseden 38'inin (yüzde 82) kurucusu ve vâkırı, ayrıca pek çok mektep, kütüphane, tekke ve cami kuruluşlarında da baş rolü alan ulemâ ve/veya sufilerdir. Osmanlı devrinde kurulan medreseler daha çok Konya kökenli araştırmacıların dikkatini çekti. ¹⁸⁴

Nakşîbendîler, yeni medreselerin kurulması ve bu suretle yüksek din eğitim ve öğretiminin revaç bulması için oldukça büyük gayret gösterdiler. Cıvıoğlu/Hacı Hasan, Nakipoğlu, Hacı Hasanbaşı/Abdulbasir/Vaki ile Bekir Sami Paşa/Paşa Dairesi Medreseleri Nakşîbendî tarikatı mensupları tarafından açılan medreselerdendir. Söz konusu dönemde, Nakşîlerin Konya'da kurdukları veya içinde ders verdikleri başka medreseler de vardı. Diğer medreselerde çalışan müderrisler arasında da birçok Nakşî bulunuyordu. ¹⁸⁵

¹⁸¹ Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 1989, s. 250–251.

¹⁸² Akyüz, s. 263. Bu dönemde Darulfünûn 1900 yılında tekrar açılmış. Ayrıca Mekteb-i Mülkiye-i Şahane bu dönemin önemli bir okulu olarak öğretimini sürdürmüştü. 1867'de Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, 1889'da Mülkiye Baytar Mektebi, 1883'te Hendese-i Mülkiye, 1882' Güzel Sanatlar Mektebi, 1884'te Hamidiye Ticaret Mektebi, 1887'de Fenn-i Resim ve Mimari Mektebi açılmıştır. (Geniş bilgi için bakınız: Akyüz, s. 263-264.)

¹⁸³ Celalettin Keşmir, *Konya Yazıları*, (Hazırlayan: Mustafa Özcan), Konya 2004, Tablet Yayınevi, s. 297.

¹⁸⁴ Osmanlı döneminde kurulan bu medreseler daha çok Konya kökenli ve yerel araştırmacıların dikkatini çekti. Yapılan çalışmalar için bakınız: Yaşar Sarıkaya, "Osmanlı Dönemi Konya'sında Medrese Kurucusu ve Patronu Olarak Sufiler ve Âlimler (18.-19. Yüzyıllar)", *Turkish Studies*, Volume 2 /1, Winter 2007, s. 162-195, 163 ve devamı.

¹⁸⁵ Sarıkaya, s. 183.

Ziya Efendi'nin yaşadığı bu dönemde Konya'nın siyasi, iktisadi, ekonomik, eğitim ve kültürel hayatı hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi sunalım. Osmanlı döneminde Konya sancağı on bir ilçeli Konya Merkez, yedi ilçeli Niğde, iki ilçeli Burdur, beş ilçeli Teke (Antalya), beş ilçeli Hamîd (Isparta) illerinden oluşmaktadır.

Konya'nın gelişiminde 1890'lara doğru yapılan Konya-İstanbul demir yolunun önemli rolü olmuştur. Osmanlı Padişahı II. Abdülhamit'in hatıralarında konuyla ilgili şu ifadeler rastlarız;

*"Bütün kuvvetimle Anadolu Demiryollarının inşasına hız verdim. Bu yolun gayesi Mezopotamya ve Bağdat'ı, Anadolu'ya bağlamak, İran Körfezine kadar ulaşmaktır. Eskiden tarlalarda çürüyen hububat şimdi iyi sürüm bulmaktadır, madenlerimiz dünya piyasasına arz edilmektedir. Anadolu için iyi bir istikbal hazırlanmıştır."*186

Konya'da demiryolunun açılmasıyla tarım ürünlerinin üretiminde bir artış yaşandı. Sarraflık, kuyumculuk bakırcılık, kunduracılık gibi ticari faaliyetlerde de dikkat çekici gelişmeler sağlandı.

II. Abdülhamit zamanında 1899 tarihinde, Konya'ya Vali olarak atanan **Mehmet Ferit Paşa**'nın, Konya'ya büyük yararlılıklar göstermiş özellikle de eğitim öğretim tarihinde önemli bir yer edinmiştir. Ferit Paşa valiliği döneminde Konya ili içinde on rüşdiye ve atmış ilkokulun resmi açılışını yaparak ilk mekteplerin sayısını artırdı. Konya merkezinde açtığı Dârü'l-Muallimîn-i İptidâi vasıtasıyla yüzlerce ilkokul hocası yetiştirip bunları köylerde açtığı ilkokullara tayin ederek, okuma yazma seferberliği başlattı. Konya civarındaki ilme yatkın gençleri vilayet merkezindeki mekteplere taşıyarak onlara eğitim imkânı sağladı. Daha elverişli gençleri de İstanbul'da yüksek tahsil görmeleri için teşvik etti. Böylece ziraat, hukuk, veteriner, mülkiye alanında Konyalı birçok gencin tahsillerine önayak oldu.

Ferit Paşa, eğitim hizmetleri yanında Konya'nın gelişmesi için pek çok alt yapı çalışmalarını da başlatarak tamamladı. Çayırbağı suyunu Konya'ya getirerek su problemini çözdü. Tarımda yeni araçların ciddi surette kullanılması onun zamanında başladı. Konya Ovası'nın sulama işlerine onun sayesinde başlandı. Konya Ovası'nda 580 bin dönüm arazinin sulanmasını sağlandı. Bu sayede Konya hububat ambarı haline geldi.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Konya dâhilinde yeni yollar inşa edildi. Konya-Beyşehir, Akşehir, Örkenez, Keçiborlu-Isparta, Keçiborlu-Burdur, Ereğli, Bor, Niğde, Niğde-Nevşehir ve Antalya'da açılan yollar Paşanın eserlerindendir. Halıcılığın ıslahı hususunda teşvik ve himayede bulundu. Buğday pazarı, Meram ve Deliktaş Un Fabrikası, Memleket Hastanesinin genişletilmesi, Konya İdadi Mektebi ve bu mektep bahçesinde Âsâr-ı Atika/Eski Eserler Müzesi onun Konya'da meydana getirdiği pek çok eserlerinden sadece birkaç tanesidir.

Vali Ferit Paşanın Konya'nın bozulan asayişini düzene sokmada önemli çalışmaları oldu. Aldığı önlemlerle Konya'da toplumun düzen ve asayişini sağladı. Geceleri devriyeye çıkartarak serkeş takımını yakalattı. Bu sayede Konya halkı emniyet ve huzura kavuştu. Ferit Paşa yolsuzluklarla mücadele ederek rüşvetin kökünü kesti. Ayrıca Konya'da Ermenilerin bir ihtilal hazırlığını duyunca Ermeni evlerini basarak bu husustaki kanlı bir olayın önüne geçti. Ferit Paşa'nın kısa zamanda Konya'da gösterdiği bu ilerleme İstanbul'daki Meclis-i Mebusan'da da gündem oldu. ¹⁸⁷

Selanik mebusu Rahmi Bey:

"Konya, Konya olalıdan beri Ferit Paşa gibi bir valinin görülmemiş olduğunu" işitiyorum demesi üzerine; Konya mebuslarından Mehmet Vehbi Efendi:

"Evet! Konya adeta bir harabe idi. Ferit Paşa öyle mamure bir hale getirdi ki Devlet-i Osmaniye'ye saltanat geçeli 600 senedir Konya'ya böyle bir vali gelmemiştir" cevabını verdi.

Kastamonu mebusu Şükrü Efendi de;

"Doğrusunu söylemek lazımsa Ferit Paşa gibi on beş vali olursa bu millet iftihar eder" cümlesini ekledi.

Balıkesir mebusu Abdülaziz Mecdi Efendi de bu sözleri:

"Altı sene Konya'da bulundum. Ferit Paşa idare işlerinde o kadar titiz, o kadar çabuk, o kadar ehliyet göstermiştir ki bu hiçbir valide görülmemiştir. Yaptığı işlere Konya'daki eserler şahitlik eder" diye tasdik ettikten sonra "Konya halkı arasında yakın zamana kadar adeta bir atasözü gibi yaşlıların söyleye geldiği şu sözü de kayıt etmeden geçemeyeceğim"

demış ve devam etmiştir “**Konya’da valilik Ferit Paşa ile Çelebilik Abdülvahid Çelebi ile son bulmuştur**” derlerdi. Ferit Paşanın bütün bu çalışmaları Sultan Abdülhamit’in dikkatini çekti ve 1903 yılında Sadrazamlığa getirdi; Konya valiliğine de Tefvik (Biren) Bey’i tayin etti.

Konya dînî hayatın bütün canlılığı ile yaşandığı bir yerdi. Bu kanaatin ispatı bağlamında şu örneği sunabiliriz. 1898 yılı Mayıs ayında Konya’ya gelen **Alman gazeteci Roderlf Von Lindau** Konya izlenimlerini şöyle anlatır:

“Ben Konya’dan başka hiçbir Türk şehrinde bu kadar kapalı örtünmüş kadınlar, böyle yüksek arakıyeli ¹⁸⁸ dervişler, yeşil ve beyaz sarıklarından hacı veya hoca oldukları anlaşılan bu kadar çok insanı bir arada görmemiştim. Konya tam bir dervişler şehri.” ¹⁸⁹

Konya aynı zamanda ilmiye sınıfının kuvvetli olduğu bir yerdir. 1314 yılında medreselerin ıslahı ile ilgili saraya bir layiha sunan Şeyh Ali Efendizade Muhyiddin Efendi Konya’daki ilmi duruma ilişkin şu bilgileri aktarır:

“Bugün Konya şehrinde dört beş bin talebe ders okuyor. Ne hocasına ne talebesine hükümet bir akçe bile iane vermediği halde yine bu zevat, dine hizmet fikriyle on beş yirmi seneler takat-fersâ olan mezahime (zahmetlere) katlanıyorlar. Bilcümle kazalar müftülüklerini onlar ihrâz ediyorlar, yine onlardan başka kazalarda söz anlayan, hükümetin icrâatına muavenet (yardım) eden, halife-i âdileye itâat lazım olduğunu söyleyen ahlâk-ı umûmiyeye hizmet edenlere tesadûf edilmiyor.”

1869 Konya salnamesine merkezde 67 okulda 1569 erkek, 1041 kız olmak üzere 2610 civarında ilkokul öğrencisi eğitim görüyordu. Ayrıca biri Rum, biri Ermeni olmak üzere Gayri Müslimlerin açtığı iki mektebe 120’si erkek, 106’sı kız olmak üzere 226 öğrenci okuyordu. Konya’da ilk rüştiyenin temelleri 1869 yılında atıldı. ¹⁹⁰ İlk İdadi ise 1889 da açıldı. ¹⁹¹

Konya’da medrese sayısında 19. yüzyılın ortalarından itibaren artış kaydedilir. 1869 salnamesine göre Konya merkezinde 38 medresede 830 öğrencisi eğitim görmekteydi. 1884 yılında 42 medrese bulunurken bu sayı 1907’de 56’ya ulaşır.

¹⁸⁸ Teremen anlamlarına gelen arakiye, beyaz ve dövme yünden yapılmış, sikke kadar uzun olmayan bir serpuştur.

¹⁸⁹ İlhan Pınar, *19. Yüzyıl Anadolu Şehirleri*, Akademi Kitabevi, İzmir 1998, s. 147.

¹⁹⁰ Konya Salnamesi, 1869.

¹⁹¹ Hüseyin Koroğlu, *Konya Lisesi Tarihi*, Konya 1989, s. 12, 39; A. Şevki Duymaz, *II. Abdülhamit Dönemi, İmar Faaliyetleri (Türkiye Örnekleri)*, Isparta 2003, (Yayınlanmamış Doktora tezi), s. 138.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Ferit Paşa'nın valiliği süresi içinde il içinde toplam 256 İptidai (ilk)okul açılarak okul mevcudu 1687'ye çıkarmıştır. Bu ibtidailerde okuyan öğrenci sayısı ise 48.000'den 63.154'e yükselmiştir. Yine aynı dönemde bir de **Sanat Okulu** açılmıştır.

1903 yılı salnamelerine göre Konya sancağında 451 medrese ve 12.000 öğrenci olduğu görülmektedir. Bu tarihten sonraki tespitlere göre Konya yeni açılanlarla birilikte sahip olduğu 576 medrese ile en çok medrese bulunan illerden birisi mahiyetindedir.

1908'de başlayan II. Meşrutiyet devrinde eğitim öğretim işi bütün illerde olduğu gibi Konya'da da ısrarla ele alınmış birçok ilkokul ve meslek okulları açılmıştır.

1913'te çıkan Tedrisat-ı İptidaiye Kanunu ile ilk tahsil mecburi olmuştur.

1919'da Konya vilayetinde medrese sayısı 576'ya çıkmış fakat öğrenci sayısı 13.159'a düşmüştür. Bu da öğrencilerin medreselerden modern eğitim yapan kurumlara doğru bir akış sağladığını göstermektedir. Konya medreselerinin çoğunluğu Nakşibendî tarikatına mensuptu. Az bir kısmı ise Mevlevî tarikatı ile bağlantılara sahipti.

Konya'da 1869'dan itibaren yayınına başlayan "*Konya*" adında tek bir resmi gazete vardır. Tek matbaa da hükümet konağındaki resmi matbaa idi. İkinci Meşrutiyetle birlikte özel gazete ve dergilerin sayısında bir artış oldu.

Anadolu (1908), Hakem (1909), Meşrik-i İrfan (1909), Çiftçi (1909), Şemş (1909), Babalık (1910), Meram (1910), Osmanlı (1911), Telgraf Haberleri (1918), Öğüt (1919), İntibah (1919), İbret (1919), Halk (1922) gazeteleri ile Barika (1909), Ufk-u Atı (1911), Şahab (1911), Rehber (1913), Ocak (1917), Öksüz Yurtları (1917), Hak Yolu (1919) dergileri yayın hayatına girdi. ¹⁹²

Bütün Osmanlı Devleti'ni etkilediği gibi özelde Konya'yı da tesiri altına alan İttihat ve Terakki'nin Meşrutiyet'in ilk günlerinden itibaren sergilediği tekelci ve mütehakkim tavırları, sıkıntılarının artmasına ve de bu nedenle İttihat ve Terakki'den istifaların başlamasına sebep oldu. İttihat ve Terakki'den istifa edenler yeni bir siyasî grubun oluşmasına yol açtı. İstifa edenler;

1. Masonlukla ve siyonizmin aleti olmakla suçlanan küçük bir grubun İttihat ve Terakki'ye hâkim olduğunu,

2. Memuriyetlere tayinlerde partizanlık yapıldığını,

3. Valilik ve mutasarrıflık gibi büyük memuriyetlerin kolayca elde edildiğini ileri sürüyorlardı.

4. Muhalefeti arttıran bir başka sebep de azınlıkların ayrılıkçı hareketleriydi.

5. İttihat ve Terakkî aleyhtarı bazı aydın ve gazetecilerin öldürülmesi bu partiye karşı büyük bir infial uyandırdı. Böylece İttihat ve Terakkî'nin her geçen gün biraz daha sertleşen icraatı karşısında muhalefet grupları birleşti ve ortaya bu devirde kurulan en büyük siyasî teşekkül çıktı. ¹⁹³

Ziya Efendi'nin büyük ağabeyi Zeynel Abidin Efendi'nin içinde yer aldığı Hürriyet ve İtilaf Fırkası 21 Kasım 1911 tarihinde kuruldu. 1912 seçimlerine katıldı ancak, İttihat ve Terakki'nin büyük baskısı altında yapılan seçimde, muhalefet çok az sayıda mebus çıkara-bildi. Daha sonraki seçimlere ise katılmadı. Hürriyet ve İtilaf Fırkası Konya vilayetindeki ilk şubelerini 1327 tarihinde Sarıhafızzade Hacı Ahmed Efendi'nin evinde açtı. Seçim sürecinin başlaması ile beraber Konya'da birçok kişi mebusluğa adaylığını koydu. 1912 seçimleri sırasında Konya'da çok fazla olay yaşanmadı. Fakat Karaman ve Bozkır'da bazı olaylar oldu. Bozkır'da 25 olan müntehib-i sani ¹⁹⁴den 18 tanesi Zeynel Abidin Efendi'yi istemesi-ne rağmen seçim sandıklarına Bozkır kaymakamı hile yaptırınca sandıktan Zeynel Abidin Efendi'ye 8 oy çıkmış oldu. Bununla birlikte Karaman'dan gelen oylarla birlikte Zeynel Abidin Efendi mebus seçildi. ¹⁹⁵

1914 yılında gecikmeli olarak yapılan seçimleri de İttihat ve Terakki büyük bir çoğunlukla kazandı. Birinci Dünya Savaşı'na bu meclisle girilirken, savaşın kaybedilmesi sonucunda imzalanan mütareke'yi müteakiben bu meclis de feshedildi. Bu meclis 1918 yılı sonlarına kadar devam ederek, Osmanlının uzun ömürlü ikinci meclisi oldu. I. Dünya Savaşı ile birlikte İttihat ve Terakki iktidarı da son buldu. ¹⁹⁶

İttihat ve Terakki zihniyeti sonraki dönemlerde etkisini Osmanlı Devleti üzerinde devam ettirdiği gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ve şekillenmesinde de büyük rol oynadı. İttihat ve Terakki'nin gerçek iç yüzünü ilk ortaya çıktığında pekçok âlim ve devlet adamı bilememiş ve sonraları anladıklarında yanıldıklarını kabul etmişler. Osmanlı Devleti'nin şeyhülislamı Mustafa Sabri Efendi de bu itirafı yapanlardan biridir. Şunları ifade eder.

¹⁹³ Ali Birinci, "Hürriyet ve İtilaf Fırkası", *TDV*, 1998 (507-511), XVIII, 508.

¹⁹⁴ Müntehib-i evvel denilen birinci seçmenler tarafından belirlenip milletvekillerini seçen ikinci seçmenlerdir. 2 Ağustos 1908 tarihli İntihab-ı Mebusan Kanun-ı Muvakkatına göre; bir nahiye (bucak) çevresinde bulunan; 501-750 Müntehib-i evvel (Birinci seçmen) için, 1 müntehibi sani (İkinci seçmen), 751-1250 arasındaki müntehib-i evvel için 2 müntehib-i sani, 1251-2250 arasındaki müntehib-i evvel için, 4 müntehib-i sani seçilmektedir. Müntehib-i evvel sayısının 2250'den fazla olması halinde bu oranlara göre 5, 6 ve daha çok sayıda müntehib-i sani seçilebilecektir. (Ömer Akdağ, "Konya'da 1935 Genel Seçimi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 257, 10 nolu dipnot.)

¹⁹⁵ www.memleket.com.tr/news_print.php?id=36768

¹⁹⁶ Birinci, "Hürriyet ve İtilaf Fırkası", *TDV*, XVIII, 507-511.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

“Baştan hep taraftar olduğumuz İttihat ve Terakki Cemiyeti’nin iç yüzünü ilk önce fark ederek bizi uyandıran ve o fesat ocağına karşı mücadele bayrağı açmamıza sebep olan Zeynel Abidin Efendi olmuştur.

‘Bu teşekkül, bu fırka, masonların ve Yahudilerin, İslam ve Osmanlı düşmanı zümrelerin elinde alettir. Bu fırka sonunda memleketin başına büyük felaketler getirecektir. Bizim bunlardan ayrılmamız lazım’ demiş ve sonuna kadar da bu fikrinde ve mücadelesinde devam etmiştir.”¹⁹⁷

Ali Ulvi Kurucu dedesi Hacı Veyis Efendi’den İttihat ve Terakki hakkındaki düşüncelerini hatıratında şu şekilde belirtir.

“Dedemden defalarca işittim ve hatırlarım, İttihatçılar ve onun devamı olan Halk Partisi için şöyle derdi:”

‘Oğlum, bu fırka, bu teşekkül kalaysız bakır bir kaba benzer, içine ne konulursa zehir olur. İsterse hacı, hoca olsun... Oğlum bu fırka ehlullahtan, Allah dostlarından beddua almıştır. Bu yüzden öyle bir hale gelmiştir ki, kalaysız kaba benzer içine gireni zehirler.’

“Ne için dede?”

‘Böyle oğlum! Bir milleti dinsiz yapmaya çalışmaktan daha büyük cinayet ne olur? Bir kere din terbiyedir, ahlaktır, dürüstlüktür... Din evvela kendi nefsine, sonra ailesine, komşularına, çevresine, ülkesine, milletine, memleketine hayırlı insan yetiştiren bir müessesedir. Her sahada en üstün insanı din yetiştirir. Din bunun için dindir. Çünkü ilahi kaynağa bağlıdır. Allahu Teâlâ tarafından insanları öyle yetiştirmek için gönderilmiştir.’

‘Türk milleti Yunan ile harbetti, Yunanı kovdu. Niçin kovdu? Yunan memleketimizde kalırsa, bana Kur’an’ımı okutmaz, dinimi yaşatmaz, mukaddesatımı değiştirir diye kovdu... Memleketimize dikkat edin yavrum, değişmeyen nesi kaldı? Aman dinimizi, dilimizi, Kur’an’ımızı, ezanımızı, cumamızı, kandillerimizi, bayramlarımızı koruyalım. Yoksa mahvoluruz.’¹⁹⁸

b) ZİYA EFENDİ’NİN HOCALARI

Ziya Efendi’nin hocalarını icazetnamelerden öğrenmekteyiz. İcazet belgelerindeki bilgilere göre Ziya Efendi’nin hocaları babası Bahauddin Efendi ile amcası ve dayısı olan Hasan Kudsi Efendi’dir. Ziya Efendi’nin eğitim amacıyla gittiği İstanbul’da kimlerden ders aldı-

¹⁹⁷ Düzdağ, *Hatıralar*, I, 173-174.

¹⁹⁸ Düzdağ, *Hatıralar*, I, 176-177.

ğı bilinmemektedir. **İstanbul'dan** 1906 yılında döndükten sonra Paşadaresi Medresesi'nin sabah derslerine Hikmet, Kimya, Coğrafya, Tarih ve benzeri dersleri ilave ettirip bunları da o zamanın İdadî (Lise) mekteplerine mahsus Türkçe kitaplardan okutmaya başlatması, 199 İstanbul'da iken daha çok bu derslere yönelik eğitim aldığı kanaatini oluşturmaktadır.

1) MUHAMMED BAHAUDDİN EFENDİ

Ziya Efendi'nin ilk hocası, babası Bahâuddin Efendi'dir. Babasından Paşadaresi Medresesinde ilim almıştır. Babası, Ziya Efendi'ye nazarî, amelî, usul ve fûrua dair ilimler ile hadis rivayet etmede hocalık yapmış, icazet vermiştir. Ziya Efendi, babasından manevi eğitim ve terbiye de almıştır.

Ziya Efendi'nin babası Bahaeddin Efendi'den ilmi icazet aldığını, icazet belgelerinden öğrenmekteyiz. Öğrencilerinden Ali Kudsi Efendi ve Abdullah Fevzi Efendilere verdiği icazetlerde bu bilgiler yer almaktadır. Konuyla ilgili icazetnamelerde şu ibareler bulunmaktadır:

*“Ona **Tefsir, hadis, fıkıh, usul, beyan, kelam** ilimlerine kadar nakli ve akli ilimlerin tamamından **Feraiz ve hesap ilminden** ve ayrıca **Kasîde-i Bur'e, Ahziyye ve Madarriyye** okumasına hocam, babam, ilimlerin deryası **Muhammed Bahâuddîn (k.s)**'den bana icazet verdiği şekilde icazet verdim.”²⁰⁰*

Bahaeddin Efendinin Arapça ve Farsça ile birlikte Fransızca ve Ermeni dillerini de bildiği hatta bu dillerde yazıp konuştuğu nakledilmektedir.²⁰¹ Bahaeddin Efendi aynı zamanda ileri görüşlü bir ilim adamıdır. O medreselerde naklî ilimlerin yanında fen ilimlerin de okutulmasını istemiştir. Hatta bazen medrese öğrencilerini Alâeddin Tepesine götürür onlara astronomi (ilm-i felek) dersleri verir ve: “Bu peygamberimizin tavsiyesidir, bunu öğrenelim ve öğretilim” dermiş. Onun bu arzusunu oğulları Zeynelâbidin, Rıfat ve Ahmet Ziya efendiler babalarının vefatından sonra Islâh-ı Medâris'te uygulamışlardır. ²⁰²

199 Macit Selekler 1906 yılında birkaç defa bu derslere katıldığını belirtmektedir. Macit Selekler, “Hatıralar 60 Yıl Önce Konya”, 3 Mart 1962.

200 Koyunoğlu Müzesi, No:37023. Abdullah Efendi'ye verdiği icazetin aslı Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinde bulunmaktadır.

201 Mehmet Eminoğlu, *Şeyh Muhammed Kutsi (K.S.) Memiş Efendi Hazretlerinin Tarihçesi*, Konya 2007, s. 60.

202 Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 332.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Maarif ve Konya salnamelerine göre Bahaeddin Efendi'nin medresesinde 1874 yılında 16, 1882 yılında 45, 1887 yılında 35, 1901 yılında ise 40 öğrenci vardır. Bu yıllarda Bahaeddin Efendi, öğrencilerine tefsirden "Kadı Beyzavi", akaitten "Şerh-i Akaid", mantıktan "Dürrü'n-Nâci" ve fıkıhtan "Dürrü'l-Muhtâr", Arapçadan "Molla Cami" derslerini okutmaktadır. ²⁰³

Bahaeddin Efendi 1862'den 1906 yılında vefat edinceye kadar 44 yıl Bekir Sami Paşa Medresesinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüş, vefatından sonra da görevi, oğulları Zeynelabidin, Rifat ve Ahmed Ziya Efendiler devam ettirmişlerdir. Muhammed Bahaeddin Efendi müderrislik görevini icra ederken Nakşî-Halidî tarikatı Müceddidiye kolunun şeyhliğini de yapmıştır. ²⁰⁴ Bu süre zarfında İplikçi Camii resmi imamlığını da yürütmüştür. ²⁰⁵

Bahaeddîn Efendi'nin kendine ait müstakil bir kütüphanesi vardı. Kütüphanesini vakıf, bağış ve satın alınarak oluşturmuştu. Kütüphanesi vefat ettikten sonra Islah-ı Medarisin kütüphanesine aktarılmış öğrencilerin hizmetine sunulmuştu. Islah-ı Medaris 1917'de dağıtıldıktan ve medrese yağmalandıktan sonra kitaplar Rifat Efendi'nin oğlu Ahmet Erenmemiş (ö. 1978)'te kalmış ve 12 Şubat 1962'de 1215 adet kitap Yusuf Ağa Kütüphanesine bağışlamıştır. Ayrıca 1993'de 30 kadar eser Abidin Erenmemiş tarafından Türkiye Gazetesi Kütüphanesine verilmiştir. Yusufaga kütüphanesine intikal eden bazı kitapların içinde birkaç risale beraber bulunmaktadır. Bu kitaplardan 277'i yazma halindedir. Kitapların birçoğunda Muhammed Bahâuddîn Efendi'nin imzası mevcuttur. Muhammed Bahâuddîn Efendi imzasını genellikle "*Ez'afu'l-ibâd Muhammed ibni Muhammed el-Kudsî el-Bozkırî*" diye atmakta; hicri olarak gün, ay ve yıl kaydı düşmektedir. Bazı kitaplarda ise: "*Ez'afu'l-ibâd Muhammed ibni Muhammed el-Kudsî el-Halidî en-Nakşbendî el-Bozkırî mevlûden, el-Konevî mevtinen gufire lehuma*" diye imza atmıştır. Bazı kitaplarda; "*Pederimizden muntakil beynel verese müşterekdir*" denilmektedir. "*Verese*" tabirli kitaplar Bahâuddîn Efendi gibi müderris olan diğer kardeşleri kastedilmektedir. Bu kayıtlardan Memiş Efendi'nin kütüphanesinin en azından büyük bir kısmının Bahaddin Efendi'de olduğunu çıkartabiliriz. ²⁰⁶

Bahauddin Efendi, Memiş Efendi'nin vefatından sonra onun "halife-i mutlakası" ²⁰⁷ olarak irşat görevini yürüttü. Babası gibi kendisi de ılımlı, geleneklerine bağlı, İslami ölçülere son derece saygılı bir tasavvuf anlayışını benimsedi. Şeriatın ve hakikatin aynı şeyler olduğunu savundu. ²⁰⁸

²⁰³ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 492.

²⁰⁴ Yusuf Küçükdağ, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya Çizgi Kitabevi, s. 375.

²⁰⁵ Ali Osman Koçkuzu, "Haciveyiszade Mustafa", *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 506.

²⁰⁶ Çelik, Ahmet, "Şeyh Muhammed Bahâeddîn Efendi Ve İmzalı Kitapları", *Merhaba Gazetesi*, Akademik Sayfalar, 2010, c. 10, sy. 15.

²⁰⁷ Koçkuzu, *Paşadaresi*, s. 52.

²⁰⁸ Koçkuzu, "Bahauddin Efendi", *DİA*, IV, 458.

Bahâuddin Efendi Nakşî Halidî usul üzere birçok halife yetiştirdi. Bunlardan bazıları şunlardır:

1. Zeynel Abidin Efendi (ö. 1939).
2. Fahreddin Kulu Efendi (ö. 1950).
3. Muhammed (Ali) Rıfat Efendi (ö. 1920).
4. Silifkeli Hacı Mükremin Efendi (ö. 1915).
5. Hasan Kudsi Efendi (ö. 1921).
6. Halid Efendi (ö. 1909).
7. Muhammed Kudsi Efendi (ö. 1962).
8. Akşehirli Mustafa Efendi (ö. 1920).²⁰⁹

Bahauddin Efendi'nin Türbesi

Bahauddin Efendi hakkında önceki kısımda ayrıntılı bilgi verildiği için burada kendisinin tasavvufa ait bazı kanaatlerine değinmek istiyoruz. Memiş Efendi'nin halife-i mutlakası olan Bahâeddîn Efendi, Nakşbendiye tarikatının şu üç özellikten oluştuğu kanaatindedir:

1. Ubûdiyet (Kulluk): İslam'ın azimetleriyle²¹⁰ amele devam ederken gizli zikre²¹¹ de riayet etmektir.

2. Sohbet: Kâmil bir mürşide bağlanarak onun zahîrî ve ruhânî sohbetlerine

devam ederek Allah Teâlâ'ya vasıl olmak ve ondan feyz almaktır. Bu da rabita yoluyla gerçekleşir. Mutasavvıflara göre rabita, müridin gözünü ve gönlünü mürşidinin yüzüne hem suret

²⁰⁹ Çoban, s. 30.

²¹⁰ Azimet, ilk başta konulup herhangi bir özür bulunmadıkça kalıcı, daimî olan hükümdür. Ramazan orucunun farz olması, içkinin haram kılınması gibi hükümler azimettir.

²¹¹ Zira Nakşbend tarikatında asıl olan gizli zikirdir.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

hem de ruhen bağlayarak, zahirî ve batınî hüküm ve sırlarla ilgili bilgileri almasıdır. Müridin, mürşidinin yüzüne bakması da bir ibadettir.

3. Murakabe: İbadete huşû ve huzûr ile devam etmektir. Bu sayılanlar Peygamber (s.a.v) ve ashabının (r. anhum) asrında gerçekleştiği sabit olmuş, zamanımıza da nakledilerek gelmiştir.²¹²

2) HASAN KUDSÎ EFENDİ

Ziya Efendi, babasından sonra yine Paşadaresi Medresesi'nde amcası ve dayısı Hasan Kudsî Efendi'den **eğitimine devam ederek tam ilmi icazet almıştır**. İcazetin verildiği tarih belgede kayıtlı olmamakla birlikte, icazetin 1892 veya daha önceki yıllarda verilmiş olması muhtemeldir. İcazetin metni Arapça'dır. Yirmi dokuz sahife olan icazet aynı zamanda hattat olan Hasan Kudsî Efendi'nin düzgün hattıyla kaleme alınmıştı.

Hasan Kudsî Efendi'nin hayatı, ilmi ve ahlakı hakkında kısaca şu bilgileri sunalım. Hasan Kudsî Efendi, Memiş Efendinin altıncı²¹³ oğlu olarak Konya Bozkır ilçesi Hocaköy (Üç Pınar)'de 1264/1847 yılında doğmuş. Babasının vefatından bir müddet sonra büyük ağabeyi Muhammed Bahâuddin Efendi ile birlikte 1279/1862 yılında Konya'ya hicret ederek²¹⁴ Kürkçü mahallesinde bir eve yerleşmiş.²¹⁵

Konuyla ilgili Sekine Hanımın hatıra defterinde şu bilgiler bulunmaktadır:

Hasan Kudsî Efendinin **annesi** Emine Hanımdır. Emine Hanım Ödemişli Hasan Kudsî Efendinin eşi idi. Ödemişli Hasan Kudsî Efendi vefat edeceğinde hanımına;

“Ben ölürsem şeyh Memiş Efendi ile evlen” diye vasiyet etmiş.

Emine Hanım o tarihlerde çok gençmiş, yanında da Ayşe Hanım adında bir kızı varmış.²¹⁶ Ödemişli Hasan Kudsî vefat edince vasiyet yerine getirilerek Emine Hanım, Memiş Efendi ile evlenmiş. Emine Hanım'ın kızı ile Bahaeddin Efendi'yi evlendirmiş. Memiş Efendi'nin Emine Hanım ile evliliğinden bir oğlu dünyaya gelmiş, adını hocasının adı olan Hasan Kudsî koymuşlar.

²¹² Muhammed Bahâuddin Efendi, *İkâzu'n-Nâimîn ve Tenbîhü'l-Mukallidin*, Koyunoğlu Kütüphanesi, Eminioğlu Bölümü NO: 37022, s. 57.

²¹³ Bazı kaynaklarda Hasan Kudsî Efendinin, Memiş Efendinin en küçük yani yedinci oğlu olduğu belirtilmekte ise de Memiş Efendinin en küçük oğlu kabir taşında da yazılı olduğu gibi Abdullah Sıddik Efendidir. Abdullah Sıddik Efendi, Hasan Kudsî Efendiden dört yıl sonra 1851 yılında Hocaköy'de doğmuştur.

²¹⁴ Bahâuddin Efendinin Konya'ya hicreti kabir taşının ayakucu kısmında şu ifadelerle kayıtlıdır: “Ve sene 1279'da Konya'ya hicretle...” Hicri 1279, miladi 1862 yılına tekabül etmektedir.

²¹⁵ Emel Hidayetoğlu Hanımdan.

²¹⁶ Sekine Hanım, *Müşâhedât ve Havâtır-ı İlmiyye*, Osmanlıca El Yazması Notlar, s. 2.

İlmî ve ahlakî bakımdan kendini yetiştiren Hasan Kudsî Efendi hat sanatını Alâiyeli Abdulgânî Vehbi Efendi'den öğrenmiştir. İyi bir hattat olduğu bilinen Hasan Kudsî Efendi'nin ney üflediği de aktarılmaktadır. ²¹⁷

Müderres olduktan sonra Konya İslah-ı Medaris-i İslamiye'de medresesinde tedris ve irşat ile evrat ve ezkarıyla meşgul ve mucizdi. Zahirî ve batînî ilimlerle mücehhez, donanmış olarak münzevî bir hayatı tercih etmiş, hayatını sukûnet içerisinde geçirmiş, siyasetle ilgilenmemiştir. Tasavvuf ve zahirî ilimlerde dengi olmayan eşsiz bir seviyeye ulaşmış. Fazilet ve kemalat sahibi olup engin irfan sahibiymiş. Tasavvufta katettiği mesafe sebebiyle zamanın kutbu olarak anılmıştır. ²¹⁸

Hasan Kudsî Efendi, Bekir Sami Paşa Medresesi'nde ağabeyi Bahaeddin Efendi'den sonra hem ilmi tedrisata hem de tasavvufî irşada devam etmiş, talebelerin evrat ve tesbihatıyla meşgul olmuş, medresede tarikatın öğrenciler tarafından öğrenilip tatbikine vesile olmuştur. ²¹⁹

Hasan Kudsî Efendi uzun yıllar Kapu Camii ve İplikçi Camii'nde vaizlik yaparak halkın takdir ve sevgisini kazanmıştır. ²²⁰ İplikçi Camiinde imamlik yaparken medresede de müderreslik görevini devam ettirmiştir. Hasan Kudsî Efendi büyük ağabeyi Bahaeddin Efendi'nin câ-nişini yani halifelerinden ²²¹ ve Nakşibendî tarikatının Halidî Müceddidî kolunun mürşitlerindenmiş. ²²²

Hasan Kudsî Efendi, ibadet etmeyi seven, ibadete düşkün birisiymiş. Ayrıca ilmiyle amel eden, ümmetin örnek, rehber şahsiyetlerindendi. Tasavvufta edindiği konum itibarıyla hal ehli, keşif ve keramet sahibiymiş. İbadet hayatı ve yaşantısı ile az bulunan güzel ahlak sahibiymiş. Onun ibadet hayatını anlatan şu ifade manidardır:

“Âbid ve zabıt mezinne-yi kiramdan, ulemâ-yı âmilin ve sulehâ-i ümmetten, erbâb-ı keşif ve ehl-i halden nadir bulunan bir zattı.” ²²³

²¹⁷ Ney üflediğine dair bilgi, Hasan Kudsî Efendi'nin torunu Emel hanımın eşi Ahmet Selahattin Hidâyet-öğlü hocamızdan alınmıştır.

²¹⁸ Uyar, “Konya Bilginleri”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, sy.121-122, (Ekim Kasım 1948), s. 41.

²¹⁹ Uyar, “Konya Bilginleri”, s. 41.

²²⁰ Veli Sabri Uyar, Hattatlar, Konya Dergisi, sy: 115-116 Haziran Temmuz, 1948; Konya Bilginleri, sy.121-122, Ekim Kasım 1948; M. Ali Uz, “Bozkır'ın Yetiştirdiği Değerler Bozkırlı Bazı Din ve İlim Adamları, Araştırmacı-Yazarlar”, *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu* (12 Kasım 2006), Konya 2007, s. 220.

²²¹ Bilgili - Çelik, *Muhammed Kudsî*, 117; Ali Çoban, 19. *Yüzyıl Osmanlı Şeyhlerinden Bozkırlı Muhammed Bahâeddin Efendi ve “İkazu'n-Nâimîn” Adlı Eserindeki Tasavvuf Anlayışı*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 30.

²²² Veli Sabri Uyar, “Hattatlar Armağanı”, *Konya Halkevi Dergisi*, sy. 115-116 (Haziran Temmuz, 1948); “Konya Bilginleri”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, sy.121-122, (Ekim Kasım 1948), s. 41.

²²³ Uyar, “Konya Bilginleri”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, sy.121-122, (Ekim Kasım 1948), s. 41.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Hasan Kudsî Efendi, babası Memiş Efendi gibi çok cömert, iyilik ve ihsan sahibi biriymiş. Özellikle misafir ağırlamayı severmiş. Bozkır'dan Konya'ya gelenleri evinde birkaç gün misafir eder, ağırlarmış.

Hasan Kudsî Efendi'nin ağzından kötü bir sözün çıkmamasından, insanlara karşı şefkat ve merhametle yaklaştığını, hiç kimseyi incitmemek için sözlerine çok dikkat ettiğini anlamaktayız.

Hasan Kudsî Efendi herkese dua edermiş. Özellikle çocuklara karşı çok merhametli davranır, sıkıntılarını gidermek için gayret edermiş. Sokakta bir çocuk ağlarsa evden birini gönderir, niçin ağladığını öğrenir, ihtiyacı varsa para verirmiş. ²²⁴

Hasan Kudsî Efendi'nin, rüyaları çıkar, gördüğü gibi gerçekleştirmiş. Hasan Kudsî Efendi'nin keramet sahibiymiş fakat kerametlerini kimseye açıklamazmış. Hasan Kudsî Efendi varlıklı değilmiş. Yokluk içinde olmasıyla beraber haline sürekli sabreden, fukarayı sabirindenmiş. ²²⁵

Ömrünün son yıllarını görme engellisi olarak geçiren Hasan Kudsî Efendi, Konya'da vefat etmiş Hacı Fettah Kabristanında büyük ağabeyi Muhammed Bahâuddin Efendi'nin türbesinin sol tarafına defnedilmiştir. Hasan Kudsî Efendi'nin kabrinin başında bulunan kabir taşı sonradan dikilmiştir. Fahri Kulu Hoca'nın kabir taşı kitabesini yazdığı ilk mezar taşının akıbeti bilinmemektedir.

Hasan Kudsî Efendi'nin sonradan yazılan mezar taşında vefatı 1919 yılı olarak belirtilmiş ise de Fahri Kulu Hoca'nın Hasan Kudsî Efendi için yazdığı Mezartaşı Kitabesinde vefatı hicri 5 Rebiulevvel 1340 olarak kaydedilmiştir ²²⁶ ki, bu da miladi 6 Kasım 1921'e denk gelmektedir. ²²⁷

Ziya Efendi'nin ilim tahsil ettiği diğer hocaları hakkında şimdilik bir bilgimiz bulunmamaktadır. Ziya Efendi'nin de konu edildiği hatıralarda diğer hocaları hakkında bilgiye ulaşılabileceği kanaatindeyim. Mesela İbrahim Hakkı Konyalı'nın İslah-ı Medaris Medresesi'nde tuttuğu günlükte hocası Ziya Efendi hakkında da konuyla ilgili bilgi kırıntıları elde edilebilir.

---

²²⁴ Sekine Hanım, s. 7.

²²⁵ Sekine Hanım, s. 13.

²²⁶ Uyar, "Konya Bilginleri", *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, sy.121-122, (Ekim Kasım 1948), s.41; Koçkuzu, *Haydi Basalım İzlere*, s.423.

²²⁷ Hasan Kudsî Efendinin hayatı hakkında geniş bilgi için bkz: İsmail Bilgili, *Müderris Hasan Kudsî Efendi ve İcazetleri*, Konya 1912.

c) ZİYA EFENDİ'NİN ÖĞRENCİLERİ

Ziya Efendi'nin hocaları hakkında bilgi sunduktan sonra kendisini günümüze taşıyan, hakkında geniş malumat sahibi olmamızı sağlayan öğrencilerinden birkaçı üzerinde duralım. Aslında Ziya Efendi'nin İslah-ı Medaris ve Konya Mekteb-i Hukuk eğitim kurumları vasıtasıyla pekçok öğrencisi olmuştur. Fakat bunların tamamının isimlerini ve net olarak sayısını bilme imkânımız bulunmamaktadır. Burada daha çok kendisinden icazet aldığını bildiğimiz bazı öğrencileri ve ilmi yapıları hakkında bilgi vermek suretiyle Ziya Efendi'yi biraz daha ayrıntılı tanımaya çalışacağız.

1) ALİ RIZA KUDSİ EFENDİ

Ziya Efendi'nin tespit edebildiğimiz kadarıyla ilk icazetli öğrencisi hocası Hasan Kudsî Efendi'nin oğlu Ali Rıza Kudsî Efendi'dir. Daha çok Ali Kudsî Efendi olarak bilinen öğrencisi kendisinden tam ilmî icazet, Zeynel Abidin Efendi'den de tasavvufî icazet almıştır. Her iki icazetin belgeleri mevcuttur.²²⁸

Ali Rıza Kudsî Efendi

Hayatını dedesi Memiş Efendi gibi eğitim ve hicret üzere geçiren Ali Kudsî Efendi, Konya'da dünyaya gelmiş Şam'da vefat etmiştir. Kabri de Şam'da Takva Camisi avlusundadır. Bilinen vasfı müderris ve mürşitliklidir. Konya medreselerinde ve hicret ettiği yerlerde bu vasfını sürdürmüştür.

²²⁸ Ali Kudsî Efendi'nin Zeynel Abidin Efendi'den aldığı tasavvufî icazetini "Muhammed Kudsî el-Bozkırî (Memiş Efendi)" kitabımızda yayınlamıştık.

1.1) ALİ RIZA KUDSÎ EFENDİ'NİN HAYATI

Ali Kudsî Efendi, Hasan Kudsî Efendi'nin ilk eşi Hatice Hanım'dan 1304/1886 tarihinde Konya merkez Kürkçü mahallesindeki evinde ilk çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. ²²⁹ Evleri hükümet binasına çok yakınmış. İslahî Medaris de evlerinin hemen karşısındaymış. Medrese aşağılı yukarılmış, yani iki katmış. Medresenin öğrencisi de çokmuş. Dışarıdan gelen öğrenciler medresenin odalarında kalırmış. Köyden de gelirlermiş. Onlara **softalar** derlermiş. ²³⁰

Ali Rıza Kudsî Efendi Konya'da yetişmiş, büyümüş, tahsil görmüş. Memiş Efendi'nin nesli genellikle kısa sayılabilecek seviyede orta boylu iken Ali Kudsî Efendi uzun boyluymuş. ²³¹

Seferberlik ilan edildiğinde askere yazılarak Çanakkale cephesinde savaşmış. Kolundan yaralı olarak Konya'ya dönmüş. Konya'da, İstanbul caddesinde bir dükkân açmış. Sonra da **İntibâh** gazetesini çıkarmaya başlamış. Gazeteyi, İslah-ı Medaris-i İslamiye Medresesi binası içinde bir odada kurduğu matbahanesinde çıkarmış. Matbahanesinin müdürü yokmuş. Bir tekere kol yaptırmışlar biri de onu sürekli döndürmüş, böylece baskı yapılırmış. Bazen de kızkardeşleri Sekine ve Refika hanımlar ağabeylerinden görerek sevinçle kolu döndürürlermiş. ²³²

Ali Kudsînin hayatı, dedesi Memiş Efendi gibi hicretle geçmiş. Kızkardeşi Sekine Hanımın kızı Emel Hidayetoğlu Hanım'ın aktardığına göre Millî Mücadele yıllarında yalnız başına, bekâr olarak trenle Konya'dan İskenderun'a hicret etmek zorunda kalmış. İskenderun o tarihlerde Fransızların kontrolündeymiş. Osmanlı Devleti topraklarına yakın olması hicret için tercih sebebi olmuş. İskenderun'da amcası ve şeyhi Zeynel Abidin Efendi ile bir araya gelmişler. İskenderun'da medrese-i ilmiye açarak ilmî faaliyetlerde bulunmuşlar. Bölge halkını ilim ve tasavvuf bakımından eğitmişler. İskenderun'da hatırı sayılır bir cemaat oluşturmuşlar.

Zeynel Abidin Efendi İskenderun'da Memiş Efendi'nin tarikatını devam ettirmiş. Zeynel Abidin Efendi, Ali Kudsî Efendi İskenderun'a gelmeden önce Molla Muhammed Efendi'ye ismi celal zikrini telkin ederek tarikatında görevlendirmiş. Ali Kudsî Efendi'nin gelmesinden bir müddet sonra Zeynel Abidin Efendi hilafet görevini icazetle kendisine devretmiş. ²³³

²²⁹ Ali Rıza Kudsî Efendi'nin nüfus tezkeresi için bakınız: Mehmet Eminoğlu, *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş*, s.165.

²³⁰ Sekine Hanım, *Müşâhedât*, s. 4.

²³¹ Emel Hidayetoğlu Hanımdan.

²³² Sekine Hanım, *Müşâhedât*, s. 4.

²³³ Belgenin metni Koyunoğlu Müzesi No: 7271'de, tercümesi ise Mehmet Emin Eminoğlu Hoca tarafından yapılmış ve tercümesi '*Şeyh Muhammed Kudsî Memiş Efendi Hazretlerinin Tarihçesi*' adlı eserinin 87-89. sayfalarında yayınlanmıştır. Ayrıca belge ve tercüme için bakınız: İsmail Bilgili, Ahmet Çelik, *Muhammed Kudsî el-Bozkırî (Memiş Efendi)*, Konya 2011, s. 216-218.

Sonraları Konya'dan analığı Hediye Hanım ile baba bir kızkardeşi Sekine Hanım, Ali Efendi'nin yanına İskenderun'a gelmişler. ²³⁴

Ali Kudsî Efendi İskenderun'a bağlı Kesrin köyünde imamlık yapmış. Konyalı müftü Asım Efendi, yeğeni Nesrin Hanım ile Ali Kudsî Efendi'yi görücü usulü evlendirmiş. Ali Kudsî Efendi nikâhlandıktan sonra eşini görünce onunla aile hayatı kurmak istememiş. Çünkü Nesrin Hanım çocuk denecek yaşta çok küçükmüş. Bir müddet sonra da boşanmışlar. ²³⁵ Daha sonra İskenderun'da Fatma Kudsî (Çığıl) Hanımla ²³⁶ evlenmiş. Evliliğinden iki kızı dünyaya gelmiş. ²³⁷

Ali Kudsî Efendi, İskenderun'dan Zeynel Abidin Efendi, ailesi ve oluşan bir grup cemaatle birlikte Halep ve Beyrut'ta bir müddet kaldıktan sonra Şam'ın Kasyun dağı eteklerinde satın aldıkları geniş bir bölgeye hicret etmiş ve bereberindekilerle buraya yerleşmiş. Zeynel Abidin Efendi bir müddet Şam'da kalmış. Zeynel Abidin Efendi, eşi Rüveyde Hanım Şam'da vefat edip cenazesi Zülkifl camisinin kabristanına defnedildikten sonra Medine'ye hicret ederek oraya yerleşmiş. ²³⁸

Ali Rıza Kudsî Efendi'nin Kabri

Ali Rıza Kudsî Efendi Şam'da 1956 yılında vefat emiş ve Kasyun Dağı eteğinde Takva Camii'nin bahçesine defnedilmiştir. Mezar taşında şunlar yazılıdır:

²³⁴ Emel Hidayetoğlu Hanımdan.

²³⁵ Sekine Hanım, *Müşâhedât*, s. 21.

²³⁶ Fatıma Hanım 2007 yılında Konya'da vefat etmiş, Hacı Fettah kabristanına kayın validesi Hatice Hanım'ın yanına defnedilmiş.

²³⁷ Kızlarından Emine Hanım'ı, yeğeni Mehmet Emin Eminoğlu ile evlendirmiş. Diğer kızının adı da Hatice Kübraymış. Mahmut Sural bir yazısında Ali Rıza Kudsî Efendinin üç kız çocuğu olduğunu belirtmektedir. "50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya", *Yeni Konya Gazetesi*, 12 Eylül 1975, s. 3.

²³⁸ Emel Hidayetoğlu Hanımdan.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

“El-Fâtîha Ya Rahîm Hâzâ Kabru'l-Merhûm ve'l-Mağfûr Eş-Şeyh Ali Kudsî min Hüd-dâmi't-Tarikati'l-Aliyye En-Nakşibendî Sene 1375 H. (1956 M.)” 239

1.2) ALİ RIZA KUDSÎ EFENDİ'NİN EĞİTİMİ

Ali Kudsî Efendi ilköğrenimini Konya'da tamamlamış. Babası Hasan Kudsî Efendi'den, amcası Muhammed Bahaeddin Efendi ve amcasının oğlu Şeyhzade Ziya Efendi'den de 1896 yılında ilmî icazet almış. Ali Kudsî Efendi medrese eğitimi yanında Rüştîye ve Daru'l-Muallimin'ne de devam ederek buralardan da mezun olmuş. 240

Ali Kudsî Efendi, Yeğenoğlu Medresesi müderrisi Nuzumlalı Hacı Hüseyin Efendi 1908 yılında vefat edince beratla Yeğenoğlu Medresesine atanmış. Fakat Nuzumlalı Hüseyin Efendi'nin oğulları Mehmed, Mustafa ve Abdullah ile aralarında anlaşmazlık çıkmış ve medresede

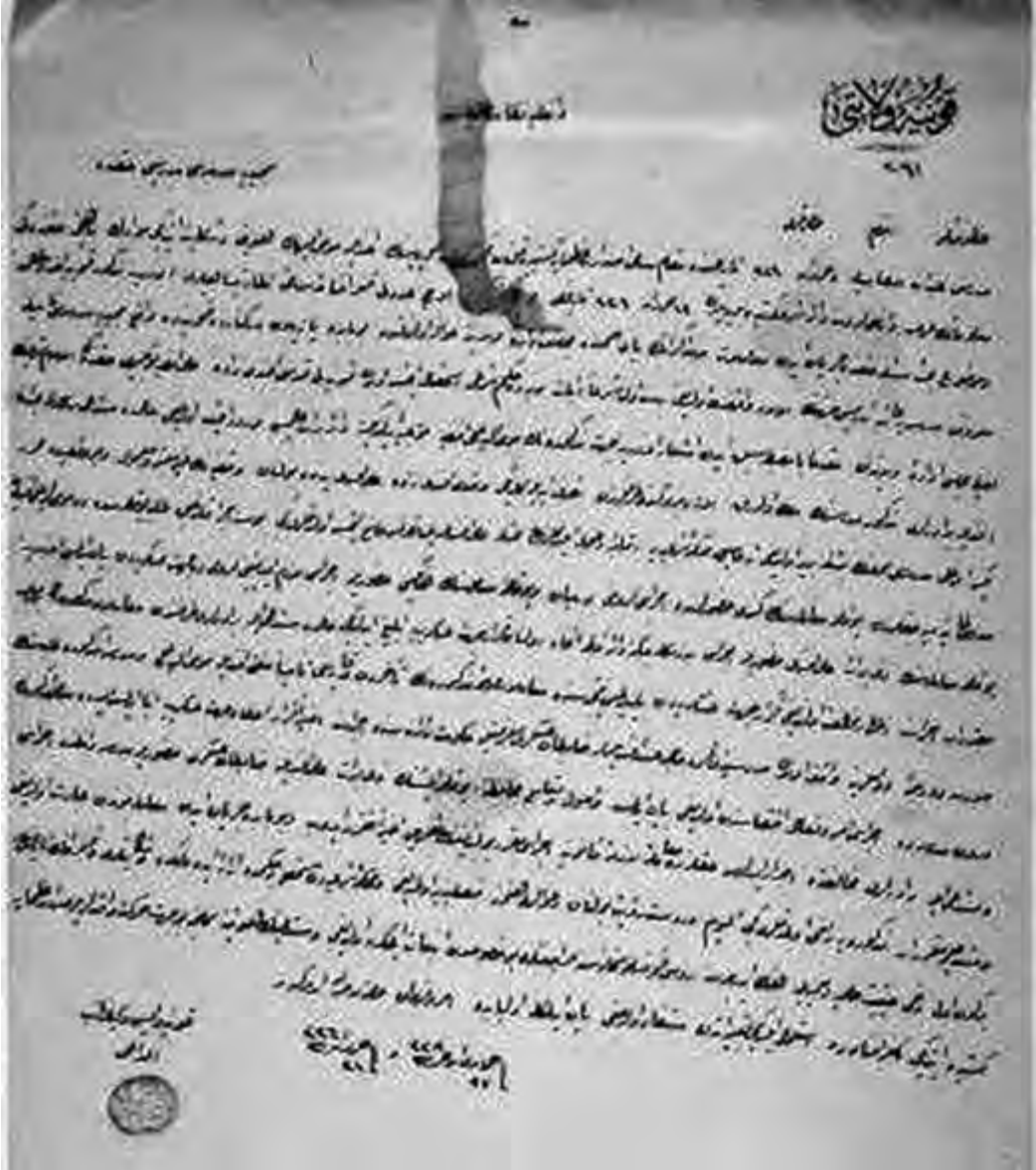
239 Ali Rıza Kudsî Efendi'nin vefatıyla ilgili olarak kardeşi Ahmet Ülgen'in gönderdiği mektup için bakınız: Mehmet Eminoglu, *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş*, s. 156.

240 Ahmet Çelik, “Ali Rıza Kudsî Efendinin Islah-ı Medarise Atanışı”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, Cilt: 11 sy. 1, 19 Ocak 2011, s. 4.

göreve başlayamamış. Çünkü Medrese ve gelir kaynağı olan değirmen hakkında mülkiyet idda eden Hüseyin Efendi'nin oğulları ile Ali Kudsi Efendi mahkemelik olmuşlar. Hatta Ziyayiye medresesi müderrisi Abdullah Efendi o dönemde Konya milletvekili olan Zeynel Abidin Efendi'yi mahkemeye baskı yapmakla suçlayan ağır bir şikâyet telgrafını sadaret makamına göndermiş. Direkt sadrazamlığa yazılan 8 Haziran 1326 tarihli telgrafta şu ifadeler yer verilmiş.

“Dersaadet makam-ı sadarete;

İdare-i vilayet devr-i istibdata rahmet okutacak bir derecededir. Meb’us Abidin Efendi’nin havfından vali hâkim hukukumuzu ayaklar altında bıraktılar. İngilizlerin adaletine iltica için konsoloshaneye müracaatta muhtar kaldık. Sizde bu adaletle (kapitülasyonlar)ın kaldırılmasına çalışınız. Müderris Abdullah”

Bu şikâyet üzerine Dahileye Nezareti, tahkikat amacıyla durumu Konya valiliğine sormuş. Konya valiliği konu hakkında şu açıklamayı yapmış.

BİSM(İLLAH)

KONYA VİLÂYETİ

261

DÂHİLİYE NEZARET-İ CELÎLESİNE

Mecidiye Medresesi Müderrisi Hakkında

Atufetlu Efendim Hazretleri

Müderris Abdullah imzasıyla 8 Haziran 326 tarihinde makam-ı sami-i sadaret-i uzmaya keşide kılınan telgrafname kopyasının aksiyle mumaileyhin hüviyeti ve şikâyet ettiği mevâd-dın mahiyeti hakkında arz ve inbâsı lüzumuna dair şeref keşide buyurulan 13 Haziran 326 tarihli ikiyüz yirmi üç adetli telgrafname-i sami-i nezaretpenâhîleri üzerine mezkur kopya ahz ve mütalaa ve mevzu-u bahs mesele hakkında ceryan eden muamelât ve müzâkerâtın beyanı zımnında meclis-i daire-i vilayete havale olundukta bu babda yazılan der kenarda Konya’da vaki’ Mecidiye Medresesi namıyla ma’rûf mereseğe ait tadrîs cihetinin evlâd-ı vâkıftan olduğu bir sene evvel şer’an isbat ve bir de hükm-i şer’î istihsal etmiş olan **Konyalı Kudsî Efendi Zâde Ali Efendi**’ye tevcihi hakkındaki i’lâm-ı şer’înin leffiyile meclis-i idare-i vilayetten mukaddemen bâ mazbata sebk eden iş’âr üzerine cihet-i mezkurenin mumaileyh Ali Efendi’ye tevcih edildiğine dair berât-ı âlisi vurûd etmiş olduğu halde müsted’î Nüzumlalı Abdullah Efendi ile biraderleri mezkur medresenin mülk olarak öteden beri ve kendi taraflarından tasarruf edile geldiği **Kudsî Efendi Zâde Ali Efendi** yedinde bulunan vakfiyenin gayr-ı muteber-i ma’mûl ve bu vakfiyede muharrer Yeğenoğlu Medresesi mahallinin başka bir yer olduğu iddiasıyla mahkeme-i şer’iyyeye ikâme-i dava eylediklerinden bahisle **Ali Efendi**’yi tasarruftan menetmiş oldukları gibi bu sene icra kılınacak talebe yoklamasında da mumaileyh **Ali Efendi**’yi müderris tanıyamayacaklarından yoklama muamelesinin kendi huzurlarında icrası lüzumunu dermeyan ve yoklama muamelesinin hangisi huzuru ile icrası lazım ise ta’yin-i lüzumu da cihet-i askeriyeden beyan edilmesi üzerine yoklama muame-

lesinin zî-beraat **Ali Efendi** huzuru ile icrası lazım geleceğine dair evvelce itti haz olunan karar cihet-i askeriyyeye tebliğ edildiği halde müsted'î ile biraderleri tarafından muamelât-ı mezkurenin ber mucib-i mukırrarât icrasına ızhâr-ı muhalefet olunduğu tekrar cihet-i askeriyyeden bildirilmesi neticesinde muamelât-ı mühimme-i mezkurenin teahhurdan vikayesini teminen Müftü Efendi ile mumaileyh **Ali** ve medrese-i mezkure talebesinin suret ve derece-i devamlarına vakıf olan müderrisinden Karahacı Hasan Efendilerle zabıtân-ı askerî marifetiyle hükümet dairesinde icrasına ahîren karar i'tâ ve cihet-i askeriyyeye inbâ edilmiş ise de muamele-i mezkurenin derûn-i medresede icrası emir ve teamülû iktizasından olduğu beyan edilmiş ve usul ve teamülû muhafaza-i yoklama işinin zî-berat **Ali Efendi** ile zabıtân-ı askeri huzuru ile medrese dâhilinde icrası ve müsted'î ile biraderleri muhalefette ısrar ederlerse haklarında muamele-i lazıme-i kanuniye icrası mukarrer bulunduğu tefhimi ahiren takarrür edip ve bu babda ceryan eden muamele bundan ibaret olduğu musted'îler mukarrerat-ı mezkureye razı olmadıkları gibi elyevm derdest-i ru'yet bulunan davaları henüz fasıl pezîr olmadığı ve mahkeme-i şer'iyyeden mustahsal bir hüküm de irae edememekte ve şikayetleri ve telgrafın tarihinden bir gün evvel dahi haysiyet-i ilmiye ve milliyeyi henk edercesine Rus konsoloshanesine müracaatları bu husustan inbiâs eylemekte olduğu ve müsted'inin hüviyetine gelince bu cihet-i hareket vakıalarıyla sadaret-i uzmayı keşide ettiği telgrafnamede istimal eylediği ta'birâtın müstefâd olacağı beyan edilmekle ol babda emr u ferman hazreti men lehul emrindir.

Konya Valisi Vekili Nâib-ve fî 21 Haziran 326-fî 27 Cemaziyel Ahir-Ed-Dâî (Mühür)"

Ali Kudsî Efendi medresede göreve başlayamayınca Konya Valiliğine bir dilekçe yazarak medreseden ayrılmak istediğini belirtmiş.²⁴¹

241 Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ve belgeler için bkz: Ahmet Çelik, "Ali Rıza Kudsî Efendi'nin Islah-ı Medarise Atanışı", *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, Cilt: 11 sy. 1, 19 Ocak 2011, s. 4-7.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Ali Rıza Kudsi Efendi'nin dilekçesi şu şekildedir.

“Devletlü efendim hazretleri. Geçenlerde uhde-i daiyaneme tevcih buyrulan Yiğenoğlu Medresesi'nde ifay-ı vazife eylemek üzere medrese-i mezkurenin teslimini istid'a eylemiş isem de bazı mütegalibenin tesiri ile red cevabını aldım. Şu surette medrese-i mezkurede ifa-yı hizmet müteazzir olduğundan bir nehc-i şer'i kavim izn-i hakimle aher mahalde vazifeyi ifa ve galleye müstahik olmaklığım iktiza edeceğinden Sami Bekir Paşa medresesinde ifa-yı vazife eylemekliğime me'zuniyet-i şer'iyye i'ta buyrulmak hazreti Hâkim Efendi hazretlerine emir ve havale buyrulmasını istid'a ve istirham eylerim. Ol babda emr u ferman hazret-i men lehü'l-emrindir.

*9 Temmuz 1325 Konya'nın Kürkçü Mahallesi'nden **Kudsi Efendizade Ali Rıza.**”*

Aslında Yeğenoğlu medresesi Ali Kudsî Efendi'nin anne tarafından dedesinin uhdesinde bir kurummuş. Ali Kudsî Efendi'nin kız kardeşi Sekine Hanım'ın hatıralarında kaydettiğine göre medrese ve değirmen ile ilgili şöyle bir hikâye anlatılmış:

“Ali Kudsî ağabeyimin ana babası yani ikinci dedesi (Alaybeyi) zenginmiş. Bir medrese, bir değirmen yaptırmış. ‘Torunlarımdan kim âlim çıkarsa onun olsun demiş.’ Ali Kudsî ağabeyim imtihan oldu, padişahın büyük şahadet geldi, büyük âlimdir diye. Yine dedenin torunu Abdurrahman diye bir mütevellisi vardı. Bütün hileleri yapardı. Güzelce değirmen, medreseyi yerdı. Ona da bir hisse verdiler.”²⁴²

Ali Kudsî Efendi, 1909 tarihinden itibaren Paşadaresine müderris olmuş.²⁴³ Paşadaresi aynı yıl Islah-ı Medaris-i İslamiye adıyla modernize edilmiş. Ali Kudsî Efendi de Islah-ı Medaris'te Arapça, Akaid, İlm-i Ahlak ve Ulûm-i Diniyye ve Kıraat derslerine girmiş.

Ali Kudsî Efendi I. dünya savaşında Çanakkale cephesine katılarak sol kolundan yaralanmış. Ali Kudsî Efendi tedavi gördüğü hastaneden babası Hasan Kudsî Efendi'ye bir mektup yazmış. Mektubunda şunları ifade etmiş.

²⁴² Sekine Hanım, *Müşâhedât*, s. 14.

²⁴³ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 412-413; Eminoglu, *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş*, s. 159.

Ali Kudsî Efendi'nin Babası Hasan Kudsî Efendi'ye Yazdığı Mektubu

“Osmanlı Hilal-i Ahmer (Kızılay) Cemiyeti Fakülte Hastanesi mecruh (yaralı) gazilere mahsus muhabere (haberleşme) varakası (evrakı) (Mühür) 21-8-1331 Kadıköy.

Konya'da Paşa Dairesinde reşadetlü Efendim Şeyh Kudsi Efendi Hazretlerinin huzur-u reşadetlerine dileklerim arz ve takdim olunur. Huzur-u âli cenap Reşadetpenahileri Reşadetli Efendimin ellerini öper dualarını rica ederim. Reşadetli Efendim Hazretleri, Hak-i paye yüzüm sürer, da'avat-i hayriyyelerini (hayırlı dualarını) temenni ederim. Bi-hamdi Te-ala (Allah'a şükürler olsun) saadet-i afiyetim fevkaladedir. Mücib-i endişeye bir hal yoktur. Ferd u efrad-ı ailenize ve ihvana (aile fertlerine ve kardeşlere) selam ve dualar arzum olunur. Baki bekayı teveccühâtınıza efendim.

20 Teşrinievvel (ekim)1331 (Mühür) Konya 7-11-15/21-8-25”

Askerden dönünce medresesini kapatılmış olarak bulmuş. Hocası Ziya Efendi ile birlikte basın sahasında çalışmalar yürütmüş. ²⁴⁴ 25 Şubat 1335/1919'da Konya'da İntibah dergisini çıkartıp başyazarlığını yapmış. Dergi ilk sayısını Babalık matbaasında bastırdıktan sonra 8 Mart 1335/1919 tarihli ikinci sayısından itibaren “İslah-ı Medaris Matbası'nda” basılmaya başlamış. İdarehanesi ise “Konya Paşa Dairesi'nde daire-i mahsusa” olarak gösterilmiş. ²⁴⁵

Ali Kudsi Efendi, Kurtuluş Savaşı sonrası ihtilafların arasında katledilmemek için yurt dışına çıkmış. Ali Kudsî Efendi ve ailesi Konya'dan hicret edince İskenderun'a yerleşmiş-

²⁴⁴ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 533.

²⁴⁵ Önder, *Konya Basın Tarihi*, s. 152.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

ler, burada uzun bir müddet kalarak medrese-i ilmiye açmışlar. Daha sonra Şam'a hicret edip yerleşmişler. Ali Kudsî Efendi Şam'da iken Takva camiinde gündüzleri siyer, ilmiyal gibi İslamî ilimlerde ders vererek halkın yetişmesine katkı sağlarmış. Öğrencilerin yapısına göre bazen Arapça, bazen de Osmanlıca ders okuturmuş. Merhum Mehmet Eminioğlu hocamızın hanımı Emine Hanım da babası Ali Kudsî Efendi'den Osmanlıca'yı gayet güzel öğrenmiş.²⁴⁶

Ali Kudsî Efendi Takva camiinde geceleri ve özellikle de sabah ve ikindi namazından sonra büyük hatme-i hâcegân yaptırıp tasavvufî eğitimde bulunurmuş. Hatme-i hâcegân sonunda silsile okunur dua edilerek hatme tamamlanır. Ali Kudsî Efendi, tarikat dersini tarif ederken ders alan kişi ile dizlerini birleştirir, alnını alnına koyar ism-i celal telkin edermiş. Dr. Numan Efendi, dayısı Ali Kudsî Efendi'den bu şekilde ders tarifi alırken etkisinden titrediğini ifade edermiş.²⁴⁷

Takva Camii

Ali Kudsî Efendi, tarikat hilafetini kayın biraderi Molla Muhammed (Cıgıl) Efendiye devretmiş. Molla Muhammed Efendi de 1987 tarihine yani vefat edene kadar bu vazifeyi sürdürmüştür. Kendisinden sonra vazifeyi başka birine devrettiği bilinmemektedir.²⁴⁸

²⁴⁶ Merhum Mehmet Emin Eminioğlu Hoca ile yaptığımız röportajdan.

²⁴⁷ Emel Hidayetoğlu Hanımdan ve ağabeyi Mehmet Emin Eminioğlu Hoca'dan.

²⁴⁸ Ahmet Salahattin Hidayetoğlu Hocamdan.

1.3) ALİ RIZA KUDSÎ EFENDİ’NİN ESERLERİ

Ziya Efendi’nin icazetli talebesi Ali Kudsî Efendi, kalemiyle de hizmet etmiş bir âlimdir. İntibah gazetesini çıkararak başyazarlığı yapmış, Babalık gazetesinde de yazılar yazmıştır. Ayrıca dinî ve siyasî içerikli eserler de yazmıştır.

1. Namaz’da Miktâr-ı Kiraat,
2. Ezan ve Hutbe,
3. El-Firâku’l İslamiyye,
4. Küllühüm Müslimün, ²⁴⁹
5. İlm-i Ahlak ve Ulûm-i Diniyye Dersleri.

2) ABDULLAH FEVZİ TANRIKULU EFENDİ

Konya’nın Bozkır ilçesi Hoca köy’de 1299/1883’de doğan Abdullah Fevzi Tanrıkulu’nun babası Yusuf Efendi, annesi de Fatma Hanım’dır. Abdullah Efendi’nin babaanne-si Memiş Efendi’nin kızlarından Fatıma Hanım (ö. 1863)’dır.²⁵⁰ Abdullah Efendi, Memiş Efendi’nin kızıdan torunu olmaktadır. Bir diğer ifade ile Abdullah Efendi, ilmi icazet aldığı hocası Ziya Efendi’nin halasının torunudur.

Abdullah Fevzi Tanrıkulu Efendi

²⁴⁹ Merhum Mehmet Emin Eminoğlu Hoca ile yaptığımız röportajdan.

²⁵⁰ Lütfi Taşel, “Tanrıkulu, Abdullah Fevzi”, *Konya Ansiklopedisi*, I-IX, Konya 2015, VIII, 270.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Abdullah Efendi, ilk tahsilini Hoca köy’de aldı. Memiş Efendi’nin büyük oğlu Bahaeddin Efendi, Abdullah Efendi’yi Konya’ya getirerek Paşadaresi Medresesine yerleştirdi. ²⁵¹ Paşa dairesinde Memiş Efendi’nin oğullarından Hasan Kudsi Efendi’den ve diğer hocalardan ilim tahsil etti. ²⁵² Medresen aldığı eğitimle yetinmeyerek Daru’l-Muallimin’i bitirdi. Bir müddet sonra Paşadaresi Medresesi’nin yerine yeniden inşa edilen Islah-ı Medaris-i İslamiye Medresesi’ne hoca oldu. Islah’ın kapatılmasından sonra askere er olarak katıldı. Halbuki hoca olduğu için hem askerlikten muaftı hem de askere subay olarak katılma imkânı vardı. Buna rağmen er statüsünü tercih etti. I. Dünya savaşında Sina cephesinde, Millî Mücadele’de de Batı cephesinde savaştı. Bozkır olayları ve Delibaş isyanından sonra 1919-1923 yılları arasında dağlarda kaçak yaşadı. 1938 yılında çıkan aftan sonra Ankara’da Diyanette daha sonra da Konya merkez vaizliği görevinde bulundu. 1929’da Hocası ve dayısı Hasan Kudsi Efendi’nin kızı Hatice hanımla evlendi. Ziya, Nuri ve Havva adında üç çocuğu oldu. Konya vaizliğine başladıktan bir hafta sonra geçirdiği kalp krizi neticesinde 1943’te vefat etti. Kabri Hacı Fettah Mezarlığındadır. ²⁵³

Abdullah Efendi hatıra tarzında pekçok konuyu kapsayan eser ve anılarıyla beraber siyasi, dini içerikli risaleler yazdı. Eserlerinin büyük bir kısmını Ali Osman Koçkuzu tercüme ve latinize ederek kitaplaştırdı. Bu kitaplar şunlardır.

1. Bir Müderrisin Sürgün Yılları Abdullah Fevzi Efendi, İstanbul 2010.
2. Çanakkale Cephesinde Bir Müderris Abdullah Fevzi Efendi, İstanbul 2010.
3. Bozkırlı Abdullah Fevzi Efendi Risaleler, İstanbul ts.

Bu üç kitabın içerisinde dönemi aydınlatacak çok değerli ilmî, siyasî, askerî, kültürel ve dinî bilgiler bulunmaktadır. Abdullah Efendi’nin eserleri, üzerinde akademik çalışma yapılmaya değer risalelerdir.

Abdullah Efendi’nin kendi el yazısı ve Osmanlıca Türkçesiyle günlük notlar mahiyetinde tuttuğu ve de yaklaşık on defterden oluşan *Safahât-ı İbtıla* adlı eserinde iki yılı aşkın bir zaman dağda gizlenmiş, Bozkır’dan Aydın’a, Akşehir’e ve civar köy, kasaba ve ilçelere durmadan yer değiştirmiştir. Abdullah Efendi dağa çıkma sebebini de notlarında kaydetmiştir. Bir ilim mensubu olan Abdullah Efendi, İstanbul hükümetinin resmi emri, Meşihat’ın resmi fetvası, Konya valisinin Bozkır’a gönderdiği resmi emre dayanarak devlete ve İslam Halifesine baş kaldırıp silahlı saldırıya bağilere karşı mücadele etmek üzere hemşehrile-

²⁵¹ Koçkuzu, *Bozkırlı Abdullah Fevzi Efendi Risaleleri*, İz Yayıncılık İstanbul, s. 15.

²⁵² Koçkuzu, *Risaleler*, s. 15; Taşel, “Tanrıkulu”, VIII, 270.

²⁵³ Uz, *Konya Alimleri*, s. 399–400; Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 533–534; Taşel, “Tanrıkulu”, VIII, 270.

riyle birlikte dağa çıkmış ve bu görevini yıllarca sürdürmüş, ömrünün en değerli yıllarını bu mücadeleye vermiştir. Sonradan işler değişmiş, herşey altüst olmuş, dağdakiler kendi düşünceleriyle başbaşa çaresiz kalakalmışlar. Ermenek, Anamur ve civarında uzun süre gezinen Abdullah Efendi, Akdeniz'e bir çıkış aramış, bulamayınca İzmir cihetini denemeye kalkmış. ²⁵⁴

Genç yaşta vefat eden Abdullah Efendi'nin çok sert ve asabi mizaçlı, güçlü bir kişilik sahibi olduğu ifade edilmektedir. En yakın arkadaşları "Kardeşlarım" dediği Fahri Efendi, Haciveyiszade Mustafa Sabri Efendi, Abdulcebbarzade Şükrü Efendi gibi medrese dostlarıdır. ²⁵⁵

3) İBRAHİM HAKKI KONYALI

Ziya Efendi'nin icazetli öğrencilerinden Konyalı, 1896 yılında Konya merkez Akıncılar mahallesinde dünyaya geldi. İlk, orta ve lise eğitimini Konya'da aldı. ²⁵⁶ İslah-ı Medaris'e devam ederek mezun oldu. İslah'ta bir müddet hocalık yaptı. İslah kapatılınca İzmir'deki Şimendifer Mektebini bitirdi. Cumhuriyetin ilanına kadar Konya'da öğretmenlik yaptı. Daha sonra İstanbul'a yerleşti. İstanbul müzelerinde uzman olarak çalıştı. Gazeteciliği ile meşhur olan Konyalı, Konya günlerinde Meşrik-i İrfan, Babalık ve kendi çıkardığı Hak Yolu'nda yazılar yazdı. İstanbul'da da çeşitli gazete ve dergilerde yazılarına devam etti. Osmanlı arşivlerinin yurt dışına çıkarılmasına engel olmak için çok çabaladı. Konyalı, özel kütüphanesi ve her türlü arşiv belgelerini Üsküdar'da Selimiye Camii Hünkâr Kasrı'nda Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından 1979'da kurulan "İbrahim Hakkı Konyalı Vakıf Kütüphanesi ve Vakıf Arşivi"ne bağışladı. ²⁵⁷

Pekçok makale ve kitabın yazarı olan Konyalı, 20 Ağustos 1984 yılında Akşehir'de vefat etti. Üsküdar Selimiye Camiinde kılınan cenaze namazından sonra daha önceden hazırlattığı Karacaahmet Kabristanlığındaki kabrine defnedildi. ²⁵⁸

4) HACİVEYİSZÂDE MUSTAFA SABRİ (KURUCU) EFENDİ

Ziya Efendi'nin Paşadaresi Medresesi talebelerinden Hacı Veyiszade Mustafa Sabri Efendi, 1303/1887 tarihinde Konya merkez Sedirler Orta Mescit Mahallesinde doğdu. Ba-

²⁵⁴ Koçkuzu, *Risaleler*, s. 605, 607.

²⁵⁵ Koçkuzu, *Risaleler*, s. 605.

²⁵⁶ Özdamar, İbrahim Hakkı Konyalı ve Konyalı Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu, İstanbul 1997, s. 8-9.

²⁵⁷ Bayram Ürekli, "Konyalı, İbrahim Hakkı", Konya Ansiklopedisi, I-IX, Konya 2014, VI, 136-137.

²⁵⁸ Ürekli, "Konyalı", VI, 137.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

bası müderris Hacı Veyis Efendi, annesi de Fatma Hanım'dır. İlk eğitimini babasından alan Hacı Veyiszade Efendi, hafızlığını ikmal ettikten sonra Paşadaresi Medresesine devam etti. Paşadaresinde akli ve nakli ilimleri tahsil eden Hacı Veyiszade Efendi, 1914 yılında başarılı bir imtihandan sonra babasından icazet aldı.

İslah-ı Medaris'te Arapça ve dini ilimler okuttu. Tevhid-i Tedrisat kanunundan sonra Piri Mehmet Paşa Cami imam ve hatiplik görevinde bulundu. 1950 yılında Aziziye Camiine görevlendirilen Hacı Veyiszade Efendi, vaizlik görevi de yaptı. Konya İmam Hatip Okulu'nun kurulmasında, sonraları binasının yapılmasında büyük emeği oldu. Konya İmam Hatip Okulunda Arapça, tefsir, hadis, fıkıh derslerini okuttu, nice âlim yetişmesine ve Konya'nın manevi atmosferinin gelişmesine katkı sağladı.

Ankara Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesinde 1958 yılında geçirdiği bir ameliyattan sonra 5 Şubat 1960 yılında Konya'da vefat etti. Hz. Mevlâna'nın türbesi civarındaki Üçler Kabristanına defnedildi.

Özel kütüphanesi ahfadı tarafından Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine bağışlanan Hacı Veyiszade Efendi, hakkında pekçok araştırma yapıldığı gibi nice eserler daha telif edilebilir bir karakterdir. Kendisinden kitap yazmasını isteyenlere şu manidar cümleyi sarfetmişti.

"Bir kalpten bin kitap çıkar, fakat bin kitaptan bir kalp çıkmaz."

Hacı Veyiszade Efendi'nin Mehmet ve İdris Veyis adında oğulları; Halime, Sakine, Fatıma ve Sare adında da kızları vardı. ²⁵⁹

Konya halkı kendileri için, "Konya'nın değil dünyanın 'ziya'sıdır" ifadesini kullanmıştır. Yine Hacı Veyiszade sık sık hocası Ziya Efendi'yi yâd eder, "Her eve bir Ziya lazım" dermiş. Hacı Veyiszade'ye çocuğu olup da adını ne koyalım diye soranlara, "Ziyaya ihtiyacımız var. Adını Ziya koyuverin" dermiş. ²⁶⁰

Hacı Veyiszade bir sohbetinde hocası Ziya Efendi için şu ifadeleri kullanırmış.

"Hoca Ziya Efendimiz... Ehl-i beyt-i Rasulullahtan, Hacı Fettah'da medfun, gavs-ı azam, kutb-u efham kutbil vasilin, umdetü ehli's-sahv ve't-temekkün Muhammed Bahaud-din efendimizin küçük oğludur. Aşk-ı garamın yakıcı yıkıcı halatı kendisinde tam tecelli ettiği sırada babası Muhammed Bahaud-din efendimizin ziyareti maksadıyla kasideyi (Ziyaiyyeyi) tanzim buyurdular. Fakat o vakit muvaffak olmadıysa bilahare kendisi İstanbul'dan Mekke-i Mükerreme'ye vardılar. Cenab-ı Şerif öyle demiş, "Arap, Türk çok hoca gördüm, Hoca Ziya gibi adam görmedim." ²⁶¹

²⁵⁹ Hayatı hakkında geniş bilgi için bkz. Mustafa Özdamar, Hacı Veyiszade, İstanbul 1997; Mustafa Sabri Küçükkaşçı, "Hacı Veyiszade Mustafa Sabri Efendi (Kurucu)", Konya Ansiklopedisi, I-IX, Konya 2012, IV, 99-102.

²⁶⁰ Mehmet Ali Uz, Hacı Veyiszade Mustafa Efendi ve Ailesi, Konya 2009, s. 34.

²⁶¹ Koçkuzu, Paşadaresi, s. 259-260.

Eğitimcinin öğrencisine hayır duada bulunması günümüz eğitiminde de kullanılması gerekli, faydalı bir metottur. Eğitimci sadece mücerret eğitim ve öğretimle değil aynı zamanda manevi açıdan da öğrencisini desteklemelidir. Dua da manevi destek olarak çok etkileyici bir yoldur. Son dönem âlimlerimizin hayatlarında bu metodu sürekli görmekteyiz. Bunlardan bir diğer örneği de Hacı Veyiszâde Mustafa Sabri Efendi'nin Konya İmam Hatip Lisesi öğretmenliği esnasında her vesile ile öğrencilerine dua etmesinde yer almaktadır. Hacı Veyiszâde Efendinin kızıdan torunu Hasan Küçükaşçı amcadan dinlediğine göre o şöyle anlatmıştı.

“Dedem İmam Hatipte hocayken yazılı imtihanı yapar, gözleri iyi görmediğinden imtihan kâğıtlarını bana okuturdu. Ben okurdum, o da not takdir ederdi. Dedem kâğıdı okumaya başlamadan kime ait olduğunu sorar, ardından da öğrencisine dua ederdi. Hayrettin Karaman hocanın kâğıdına sıra gelince ona öyle dua ederdi ki gözlerinden yaşlar dinmeksizin akardı. Hayrettin Karaman gibi birkaç öğrencisine çok özel dualarda bulunurdu.”

5) KADİR ŞEYHZÂDE ALİ SAMİ YÜCESOY

Ziya Efendi'nin icazetli talebelerinden Ali Sami Efendi, 1293/1877 yılında Konya'da doğdu. Babası Konya'nın tanınmış ailelerinden Kadir Şeyhzade Ömer Efendi'dir. Baba tarafı Hz. Ali soyuna ulaşır. Üç yaşındayken babasını kaybetti. İlköğrenimini mahalle mektebinde yapıp hafız oldu. Eğitimini Paşa Dairesi'nde devam ettirerek Ziya Efendi'den tam ilmi icazet aldı. Konya Hukuk Mektebinden mezun olduktan sonra Islah-ı Medaris'te müderris oldu. Meşrik-i İrfan gazetesinde görev yaptı. İntibah gazetesinin başyazarı ve sorumlu müdürlerinden oldu. Islah-ı Medaris'in kapatılmasından sonra eğitim faaliyetine 1 Ekim 1917'den itibaren Dârü'l-Hilafeti'l-Âliye Medresesinde Kuran-ı Kerim, İlmihal ve dini musiki hocası olarak devam ettirdi.²⁶²

Kadir Şeyhzâde Ali Sami Yücesoy

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Uzun süre Alaaddin cami imamlığını yürüttü. 14 Haziran 1925'de Konya Dâru'l-Huffâz Okulu öğretmenliğine atandı.²⁶³ 1926'da Meram'daki Salahattin Camii Hatibi Hacı Niya-zi'nin istifasıyla boşalan göreve tayin edildi.²⁶⁴

Açılan imtihanı kazanarak Ankara'da Vakıflar genel müdürlüğü Arapça vakfiyeler mü-tercimliği görevine atandı. Buradan da Diyanet işleri başkanlığı Kur'an tefsiri ve tercüme kurulu üyeliğine getirildi. Şeyh Memiş Efendi'nin oğlu Hasan Kudsi Efendi'nin kızı İsmet Ha-nımla evliydi. Ömrünü Kuran hizmetine adanmış olan Ali Sami Efendi 8 Kasım 1960 yılında Ankara'da vefat etti. Cenazesi Konya'ya getirilerek Hacı Fettah mezarlığına defnedildi.²⁶⁵

Çocuklarından Sait Sina Yücesoy²⁶⁶ 12. ve 13. Dönem Adalet Partisi Konya millet-vekili oldu. İbrahim Hakkı Konyalı Said Sina Yücesoy'u "Babasına iyi bir halef oldu"²⁶⁷ şeklinde överdi. Fakat Memiş Efendi sülalesine düşmanlık beslemeye devam eden İttihat ve Terakki uzantısı bazı basın yayın organları, Said Sina Yücesoy'un milletvekili seçilmesini zihniyetlerine aykırı görerek kendisi hakkında "Dedelerinin intikamını aldı" başlığı altında yazılar yayınladılar. Said Sina Yücesoy 1964 yılında mecliste yaptığı bir konuşmasında 27 Mayıs askeri darbesini tenkit ettiği için aleyhine gazete ve dergilerde uzun uzadıya yazılar yazıldı.²⁶⁸ Özellikle bir dergi editörünün Sait Sina Bey hakkında milletvekili sıfatı yerine "Sait Sina Yücesoy adındaki adam" diye bahsederek tehditkâr bir yaklaşım sergiledi. İfade aynen şu şekildedir; "Eğer AP kendisini Sait Sina Yücesoy adındaki adamla karıştırırsa, eğer onun üzerine himaye kanatlarını gererse iç huzurumuz tehlikeli sarsıntılara maruz kalacak ve tadsız gelişmeler kolaylıkla önlenemeyecektir."²⁶⁹ Bu milletin bağrından çıkan milletvekili ve yöneticiler için benzer tehditler İttihat ve Terakki uzantıları tarafından halen devam ettirilmektedir.

²⁶³ Cumhuriyet Arşivleri, 15/6/1925, Fon Kodu: 51..0.0.0; Yer No: 12.98..16.

²⁶⁴ Cumhuriyet Arşivleri, Tarih: 19/4/1926, Fon Kodu: 51..0.0.0; Yer No: 12.100..30.

²⁶⁵ Mahmud Sural, 50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya, Yeni Konya, 21 Ekim 1975; Mehmet Ali Uz, 459-460; Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 534-535.

²⁶⁶ Sait Sina Yücesoy (d. 1915, Konya) - (ö. 29 Mart 1989), Türk siyasetçisi ve İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi mezunudur. Paris Tıp Fakültesi'nde İhtisas yapmıştır. Dâhiliye Mütahassısıdır. Konya Sıtma Savaş Merkezi Tabipliği, Konya İlkokullar Sağlık Müfettişliği, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi 2. Dâhiliye Kliniği Mütahassısı, Türkiye Yüksek İhtisas Hastanesi Başhekim Yardımcılığı, Serbest Doktorluk, TBMM 1. (XII) ve 2. (XIII) Konya Milletvekilliği yapmıştır. Evli ve iki çocuk babasıdır. https://tr.wikipedia.org/wiki/Sait_Sina_Y%C3%BCcesoy (Erişim: 25/11/2015)

²⁶⁷ Konyalı, *Karaman Tarih*, s. 334.

²⁶⁸ Metin Toker, "Bu Adam Cezasını Görmelidir", *Akis Haftalık Aktüalite Mecmuası*, yıl 10, sayı 501, cilt 29, 1 Şubat 1964, s. 7-10.

²⁶⁹ Editör, "Kendi Aramızda", *Akis Haftalık Aktüalite Mecmuası*, sayı 501, 1 Şubat 1964, s. 3.

C) ZİYA EFENDİ’NİN EĞİTİMCİLİĞİ

II. Meşrutiyet öncesi ve sonrası dönemleri yaşayan Ziya Efendi, bu döneme eğitim, hukuk ve yayın sahasında yaptığı çalışmalarla tesir etmiştir. Özellikle İslâm Hukukunda verdiği dersler ve neşrettiği yirmi kadar eseri²⁷⁰ ile kanunlaştırma dönemini canlı tutan İslâm hukukçularından olmuştur.

Ziya Efendi, Hâdimî hazretlerinin akli ve nakli ilimleri birlikte öğreten bir gelenekten gelmektedir. Konya’daki birçok eğitim kurumunda hocalık yaparak ilmi ve ahlakıyla örnek olan numune bir karakterdir. Özellikle Bekir Sami Paşa (Paşadaresi), Islah-ı Medâris-i İslâmiye ve Hukuk Mektebindeki hocalığı, bu karakterinin daha net anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Ziya Efendi Paşadaresinden sonra müderrisliğine Islah-ı Medâris-i İslâmiyede devam ederek medresenin idaresinde bulundu. Islah-ı Medâris-i İslâmiye, İstanbul’da ancak 1914 yılında alınan bir kararla açılabilen ilk modern medresenin, Konya’da 1909 yılında kurulmuş ve çağdaş anlamdaki İstanbul medresesine model oluşturması bakımından çok önemli bir örnektir. Âlimlerin ve halkın gayretleriyle kurulan Islah-ı Medâris²⁷¹ Ziya Efendi’nin hayatında gerçekleştirdiği en önemli atılımlardan biridir. Medrese günümüzde yerini devamı mahiyetinde fakat birinci kademesi konumundaki İmam Hatip Liselerine bırakmıştır.

a) ZİYA EFENDİ’NİN İLMİ DÜZEYİ VE EĞİTİM ANLAYIŞI

Kütübi sitte hafızı, fıkıh, ilm-i kalam ve kıraat metinlerinin de ravilerinden olan²⁷² Ziya Efendi, tahsilini tamamlamak amacıyla İstanbul’a gitmiştir.²⁷³ İstanbul’a yaptığı seyahat esnasında başından şöyle bir olay geçer. Aynı kompartımanı paylaştıkları bir Hoca Efendi tarafından ismi sorulunca o da;

“Ahmed Ziya, efendim!” demiş. Hoca;

“Ziya, Ahmed ile değil de Yusuf ile beraber olurdu” deyince, Ziya Efendi:

“Yusuflar Ziya’yı Ahmet’ten almışlardır efendim,” diye cevap vermiş.²⁷⁴

²⁷⁰ Cumhuriyetin 50. Yılında Konya 1973 İl Yıllığı, Konya 1973, s. 313; Selçuk Es, *Konya Ansiklopedisi*.

²⁷¹ Kerim Sarıçelik, *Konya’da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919)*, Konya 2010, s. 1.

²⁷² Mahmut Sural, “50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya”, *Yeni Konya Gazetesi*, 11 Eylül 1975, s. 3.

²⁷³ İstanbul’da nerede ve kimlerden ilim tahsil ettiğine dair herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

²⁷⁴ Hayreddin Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, I-III, İstanbul 2008, I, 170.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Bu cevapla işaret edilmek istenen husus İslam tasavvufundaki kozmogoni ile ilgili anlayıştır. Bu anlayışa göre, ilk defa Nur-i Muhammedî, ondan da bütün kâinat yaratılmıştır. Bu itibarla Hz. Yusuf (a.s) da nurunu Hz. Peygamber'den almış olmaktadır.

Bu umulmadık cevap karşısında muhatabı Ziya Efendi'nin sırtını sıvazlayarak:

“Sen istediğin yerde ilim tahsil et evladım. Sana hiçbir şey zarar vermez” demiş. ²⁷⁵

Ziya Efendi, tahsili sonunda dini ve edebi ilimlerle birlikte fen ilimlerini de öğrenir. İstanbul'dan döndükten sonra Paşadaresi Medresesinde sabah derslerine Hikmet, Kimya, Coğrafya, Tarih ve benzeri dersleri ilave ettirir bunları da o zamanın İdadî (Lise) mekteplerine mahsus Türkçe kitaplardan okutmaya başlatır. ²⁷⁶

İslâm hukuku dersleriyle birlikte Cebir, Fizik, Kimya ve Kozmografya dersleri de verir. ²⁷⁷ Arap, Fars ve Türk edebiyatına bu dillerde şiir yazacak derecede vakıf olan ²⁷⁸ Ziya Efendi, genç yaşta çok iyi yetişen, ilimde kendine güveni tam bir âlim olur.

Ziya Efendi müderrisliğinde din ilimleri yanında fen, matematik ve astronomi ilimlerindeki bilgi donanımıyla da dikkat çekmiştir. Edebiyatçılığı, şiirlerinde sergilediği üstün mahareti ile ortaya çıkmaktadır. Arap diline vukufiyeti ise bu dille verdiği eserlerde görülmektedir. Genç yaşta Arapça şiir yazabilecek seviyede olması, Arapçaya olan ilgi ve istidadını göstermektedir. Mekke'de Arap âlimlerle yaptığı görüşmelerde meselelerin üstesinden gelmesiyle Arap âlimlerini kendine hayran bırakmıştır. Farsça ve Fransızca diline hâkimiyeti, kısa bir zamanda Fransızca'yı öğrenerek konuşup yazabilecek hale gelmesi onun eğildiği konuyu halletme-deki maharetini ortaya koymaktadır.

Genç yaşta çok iyi yetişen Ziya Efendi, ilimde kendine güvenen tartışmalarda iddiasını savunan biridir. İlmine güveni hakkında anlatılan olaylardan biri şu şekildedir. Kendisinden yaşça büyük âlimlerin de hazır olduğu bir münazarada hasmının konuyu saptırıp:

“Sen İmam-ı A'zam'dan daha mı iyi biliyorsun?” tarzındaki cevabına karşılık Ziya Efendi;

“Evet, bu konuyu ben İmam-ı Azam'dan daha iyi biliyorum” diyerek cevap vermiştir. ²⁷⁹

Ali Ulvi Kurucu (1922-2002)'nın anlattığına göre Ziya Efendi; *“Bu medreselerin ıslah*

²⁷⁵ Gürtaş, s. 89-90.

²⁷⁶ Macit Selekler 1906 yılında birkaç defa bu derslere katıldığını belirtmektedir. Macit Selekler, “Hatıralar 60 Yıl Önce Konya”, 3 Mart 1962.

²⁷⁷ Koçkuzu, *Paşadaresi Fahrettin Kulu ve Hacı Veyiszâde Mustafa Kurucu Hoca Efendilerin Hayatı*, Konya 2004, s. 60.

²⁷⁸ Gürtaş, s. 90.

²⁷⁹ Gürtaş, s. 90.

işini ya ehil olmayanlar veya bizden olmayanlar yapacak. Gelin şu işi biz başlatalım” diyerek
280 eğitimdeki sorumluluk ve gayretini ortaya koymuştur.

Yaratılış itibarıyla çok üstün bir zekâ ve şahsiyete sahip olan Ziya Efendi, aynı zamanda iyi bir mürşit ve muallim vasıflarına haizdir. Bu özelliklerine şahit olan öğrencileri kendisinden övgüyle bahsettiği gibi yaşadığı dönemin âlimleri kendisini hayretle, sevgiyle veya kıskançlıkla karşılanan bir dahi olarak görmüşlerdir. 281 Ziya Efendi’yi eğitime katkısı sebebiyle övenlerden biri de Hacı Veyiszade Mustafa Sabri Efendi’nin babası Hacı Veyis Efendi (ö. 1935)’dir. O, torunu Ali Ulvi Kurucu’ya Ziya Efendi hakkında şunları söyler.

*“Baban (İbrahim Efendi) ve amcan (Hacı Veyiszade Mustafa Efendi), kendilerinden daha üstün, daha faziletli, âlim arkadaşlar buldular. Ziya Efendi’ye şükran burcum nâmû-tenâhîdir. Ziya Efendi, Konya’da Islah-ı Medâris’i açtı. Beni kıraat hocası, amcanı Arapça mükaleme hocası ve babanı da sarf-nahiv hocası olarak tayin etti. O medresede gördüğüm feyzi hiçbir yerde görmedim.”*282

Ziya Efendi’nin ilmi kabiliyet ve düzeyini ortaya koyan pekçok olay anlatılır. Döneminde feraiz konularına yatkınlığı ile de bilinen Ziya Efendi hakkında feraiz meseleleriyle ilgili de enteresan olaylar aktarılır. Onun ferâiz ilmindeki maharetini izah etme babından anlatılan olaylardan biri şudur.

Ziya Efendi’nin öğrencilerinden Konyalı Fahri (Kulu) Hoca Efendi (ö. 1950) maddi imkânsızlığı olan biriymiş. Evlilik çağı gelmiş fakat masrafları karşılamaya gücü yetmiyormuş. Dayısı Hasan Hüseyin Efe, yardım amacıyla düğün masraflarını karşılaması için para çantasını Fahri Efendi’nin önüne koyarak ‘*dilediğin kadar al*’ demiş. Fahri Efendi çantadan bir miktar para alarak düğününü yapmış ve evlenmiş. Düğünden üç-beş sene sonra Efe dayı Fahri Efendi’nin borçlu olduğunu söyleyerek borcunu ödemesini istemiş. Fahri Efendi ise yardım olarak aldığı paranın geri istenmesi sebebiyle üzülmüş, sıkıntıya düşmüş. Zira ödeme imkânı da yokmuş. Fakat dayısı parayı almada ısrarlıymış. Fahri Efendi bu sıkıntı ile bir taraftan da Bekir Sami Paşa Medresesinde derslere devam edermiş. Fahri Efendi, olayı Zeynel Abidin Efendi (ö. 1940)’ye anlatmış. Medrese hocalarından Zeynel Abidin Efendi, Fahri Efendi’yi ‘*bunun aslı yok, takma kafana*’ diyerek teskin etmeye çalışmış. Fakat Zeynel Abidin Efendi’nin küçük kardeşi ve Fahri Efendi’nin hocası Ziya Efendi olayı tetkik ederek

280 Düzdağ, *Hatıralar*, I, 171.

281 Koçkuzu, *Risaleler*, s. 603.

282 Düzdağ, *Hatıralar*, I, 171.

açıklığa kavuşturmak ve hesaplaşmak istemiş. Ziya Efendi, aile içinde miras paylaşımının nasıl yapıldığını öğrenmek amacıyla Fahri Efendi ile dayısını bir araya getirmiş. Ziya Efendi, Fahri Efendi'nin dedelerinden kalan Konya Taşkent'teki bağ ve bahçelerin tamamına dayısı tarafından el konulduğunu ve böylece Fahri Efendi'nin mirastan mahrum bırakıldığını tespit etmiş. Bunun üzerine Ziya Efendi mirası yeniden taksim etmiş. Sonuçta Efe dayı Fahri Efendi'ye borçlu çıkmış ve mesele de böylece kapanmış. 283

1) ÖĞRENMEYİ ÖĞRETMESİ

Ziya Efendi Konya'da medrese sahibi Şeyhzâdeler diye bilinen bir ailedendir. Yaratılış itibarıyla çok üstün bir zekâ ve şahsiyete sahip olan Ziya Efendi, aynı zamanda iyi bir mürşit ve muallim vasıflarına haizdir. Bu özelliklerine şahit olan öğrencileri kendisinden övgüyle bahsederler.

Ziya Efendi öğrencilerle yakından ilgilenir onları çalışmaya teşvik eder ve onlara adeta öğrenmeyi öğtirdi. Ziya Efendi eğitimde ciddiyete önem verir, dersini hazırlamayan veya bir önceki dersi mütalaa etmeyerek gelmeyi hoş karşılamayan, vaktin ne kadar kıymetli olduğuna vurgu yapan bir karakterdi.

Haciveyiszade Mustafa Efendi konuyla ilgili şöyle bir olay anlatır:

“Ziya Efendi bize usul-ı fıkıh okutuyordu. Bir gün derse başlamadan önce;

“Arkadaşlar, içinizden kim dünkü dersleri hûlasa edecek (özetleyecek)?” diye sordu.

İçimizden kimse cesaret edip dersi hûlasa edemedik. Yalnız Fahri (Kulu) Hoca Efendi güzelce anlattı. Bunun üzerine Ziya Efendi sert bir dille hepimizi şu sözleriyle azarladı.

“Çocuklar, eğer okuyacaksak ciddi okuyalım. Beni kendiniz gibi aylak adam mı sanıyorsunuz. Benim vakitlerim değerlidir. Okuyacaksanız devam edelim... Demek ki ben bu kadar zamandır bir Fahri Efendiyi okutuyormuşum. Bir tek talebem varmış. Talebe işte böyle olur.”

Fahri Efendi'nin bu uyanıklığı bizi kendimize getirdi. Ondan sonra gece yarılarında kadar derse çalışır öyle giderdik. Hoca aniden sorsa bile geçmiş dersleri anlatabilecek halde olurduk.”284

283 “Ahmet Ziya Efendi, yaptığı haksızlık sebebiyle Efe dayıyı öyle bir azarlamış, öyle ağır konuşmuş ki, dayı kırk gün sonra sıkıntısından vefat etmiş.” Olayın tamamını 03.10.2013 tarihinde Fahri Kulu Hoca Efendi'nin oğlu, Konya'da Mestçi İbrahim diye bilinen İbrahim Kulu Efendi'den dinledim.

284 Düzdağ, *Hatıralar*, I, 85.

2) YETENEKLERİ KEŞFETMESİ

Ziya Efendi, babası Bahaeddin Efendi'nin yaptığı gibi kabiliyetli öğrencileri bularak onlara eğitim imkânı tanır, öğrencilerinin eğitimlerini tamamlamaları için gerekli gayreti gösterirdi. Konuyla ilgili olarak Fahri Kulu Hoca Efendi'nin torunlarından Ali Kulu Efendi dedesi hakkında şu olayı nakledeceği;

“Anlatıldığına göre o dönemlerde zeki öğrenci medreselerde kapışılmış. Dedem Fahri Efendi de Zeynel Abidin ve Ziya Efendilerin medreselerinde tahsilini devam ve ikmal ettirmiş. Onların kurduğu, o zamanın en modern ve en güçlü medresesi Islah-ı Medaris'te hocalarının gözetiminde ders de vermeye başlamış. Ziya ve Zeynel Abidin efendilerin babaları Muhammed Bahattin Efendi'ye tarikat yönünden sımsıkı bağlanan Fahri dedem, bu zatlardan hem manen hem de maddeten çok istifade etmiş, onlara çok güçlü bağlarla bağlanmıştır.”²⁸⁵

Ziya Efendi'nin zeki öğrencileri tespit edip imkân tanıma hususundaki gayretlerini şu örnek de ortaya koymaktadır.

Mahalle mektebinden sonra medrese tahsili için Islah-ı Medaris'e başlayan Saatçi Osman Efendi, 1. Dünya Savaşından önce ailecek Medine'ye gidince tahsili yarım kalmış. Ziya Efendi, Saatçi Osman Efendi'nin babasına bir mektup yazarak oğlunu tekrar Islah-ı Medaris'e göndermesi ricasında bulunmuş. Babası da Ziya Efendi'nin ısrarlı talebi karşısında oğlunu trenle tekrar Konya'ya göndermiş. Osman Efendi bir yıl daha Islah'ta kalarak tahsilini tamamlamış. Bu olay Ziya Efendi'nin öğrencileri için gösterdiği özel ilgi ve çabayı ortaya koymaktadır.

3) ÖĞRETİMDE BİLİM-DİN BİRLİKTELİĞİNİ SAVUNMASI

Ziya Efendi medrese eğitimine önem verirdi. Medreselerde din ve fen ilimlerinin birlikte verilmesini savunurdu. Bu düşüncesini Paşa Dairesi ve Islah-ı Medaris'te uyguladı. Ziya Efendi, Meşrik-i İrfan gazetesinin 19 Ramazan 1327/ 21 Eylül Rumi 1325/ 9 Teşrin-i Evvel 1909 tarihli nüshasındaki “Medaris” başlıklı makalesinde medrese eğitiminin önem ve etkisi üzerinde durarak eğitimin medreseler vasıtasıyla yaygınlaştırılmasını dile getirmiştir. Makalesinde, medreselerin İslam'ın irfan yurdu olduğunu, medreseler vasıtasıyla meşhur nice ilim, fikir ve siyaset adamlarının yetişip dünyanın her tarafına ilim ve irfan yaymada tam bir özen gösterdiklerini ifade etmiştir. Medreselerde yetişenlerin zamanın mevcut tüm ilim ve

²⁸⁵ Koçkuzu, *Paşadaresi*, s. 41. Islahı Medaris'te Fahri Efendinin Ahmed Ziya Efendi ile hoca-talebe ve öğretim üyeliği arkadaşlığı olmuştur. (Koçkuzu, *Paşadaresi*, s. 58.)

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

fenlerini ilim ve marifet hazinelerine dâhil ederek ümmet için dünya ve ahirete dair huzur ve kalkınma rehberi olduklarını belirtmiştir.

Makalesinde yabancı dilde yazılmış insanlığa faydalı eserlerin medreselerde tercüme edilip öğrencilere öğretilmesine yer vermiş, hatta bu eserlerin medresede incelendiğini, üzerinde gerekli ilave ve şerhlerin yapılarak ele aldığı konunun ileri seviyede geliştirildiğini ve bu şekilde nice eserlerin telif ve tedvin edildiğini kaydetmiştir. Bu eserlerin Avrupa’da itibar edilen pek çok ilmin kaynağı olduğunu da belirtmiştir.

Ziya Efendiye göre medreseler dini ilimlerle birlikte Edebiyat, Tıp, Matematik, Felsefe ve benzeri ilim dallarında da nice bilim insanları yetiştirmiştir. Bu geleneğin ihmal edilme-yip devam ettirilmesi gerekir. Zira toplumun din ilimlerinde uzmanlaşmış âlimlere ihtiyacı olduğu gibi Fen ve Edebiyat gibi sahalarda yetişmiş otoriter bilim insanına da ihtiyacı vardır. Ziya Efendi’nin hedefi bu vasıfların bir kişide toplanmasıdır. Bu kanaatini desteklemek amacıyla da Hanefi mezhebi fakihlerinden ünlü İslam Hukukçusu İmam Ebu Yusuf (ö. 183/798) hakkında söylenmiş şu cümleyi aktarır;

“Hazretin en az bildiği fen, fenn-i fıktır.”

Ziya Efendi medreselerin bütün imkânsızlıklara rağmen ümmetin ihtiyaç duyduğu şahsiyetleri, bulundukları dönem için yetiştirdiklerini fakat bunun çok yaygınlaşamayıp özel gayretlerle sürdürüldüğünü ifade eder. Ziya Efendi ilim yolunda olanların desteklenmesi gereğine işaret eder öğrencilerin maddi ve manevi her türlü sıkıntılara göğüs gererek ilim tahsil etmeye çalışmalarını övgüyle dile getirerek diyanet sahibi maddi imkânı elverenlerin de bu öğrencilere zamanlarını ve imkânlarını ayırmak suretiyle yardımcı olmaları gerektiğini savunur.²⁸⁶

Ziya Efendi, öğrenci babası bir eğitimcidir. Öğrencileri, dinin gül bahçesinde yetiştirilmeyi bekleyen taze fidanlara benzetir. İman ehlinin gönül meyvesi olan öğrencilerin desteklenmesini, gerekli yardımların yapılmasını İslam âlemi için zaruri görür, aksi halde ilim ve marifet meşalesinin sona ereceği ihtarında bulunur.

Ziya Efendi öğrencilerinin ifadesiyle, *“ders sofrasında irfan dağıtan, sadece yaşadığı dönemin değil, birçok asrın yetiştiremediği her ilme vakıf yüce bir dahi, nadide bir âlim”*di. Ziya Efendi dini büyük bir kuşatıcı ilimle öğrencilerine telkin eder dinin siyasi yönünü, gizli ve teorik taraflarını öğretirdi. Anlattığı ilmi, yüzeysel değil derin bir vukufiyetle öğrencilerine aktarırdı. İlimin gerçek gayeleri üzerinde durur doğuş sebeplerini ve faydalarını sanki gök-

ten inmiş bir ilham gibi öğrencilerin belleklerine yerleştirdi. Ders esnasında öğrenciler öyle etkilenir ki, ruhlarının dünya zemininde değil İslam'ın yüceliklerinde gezdiğini hissederdiler. Ders sonunda öğrencileri İslam'a hizmet etme aşk ve heyecanının ruhlarında hâkim olduğunu hissederek ve nasıl yararlı olurum telaşına düşerlerdi.

4) EĞİTİME AKADEMİK BAKIŞI

Ziya Efendi'nin günümüzde "pedagojik formasyon" terkihiyle anlatılan tekniğin, öğretmenlik niteliklerinin çok daha ötesinde, yaptıkları kutsi hizmetin, terbiye ve talim, günümüz deyişi ile eğitim ve öğretim hizmetinin en can alıcı noktası olan ruhi yönünü de nazar-ı dikkate alarak uyguladığı özel metotla öğrencide sıradan bir medreseli olma ötesinde birtakım değerleri kazanma yolunu da temin etmekteydi. Öğrenci ne okuduğunu biliyordu. Zira Ziya Efendi, ilmi gerektiği kadarıyla öğrencilerine aktarıyordu. Öğrencilerinin, okudukları ilmi anlamadan körü körüne kabul etmelerini istemez, konu üzerinde yoğunlaşarak eleştirel bir bakış açısıyla meseleyi analiz etmelerini arzu eder, akademik bir yaklaşımla kritik ve analitik yaptırıyordu.

Ziya Efendi'nin icazet verdiği öğrencilerinden Abdullah Tanrukulu Hoca Efendi, hatıratında hocasından bahsederken şu övgü dolu ifadelerle yer verir;

*"Hazreti Üstadım bize olgun ve üstün nitelikli bir şahsiyet olmanın yollarını öğrettiği gibi öğretim metodunu da öğretirdi. Her bilim dalının nazari meselelerinin yanına uygulama usullerini de katar, öğrencilerine derin bir bilimsel düşünme yetkisi kazandırır ve onları teşkilatlandırır. Öğrettiği ilmi bir meleke halinde öğrencisinde görmek isterdi. Hocamız, dönemin âlimlerinden ayrıcalıklı üstün özelliklere sahipti. Öğretim metodundaki kabiliyeti üstün bir konumdaydı. Mesleğimize karşı hisli yetişmemizde himmet ve yardımda bulunurdu. İlimleri öğrendikten sonra en güzel bir şekilde İslam'a hizmet etmenin yolunu gösterir, bunu da dini bir görev olarak telkin ederdi."*²⁸⁷

5) EĞİTİMDEKİ GAYESİ

Abdullah Fevzi Tanrikulu Efendi, hocası Ziya Efendi'nin eğitim gayesi hakkında ilgili notlarında bizlere şu bilgileri de aktarır;

"Hocamız Ziya Efendi'ye göre öğrenimden maksat, sadece bu ilimleri ve fenleri edine faydası olsun değil, dünyada bulunan bütün din kardeşlerimizin aynı yüce sıfatlardan ve düşüncelerden yararlanmaları için çalışmaların geniş tutulması gereğidir. Hocamız bu fikirleri bize aktarır ve her zaman canlı kalmasını sağlardı. Hocamız zamanın her türlü bilim

²⁸⁷ Koçkuzu, Bir Müderrisin Sürgün Yılları Abdullah Fevzi Efendi, İstanbul 2010, s. 39; Risaleler, s. 603 (Abdullah Fevzi, Safahat-ı İbtıla, v. 1-2).

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

ve tekniğiyle donanmış İslam âlemine hizmet eden, savunan ve koruyan kişilerin yetişmesi için büyük gayret gösteriyor bize de aynı ruhu telkin ediyordu. Meşrutiyetin ilk yıllarında kurduğu Islah-ı Medaris'i bu yüce gayeye ulaşmak amacıyla açmıştı.”²⁸⁸

6) UYGULAMALI EĞİTİMİ

Ziya Efendi Islah-ı Medaris'te müderris iken öğrencilere Fizik, Kimya dersleri yanında astronomi dersi de verirdi. Zaman zaman bu dersin tatbikat için çeşitli rasat/gözlem aletleriyle Alaaddin Tepesi'ne çıkarlardı.

Alaaddin tepesinde yapılan o meşhur gece derslerinden birinde aradıkları yıldız bir türlü bulunamamış. O geceki derte öğrencileriyle birlikte Fahri Kulu ve Haciveyiszade Mustafa Efendi de varmış. Gece geç vakitlere kadar gökyüzü taranmakta fakat aranan yıldızların yeri bir türlü bulunamamaktadır. Haciveyiszade hem yeni evli evde bekleyenleri var hem de sabahleyin imamlığını üstelendiği camiye gitmek için erken kalkacaktır. Durumu bilen Fahri Efendi, Ziya Efendi'ye; “Efendim vakit geç oldu. O yıldızlar da bizim gibi uykusu gelip yatmışlardır. Bugün gidelim de yarın gece onların uykusu bastırmadan yakalamaya çalışalım” deyince Ziya Efendi durumu anlayarak, “Öyle mi! Peki öyleyse dersi burada bitirelim.” deyip dersi bitirmiş.²⁸⁹

Ziya Efendi, yetiştirdiği öğrencilerini hem lisanlarıyla hem de kalemleriyle İslam'a hizmet etmeleri için teşvik eder özellikle Meşrik-i İrfan gazetesinde yazılarının yayınlanmasını sağlardı. Böylece olgunlaşmalarını ve ideal sahibi olmalarını temin ederdi.

b) ZİYA EFENDİ'NİN EĞİTİM KURUMLARI

Ziya Efendi ömrünü eğitime, talebe yetiştirmeye ve gerektiğinde eğitim kurumları açmaya vakfetmişti. Tabiri caizse eğitim kurumları içinde doğmuş, buralarda yetişip büyümüş ve de gençliğini bu kurumlarda tüketmişti. İmkânları elverdiği ölçüde her neyi varsa bu uğurda sarfetmişti. Eğitimi ve talebe yetiştirmeyi kendine büyük bir dert edinmişti. Eğitim çalışmalarını sadece babalarından kalan medrese ile sınırlandırmamış, kendisine ihtiyaç duyulan her kuruma veya özel derslere eğitim amacıyla mesai harcamıştır.

Paşadaresi Medresesi'nde başladığı eğitim serüveni, Konya Islah-ı Medaris-i İslamiye Medresesi ve Konya Hukuk Mektebi ile devam etmiş, Konya'daki son yıllarında kurucula-

rından olduğu Özel Daru'l-İrfân Mektebi ile nihayete ermiştir. Bunlar, Ziya Efendi'nin içinde yer aldığı bilinen eğitim kurumlarıdır. Bu kurumlar, ayrıca ele alınıp hakkında eser yazmaya değer zenginlik ve kalitede malzeme bulunan eğitim müesseseleridir. Herbirinin müstakil çalışmalarına konu edilip ayrıntılı incelemeye tabi tutulması gerekir. ²⁹⁰

1) BEKİR SAMİ PAŞA MEDRESESİ/PAŞA DAİRESİ

Ziya Efendi ilk eğitimini Bekir Sami Paşa Medresesinde babası Bahaeddin Efendi'den aldı. Babası ona ilmi icazet verir. Sonra yine aynı medresede amcası ve dayısı olan Hasan Kudsi Efendi'den eğitimine devam ederek ondan da tam ilmi icazet ²⁹¹ aldı. ²⁹²

Ziya Efendi, tahsili sonunda dini ve edebi ilimlerle birlikte fen ilimlerini de öğrendi. İstanbul'dan döndükten sonra babasının gözetiminde Bekir Sami Paşa Medresesine hocalığa başladı. Medresede sabah derslerine 1906 yılında Hikmet, Kimya, Coğrafya, Tarih ve benzeri dersleri ilave ettirdi. Dersleri, liselere (idadi) mahsus Türkçe kitaplardan okutturdu. ²⁹³ Aynı dönemde Şerafettin Camii'nde de bir müddet ders verdi. ²⁹⁴

Ziya Efendi kısa sürede ilimde katettiği büyük mesafe neticesinde henüz yirmi iki yaşında iken 1896 yılında Bekir Sami Paşa medresesindeki müderrisliği döneminde icazet aldığı dayısı ve amcası olan Hasan Kutsi Efendi'nin büyük oğlu Ali Kudsi Efendi'ye ilmi icazet verdi. Bekir Sami Paşa Medresesindeki müderrisliğine babasının vefatından sonra da devam etti. Bekir Sami Paşa Medresesinde pek çok öğrenci yetiştirdi. Hacıveyiszade Mustafa Sabri Kurucu Hoca Efendi, Bekir Sami Paşa Medresesinde kendisinden Arapça, Cebir ve Feraiz ilmi tahsil etti. ²⁹⁵

Paşadaire Medresesi dönemin önemli eğitim kurumlarındandı. Okuttuğu dersler ve takip ettiği eğitim metoduyla Konya'da ilmin yayılmasına ve nice hocaların yetişmesine katkı sağlamıştır. Bu sebeple Paşa Dairesi Medresesi hakkında biraz ayrıntılı bilgi sunalım.

²⁹⁰ Bu kurumlar hakkında derli toplu daha ayrıntılı bilgi için bkz. Kerim Sarçelik, *Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919)*, Konya 2010.

²⁹¹ Hasan Kudsi Efendi'nin Ziya Efendi'ye verdiği ilmi icazetin fotokopi nüshası için bakınız; Koyunoğlu Müzesi, No:35760.

²⁹² İsmail Bilgili, "Son Dönem Osmanlı İslam Hukukçularından Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi'nin Hasan Kudsi Efendiden Aldığı İlmî İcazet", *İTOBİAD I*, Karabük 2012, s. 21-75.

²⁹³ Macit Selekler 1906 yılında birkaç defa bu derslere katıldığını belirtmektedir. Macit Selekler, "Hatıralar 60 Yıl Önce Konya", 3 Mart 1962; Caner Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 511-2.

²⁹⁴ Cumhuriyetin 50. Yılında Konya 1973 İl Yıllığı, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1973, s. 313; Selçuk Es, *Konya Ansiklopedisi*, Koyunoğlu Müzesi, No:3519

²⁹⁵ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 533; <http://www.konyayazmakutup.gov.tr/haci.htm>.

İslam tarihinde tekkeler tasavvuf ilminin, medreseler ise akli ve nakli ilimlerin eğitim ve öğretim kurumlarıdır. Tekkeler daha çok ahlak eğitimine, medreseler ise ilmi öğretime öncelik verseler de her iki eğitim kurumu, bir bütünü tamamlayan iki ana unsur mahiyetindedir. Zira bu iki kurum, dini ilimlerin oluşum sürecinden itibaren insanın ahlaken ve ilmen yetişmesini hedeflemek suretiyle gerçekte birbirlerini destekleyerek bütünleşmişlerdir. Hatta zamanla bazı tekkeler, tasavvuf eğitimiyle birlikte Fıkıh, Tefsir, Hadis, Kelam gibi nakli ilimlerle Matematik, Hendese ve Astronomi gibi aklî ilimlere yer vermek suretiyle medrese fonksiyonu da görmüşlerdir. Konya’da hücrelerini medrese talebelerinin kullandığı pek çok sayıdaki tekkeler, bunun örneklerini oluşturur.

Bu örneklerden biri de *Bekir Sami Paşa* diğer adıyla *Paşa Dairesi Medresesi* ve devamında kurulan *Konya Islah-ı Medaris-i İslamiye Medresesi*’dir. 19. asırda Konya’da *Bekir Sami Paşa Hankâh/Tekkesi* olarak inşa edilen Nakşî-Halidî Zaviyesi, Nakşbendî tarikatına mensup şeyh ve müderrisler yönetiminde çalışmalarını devam ettiren bir medresedir.²⁹⁶ Nakşbendî tarikatı postnişin ve müderrisleri, bu medresede tasavvuf eğitimiyle birlikte aklî ve naklî ilimleri de veriyorlardı. Hedefleri de ferdi ıslahtan tolumsal ıslahı sağlamaktı.

1262/1846 yılında Konya’da açılan *Bekir Sami Paşa* diğer adıyla *Paşa Dairesi Medresesi*’nin kurucusu Konya valilerinden Ebubekir Sami Paşa (ö. 1265/1849)’dır. Tanzimat döneminde Konya’nın onuncu valisi olarak görev yapan Sami Paşa’nın valilik dönemi kısa sürmüştür. Ebubekir Sami Paşa Selanik Valisi iken 1265/1849 yılında vefat etmiştir.²⁹⁷

Ebu Bekir Sami, Paşa iki yıla yakın valiliği sırasında medreseyi yaptırdığı gibi kurduğu para vakfı ile de destekleyerek ismini, eğitime yaptığı yatırımla andıran bir kişi olmuştur. Osmanlı devletinde, devlet adamları, eğitim konusunda özel duyarlılığa sahip olduğu ve pek çok hayır eseri yanında mektep ve medrese de yaptırdıkları vakidir. Medrese başlangıçta kendisi de Nakşbendî Tarikatına mensup olan Ebubekir Sami Paşa tarafından bir zaviye olarak yaptırılmıştır. Medrese, vakfiyesine göre “**hariciye ve dahiliye**”dir. On dört hücresi, bir dersliği ve cadde üzerinde bir **mescidi** bulunan Bekir Sami Paşa Medresesinin tek orijinal kalıntısı olan medresenin giriş kapısı üzerindeki **kitabesi**,²⁹⁸ yapılışındaki ruh halini yansıtmaktadır.

²⁹⁶ Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya 1998, s. 489.

²⁹⁷ Ebubekir Sami Paşa hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: Muzaffer Erdoğan, “Ebubekir Sami Paşa”, *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Yıl XI, Ağustos-Eylül 1948, sayı 118-119, s. 33-35; Ahmet Çelik, “Konya Valisi Ebubekir Sami Paşa”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfası Eki*, Konya 22 Şubat 2012, Cilt XII, Sayı 5, s. 72-75; İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleriyle Konya Tarihi*, Konya 2007, s. 310-12.

²⁹⁸ Kitabeyi Sami Paşa’nın Divan Kâtibi olan Mithat Paşa yazmıştır. Kitabeye, Mevlâna Müzesi’nde bulunmaktadır. Kitabenin latinizesi şöyledir:

“Hıdiv-i pâk-sîret Âsaf-ı memdûh-haslet kim

Hayırları diriltmek için, her türlü masraftan çekinmeyen Sami Paşa'yı öven ilk beyitten sonra, medrese için "güzel ibadethane" (zıba ibadethane), "ilim ve irfanın yayıldığı ibadet evi" (ibadet hane-i darü'l-füyûz-i ilm ü irfan) tabirleri kullanılmaktadır. 299

Bekir Sami Paşa Medrese ve Mescidinin Mevlâna Müzesindeki Tek Orijinal Kalıntısı Olan Kitabesi

Vakfiye ve kitabede mescidin medrese ile birlikte yapıldığı anlaşılmaktadır. Vakfiyesi-ne uygun olarak **hitabet** görevine yıllık 250 kuruş vazife ile atanan ilk görevlisi, Hocaade Seyyid Mehmed Efendi ibn Ali'dir. Atama tarihi ise 23 Muharrem 1263/11 Ocak 1847, yani açılışından kısa bir süre sonradır. Seyyid Mehmed Efendi'nin vefatı üzerine yerine, büyük oğlu Ali Efendi 10 Rebiülevvel 1300/19 Ocak 1883'te atanmıştır. Mescit, Millî Mücadele döneminde, *Bekir Sami Paşa Cami-i Şerifi* adı ile Vakıflar idaresinin görevli atadığı bir ibadethanedir. 23 Teşrin-i Sani 1337/1923 tarihinde buraya, hatibi Hacı Ali Efendi'ye vekil olarak Zıvarıklı Abdurrahman oğlu Hasan Efendi atanmıştır. 1923'te maaşlı görevli tayin edilen mescit, medresenin bir kısmı ile birlikte 1924 yılında Konya Belediyesince kamulaştırılarak yıkılmıştır. 300

*Kubab-ı çarha etmiş süllem-i dergâhı isti'la
Zemin-i ma'delette himmet-i vâlâsı necm-efşân
Binay-ı hayırda mimar-ı re'yi hendese-pîrâ
Nukud-i fikri masrûf olmada ihyâ-yı hayrâta
Husûsâ etti bu zîbâ ibâdethâne-yi inşâ
İbâdethâne-i dârü'l-füyûz-i ilm ü irfan kim
Nukûş-i sakf-ü sathı Nakşibendâne feyz-bahşâ
Kanâdil-i ziyâsın ahzeder Şems-i hakikatten
Ki oldu sâyesi hemsâye-i Hurşid-i Mevlâna
Cemâat okusun Midhat bu zîbâ tam târîhim
Zehî bu mescidi etti binâ Sâmî Bekir Paşa." Konyalı, Konya Tarihi, s. 310.*

299 Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 478-479; Hüseyin Köroğlu, *Konya ve Anadolu Medreseleri*, Konya 1999, s. 109.

300 Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 479-481.

Bekir Sami Paşa Medresesi

Bekir Sami Paşa Medresesi Alâeddin Tepesi ile Hükümet binası arasında, İplikçi Cami'nin karşısı ve şimdiki Merkez Bankası'nın bulunduğu yerde idi. 1914 yılı salnamesine göre Medrese'nin 8 dükkândan geliri 1.000 kuruştur.³⁰¹ Medresenin asıl gelir kaynağı ise vakfiyesinde de belirtildiği gibi Ebu Bekir Sami Paşa'nın vakfettiği 20.000 kuruş paranın %15 karla işletilerek yıllık elde edilen yaklaşık 3.000 kuruş gelirdir. Gelirin harcama yerleri vakfiyede ayrıntısıyla belirtilmiştir. Müderrise 700 kuruş, cami hatibine 250 kuruş, imama 250 kuruş, müezzine 150 kuruş, hizmetçi-kayyuma 50 kuruş, aydınlatma giderine 500 kuruş harcanacak, yıllık 3.000 kuruş gelirden artan miktar (tahmini 1.100 kuruş) ile ihtiyaca göre binanın tamiri yapılacak, yine de kalırsa ilk başta vakfedilen 20.000 kuruşa katılacaktır.³⁰²

“Vakfiyenin Osmanlıca metni, Ankara Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinin “581/2 numaralı defterin 279. sahife, 280. sırasında Konya Müşiri Sami Paşa'ya ait 29 Şa'bân 1262/22 Ağustos 1846 tarihli vakfiyenin örneğidir” başlığı altında kayıtlıdır. Vakfiyenin Osmanlı Türkçesinden latinizesi yapılmış ve tasdik edilerek aynı arşivin, DN:1968, s. 228-230'a numarasında kaydedilmiştir.

³⁰¹ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 310; Çelik, “Ebu Bekir Sami Paşa”, s. 72.

³⁰² VGMA, DN:581, sayfa 279, sıra 280; Vakfiyenin Latinizesi: VGMA, DN:1968, s. 228-230.

Vakfiyenin Üst ve Alt Tarafından Bir Kısım

Vakıf, Konya vilayeti Şems-i Tebrizi mahallesinde Nakşbendî Halidî Zaviyesi ve Camisi için kurulmuş para vakfı ile ilgilidir. Cenabı Hakkın rızası ve Hz. Peygamber (s.a.s)'in şefaathine nail olma amacına yönelik kurulduğu ifadelerinden sonra, vakfın içeriği ayrıntılı olarak kaydedilir. Zaviye, medrese, cami ve müştemilatı için gerekli harcamaların yapılması, hizmetin devamının sağlanması amacıyla vakfın kurucusu Ebubekir Sami Paşa'nın, kendi mülkünden vakfettiği **20.000** kuruş paranın harcama yerleri ile vakfiye şartları şöyledir:

1. Vakıf hizmetlerinin yürütülmesi amacıyla vakfedilen paranın *"onu on bir buçuk"* kuruştan yani yıllık **%15** kar ile çalıştırılıp elde edilecek **3.000** kuruş gelir, şu şekilde harcanacak: Zaviyenin Nakşî-Halidî Postnişini Hacı Mehmet Himmet Efendi ve ardından gelen haleflerine mahsus olmak üzere yıllık **700** kuruş, yemek parası (taamiye) verilecektir.
2. Ardından zaviye içinde yaptırılan cami hatibi için yıllık **250** kuruş verilecektir. Yalnız cami hatibini zaviye postnişini seçecektir.
3. İmama yıllık **250** kuruş verilecektir.
4. Müezzine yıllık **150** kuruş verilecektir.
5. Hizmetçi ve kayyum görevinde bulunana yıllık **50** kuruş verilecektir.
6. Aydınlatma işi için mum ve yağ masrafı olarak **500** kuruş harcanacaktır.
7. 3.000 kuruş gelirin geri kalanı ise ihtiyaç miktarınca binanın tamirine harcanacaktır.
8. Bütün bu tayin edilen harcamalardan sonra yine de yıllık kazançtan artan olursa ilk başta vakfedilen paraya katılacaktır.
9. Zaviyenin postnişini Hacı Mehmet Himmet Efendi hayatta olduğu sürece göreve devam edecek, vefatından sonra dönemin Konya valisi, Defterdarı ve Kadı vekili tarafından üzerinde ittifak edilen Nakşî-Halidî halifelerinden irşada muktedir, züht, ilim ve irfan sahibi biri atanacaktır. Sonraki dönemlerde de buna riayet edilecektir.
10. Zaviye ve cami için gerekli olan tüm hizmetler zaviye postnişini tarafından yürütülecektir.
11. Zaviyede Nakşbendî usulüne göre her gün hatm-ı şerif kıraat olunacak ve zaviye-

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

deki bütün dervişlerin katılımı sağlanacaktır.

12. Hayatta olduğum sürece vakfın tevliyeti yani mütevelliliği bende bulunacak, vefatımdan sonra da neslimden gelecek erkek ve kızlardan iyi hal sahibi kişilere verilecektir.

13. Neslimden Konya’da kimse kalmazsa, Konya vilayeti idarecilerinin takdiri ile Konya halkından görevi yürütmeye ehil olanlardan biri müteveli tayin edilecektir.

14. Vakfedilen paraya ilave edilen senelik artan gelirin 250 kuruşu da bu yabancı mütevelliiye yıllık verilecektir.

15. Vakfedilen 20.000 kuruşun muhafaza ve kullanımı atanan mütevelliiye teslim edilecektir.

16. Vakıf parayı teslim alan müteveli de Ebubekir Sami Paşa’nın belirlediği şartlar üzere harcamada bulunacak.

17. Para vakfı üç imama göre caiz olmasa da İmam Züfer’den gelen görüşe göre sahihtir.

18. Vakfın şartlarında sonradan bir değişiklik yapılmaması, değişiklik yapıldığında bundan değiştirenin sorumlu olacağına dair şu ayet ile vakıf şartları tamamlanır: *“Her kim bunu işittikten ve kabullendikten sonra vasiyeti değiştirirse, günahı onu değiştirenleredir. Şüphesiz Allah her şeyi işitir ve bilir.”*³⁰³

Vakfiyenin tarihinden sonra vakıf belgesinin onaylanmasında hazır bulunan şahitlerin isimleri de belgenin sonunda yer alır.

Ricâl-i Devlet-i Aliyye’den Konya Defterdârı Ratib Efendi
Müderrişîn-i kirâmdan Müftî-i belde es-Seyyid Abdülehad Efendi
Ser-a’zâ es-Seyyid Süleyman Bey
A’zâdan es-Seyyid el-Hâcc Ahmed Tâhir Efendi
A’zâdan nakîbü’l-eşref es-Seyyid el-Hâcc Süleyman Efendi
Hocagân Dîvân-ı Hümâyûn’dan Kâtibi Dîvân Midhat Efendi
Hazînedâr asafi Hüseyin Ağa
Mühürdâr asafi Tosun Ağa
Dâ’vethâ asafi Hüseyin Efendi
Ve gayruhum.”

Para vakfı konusunda insanların ihtiyaçlarına binaen teamülün oluşması, bu mesele ile çatışan herhangi bir nassın bulunmaması ve İslam Hukukunu esas alan Osmanlı Devleti’nde resmen para vakfının caiz görülmesi, para vakfının geçerliliği konusunda ikna edici bir sonuç ortaya koymaktadır. Ayrıca para vakfı uygulamalarının, düşünce sistemini azimetle amel etme üzerine tesis eden Nakşibendî tarikatı mürşit ve müderrisleri tarafından

eğitim-öğretim kurumlarında bizzat tatbik edilmesi, konu hakkında oluşabilecek tereddütlerin izalesinde de etkili olacağı kanaatindeyim. ³⁰⁴

Medresenin, Bekir Sami Paşa Vakfından müderrise şart kılınmış bir de müderris evi/lojmanı vardır. Şems Mahallesi Taksim Sokağı'nda medresenin bahçesine bitişiktir yer alan lojmanın arsa krokisi ve tapu senedi Vakıflar Bölge Arşivindedir. Lojmanın yer aldığı arsanın alanı yaklaşık 750 metrekare iken 1926'da 600 metrekare civarındadır. Lojman, bahçe içinde, dört odalı ve iki katlıdır. Lojmana medresenin ilk postnişini ve müderrisi Hacı Himmet Efendi (ö. 1279/1862) oturmuş, onun vefatından sonra medreseye postnişin ve müderris olarak atanan Muhammed Bahaeddin Efendi lojmana yerleşmiştir. Bahaeddin Efendi'nin vefatından sonra da büyük oğlu Zeynelabidin Efendi, ondan sonra da 1920'ye kadar ortanca oğlu Rifat Efendi oturmuştur. ³⁰⁵

Medresenin ilk postnişini ve müderrisi **Hacı Himmet Efendi**dir. Himmet Efendi, medresenin kuruluş tarihi 1846 yılından, kendisinin vefat ettiği 1862 yılına kadar toplam 16 yıl Nakşî-Halidî Postnişini ve medresenin müderrisi olarak görev yapmıştır. Himmet Efendinin yıllık taamiye ücreti 700 kuruştur. Medresenin bahçesinde yer alan müderris evinde kalan Himmet Efendi, 1848 yılında medresede 20 kadar talebeye ilim öğretmiştir. Vefatıyla Şems Mezarlığı'na defnedilen Himmet Efendinin şu anda Konya Etnografya Müzesi avlusunda bulunan mezar taşında; "*Merhûm Bekir Sami Paşa Hankâhı Postnişini ricâl-ı Nakşebendîye'den Hacı Himmet Efendi ve hafidi Mustafa. Ruhlarına fatiha 1279*" yazılıdır. ³⁰⁶

Himmet Efendinin vefatından sonra Bekir Sami Paşa Medresesi ve Zaviyesi-ne Mevlâna Halidî Bağdadî (ö. 1827)'nin halifelerinden Bozkırlı Muhammed Kudsi (ö. 1784/1852)'nin ³⁰⁷ oğlu ve halife-i mutlakası **Muhammed Bahaeddin Efendi** (ö. 1324/1906) müderris ve postnişin olarak 1862 yılında atanır. Bahaeddin Efendi zaviyenin tarikat fonksiyonunu devam ettirmekle beraber, geliştirdiği kütüphanesi ve ilave ettiği dersleriyle tekkeyi daha çok medrese görünümüne dönüştürür.

³⁰⁴ Osmanlı Devleti'nde para vakıflarının hukuki süreci ve İslam hukuku açısından değerlendirmesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kaşif Hamdi Okur, "Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005/1-2, cilt: IV, sayı: 7-8, s. 33-58.

³⁰⁵ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 484.

³⁰⁶ Uyar, "Bilginler", s. 45; Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 491.

³⁰⁷ Halk arasında Memiş Efendi diye bilinen Muhammed Kudsi hakkında geniş bilgi için bakınız: İsmail Bilgili-Ahmet Çelik, *Muhammed Kudsi el-Bozkırı (Memiş Efendi)*, Konya 2011; İsmail Bilgili, *Müderris Hasan Kudsi Efendi ve İcazetleri*, Konya 2012.

Himmet Efendi'nin Mezar Taşı

Maarif ve Konya salnamelerine göre Bahaeddin Efendi'nin medresesinde 1874 yılında 16, 1882 yılında 45, 1887 yılında 35, 1901 yılında ise 40 öğrenci vardır. Bu yıllarda Bahaeddin Efendi, öğrencilerine tefsirden “Kadı Beyzavi”, akaitten “Şerh-i Akaid”, mantıktan “Dürrü'n-Nâci” ve fıkıhtan “Dürrü'l-Muhtâr”, Arapçadan “Molla Cami” derslerini okutmaktadır.³⁰⁸

Bahaeddin Efendi 1862'den 1906 yılında vefat edinceye kadar 44 yıl Bekir Sami Paşa Medresesinde eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdürmüş, vefatından sonra da görevi, oğulları Zeynelabidin, Rıfat ve Ahmed Ziya Efendiler devam ettirmişlerdir. Muhammed Bahaeddin Efendi müderrislik görevini icra ederken Nakşî-Halidî tarikatı Müceddidiye kolunun şeyhliğini de yapmıştır.³⁰⁹ Bu süre zarfında İplikçi Camii resmi imamlığını da yürütmüştür.³¹⁰

Bahaeddin Efendi'nin vefatından sonra büyük oğlu **Zeynelabidin Efendi**, Bekir Sami Paşa medresesinin baş müderrisi ve tekkenin postnişini olarak medresenin eğitim-öğretim

³⁰⁸ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 492.

³⁰⁹ Yusuf Küçükdağ, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya Çizgi Kitabevi, s. 375.

³¹⁰ Ali Osman Koçkuzu, “Haciveyiszade Mustafa”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 506.

görevini devam ettirdi. Zeynelabidin Efendi zamanının çoğunu siyasi çalışmalara ayırması sebebiyle medresenin eğitim-öğretim çalışmalarını kardeşi **Rıfat Efendiye** devretti. Rıfat Efendi 1318/1900'de babası Muhammed Bahâuddîn Efendi'den cüz'î Nakşî tarikatı hilafeti, 1319/1901'de amcası Şeyh Hasan Kudsi Efendiden (ö. 1921) de tam ilmî icazet almıştı. Rıfat Efendi, Zeynelabidin Efendiden sonra medresenin lojmanına yerleşerek medresenin gelir-gideri ve eğitim-öğretim çalışmalarını devam ettirdi. Aynı dönemlerde Bahaeddin Efendinin küçük oğlu Ahmed Ziya Efendi de Bekir Sami Paşa Medresesinde ilim tahsil ederek müderris oldu. Ahmed Ziya Efendi, Paşa Dairesi Medresenin sabah derslerine, 1906 yılında Hikmet, Kimya, Coğrafya, Tarih ve benzeri dersler ilave ettirdi. Dersleri, liselere mahsus Türkçe kitaplardan okutturdu.³¹¹ Ayrıca Bahaeddin Efendi'nin kardeşi Hasan Kudsi Efendi de Bekir Sami Paşa Medresesinde Nakşî-Halidî usulü üzere hatme hâce kıraatinde bulunan, hattat ve müderris idi.³¹²

Netice itibariyle, Sami Paşa Medresesi'nin, Konya ve hatta Osmanlı eğitim tarihinde özel bir yeri vardır. Zira bu medrese, yukarda zikredilen Bahaeddin Efendinin üç oğlu Zeynel Abidin, Rıfat ve Ziya Efendiler tarafından tasarlanan, ıslah edilmiş modern bir medrese düşüncesinin hayata geçirildiği yerdir. Üçü de Nakşibendî halifesi olan müderris kardeşler, klasik İslam ilimlerinin yanında, modern bilimlerini de okutulması düşüncelerini ilk önce Bekir Sami Paşa Medresesinde uygulamayı planlamışlar, 1909 yılında da yeniden inşa ettikleri Konya Islah-ı Medaris-i İslamiye Medresesinde kapsamlı bir şekilde tatbik etmişlerdir.³¹³

2) KONYA ISLAH-I MEDÂRİS-İ İSLAMİYE MEDRESESİ

Ziya Efendi Paşadaresinden sonra müderrisliğine Islah-ı Medâris-i İslâmiye medresesinde devam etmiştir. Medresede idarecilik ve müderrislik yapmıştır. Ziya Efendi Islah-ı Medaris'te İslâm hukuku dersleriyle birlikte Cebir, Fizik, Kimya ve Kozmografya dersleri de vermiştir.³¹⁴ Âlimlerin ve halkın gayretleriyle kurulan Islah-ı Medâris³¹⁵ Ziya Efendi'nin eğitime katkı bakımından hayatında gerçekleştirdiği en önemli atılımlardan biri olmuştur.

311 Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 511-512.

312 Hasan Kudsi Efendinin hayatı hakkında geniş bilgi için bakınız: İsmail Bilgili, *Müderris Hasan Kudsi Efendi ve İcazetleri*, Konya 2012.

313 Sarıkaya, s. 180.

314 Koçkuzu, *Paşadaresi Fahrettin Kulu ve Hacı Veyiszâde Mustafa Kurucu Hoca Efendilerin Hayatı*, Konya 2004, s. 60.

315 Kerim Sarıçelik, *Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919)*, Konya 2010, s. 1.

Konya Islah-ı Medâris-i İslamiyye Medresesi

Osmanlı Devleti payitahtı olan İstanbul'da medreselerle ilgili tartışmaların sürüp gittiği, merkezi yönetimin, özellikle ulemâ ve talebelere gelen medreseleri ıslah taleplerini henüz karşılıksız bıraktığı bir sırada, Konya'da, yeni kurulan *Islah-ı Medâris-i İslâmiyye Cemiyeti Hayriyesi*, ilk önemli modern medrese projesini gerçekleştirmiştir. Cemiyetin cazibesi, dönemin önde gelen ulemâ, tüccar ve siyasetçilerinin büyük teveccüh ve desteğini kazanacak kadar yüksek olmuştur. Cemiyete üye olanlar arasında *Hak Dini Kur'an Dil'i*'nin müellifi Muhammed Hamdi Yazır (ö. 1942), Konya mebusu Salim Efendi ve 1920'de Şeyhülislam olan Mustafa Sabri Efendi (ö. 1954) gibi şahsiyetler de bulunmaktadır.³¹⁶

Islah-ı Medâris'in nizamnamesi 1909 yılında, *Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi* ise 1910 yılında yayımlanmıştır. Konya'daki model medrese eğitimine 1909 yılında başladığı halde merkezi yönetim bir benzerini Konya'dakinden etkilenecek "Daru'l-Hilafeti'l-Âliye Medresesi" ismiyle İstanbul'da ancak 1914 yılında açabilmiştir. Hükümet aynı yıl "*Islah-ı Medâris Nizamnamesi*" yayınlayarak İstanbul'daki bütün medreseleri "*Daru'l-Hilafeti'l-Âliye Medresesi*" çatısı altında toplamıştır.

Konya'da orta okul, lise ve üniversite dönemini kapsayan İslah-ı Medâris, kapsamlı ve kaliteli bir eğitim-öğretim projesinin uygulandığı bir medrese olmuştur. Medrese, İslamî ilimlerin ana kaynaklardan en iyi şekilde öğrenilmesi için Arapçayı en güzel bir şekilde kavratmayı, Batı'da gelişen bilim ve tekniğin takip ve tercümesi amacıyla da en az bir yabancı dil öğretmeyi temel ilke olarak benimsemiş, ³¹⁷ müspet ilimleri de programına almıştır. İslah-ı Medâris öğrencileri mezun olduklarında Türkçeden başka en az üç dil daha öğrenmiş olacaklardı. ³¹⁸

İslah-ı Medâris, klasik eğitim ile modern eğitimi bünyesinde birleştirerek mezunlarına devlet kademelerinde istihdam alanı oluşturmayı amaçlayan bir medrese olması yanında **asıl hedefi din ilimleri, fen ilimleri, sosyal bilimler ve yabancı dil bilgisiyle donanımlı, 'nite-likli din adamı' yetiştirme projesidir.** Medrese yetiştirdiği hocalarla İslam'ın öğrenilmesine ihtiyaç duyulan İngiltere, Çin, Japonya, Avustralya gibi dünyanın farklı ülkelerinde İslam medeniyetini tesis etmeyi de hedeflemiştir.

İslah-ı Medâris'in ilk dönem öğrencilerinden, sonraki dönemde de yardımcı hocalarından olan İbrahim Hakkı Konyalı (ö. 1984), medresenin kuruluş amacını şu şekilde ifade etmiştir.

*"İslam esaslarına göre ders okunan İslah-ı Medâris-i İslamiye medresesi, madde ve manayı birleştiren **kültürlü İslam âlimleri** yetiştirmek üzere kuruldu."*³¹⁹

*"Medreselere İslam'ın en kuvvetli çağındaki ruhu vermek, dört başı mamur, madde ve mana ilimleriyle mücehhez insanlar yetiştirecek bir hale getirmek için, hayırsever müslümanlar tarafından Konya'da "İslah-ı Medâris-i İslamiye" adlı dejenere medreselerin düşmanı bir medrese kurulmuştur."*³²⁰

*"Birinci Cihan Harbinden yedi sene evvel başta Konya mebusu ve sonra ayan üyesi Şeyhzade Zeynelabidin Efendi, kardeşi milletler arası bir ilim otoritesi olan Ahmed Ziya Efendi olmak üzere Konya'da bir **İslam Üniversitesi'nin** temelini atmak üzere faaliyete geçtiler. İslam'ı kemal zirvesinin üstüne çıkaran medreseleri ıslah etmeye karar verdiler. Hayırseverlerin maddi yardımlarıyla Konya'da 'İslah-ı Medaris-i İslamiye" adlı bir öğretim müessesesi kuruldu. Bu üniversite namzedi adından da anlaşılacağı gibi **medreseleri ıslah***

³¹⁷ Özdamar, *Hacı Veyiszâde*, s. 23.

³¹⁸ Özdamar, *İbrahim Hakkı Konyalı ve Konyalı Yazma Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1997, s. 65.

³¹⁹ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 519-520.

³²⁰ Özdamar, *İbrahim Hakkı Konyalı*, s. 60.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

edecekti. Yetiştireceği talebesini madde ve mana ilimleriyle cihazlandırarak iki kanatlı yapacaktı. Burada aynı zamanda Japonya ve Çin gibi kendilerine hakiki bir din arayan ülkelerde İslam'ı yayacak kudrette elemanlar yetiştirecekti. On iki senelik bir tahsilden sonra burada **İslam'ın istediği çapta âlimler** yetiştirecekti.”³²¹

“Medresenin kuruluş gayesi madde ve mana ilimlerini beraber yürütmek, İslam'ın istediği çapta talebe yetiştirmekti. Bu üniversiteyi tamamlayan talebe İngiltere'ye gönderilecek İngiltere'de Cambridge (Kembriç) üniversitesini de bitirdikten sonra Çince veya Japonca öğrenenler Çin'de ve Japonya'da İslam'ı yaymak için hizmet alacaklardı.

Papalıkta, patrikhanelerde, hahamhanelerde, Hristiyan ve Musevi din adamlarıyla münasebetler kurarak onlarla münakaşalar yapacaklardır. İslam'ın hakikatlerini söylemek suretiyle kendilerini aydınlatacaklar, bu suretle İslam'ın gelişmesine hizmet edecekti. Bu medreseden çıkan ve hizmet alan Türkçeden başka en az üç dil daha öğrenecekti.”³²²

İbrahim Hakkı Konyalı'nın medresenin hedefiyle ilgili kanaatleri özetle şu şekildedir.

1. Madde ve manayı birleştiren **kültürlü İslam âlimleri** yetiştirmek.
2. Medreselere İslam'ın en kuvvetli çağındaki ruhu vermek, medreseleri ıslah etmek.
3. Arapçayı en güzel bir şekilde kavratarak İslamî ilimleri ana kaynaklarından öğretmek.
4. Batı'da gelişen bilim ve tekniğin takip edilmesi amacıyla Fransızca gibi en az bir yabancı dil öğretmek.
5. Mezunlarını ilim ve ahlak bakımından üst seviyeye ulaştırmak, İslam ahlakının yaşanarak yayılmasını sağlamak.
6. Eğitimini tamamlayan talebeyi İngiltere'ye göndermek. İngiltere Cambridge üniversitesini bitirenlerden Çince veya Japonca öğrenenleri Çin ve Japonya'da İslam'ı yaymak için görevlendirmek.
7. Hristiyan ve Yahudi din adamlarıyla ilmi münazaralarda bulunmak, İslam'ın hakikatlerini söyleyerek insanlığı aydınlatmak.

İbrahim Hakkı Konyalı'nın ifadelerinden de anlaşıldığı gibi Islah-ı Medaris aslında İslam'ı yaymak için kaliteli din adamı yetiştirme amacıyla kurulmuştur. Islah-ı Medâris'in

³²¹ Konyalı, “Konya'da İslam Üniversitesi Islah-ı Medâris-i İslamiye”, *Yeni Asya*, 29-30 Eylül 1971, Yıl:2, sy. 574-575, s. 4.

³²² Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 520; Özdamar, *İbrahim Hakkı Konyalı*, s. 64-65.

Osmanlı Edebiyatı hocası Ahmet Kemal, İslah'ta yetişecek talebelerin İslam'ı Japonya, Avustralya ve Afrika ülkeleri gibi yurt dışında tebliğ edecek kapasitede olmalarını "*Hocalarımız Hariçte Tebliğ-i Ahkâm Edemiyor*" başlıklı makalesinde³²³ yazarak talebeleri İslam'ı yaymaya teşvik etmiştir. Makalede İslah'ın hedefinin ülke topraklarıyla sınırlı olmadığı görülmektedir.

Dönemin sosyal ve siyasal yapısını iyi tanıyan medrese idaresi, belirlenen hedefe ulaşmak için halkın desteğini de yanına alarak, önce medresenin nizamnamesini hazırlamış sonra da imtihanla seçtiği zeki ve yetenekli öğrencileri, oluşturduğu kaliteli eğitim kadrosuyla yetiştirmiştir.³²⁴

Paşa Dairesi Medresesi müderrisleriyle eğitime başlayan İslah-ı Medaris'in müderrisleri, her biri sahasında uzman hocalardır. İdarecileri de Şeyhzâde Bahaeddin Efendi'nin oğulları Zeynel Abidin, Rifat ve Ahmed Ziya Efendilerdir. Zeynel Abidin Efendi İslah'ın kuruluşunda öncülük eden kişidir. Konya mebusu olan Zeynel Abidin zamanının çoğunu İstanbul'da geçirdiği için medreseye çok fazla vakit ayıramamıştır.

Medresenin idarecilerinden Rifat Efendi medresenin bitişiğindeki evde kalarak gece gündüz öğrencileri kontrol etmiş, ihtiyaç duyulduğunda ders ve idare işlerinde öğrencilere yardımcı olmuştur. Medresenin mantık dersine de giren Rifat Efendi aynı zamanda medresenin gelir gideriyle de meşgul olmuştur.

Medresenin müdürü Ahmed Ziya Efendi'dir. Ziya Efendi, medresede din ilimleri yanı sıra Fizik, Kimya ve Kozmografya derslerine de girmiştir.³²⁵

İslah-ı Medâris, zamanla eğitim kadrosunu genişletmiş, Konya Hukuk Mektebi müdürü Refik Beyi, Kadir Şeyhzâde Ali Kudsi'yi, müderris ve mürşit Hasan Kudsi'yi ve oğlu Ali Rıza Kudsi'yi, Fahri Hoca Efendi'yi, Hacı Veyis Efendi'yi (Kur'an-ı Kerim ve Tecvit) ve oğlu Hacı Veyiszâde Mustafa Sabri Efendi'yi (Arapça), Şeriye vekili ve Konya mebusu Avukat Musa Kazım Bey'i, İbrahim Hakkı Konyalı'yı, Abdullah Fevzi Tanrıku Efendi'yi kadrosuna ilave etmiştir. Medrese idarecileri, Arapça hocasını Mısır Camiu'l-Ezher'den getirtmişti. Arapça hocası Beyşehirli Ömer Lütfi Ezherî Hoca Arapçayı klasik usulde değil modern metotla kısa zamanda öğretmekteydi. Ayrıca gazeteci kimliğiyle de tanınan Manisa Yeni-

³²³ Meşrik-i İrfan, 7 Kanûn-i Sâni 1325 (1909), sy. 84.

³²⁴ İslahı Medaris'te uygulanan bu proje hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız: İsmail Bilgili, "Osmanlı Son Dönemi Nitelikli Din Adamı Yetiştirme Projesinin Bir Örneği Olarak 'Konya İslah-ı Medaris-i İslamiye' Medresesi", *I. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2013, Konya, s. 65-92.

³²⁵ Konyalı, *Konya Tarihi*, s. 520.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

şehirli Ahmet Kemal Bey de İzmir'den Konya'ya yerleşerek medresenin Osmanlı Edebiyatı derslerini vermekteydi. Ahmet Kemal çok yönlü donanımlı bir kişiydi. Konya Hukuk Mektebine konferanslara gider, medresenin yayın organı mahiyetindeki Meşrik-i İrfan gazetesinin başmuharrirliğini de yapardı. Bilgi birikimi ve tecrübesiyle talebelere gazetecilik mesleği açısından örnek olmuştu. Medresenin Ermeni asıllı bir Fransızca hocası vardı.

İslah-ı Medâris'in nihai hedefini; **“İslam kültür ve medeniyetini tüm dünyaya, ilmi, ihlâsla amele dönüştüren nitelikli din adamları vasıtasıyla yaymak”** olarak özetleyebiliriz.

İslah-ı Medâris, İplikçi camisinin karşısındaydı.³²⁶ **Günümüzde medresenin yerinde Merkez Bankası'nın Konya şubesi bulunmaktadır. Yalnız medrese İplikçi camisine aralarından ancak tek şeritlik bir yolun geçebileceği kadar yakındı.**

İslah-ı Medâris özel bir medrese olduğu için devlet desteğinden mahrumdu.³²⁷ Halktan toplanan **bağışlar** medrese gelirlerinin önemli bir kısmını oluşturmaktaydı. Medrese bir bakımdan Paşa Dairesi Medresesinin devamı mahiyetinde olduğu için sahip olduğu bazı **vakfiyelerin** gelirlerinden yararlanmaktaydı. Fakat öğrenci sayısının her yıl artması medrese gelirlerinin yetersiz kalmasına neden olmaktaydı. Medresenin zamanla artan giderlerini karşılamak amacıyla Konya'nın Meyre kazası Dinek nahiyesi Apaysaraycık karyesinde un **değirmenleri** işletilmeye başlanmıştı. Rifat Efendi'nin ilgilendiği değirmenlerin gelirleri İslah-ı Medâris'e aktarılmıştı.

İnşa ettiği yeni binası ve kurduğu laboratuvarlarıyla gideri çok bir medrese olan İslah-ı Medâris, sınırlı gelirle eğitim öğretimini sürdürmeye çalışmıştı. İslah-ı Medâris özel bir eğitim kurumu olmasına rağmen öğrencisinden herhangi bir ücret almadığı gibi öğrencinin iâşe, ibate ve aylık burslarını da karşılamaktaydı.³²⁸

İslah, eğitim çalışmalarını halkın desteğiyle devam ettirme düşüncesindeydi. Bu amaçla ve özellikle de kuruluş aşamasında medrese için geniş çaplı yardım kampanyası başlatmıştı. Yardımlar bir kereye mahsus olabildiği gibi her ay sürekli gelir mahiyetinde aidat şeklinde de olabilmekteydi. Kampanya etkisini göstermiş medreseye yüklü bir yardım temin edilmişti.³²⁹ Medreseye yardımda bulunanların isimleri bağış miktarlarıyla birlikte

326 Konyalı, “Konya’da İslam Üniversitesi”, *Yeni Asya*, 30 Eylül 1971, sy. 575, s. 4.

327 Sonraki yıllarda medrese, vilayet hususi bütçesinden hususi mekteplere verilen yardımdan yararlandı. 1913 yılı bütçesinden medreseye aylık 1200 kuruş tahsisat ayrıldı.

328 Birinci Nizamname Md: 7-8, İkinci Nizamname Md:1.

329 Kampanyada bir defaya mahsus yardım edenlerin bağış miktarı 4.968 kuruş, aidat suretiyle sürekli yardım edeceklerini belirtenlerin bağış miktarı da 1.294 kuruştur. İlk etapta toplanan miktar 6.262 kuruşu bulmaktadır.

giderler, derneğin ilk nizamnamesinin beşinci maddesi gereğince liste halinde Meşrik-i İrfan gazetesinin birkaç sayısında ilan edilmişti. ³³⁰

İslah-ı Medâris Cemiyeti yayınladığı iki nizamname ile hem idari hem de eğitim sistemini tespit etmişti. Nizamnameler resmi onay aldıktan sonra yürürlüğe girmişti. Tüzük gereği dernek ve medresenin işleyişi hakkında Meşrik-i İrfan gazetesinde yapılan duyurularla halk sürekli bilgilendirilmişti. Bu sayede halkın güven ve desteğinin devamı sağlanmıştı.

İslah-ı Medaris'in kurulma aşamasında 4 Ekim 1909 Pazartesi günlü Meşrik-i İrfan gazetesinde "*Konya İslah-ı Medaris-i İslamiyye Cemiyet-i Hayriye namıyla tesis eden Cemiyet-i Hayriye'ye mahsus nizamnamedir*" başlığıyla on yedi maddelik ilk nizamname yayınlanmıştı. ³³¹ Nizamname ile medreseye öğrenci alımından ziyade derneğin ekonomik ve idari yapısı belirlenmişti. ³³²

Birinci nizamnameden sonra kırk üç maddelik ikinci bir nizamname "*Konya'da Mütешеşkil 'İslah-ı Medaris-i İslamiye Cemiyet-i Hayriyesi'nin İdaresi Altında Bulunan Medarise Mahsus Nizamnamedir*" başlığı altında on iki sayfa olarak Meşrik-i İrfan Matbaasında basılarak yayınlandı. ³³³ İkinci nizamname, İslah-ı Medaris'in eğitim faaliyetlerini hangi amaç ve ne şekilde yürüteceğini teoride gösteren önemli bir belgedir. Nizamnamelerin maddeleri tahlil edildiğinde medresenin başarılı olma sebebi daha iyi anlaşılacaktır.

İslah-ı Medâris'in on seneyi tamamlayan başarılı talebeye vermeyi planladığı mezuniyet belgesi, mektep ve medrese mezunlarına verilen diploma ve icazetnameyi tek bir belgede birleştirecek özellikteydi. İslah'ın geliştirerek vermeyi düşündüğü icazetname, notlarıyla beraber dersleri içeren transkripsiyon belgesini kapsadığı gibi ders veren tüm hocaların onayını gösteren imzalarını da kapsamaktaydı. İslah, en az on yıl olarak belirlediği eğitim süresini tamamlayıp mezun verebilseydi geliştirdiği mezuniyet belgesi ile bir yeniliğe imza atacaktı. Aslında İslah'ın düşündüğü kadar ayrıntılı olmasa da benzer mezuniyet belgesi günümüz üniversiteleri için geliştirilebilir. En azından transkripsiyon belgelerine dersin hocasının ismi yazılmak suretiyle öğrencinin hangi hocalardan ne seviyede ilim tahsil ettiği tespit edilebilir.

³³⁰ "*İslah-ı Medaris-i İslamiyye Cemiyet-i Hayriyesi'den gurre-i Zilhicce 1327 tarihiyle varid olan varakadır. Nizamnamemizin beşinci maddesi mucibince neşri lazım gelen hesap suretidir. Üç ay zarfındaki sarfiyatın miktarı...*" denilerek harcamalar liste halinde duyurulur. (Meşrik-i İrfan, 10 Kanûn-i Sâni 1909.)

³³¹ Bu nizamname 6 Teşrin Evvel 1325/7 Ekim 1909 Perşembe günü tarihli Meşrik-i İrfan gazetesinde yeniden yayınlandı.

³³² Meşrik-i İrfan, 3 Teşrinievvel 1909.

³³³ BOA, DH, İD, 1331-2a-13, 132/14; İbrahim Konyalı Kütüphanesi Arşiv no: 3505.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

İslah-ı Medâris, programına din ilimleriyle beraber aklî ilimleri de ilave etmişti. Türkçe-
den başka en az üç dil öğrenilmesini hedefleyerek yabancı dil eğitime önem veren med-
rese, ilk sene imtihanla seçtiği öğrencilerle birinci ve ikinci sınıfını oluşturdu. ³³⁴ **Birinci**
sınıfta Hesap, Hendese, Coğrafya, Tarih, Edebiyat-ı Osmanî, Farisî ve Malumat dersleri,
ikinci sınıfta ise Kur'an ve Tecvit, Sarf-ı Arabî, Arapça, Mükâleme, Sarf-ı Osmanî ve Hüs-
nû Hat derslerini koymuştu. ³³⁵ Bu ders programı o dönem için çok radikal **görölmüştü**.
Zira birinci sınıfta İslamî ilimlere dair herhangi bir ders konulmaması eleştiri konusu olmuş-
tu. Daha sonraki yıllarda sınıfların oluşmasıyla İslamî ilimlerle beraber müspet ilimler de
okutuldu.

Henüz bir yıl dolmadan yapılan imtihanlarda İslah öğrencilerinin gösterdikleri başa-
rılar, ilim erbabının dikkatini çekti. Öğrencilerin ortaya koyduğu başarı, İslah'ın kısa za-
man zarfında ulaştığı yüksek eğitim seviyesini ispat etmeye yetti. Meşrik-i İrfan gazetesinin
9 Mayıs 1910 tarihli nüshasında, Biyoloji, Matematik, Coğrafya, Tarih, Farsça, Edebiyat
derslerinden yapılan imtihanda, birinci sınıf öğrencilerinin beklenmedik şekilde üstün ba-
şarı göstermeleri, imtihan komisyonunun da hayretler içinde kalmaları haber konusu oldu.
Öğrencilerin sergilediği ilmi ehliyet, medreseye karşı duyulan güven ve takdiri de artırdı.
Gazete, talebeleri başarılarından dolayı tebrik etti.

İslah'ın başarısı İstanbul basınında da yer aldı. *Beyanu'l-Hak*, ikinci sınıf talebelerinin
sahip olduğu ilmi yeteneklerini âlimlerden oluşan bir komisyon huzurunda başarıyla sergi-
lemelerinin komisyon üyeleri tarafından son derece takdir edildiğini dergisinde övgüyle du-
yurdu. Ayrıca aynı sınıf öğrencilerinden Buharalı Osman (Saatçi Osman) Efendi'nin büyük
bir rahatlık ve olgunlukla yaptığı konuşmasının heyet tarafından çok beğenildiğine yer ver-
di. Dergi, konuşma metnini Meşrik-i İrfan gazetesinden aynen iktibas ederek yayınladı. ³³⁶
Osman Efendi'nin konuşması incelendiğinde medresenin edep ve edebiyat açısından ne
denli başarılı olduğu ortaya çıkmaktadır.

İslah'ın kaliteli bir eğitim-öğretim verdiğini İbrahim Hakkı Konyalı'nın yazıları da ispat
etmektedir.

*“Ben bu İslam üniversite namzedinin ilk öğrencisi ve aynı zamanda benden sonraki
sınıfların öğretmeniydim. Müessese Arapça öğretmenini Camiu'l-Ezher'den getirtmişti. Bu*

³³⁴ Talebenin medreseye ilgisi çok yoğundur. Fakat medrese öğrenci alımında arzu ettiği seviyeden taviz
vermez. Açık kalan üç kontenjan için yeniden imtihan yapar. (Meşrik-i İrfan, 9 Zilka'de 1327/22 Teşrin-i Sâni
1909, sy. 70, s. 1.)

³³⁵ Meşrik-i İrfan, 19 Şevval 1327/2 Teşrin-i Sâni 1909, sy. 64, s. 1.

³³⁶ Beyânü'l-Hak, 7 Mart 1327/18 Rebiül Evvel 1329, IV/1901-1902.

son yıllarda Konya ve Beyşehir'de müftülük yapan büyük âlim merhum Ömer Lütfi Efendi'ydı. Arapça klasik usulle emsile-binayla değil Berlîç usulüyle kısa bir zamanda öğrenilmişti.

Matabe adlı bir tahta parçası var idi. Talebe bununla birbirini kontrol ederdi. Bu tahta parçası Türkçe konuşana verilir o da arkadaşlarından Türkçe konuşanı gizlice kollardı. Matabeyi akşama kadar çıkaramayan öğrenci ertesi gün sınıf dershanesini süpürür, çeşmeden içecek suyu getirirdi. Bu bir ceza idi. İlk senenin **sekiz ay**ından sonra bu yeni irfan yurdunda Türkçe konuşulmazdı. Kendisine matabe verilen bunu elinden çıkarmak için Türkçe konuşanları arardı. İkinci senede talebe Arapçayı öğrenmiş olurdu. Medresenin Kütüphanesi konferans salonları, kimya hanesi, fizik laboratuvarı, teodolit aletleri, müsenna küreleri vardı.

Matbaa da kurulmuştu. Burada İslami esaslara dayanan neşriyat yapılır, gazete ve dergiler çıkartılırdı. Medrese bir gazetecilik enstitüsü gibi idi. Talebeye gazete ve mecmualara ilmi yazılar yazmaları da öğretilirdi.

Ben ilkyazımı Konya'da çıkan Meşrik-i İrfan gazetesinde neşretmiştim. Bu Kus b. Saide'nin Ukaz panayırında söylediği Kâbe'ye asılmış nutkunun tercümesi idi.

Medresede yıldızlar ilmi, astronomi dersleri ve bunun araçları vardı. Ali Kuşçu'nun Fatih adına hazırladığı eşsiz bakır gökküresi de medresenin kütüphanesindeydi. Talebeye yıldızlar ver burçlar Alâeddin Tepesi'nden ve bazen minare şerefelerinden gösterilirdi. Bu dersin Hocası Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi merhumdu.

Ben ikinci sınıfta iken bir güz mevsimi senelik imtihanlarımız yapılıyordu. Bu imtihanın mümeyyizleri arasında şu seçkin kişiler vardı.

Tokat mebusu ayan üyesi ve Şeyhülislam Mustafa Sabri, Konya Mebusu Elmalılı Küçük Hamdi, Konya mebusu Ereğlili Salim, Konya Mevlevihanesi şeyhi Veled Çelebi, müderris Naim Hazım Efendiler ve Konya hukuk mektebi müdürü Refik Bey ve Konya'nın değerli âlimleri...

Medresenin cadde kısmındaki büyük salonunda imtihan başlamıştı. Benden evvel birkaç arkadaşım içeriye alındılar. Sıra bana gelmişti. Ben de alındım. Evvela Hocam Ezherli Ömer Lütfi Efendi ile Arapça konuştum. Mümeyyizlerin hemen hepsi de sualler sordular. Bunları Arapça cevaplandırdım. Bir ara Mustafa Sabri Efendi'nin Zeynel Abidin Efendi'ye;

- Hocam bunları nasıl yetiştirdiniz, nasıl okuttunuz, tebrik ederim, dediğini duydum.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Sonra bu büyük İslam âlimi yerinden kalktı kara tahtaya geldi. Arapça bir şey yazdı.

- Oku tercüme et dedi. 'Darihim mâ dümte fi darihim' idi. (دَارِهِمْ مَا دُمْتَ فِي دَارِهِمْ)

Bu içine başka köklerden ayrı manalar olan bir güzel ve hikmetli söz idi. İçinde iki 'dar' vardı. Birisi ev anlamında öteki de mudara kökünden emri hazır idi. Altına şu tercümeyi yazdım.

- Evlerinde kaldıkça onlara müsaade et, yüzlerine gül.

O vakte kadar hiç duymadığım ve görmediğim bu sözün tercümesi mümeyyizlerin takdirini toplamıştı.

Biraz sonra simsiyah sakallı Mustafa Sabri Efendi gibi sarığını çok iyi sarmış Küçük Hamdi Efendi (Elmalılı) tahta başına gelerek şunu yazdı:

- Arzihim ma dümte fi arzihim. (أَرْضِهِمْ مَا دُمْتَ فِي أَرْضِهِمْ)

Bu hikmetli söze de birisi yer anlamında diğeri de rıza kökünden 'razı et, rızalarını al' anlamında iki 'arz' kelimesi vardı. Altına Türkçesini yazdım:

-Topraklarına devam ettikçe, topraklarında bulundukça onların hoşnutluklarını kazan.

Sonra astronomi imtihanı başladı. Dünyanın sabit güneşin bunun etrafında döner olduğu nazariyesine hazırlanan eski görüşe göre yazılmış (süllemü'l-eflak) adlı resimli taş basma bir astronomi kitabını Hindistan'dan getirtmiştik. Evvela bundan sualler soruldu. Ortada Fatih'in bu nazariyeye göre Ali Kuşçu tarafından hazırlanan kitabeli bakır gök küresi vardı. Evvela bu nazariyeye göre soruları cevaplandırıdım. Sonra güneşin sabit, arzın yedi arkadaşıyla onun peyki olduğu nazariyesine göre yani astronomi esaslarına dayanılarak sorulan suallere cevap verdim. Rub irtifa tahtasıyla saatin nasıl bulunduğunu anlattım. Güneş saati hakkında mümeyyizlerin sorularına hoşuna giden cevaplar verdiğimi onların sürekli takdirlerinden öğreniyordum.

İmtihandan sonra hastalanmıştım. Mustafa Sabri Efendi ile Zeynelabidin Efendi ve Ahmed Ziya Efendiler Yaka bağlarındaki evimize kadar geldiler. Benim hatırımlı sordular. Gönلümü aldılar. Daha sonra Mustafa Sabri Efendi medresenin konferans salonunda bir konferans verdi. İslam'ın istediği tarzda adam yetiştirecek bu medreseyi çok beğendiğini gelecek sene oğlunu da buraya getireceğini söyledi. Bizi İslam'a uygun bir şekilde okumaya teşvik etti.

Medresesin spor dersleri arasında kılıç ve kalkan oyunu vardı. Cuma günleri Alâeddin tepesinde kılıç kalkan oynardık, güreşler yapılırdı.

Osmanlı imparatorluğunun çökmesini hazırlayan dejenere medreselerin düşmanı

olan bu medrese, geriliğin taassubun amansız düşmanı idi. Zaten Müslümanlık kendisi taassubu şiddetle men ediyordu. İslamiyet ilerici bir dindi.”³³⁷

İslah-ı Medaris’in bir de **konferans** salonu vardı. Mimari özelliklerinden bahsedilmeyen bu konferans salonunda Mustafa Sabri Efendi, Hacı Veyis Efendi gibi önemli şahsiyetlere konuşmalar yaptırılarak öğrencilerin dinlenmesi, ilme ve İslam’ı yaşamaya teşvik edilmesi sağlanmaktaydı. ³³⁸

İslah’ın zengin bir **kütüphanesi** vardı. İslah’ın kütüphanesi Şeyh Memiş Efendi, Muhammed Bahaeddin Efendi ve Zeynel Abidin, Rifat ve Ziya Efendilerin şahıslarına ait kitaplardan oluşmaktaydı. Ayrıca yeni yayınlarla zenginleştirilen kütüphaneden öğrenciler de faydalanmaktaydı. Kütüphanenin kitapları yalnızca dini muhtevalı değil, farklı alanlarda yazılmış kitapları da kapsamakta, Fıkıh, Kelam, Felsefeden Müzik, Beden Eğitimi ve Sosyolojiye, Edebiyattan Botaniğe varıncaya kadar çok değişik, farklı alanlarda yazılmış kitaplar bulunmaktaydı. Medrese kapatılıp malzemeleri kitaplarıyla beraber yağma edildikten sonra elde kalan kitapların büyük bir kısmı Yusuf Ağa Kütüphanesi’ne Zeynel Abidin, Rifat ve Ahmed Ziya Efendiler adına varisleri tarafından vakfedildi.

Medresede, Kimyahane ve Fizik **Laboratuvarı** ile birlikte Astronomi dersleri ve bu derslerin araçları bulunmaktadır. Astronomi dersleri Ali Kuşçu’nun Fatih’e sunduğu kitabeli muhteşem madeni Gök Küresi, teodolit aletleri, müsenna küreleri ve Hindistan’dan getirtilen resimli taş basma *Süllemü’l-Eflak* adlı astronomi kitabından yapılmakta; talebeye, yıldızlar ve burçlar Alaeddin Tepesi’nden, bazen de minare şerefelerinden gösterilip öğretilmekteydi. ³³⁹

İslah-ı Medaris’i medreseler içinde benzersiz kılan bir diğer yönü de medreseye ait **matbaasının** ve **yayın organının** bulunmasıdır. 1908’den sonra ilk fırsatta matbaası kurulmuştur. II. Meşrutiyetin ilanından sonra Konya’da çıkan üçüncü sivil gazete İslah-ı Medaris’e ait **Meşrik-i İrfan**’dır. 1 Ocak 1909 tarihinden itibaren haftada iki defa ve dört sahife olarak çıkarılır. Meşrik-i İrfan’ın yeri, Şerafettin Camii’nin kuzey kapısı girişinin sağ karşı-sındaki kubbeli yapıdır. ³⁴⁰

³³⁷ Konyalı, “Konya’da İslam Üniversitesi”, *Yeni Asya*, 29-30 Eylül /1-2 Ekim 1971, sy. 574-577, s. 4.

³³⁸ Konyalı, “İslah”, *Yeni Asya Gazetesi*, 2 Ekim 1971; Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 484.

³³⁹ Konyalı, “İslah”, 29 Eylül-2 Ekim 1971.

³⁴⁰ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 487.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Medrese kurduğu matbaası ve yayın organı vasıtasıyla bir gazetecilik enstitüsü gibi çalışıyor, talebeye, gazete ve dergilerde ilmi yazılar yazmaları öğretiliyordu. Zira medrese, bir İslam inkılabını gerçekleştirmek gayesiyle kurulmuştu. Bunun için de gerekli her şeyi talebeye öğretmeyi hedeflemişti. ³⁴¹

Meşrik-i İrfan gazetesinin medrese bünyesinde çıkması, öğrencilerin gazetecilik mesleğine ilgi duymasına neden olduğu gibi Osmanlı Edebiyatı hocasının tecrübeli bir gazeteci ve Meşrik-i İrfan'ın başyazarı olması da diğer bir etki sebebi idi. Ayrıca Ziya Efendi, talebeleri gazetede ilmi yazılar yazmaya teşvik ederdi. Medrese sanki gazetecilik enstitüsü gibi talebelerin sosyal hayata hazırlanmalarına zemin oluşturunuyordu. İslah'ın talebe ve hocaları İstanbul'da yayınlanan *Beyânü'l-Hak*, *Cerîde-i Sufiye* gibi süreli yayınlara makale gönderdikleri gibi Meşrik-i İrfan gibi yerel gazetelere de yazı veriyordu. Gündemi takip eden İslah, toplumun bir nevi nabzını tutmaya çalışıyor, fikirleriyle de *toplumun ıslah edilmesine* çalışıyordu. İslah'ta öğrenci ve sonra da hocalık yapanlardan dergi ve gazetelerde makalesi çıkanlar arasında özellikle Abdullah Tanrikulu, Meğreli Rıza, İbrahim Hakkı Konyalı, Saatçi Osman Efendi dikkat çekmektedir.

İslah'ın öğrencilerini basın yayına yönlendirmesinin etkisi İslah kapatıldıktan sonra da görülmektedir. İbrahim Hakkı Konyalı, *Hak Yolu* dergisini, Ali Rıza Kudsi de Konya'da 1919 yılında *İntibah* dergisini çıkardı. Konya basın yayın hayatının canlılığına İslah'ın **önemli** katkısı olmuştur.

İslah-ı Medaris artık etkili bir ekoldür. Fikri seviyeyi üste çekmekte, birbirinden çok farklı insanları yan yana getirmektedir. İslah-ı Medaris'in kurucularından müderris-şeyh Ziya Efendi'nin de belirttiği gibi bütün yapılan hizmetler, gösterilen çaba ve gayretler *“vatani vazife olarak”* düşünülmektedir. ³⁴²

³⁴¹ Konyalı, “İslah”, aynı yer; “İslam Üniversitesi”, aynı yer. İslah-ı Medaris'in kurucusu ve müderrislerinden Ziya Efendi, gazete çıkarmanın gerekçesini İntibah Gazetesindeki makalesinde şöyle ifade eder: İnsan, haklarını savunmak için aklı ve dilini kullanır. Bunlar vasıtasıyla hakkını alamazsa, fiili kuvvet kullanmak zorunda kalır. Hakkı korumak için dil ve dilin yüksek sesi “büleml avazı” olan kalemle çalışmak gerekir. Zaten “gazetesi olmayan bir topluluk dilsiz” demektir. Dili olmayan, söz söylemeye muktedir olmayan bir cemiyet, nasıl olur da haklarını savunabilir. En insafli bir gücün karşısında bile haklarından faydalanamaz. Üstelik, işlerini sözle bitirmek mümkünken, dilsizlik yüzünden silaha sarılır. Ayrıca idare eden azınlığın, idare edilen çoğunluğun fikir ve kanaatleri zıddına, bilerek veya bilmeden onlara engel olmakta, yollarını kapatmaktadır. Bu yol, efkâr-ı umumiyenin sesini duyurarak açılacaktır. Üstelik ülkemizde de efkâr-ı umumiye, pek kuvvetli ve inatçı bir şekilde vardır. Ancak, mevcudiyetini izhar edecek vasıttan mahrumdur. O da bugün medeni ihtiyaçların en önemlilerinden biri olan gazetedir. Artık bundan sonra toplumun, fikir hislerine riayet, bu milletin mukadderatıyla meşgul olan zevata düşmektedir. (Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 488-489)

³⁴² Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 488.

Osmanlı Devletinde gündemde tutulan medreselerde yeni düzenleme yapılma gereği,³⁴³ ülkedeki bütün medreseleri kapsıyormuş gibi anlaşılsa da aslında konu incelenildiğinde bu kanaatin daha çok İstanbul merkezli medreseler için geçerli olduğu ortaya çıkmaktadır.³⁴⁴ Zira Anadolu'da ve özellikle de Konya'da müderris ve halkın özel gayret ve yardımlarıyla çalışmalarına devam eden medreseler, bu dönemde Şeyh Ali Efendizâde Muhyiddin Efendi gibi eğitimciler tarafından övülerek devlete olan katkıları dile getirilmektedir.³⁴⁵ Ayrıca Tokat mebusu ve ayan üyesi Mustafa Sabri Efendi'nin oğlu İbrahim'i İstanbul'daki medreselerde değil de Konya'daki bir medreseye verme sebebi de buna delil olduğu gibi Ali Ulvi Kurucu'ya şu ifadeleri de Islah-ı Medaris'in eğitim-öğretim kalitesinin tespiti açısından önemli bir delildir:

*"Azizim Islah-ı Medaris'e girdiğimizde varlığını benliğini sanki yeşil bir nur kapladı. Burası **mektep** olmakla beraber bir **dergâh**, bir **terbiye hane**, bir **tasfiye hane**, **mücahit yetiştiren bir yuva** idi. Orayı böyle gördüm. Islah'ı görünce ruhum yandı. Senelerdir tesis olunmasını, kurulmasını, açılmasını tasavvur ettiğim medrese açılmıştı. Öğrencileri imtihan ettik. **Çok iyiydiler**. Sade eski medreselilerin anladığı gibi anlamıyorlar, **kendilerinde ayrı bir ruh var**. Ayrıca hesap, hendese, tarih, coğrafya filan da biliyorlar."*³⁴⁶

1909 Kasım ayında tedrise başlayan Islah-ı Medaris, henüz on yılını tamamlayamadan 1915 yılında fiilen, 1917 yılında da resmen kapatılır. Islah'ın binası 1917 yılı Eylül ayından 1924 yılına kadar *"Konya Daru'l-Eytam (Yetimler) Mektebi ve Yurdu"* olarak kullanıldı.

343 Şeyh Ali Efendizade Muhyiddin, "Medreselerin Islahı", *İslam Dünyası*, 18 Rebiu'l-Ahir 1331/14 Mart 1329 (27 Mart 1913), sene:1, sy. 2, s. 29.

344 Şu hadise bu konuya ışık tutmaktadır. Şeyhul İslam Mustafa Sabri Efendi, tek oğlu İbrahim Rüştü Efendi'yi ilmi tahsili için İstanbul'daki medreselerden birine değil de Konya'da yeni açılan Islah-ı Medâris-i İslamiye'ye göndermek ister. Hanımı ise bu kanaatine itiraz ederek; *"Hanya'sı Konya'sı İslambol'a gönderir çocuklarını! Hilafetin merkezinde en iyi medreselerde, en büyük âlimlerin önünde okusunlar diye... Sen dünyayı tersine döndürüyor, Konya'ya gönderiyorsun. Elbette bir sebebin vardır"* der. Mustafa Sabri Efendi kararının sebebini hanımına söylerken İstanbul'daki mektep ve medreselerin durumundan bahseder: *"Hatun doğru söylersin, lakin memleket ahvali çok değişti. İslambol, İslambol olmaktan çıktı, Frengistan fideliği haline geldi. İslambol, tekrar İstanbul haline döndü adeta! İstanbul'daki mektepler o eski mektepler değil. Buradaki medreselerde ilim sukût etti. İrfan hakeza! Mektepler Frenkçilik, medreseler kuru kavi geveleyip duruyorlar. İslam kervanını ihtrdılar."* (Mustafa Özdamar, Hacı Veyiszâde Belgesel, İstanbul 1992, s. 31.)

345 Şeyh Ali Efendizade Muhyiddin Efendi tarafından 1314/1897 tarihinde saraya sunulan layihada konu hakkında şu bilgiler verilmektedir: *"Bu gün Konya şehrinde dört beş bin talebe ders okuyor. Ne hocasına ne talebesine hükümet bir akçe bile iane vermediği halde yine bu zevat, dine hizmet fikriyle on beş yirmi seneler takat-fersa olan zahmetlere katlanıyorlar. Bircümle kazalar müftülüklerini onlar ihraz ediyorlar, yine onlardan başka kazalarda söz anlayan, hükümetin icraatına yardım eden, halife-i adileye itaat gerektiğini söyleyen ahlak-ı umumiyyeye hizmet edenlere tesadüf edilmiyor."* (Ahmet Çelik, "II. Meşrutiyet Dönemi Konya Basınında Öğrenci Makaleleri", *Merhaba Akademik Sayfalar*, 17 Haziran 2009, 341.)

346 M. Ertuğrul Düzdağ, *Ali Ulvi Kurucu Hatıralar*, I, 172-173.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Medrese binası, Daru'l-Eytam'ın 1924'te kapatılmasıyla Konya Belediyesine devredilir. Belediye de 13 Teşrinisani 1924'te Islah-ı Medaris olarak kullanılan yapıyı kamulaştırarak yıktırır. Medrese binasından geri kalan kısım da 1927'de yıkılarak Mekteb-i Sanayi bahçesine katılır. Medresenin arsa haline getirilen yerine Merkez Bankası Konya Şubesi inşa edilir.³⁴⁷

Islah-ı Medaris'in kapanma sebepleri hakkında şunlar söylenebilir.

1. Siyasî: Islah'ın kurucularından Zeynel Abidin Efendi hem bir şeyh hem bir müderris hem de bir siyaset adamıdır. Mensubu olduğu Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İttihat ve Terakki Fırkası'na rakip olarak doğmuştur. İttihatçıların siyasi rekabet sebebiyle Zeynel Abidin Efendi'ye karşı olmaları ve onun kurduğu eğitim müessesesi Islah-ı Medâris'e de tavır takınmaları, Islah'ın sonunu getirdi.

2. İlmî: Islah, medreselerin ıslahına yönelik sivil bir hareket olarak Konya ve İstanbul'da kısa sürede etkisini gösterince İttihat ve Terakki Fırkası'nın hükümeti yönlendirmesiyle benzer bir medresenin *Daru'l-Hilafeti'l-Âliye* adıyla önce İstanbul'da sonra da şubelerinin Konya gibi Anadolu'da açılması diğer medreseler gibi Islah'ın da kapatılmasına sebep oldu. Dönemin Şeyhul İslamı 8 Ekim 1913 tarihli yayınladığı meşihat belgesiyle³⁴⁸ Konya Islah-ı Medâris'in 43 maddelik nizamnamesini yürürlükten kaldırması Islah'ın resmi kapatılma sürecini başlatmıştı. İttihatçıların girişimiyle Islah'ın kurucusu Zeynel Abidin Efendi de Bursa Gemlik'e sürgüne gönderildi, müdürü Ziya Efendi altı ay kadar hapiste tutulmuştu.³⁴⁹

3. Askerî: 1915-1918 yılları arasında cereyan eden I. Dünya Savaşı nedeniyle medrese öğrencileri askere alındı. Islah'ın müderris ve öğrencileri Çanakkale, Irak, Filistin gibi çeşitli cephelerde savaştı. Medrese öğrencisiz ve hocasız kaldı. Ömer Lütfi, Bozkırlı Abdullah Tanrıkulu ve Ali Rıza Kudsi gibi hocaları savaşa katıldılar.³⁵⁰

³⁴⁷ Selçuk Es, "Darüleytam", *Büyük Konya Ansiklopedisi*, Demirbaş no: 3511; Hüseyin Köroğlu, *Konya ve Anadolu Medreseleri*, s. 110; Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 485, 487-488, 491.

³⁴⁸ "Bab-ı Fetava, Daire-i Meşihati İslamiyye Tahrirat Kalemî, Aded: 85
Hülasa: Konya Islah-ı Medaris Cemiyetinin Nizamnamesi Hakkında. Dahiliye Nezareti Celiliyesine, Devletlü Efendim Hazretleri,

Konya ıslahı Medaris cemiyeti tarafından kaleme alınan nizamnamenin leffiyile varid olan 9 Ramazan 1331 tarihli ve muhaberat-ı umumiyye dairesi üçüncü şubesinin 82 hususi numarasını havi tezkere leffiyile ders vekaletine lede'l-havale dersaadet ve taşra medarisince ma bihi't-tatbik olmak üzere bâ irade-i seniyye-i mülükane tab' ve neşr ile ta'mimen vilayata irsal olunan Medaris İlmiye Nizamname ve Talimatnamesi şimdilik medarisin te'min-i idare ve temşit-i umuruna kafi olup ilmiye nizamnamesinin bazı mevaddına adem-i mutabakatı anlaşılan mürsel nizamnamenin hiçbir tarafta tatbik ve teşmiline mahal olmadığı ifade ve mezkur nizamname leffen savb-ilalilerine iade kılındı efendim. 8 Zilkade sene 1331 /25 Eylül sene 1329. İmza: Şeyhülislam."

³⁴⁹ Gürtaş, s. 93.

³⁵⁰ Gürtaş, s. 94; Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 533.

İslah'ın kapatılmasına neden olarak sayılabilecek benzer hususlar neticesinde medrese kapatılır, 1920'den sonra kurucularından kimse Konya'da kalmaz, Rifat Efendi idam edilir, Zeynelabidin Efendi de yüz ellilikler grubuna dâhil edilerek ülke dışına çıkarılır. Ziya Efendi de ağabeyi ile beraber hicret etmek zorunda kalır. 1924 yılında dönemin belediyesi tarafından yıkılan binanın kütüphanesi ve tarihi eserleri de yağma edilir. ³⁵¹

İslah-ı Medâris'in etkisini Hacı Veyiszâde Mustafa Efendi'nin İmam Hatip okullarının açılması için girişimlerde bulunulduğu yıllarda etrafındakilere; *"Yakında İmam Hatip Mektepleri açtıracağız. Bu mekteplerde okuyacak çocuklar, sizin geçmişte kalmış yıllarınızı kaza edecekler. Kafalarınızda, kalplerinizde saklayıp koruduğunuz ışığı hayatın içine taşıyacaklar, hayata tatbik edecekler. Biz, vaktiyle 'İslah-ı Medâris'te de bu gayeyi gütmüştük. Fakat olmadı. Bir 'vakt-i merhun' devri geldi ve medreseyi kapattı"*³⁵² diye yad ederek, İmam Hatip Okullarının İslah-ı Medaris'in orta okul ve lise seviyesinde aynı fonksiyonu üstlenmiş bir kurum olduğu vurgusunu yaptığını görmekteyiz.

3) KONYA HUKUK MEKTEBİ/FAKÜLTESİ

Ziya Efendi, İslahı Medaris müderrisliği esnasında Darü'l Fünun'un bir şubesi olarak 1908 yılında Konya'da açılan Hukuk Mektebinde 1909 ile 1913 yılları arasında müderrislik yapmıştır. Konya Hukuk Mektebi merkezi İstanbul'da bulunan Darü'l-Fünun'un bir şubesi olarak önce iki yıllık sonra da dört yıllık bir yüksek okul olarak açılmıştır. Hukuk Mekteplerinin programları, eski medreselerimizin programlarından farklıydı. Asıl fark da Fıkıh ve diğer İslami ilimler yanında batıdan alınan hukuk, kanun ve hukuk metotlarının okutulması noktalarında kendisini gösteriyordu. ³⁵³

Konya Hukuk Mektebi Binası Olarak Kullanılan Sanayi Mektebi

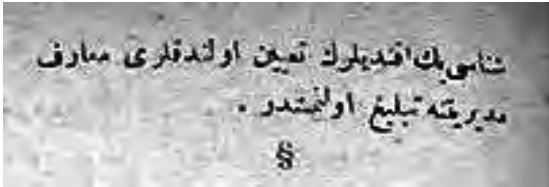
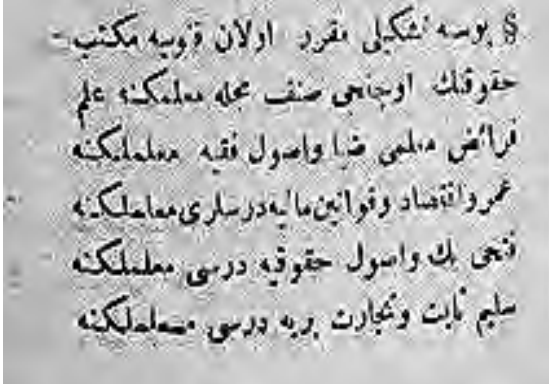
³⁵¹ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 512.

³⁵² Özdamar, *Hacı Veyiszâde*, s. 86-87.

³⁵³ Koçkuzu, *Paşadaresi*, s. 66.

Konya Mektebi Hukukun yeri hakkında İbrahim Hakkı Konyalı şunları söyler.

“Hukuk mektebi Mevlâna türbesi civarında Çelebi sokağında önce Memduh Bey’in evinde sonra da Çelebi Konağında kuruldu. Konya Mektebi Hukuk, 12 Ekim 1909’da Şerafeddin camii ve mahkeme hamamı yakınında şimdi yok olan Takva Hoca Medresesinin karşısındaki ve yine yok olan Tavaslı Hoca medresesinin bitişiğindeki Sana-yi Mektebine (Erkek Sanat Enstitüsü/ Konya Özel İl İdaresi/Belediye Hizmet Binası) nakledildi. Bu mektebin yerinde Mimar Sinan devri yapılarından Kanuni adına yapılmış kubbeli muhteşem bir bedesten bulunuyordu. Bu bedesten

yıkılarak bu okul yaptırılmıştır.”³⁵⁴

Hukuk Mektebinde ilk başlangıçta Feraiz dersi okutan Ziya Efendi, Mektebin 1909 öğretim yılı başında oluşacak üçüncü sınıfın Mecelle dersine girmek için açılan imtihana müracaat eder. İmtihana katılan hocalar arasında başarılı olarak Mecelle dersini okutma hakkını kazanır.³⁵⁵

“Bu sene teşkili mukarrer olan Konya Mekteb-i Hukukun üçüncü sınıf Mecelle muallimliğine İlmi Feraiz muallimi Ziya, Usulü Fıkıh muallimliğine Ömer, İktisat ve Kavanin-i Maliye dersleri muallimliğine Fethi Bey, Usulü Hukukiye dersi muallimliğine Selim Sabit, Ticaret-i Berriye dersi muallimliğine Şinasi Bey Efendiler tayin olundukları Maarif Müdüriyetine tebliğ olunmuştur.”

Ziya Efendi’nin Mecelle dersine girmek için atanması dönemin yerel gazetelerinden Anadolu’da haber oldu. Anadolu gazetesinin otuzuncu sayısında Konya Hukuk Mektebi mecelle dersi için hoca arandığından bahsedilmiş, bunun için de bayramdan sonra bir ya-

354 İbrahim Hakkı Konyalı, İlim Merkezi Konya. Tarih Sohbetleri adlı yazı dizisi.

355 Meşriki İrfan, 10 Eylül 1325, s. 2-3.

rışma sınavı yapılacağı duyurulmuştu. Mecelle dersine girmek için açılan imtihana o ana kadar Sivaslı Ali Kemali Efendi, Şeyhzade Ziya Efendi ve Sadık Hoca Efendilerin aday olduğu haber alınmıştı. ³⁵⁶ İmtihan daha sonra gerçekleşmişti. Hâlbuki Hukuk Mektebine hocaların daha önceden imtihansız atanması bu imtihana giren hocalar için bir haksızlık olarak kabul edilerek yapılan imtihan Anadolu gazetesi tarafından eleştirilmişti. ³⁵⁷

Ziya Efendi, Konya Hukuk Mektebinde Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Kavaid-i Külliye, İslam Miras Hukuku (Ferâiz) ve muhtemelen Ceza Hukuku derslerini okutur. ³⁵⁸ Ziya Efendi'nin İslam hukukuna dair eserleri, Konya Mekteb-i Hukuk hocalığı esnasında yazılıp yayınlandığından o dönemin bir hatırası mahiyetindedir.

4) KONYA DÂRU'L-İRFÂN MEKTEBİ

Ziya Efendi, İslah-ı Medâris-i İslâmiyenin 1915 yılında öğrencisiz bırakılması, ardından da 1917 yılında da kapatılması üzerine ağabeyi Zeynel Abidin Efendi ve halktan bir gurup müteşebbisin desteği ile Dâru'l-İrfan Anonim Şirketi'nin kuruluşunda bulunur. Ziya Efendi'nin ağabeyi siyasi karışıklık sebebiyle dört yıl Gemlik'te sürgün kaldıktan sonra İstanbul'a dönünce sürgün tazminatını alır. Bu tazminat ile Konya'da ve Bozkır'da metruk bulunan terikesinin imarını sağlamayı düşünür. ³⁵⁹ Fakat bu tazminatı eğitim için kullandığı muhtemel gözükmetedir. Şirket, bakanlar kurulunun 25 Mart 1336/4 Recep 1338 (25 Mart 1920) tarihli onay kararı ³⁶⁰ ile kurularak eğitim faaliyetlerine başlar.

Anonim şirketin merkezi Konya'dır. Müessisler tarafından verilecek karar üzerine yurtiçinde ve yurt dışında yeni şubeler açılabilir. Yeni şubeler açıldıkça Ticaret Bakanlığına haber verilecektir. Şirketin süresi 40 yıl ve sermayesi 50.000 liradır. Her bir hisse 10 Osmanlı lirası olup toplam 5.000 sehimdir. ³⁶¹

Dâru'l-İrfan Mektebi, ilköğretim seviyesinde beş yıl süreli Cumhuriyet döneminde de devam eden Konya'da kurulmuş ilk erkek özel okul hüviyetindedir. Ziya Efendinin bu okulda hocalık yaptığına dair bir bilgiye ulaşılamamıştır. Fakat kurucularındandır.

³⁵⁶ Anadolu, sayı. 30, 11 Kanun-i Evvel 1324 (24 Aralık 1908), s. 4.

³⁵⁷ Anadolu, sayı. 35, 1 Kanun-i Sani 1324 (14 Ocak 1908), s. 3.

³⁵⁸ Konya 1973 İl Yıllığı, s. 313; Selçuk Es, Konya Ansiklopedisi; Gürtaş, s. 86.

³⁵⁹ Mevlenzade Rifat, *Türkiye İnkılâbının İçyüzü*, Pınar Yayınları, İstanbul 1999, s. 209.

³⁶⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Tarih: 04/B /1338 (Hicrî), Dosya No:254, Gömlek No:59, Fon Kodu: MV.

³⁶¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Tarih: 07/R /1338 (Hicrî), Dosya No:1267, Gömlek No:3, Fon Kodu:ŞD (Şuray-ı Devlet) Konya Darülrifan Mektebi Anonim Şirketi nizamname layihasının gönderildiği. (Ticaret ve Ziraat 3).

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Şirket kurucusu olarak şu isimler geçmektedir: Konya eski milletvekili **Şeyh Efendizade Zeynelabidin Efendi** ve Şeyhzade **Ahmed Ziya Efendi**, **Kudsi Efendizade Ali**, **Kadınhanlı Tobbaşzade Hacı Ahmet** ve **Mahdumu Nuri**, Hadimli Musa Kazım, Sıdkı Efendizade Ali, Termiyecizade Hüseyin, Burhanzade Hacı Mustafa, Kalfazade Hacı Sabit, Armağanzade Hacı Mehmet, Burhanzade Hacı Mehmed, Koygunzade Ali, Ketencizade Kamil, Atikezade İsmail, Termiyecizade Mehmet, Taşıyanlızade Nazif, Kalfazade Hasan, Hidayetzade Mustafa, Kilimizade Hüseyin, Sarı Velizade Hacı Mehmet, Hadimli Mehmet, Botsalı Hacı Emin, Armutlu İsmail, Gazazzade Nuri, Çıkırıkçı Mehmed, Takaüdzade Hacı Mustafa, Hilmizade Hacı Halil, Hacı Mehmed Rüşdizade Ahmed, Ekmekcizade Hacı Hafız, Mazlumzade Hacı Osman, Muhyiddinzade Mustafa, Bozkır Mehmed, Taşbaşzade Mehmed Lutfi, Kalfazade Abdullah Efendi. ³⁶²

Şirketin amacı, kasaba ve köylerde erkek ve kız öğrenciler için ilk ve orta öğretim seviyesinde özel okul açmaktır. Şirketin 7 fasıl ve 49 maddeden oluşan sekiz sayfalık bir nizamnamesinin birinci maddesi şirketin gayesini: “Kasaba ve köylerde erkekler ve kızlar için gündüzlü ve geceli; ilk, orta ve yüksek özel okullar açarak veya tesis ederek ücretle tedrisatı icra ve lazım gelen binalar inşa etmek” olarak açıklamıştır. ³⁶³ Şirket özel okul için gerekli bina vesairi de inşa etme yetkisine de sahip olacaktır.

Darü'l-İrfân Mektebi özel bir eğitim kurumu olduğu için öğrencilerinden ücret talep etmektedir. Bunun yanında okula Vilayet bütçesinden 1919 yılı için 150 bin kuruş bir ödenek ayrılmıştır. Darü'l-irfan Mektebi'ne ait Öğrenci Künye Defterine göre Kasım 1919-Mart 1927 tarihleri arasında okula kaydolan 895 erkek öğrenciden 70'ine şهادetname verilmiş, 22'si tasdikname, 71'i nakil ilmühaberi alarak okuldan ayrılmıştır. Bu defterde bazı öğrencilerin fotoğrafları da vardır. Okulun 1925-1926 yıllarına ait sınıf imtihan cetvellerine göre: I. sınıfta 33, II. sınıfta 18, III. sınıfta 21, IV. sınıfta 30, V. sınıfta 32 öğrenci olmak üzere toplam 134 öğrencisi mevcuttur. ³⁶⁴

³⁶² Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Tarih: 06/B /1338 (Hicrî), Dosya No:123, Gömlek No:36, Fon Kodu: İ. DÜİT.

³⁶³ Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Tarih: 04/B /1338 (Hicrî), Dosya No:254, Gömlek No:59, Fon Kodu: MV. (Meclis-i Vükelâ Mazbataları): Şehir, kasaba ve karyelerde okullar tesis etmek ve binalar yapmak üzere “Konya Narülrifan Mekteb Anonim Şirket” adıyla bir şirket teşkiline ruhsat verildiği.

³⁶⁴ Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi, *Konya Dârülrifân Künye Defteri* No. 67, sayfa, s. 1-124; Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi, Konya Darul-irfan Talebe Sicil Defteri, No. 60, s. 1-492.

Okulun Dersleri:

1. Sınıfta: Elif-ba Hesap, Kiraat, İmla.

2. Sınıf: Kur'an-ı Kerim, Din Dersleri, Sarf-Nahv, Ezber, İmla, Tahrir, Yazı, Coğrafya, Hesap, Eşya Dersleri, Ziraat, Malumat-ı Vataniye, Resim, El İşleri.

3. Sınıf: Kur'an-ı Kerim, Din Dersleri, Sarf-Nahv, Kiraat, Ezber, İmla, Tahrir, Yazı, Tarih, Coğrafya, Hesap, Hendese, Malumat-ı Vataniye, Fransızca, Resim, El İşleri, Ziraat.

4. Sınıf: Kur'an-ı Kerim, Din Dersleri, Sarf-Nahv, Kiraat, Ezber, İmla, Tahrir, Yazı, Tarih, Coğrafya, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Resim, El İşleri, Fransızca.

5. Sınıf: Kur'an-ı Kerim, Din Dersleri, Sarf-Nahv, Kiraat, Ezber, İmla, Tahrir, Yazı, Tarih, Coğrafya, Hesap, Hendese, Eşya Dersleri, Ziraat, Resim, El İşleri. ³⁶⁵

Darü'l-İrfan Mektebi, 1927 yılında kapanana kadar eğitim-öğretim vermeye devam etmiştir. ³⁶⁶

d) ZİYA EFENDİ'NİN ESERLERİ

Ziya Efendi'nin kitap ve risale tarzındaki eserleri, daha çok okuttuğu derslerdeki öğrencilerine takrir ve imla ettirdiği konularla ilgilidir. Bu kıymetli matbu kitapların yirmi kadar olduğu söylenmektedir. ³⁶⁷ Fakat kaynaklarda varlığından bahsedilen bu eserlerin tamamına ulaşılamamıştır. Kütüphanelerde bulunan matbu eserleri de İslâm Miras hukuku ağırlıklıdır. Konya Yusufağa Kütüphanesinde yaptığımız incelemelerde Islahı Medârisi İslâmiyede okuttuğu bazı kitapların üzerlerinde ince talik yazısıyla notlarına rastlanmıştır. Bu ilmi notların ayrıca ele alınıp incelenmesi Ziya Efendi'nin ilmi seviyesini ortaya çıkarmada yararlı olacağı kanaatindeyiz.

Ziya Efendi, Konya Islah-ı Medaris-i İslamiye Medresesindeki hocalık ve idareciliği yanında özellikle de 1909-1913 yılları arasında Konya Mekteb-i Hukukta girdiği dersler vesilesiyle İslam hukuku sahasında eserler bırakmıştır. Hukuk Fakültesinde Mecelle ve Feraiz/İslam Miras Hukuku derslerine girerek hukuk eserleri mahiyetinde ders kitapları bı-

³⁶⁵ Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi, Konya Darul-irfan 1925-1926 senesi imtihan-ı umumi cetveli No. 60, s. 1-5.

³⁶⁶ Daru'l-İrfan Mektebi için ayrıca bkz. Mehmet Önder, Konya Maarif Tarihi, Konya 1952; Kerim Sarıçelik, Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869- 1919), Konya, 2010

³⁶⁷ Cumhuriyetin 50. Yılında Konya 1973 İl Yıllığı, Konya 1973, s. 313; Selçuk Es, Konya Ansiklopedisi, Mah-tuta, Koyunoğlu Müzesi.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

rakmıştır. *Emâli'l-Ferâiz*, *Ucâletü'l-Ferâiz*, *Sülâfetü'l-Ferâiz* ve *Emâli'l-Vesâyâ* adlı kitapları matbu olarak, Mecelle'nin ilk yüz maddesinin açıklaması olan *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Şerhi* isimli eseri ise el yazması notlar halinde günümüze ulaşmıştır. ³⁶⁸

1) ZİYA EFENDİ'NİN ŞİİRLERİ

Ziya Efendi'nin Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazdığı kaydedilmektedir. ³⁶⁹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ziya Efendi'nin günümüze ulaşan üç şiiri bulunmaktadır. *Kasîde-i Dâliyye*, *Kasîde-i Lâmiyye* ve *Sülâfetü'l-Ferâiz* isimli şiirlerinin tamamı Arapça beyitler halinde, aruz veznededir. *Kasîde-i Dâliyye* ve *Kasîde-i Lâmiyye* isimli şiirleri yaşadığı dönemin hissiyatını yansıtır niteliktedir. *Sülâfetü'l-Ferâiz* adlı manzum eserinde ise İslam miras hukuku/ferâiz konularını özetlemektedir.

1.1) KASÎDE-İ DÂLİYYE

Ziya Efendi'nin Hz. Peygamber (s.a.s)'e olan sevgi ve hasretini, onun ravzasına kavuşmak için duyduğu iştiağını içten gelen bir arzu ve onu ziyarete gidememenin verdiği hislerle ³⁷⁰ dile getirdiği 27 beyitten oluşan şiiridir. ³⁷¹

1.2) KASÎDE-İ LÂMİYYE

Ziya Efendi, 44 beyitten oluşan *Kasîde-i Lâmiyye* adlı şiirini İttihat ve Terakkî Hükûmeti'nin Hürriyet ve İtilaf Partisini kapatarak ileri gelenlerini sürgün ve hapse mahkûm ettiği sırada, büyük ağabeyi Zeynel Abidin Efendinin de sürgün ve hapse mahkûm edilmesi üzerine yazmıştır. ³⁷² Şiirin yazılma tarihi de 1915 yılı ve sonrasına denk gelmektedir. ³⁷³

1.3) SÜLÂFETÜ'L-FERÂİZ

Ziya Efendi'nin bu eseri, miras hukukunun manzum olarak özetlenmesidir. Aruz vezninde yazılan eser yüz beyitten oluşmaktadır. Eserin ilk beyti kendi arasında kafiyeli,

³⁶⁸ Ziya Efendi'nin Konya Hukuk Mektebi müderrisi iken imla ettirdiği eserleri hakkında yapılan değerlendirmeler için bkz. İsmail Bilgili, "Konya Mekteb-i Hukuk Müderrislerinden Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi ve İslam Hukuku Ders Kitapları", II. Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi, İstanbul 13-14 Mayıs 2016.

³⁶⁹ Gürtaş, s. 99.

³⁷⁰ Koçkuzu, *Haydin Basalım İzlere*, Konya 2008, s. 185.

³⁷¹ Kaside hakkında ayrıntılı bilgi kitabın II. Bölümünde sunulacaktır.

³⁷² Gürtaş, s. 99.

³⁷³ Kaside hakkında ayrıntılı bilgi kitabın II. Bölümünde sunulacaktır.

sonraki beyitlerin birinci şatırları serbest, ikinci şatırları birinci beyitle kafiyelidir. Beyitlerin sonu “lam” harfi ile tamamlandığından şiir “Lâmiye” çeşidine bir örnektir. Eser, ilmi eserlerin manzum olarak beyitler halinde yazılma geleneğinin devamını sağlaması bakımından da önemlidir. ³⁷⁴

2) ZİYA EFENDİ’NİN İSLAM HUKUKU DERS KİTAPLARI

II. Meşrutiyet öncesi ve sonrası dönemleri yaşayan Ziya Efendi, bu döneme eğitim ve yayın sahasında yaptığı çalışmalarla tesir ettiği gibi hukuk alanında verdiği dersler ve neşrettiği eserleriyle de etki etmiştir. Özellikle İslâm Hukuku sahasında verdiği dersler ve neşrettiği eserleri ile kanunlaştırma dönemini canlı tutan İslâm hukukçularından biri olmuştur.

Ziya Efendinin İslam hukuk eserleri mahiyetindeki ders kitapları, Konya Hukuk Fakültesi müderrisliği döneminin birer hatırası gibidir. ³⁷⁵ Zira miras hukuku ile ilgili eserlerinin üzerinde, **“Konya Mekteb-i Hukuk Talebesine İmlâ Ve Tedrîs Olunduktan Sonra Tab’ Olunmuştur”** ibareleri bulunmaktadır. ³⁷⁶ Ayrıca Mecelle’nin ilk yüz maddesinin açıklaması olan *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Şerhi* isimli eserini Konya Mekteb-i Hukuk birinci sınıfta okutmuştur.

Ziya Efendi’nin İslam Hukuku ders kitapları, özellikle Konya Hukuk Mektebi hocalığı esnasında öğrencilerine takrir ve imla ettirdiği notlardan oluşmaktadır. Bunlardan *Emâli’l-Ferâiz*, *Ucâletü’l-Ferâiz* ve *Emâli’l-Vesâyâ* Meşrik-i İrfan Matbaasında basılmış, ders kitabı olarak kullanılmıştır. *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Şerhi* ise mahtuta nüsha olarak zamanımıza ulaşabilmiştir. Şimdi bu eserler hakkında kısa bilgiler sunalım.

2.1) MECELLE-İ AHKÂM-İ ADLİYYE ŞERHİ

Ziya Efendi bu eserini Konya Hukuk Mektebinin birinci sınıfında ders kitabı olarak okutmuştur. Eser, Mecelle’nin ilk yüz maddesi olan İslâm Hukuk prensiplerini yani külli kaideleri kapsamaktadır. Eser, Ali Osman Koçkuzu hocamız tarafından 1960’lı yıllarda bir kitap mezadında 100 sayfalık teksir halinde bulunmuş 1996 yılında da **“İslâm Hukukunun Genel İlkeleri (Kavâid-i Külliye Şerhi)”** adıyla yayınlanmıştır. ³⁷⁷

³⁷⁴ Eser hakkında ayrıntılı bilgi kitabın II. Bölümünde sunulacaktır.

³⁷⁵ Arabacı, *Konya Medreseleri*, s. 529.

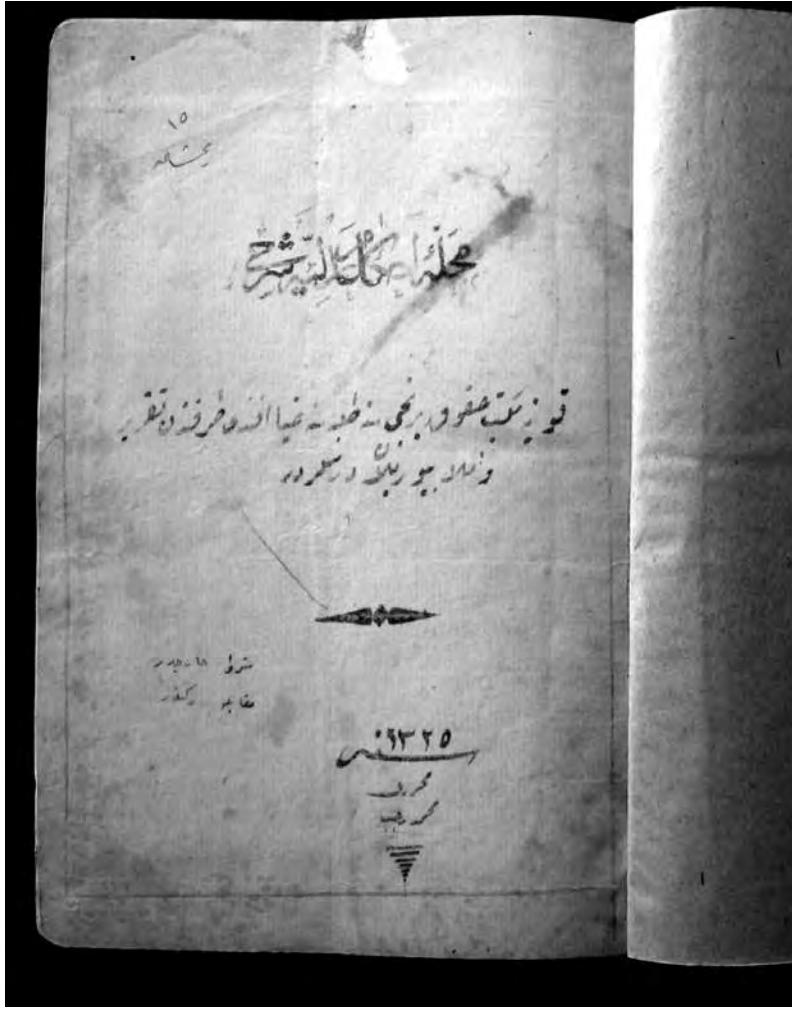
³⁷⁶ Miras hukuku ile ilgili eserleri Koyunoğlu Müzesi ile Hayra Hizmet Kütüphanesinde matbu olarak bulunmaktadır.

³⁷⁷ Ahmed Ziya Efendi, **İslâm Hukukunun Genel İlkeleri (Kavâid Külliye Şerhi)**, (Tercüme: Prof. Dr. Ali Osman Koçkuzu), Esra Yayınları, İstanbul 1996, s. 6-7.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

El yazma kitabın ilk bölümü Mecellenin ilk yüz maddesini ve şerhini, ikinci bölümü ise ceza hukuku hükümlerini ihtiva etmektedir. Eserin ilk sayfasında da “*Konya Mekteb-i Hukuk Birinci Sene Talebesine Ziya Efendi Tarafından Takrir ve İmla Buyrulan Derslerdir*” kaydı bulunmaktadır. Ders notlarını tutan öğrencinin “Mehmet Recep” olduğu eserin ilk sayfasında kayıtlıdır.

Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye El Yazma Nüshası

Mecelle külli kaidelerinin şerh edildiği her sayfanın başına “Kavâid-i Külliye Şerhi” yazılır. Eserin “*Mecelle*” başlığıyla yer alan ilk dört sayfasında fıkıh ilminin ve hükmün tanımı yapılır, izahlar getirilir. Sonra “*Makale-i Saniye*” başlığıyla ikinci maddeden itibaren doksan dokuz maddenin tamamı sırasıyla şerh edilir.

Bazı maddeler örnek verilmeden kısaca açıklanırken çoğunluğu örneklendirilerek

şerh edilir. Maddeler şerh edilirken bazen Mecellenin diğer maddelerine de atıflarda bulunulur. Ziya Efendi'nin fıkhi görüşlerinin bir kısmı bu eserden rahatlıkla elde edilebilir.

2.2) EMÂLİ'L-FERÂİZ

İslâm Miras Hukuku konularını ve çözüm örneklerini ele alan **82** sayfalık bir eserdir. Osmanlıca Türkçesiyle yazılmış, Konya Meşriki İrfan matbaasında 1326/1328, miladi **1910** tarihinde basılmıştır. Eserin matbu nüshaları Konya Koyunoğlu Müzesi, Konya Hayra Hizmet Kütüphanesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphanesi gibi birçok kütüphanede bulunmaktadır. Kitap, önsöz niteliğinde beş sayfalık bir giriş ile başlayıp üç sayfalık bir mukaddime ile devam etmektedir. Miras konularını *“Terike ve Ahkâmı”* başlığı altında ele alan kitapta, miras meselelerinin çözümleri tablolar halinde verilmiştir. Konular *“Mefkûd”* başlığı ile sona ermektedir. Kitabın sonunda bitirme tarihi olarak şu kayıt düşülmüştür: 4 Cemâziye'l-Evvel Sene 327 ve 9 Haziran Sene 325.

Ziya Efendi, eserin mukaddimesinde Hz. Peygamber (s.a.s)'in bizlere bıraktığı ilimlere değinir. Hicri ikinci asrın sonundan günümüze kadar ümmetin yaklaşık üçte ikisinin ve kendi dönemlerinde de Osmanlı devletinin, fıkhi görüşlerine tabi olduğu İmamı Azam Ebu Hanife'nin fıkıh tanımını veren Ziya Efendi, fıkıhın “marifet” yani kişinin fayda ve zararına olan hükümlerden ibaret olduğuna değinir. Ebu Hanife'nin fıkıh tanımı içerisine “akaid”, “ahlak” ve “fıkıh” ilminin girdiğini söyleyen Ziya Efendi, konuyla ilgili şu değerlendirmeyi yapar.

“Fıkıh insanın fiilleriyle ilgilenen bir ilimdir. İnsanın fiilleri de hareketleri veya hareketlerinin neticesi olan sükûnet, durgunluk ve hareketsiz halidir. İnsanın hareketleri üç kısımdır. Bunlardan biri **aklın hareketleridir** ki diğer iki hareketlerin temelini, esasını oluşturur. Ebu Hanife, önemine binaen buna *“el-Fıkhü'l-Ekber”* ismini vermiştir. Bu ilme *“İlm-i Akâid”* de denilmiştir. İnsan hareketlerinin ikincisi de **kuvvâ-yı bâtinenin hareketleridir** ki buna *“İlmü't-Tasavvuf”* veya *“İlmü'l-Ahlâk”* denilmiştir. Vicdanın tabii gücünden kaynaklanan hareketler cesaret, korkaklık, cömertlik, cimrilik gibi ahlaka aittir. İnsan hareketlerinin üçüncüsü ise sınırsız derecede olup **bedenin hareketleridir** ki bu da *“İlm-i Fıkıh”* şeklindeki asıl ismi ile bilinmiştir.”³⁷⁸

Ziya Efendi bu tanımlama ile akaid, tasavvuf ve fıkıh ilminin aslında “fıkıh” lafzı altında yer aldığını, fıkıh ilminin de usul ve furuunu ilkönce Ebu Hanife'nin istinbat edip belirlediğini, öğrencilerinin de bunları tasnif ederek kayda geçirdiğine vurgu yapmaktadır. Ebu

³⁷⁸ Ahmed Ziya, *Emâli'l-Ferâiz*, Konya 1326/1328, s. 4-5.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Hanife'nin 730 kadar fakih yetiştirdiği halde bunlardan ancak 40 kişinin ilim erbabınca tanınmıştır. Ziya Efendi kısa bir fıkıh tarihi bilgisi verdikten hemen sonra ferâiz ilmi ahkâmının tarihi oluşum sürecini aktarır. Daha sonra da feraiz ilminin kavramlarını ve meselelerini ayrıntısıyla ele alır.

2.3) UCÂLETÜ'L-FERÂİZ

Eser, ferâiz meselelerine ve çözümlerine yer vermeksizin ferâizle ilgili başlıkları Osmanlıca Türkçesiyle dokuz sayfada özetlemektedir. Eserin adı *“acele etmek, hızlı hareket etmek”* anlamındaki *“acl”* kelimesinden türetilmiştir. *Ucâle* de *“aceleye getirilen iş, yol azığı, katık”* manasına gelmektedir.

İslâm Miras Hukuku konularını Arapça beyitler halinde 12 sayfada özetleyen eser, bir bakıma *Ücâletü'l-Ferâiz* adlı Osmanlı Türkçesiyle neşredilen miras hukuku konularını kapsayan kitabın Arapça manzum halidir. Konu başlıklarını ve metinlerini karşılaştırdığımızda bir benzerlik görülmektedir. Osmanlı Türkçesiyle yazılan *Ücâletü'l-Ferâiz*, açıklamalara biraz daha fazla yer vermiştir. *Sûlafetü'l-Ferâiz* manzum olduğundan nesir şeklindeki *Ücâle*'nin muhtasarı görünümündedir. Eser, Konya Hayra Hizmet Kütüphanesinde³⁷⁹ de bulunmaktadır.

Eser herhangi bir yenilik getirmekten ziyade ferâiz konularını ihtisar etmektedir. Eserde sırasıyla *“hak sahiplerinin dereceleri”*, *“ashab-ı ferâizin durumları”*, *“asabeler”*, *“zevî'l-erhâm”*, *“red usulü”*, *“tashîh”*, *“terikenin taksimi”*, *“tehârüc”*, *“münâsaha”*, *“haml ve mefkûd”* konuları bulunmaktadır. İlk dönem fıkıh kitaplarında da yer aldığı gibi incelediğimiz eser ferâiz ahashabının mukadder hisselerini alt katlarını esas alarak iki kısma ayırmaktadır. Mesele halledilirken hisseler aynı kısımda bulunduğunda paydalar (mahreç) en küçüğüne göre çözülmektedir.³⁸⁰

2.4) EMÂLİ'L-VESÂYÂ

İslâm miras hukukunda vasiyeti konu almaktadır. Eser basılmadan önce Ziya Efendi tarafından Konya Mektebi Hukukta ders olarak okutulmuş, öğrencilere imla ettirilmiştir. Eserin aslı Osmanlıcadır. Eser, Mecelle mantığı ile toplam seksen sekiz madde halinde yazılmıştır.

³⁷⁹ Hayra Hizmet Kütüphanesi, Bozkırlı Mustafa Hoca Kitapları, Tasnif No: 15065/3.

³⁸⁰ Eser hakkında yapılmış ilmi makale için bkz. İsmail Bilgili, *“Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi'nin ‘Ucâletü'l-Ferâiz’ Adlı Eseri”*, *İHAD*, sy. 21, Konya 2013, s. 395-408.

Eserin kapağında “**Eser Konyalı: Şeyh Zâde Ahmed Ziya**”, onun altında da “**Konya Mekteb-i Hukuk Talebesine İmlâ ve Tedrîs Olunduktan Sonra Tab’ Olunmuştur**” ibareleri yer almaktadır. Bunun alt kısmında da basım yeri ve tarihi “**Konya’da (Meşrik-i İrfân) Matbaasında Tab’ Olunmuştur. 1326 – 1327**” şeklinde yazılıdır.

Ziya Efendi’nin *Emâli’l-Vesâyâ* adlı eseri, vasiyetin sebep ve hikmetini anlatan beş sayfalık bir giriş bölümünden sonra vasiyet konusunu ele almaktadır.

Giriş bölümünde, cahiliye dönemindeki veraset şartları açıklanmakta, bu özelliklere sahip olmayan kadınlar ile savaşılamayan yaşlı ve çocukların mirastan mahrum bırakıldığı örneklendirilerek anlatılmaktadır. Giriş bölümünde İslam miras hukukunun oluşum evreleri ve geçirdiği süreç hakkında kısa bilgi sunulmaktadır.

İslam dini önce ölenin anne, baba ve yakın akrabalarının mirastan hakkını korumak amacıyla onlara mirasın üçte birinden vasiyet edilmesini ayetle emretti. ³⁸¹ Bir müddet bu ayetin hükmüyle amel edilerek hem öteden beri toplumun tanıdığı bir hak olarak mirastan pay alanların hisseleri korunmuş hem de anne, baba gibi yakın akrabanın vasiyetle mirastan pay almaları sağlanmış oldu. Bu hükümle önceden kendilerine hisse verilmeyen yakın akraba vasiyet yoluyla mirastan pay almaya başlayarak cahiliye döneminde insanların miras konusunda edindiği adet ve ahlak düzeltilmeye başlandı.

Eserin Darü’l-Funun Konya Hukuk Mektebinde okutulması, değerini artırmakta, hukuk mantığına uygunluğu bakımından da üzerinde durulma ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır. Eserin kanun kitabı olmaya elverişli bir tarzda hazırlanması da kanunlaştırma sürecinin devamına katkı sağlamaktadır. Zira eser bir kanun kitabı olan Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye mantığı ve tarzında hazırlandığı için vasiyetler konusunun kanunlaştırılmasında örnek alınabilir. ³⁸²

2.5) CEZÂ KANUNU

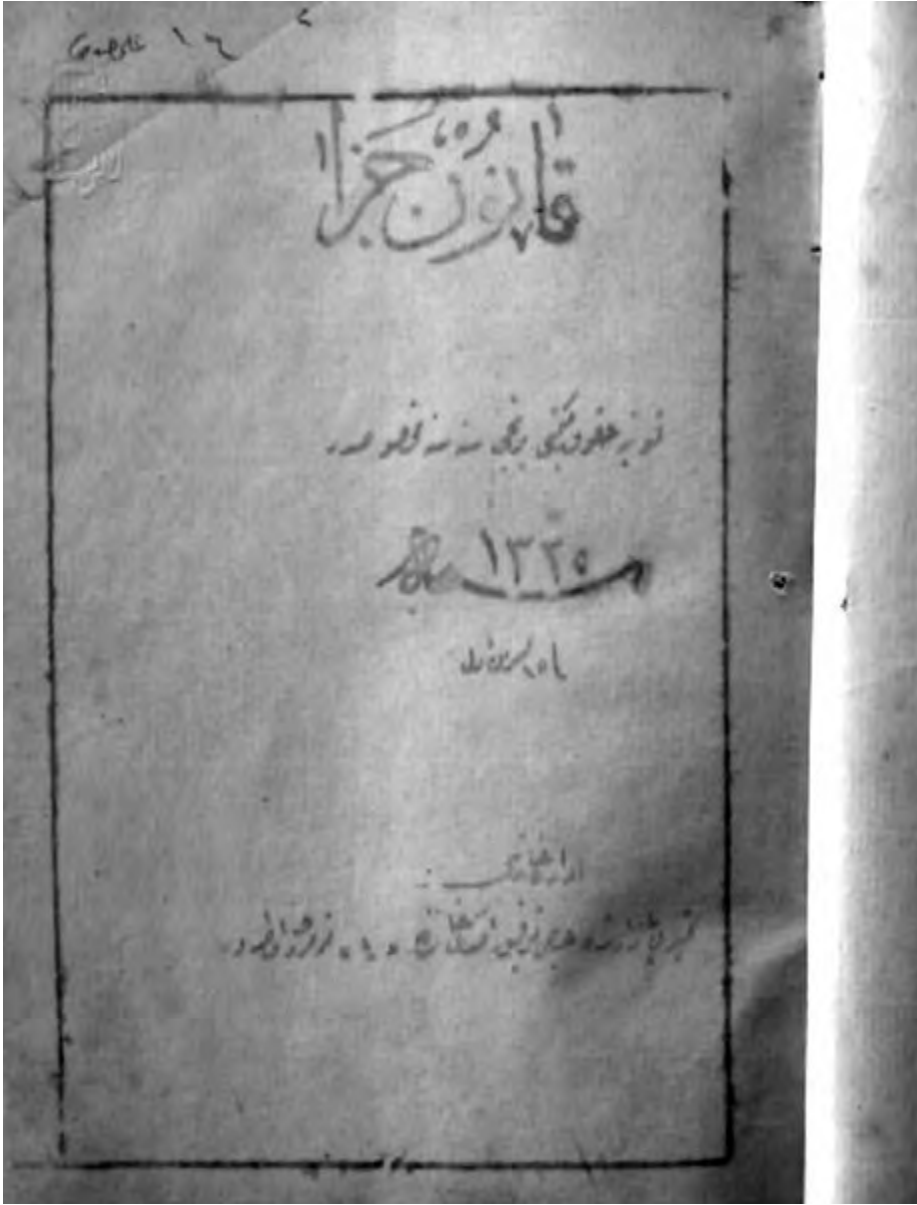
Ziya Efendi’nin Konya Hukuk Mektebinde Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, Kavaid-i Külliye, İslam Miras Hukuku (Ferâiz) dersleri ile beraber ayrıca Ceza Kanunu dersi okuttuğu da kaynaklarda kayıtlıdır. ³⁸³

³⁸¹ “İçinizden birine ölüm yaklaştığında, eğer mal bırakacaksa, Allah’tan sakınanlara bir hak olmak üzere, anaya, babaya ve akrabaya bilinen bir şekilde vasiyette bulunması farz kılındı.” (Bakara, 2/180)

“Kim vasiyet olunanı işittikten sonra onu değiştirirse bunun günahı onu değiştirenin üzerinedir. Allah şüphesiz hakkıyla işiten, hakkıyla bilenir.” (Bakara 2/181)

³⁸² Eser hakkında yapılmış ilmi makale için bkz. İsmail Bilgili, “Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi’nin Hayatı ve “Emâli’l-Vesâyâ” Adlı Eseri, *İHAD*, sy. 12, Konya 2008, s. 301-344.

³⁸³ Konya 1973 İl Yıllığı, s. 313; Selçuk Es, Konya Ansiklopedisi; Gürtaş, s. 86.

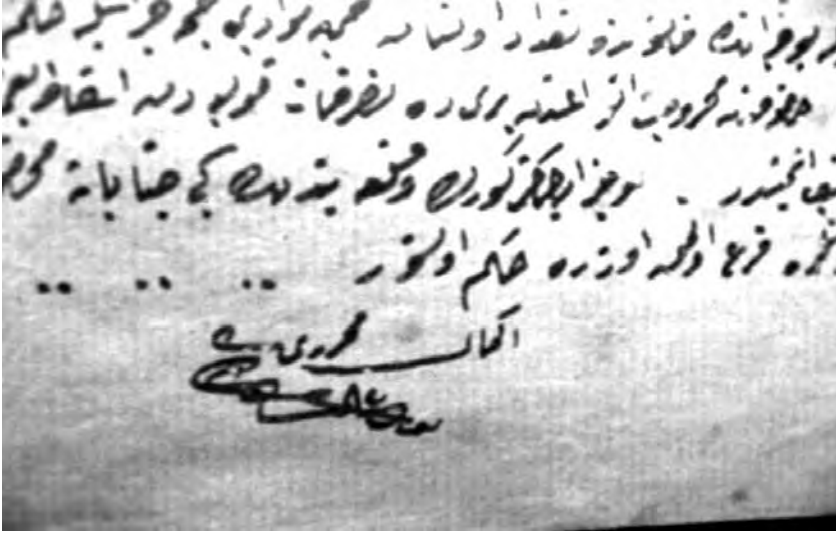
Kanûn-i Ceza Notları

Ziya Efendi'nin Ceza Kanunu ders notları *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye Şerhi* ile beraber aynı defterde tutulmuştur. El yazma defterin ilk bölümü Mecellenin ilk yüz maddesi ve şerhi-ni, ikinci bölümü ise ceza kanununu ihtiva etmektedir. Defterin Mecelle notlarının yer aldığı ilk yani unvan sayfasında **Konya Mekteb-i Hukuk Birinci Sene Talebesine Ziya Efendi Tarafından Takrir ve İmla Buyrulan Derslerdir** kaydı bulunmaktadır. Ceza kanunu ders notlarının yer aldığı ikinci bölümün baş tarafında yani unvan sayfasında **Konya Hukuk**

Mektebi Birinci Senesine Mahsustur, ibaresi yazılıdır. Bunun hemen altında **15 Teşrîn-i Evvel Sene 1325** ki, bu tarih miladi 28 Ekim 1906 tarihine denk gelmektedir. Unvan sayfasının son kısmında *İdarehanesi; Koyunpazarında Hacı Tevfik Efendi Hanında 4 numaralı odadır* ibareleri bulunmaktadır. Defterin ilk sayfasında bu notların Ziya Efendi tarafından yazdırıldığı bilgisinin yer alması eserin bir bütün olarak Ziya Efendi'ye ait olduğunu ispat etmektedir. Buradan hareketle ceza kanunu ders notlarının da -kuvvetle muhtemel- Ziya Efendi tarafından imla ettirildiği ve bilgilerin ona ait olduğu anlaşılmaktadır.

Ders notlarını Mehmet Recep isminde birinin tuttuğu defterin ilk sayfasında kayıtlıdır. Mecelle ve Ceza Kanunu notlarının yazı usulları her ne kadar aynı ise de Ceza Kanunu ders notlarının sonundaki **İkmal-i Muharriri Ali Sabri (imza)** ibareleri defterin Ali Sabri isminde biri tarafından tamamlandığını göstermektedir.

Defterin Ali Sabri İmzalı Son Sayfası

Mehmet Recep Efendi (Turgut), 1303/1887 yılında Konya'da doğmuş 1960 yılında Konya'da vefat etmiştir. Kabri, Hacıfettah mezarlığındadır.³⁸⁴ **Mehmet Recep Efendi** Konya Hukuk Mektebi **1329-1330/1913-1914** dönemi mezunlarındandır. Recep Efendi'nin künye numarası **32**, diploma derecesi **Karîb-i a'lâ**, diploma numarası **89** ve diploma tarihi de **27 Ağustos 1330**'dur.³⁸⁵

³⁸⁴ Mehmet Ali Uz, *Konya Hukuk ve Baro Tarihçesi*, Konya 2006, s. 34-42.

³⁸⁵ Konya Hukuk Mektebi mezunlarının tam listesi ve bilgileri T.C Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Maarif Nezareti Evrakı adlı dosyada "Tasnif Kodu: MF. ALY, dosya no: 143, belge:1, varak adedi: 6, tarih: 1338 (R.8)" mevcuttur.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Ceza kanunu defteri henüz Osmanlı Türkçesinden latinize edilmemiştir. Ziya Efendi'nin fıkıh külliyyatı ve görüşlerini hazırlamayı düşündüğümüz bir sonraki **çalışmamızda** -inşallah- latinize etmeyi hedefliyoruz.

3) ZİYA EFENDİ'NİN MAKALELERİ

Ziya Efendi'nin Meşrik-i İrfan, Anadolu, İntibah ve Hak Yolu gazete ve dergilerinde makaleleri çıkmıştır. Ziya Efendi, Ali Rıza Kudsî Efendi'nin 1919 yılında çıkardığı İntibah gazetesinde yazılarında ismi olmamakla birlikte baş yazarlık yapmıştır. Gazetenin elimize ulaşan yedi sayısı bulunmaktadır.

Ziya Efendi'nin Meşrik-i İrfan gazetesinin 19 Ramazan 1327/ 21 Eylül Rumi 1325 / 3 Teşrinî Evvel 1909 tarihli nüshasının 1 ve 2. sayfalarında yayınlanan "Medaris" başlıklı makalesi eğitim açısından önem arz etmektedir. Makalenin sonunda "Ziya" imzasını kullanmıştır.

Ziya Efendi, Anadolu gazetesinin 17 Eylül 1908 tarih ve 8 sayılı nüshasında "Saadet Gazetesine" başlığıyla çıkan makalesinde "Konya'da Paşadaresi'nde Şeyhzade Ziya" imzasını kullanmıştır.

Ziya Efendi, Anadolu gazetesinin 13 Eylül 1908 tarihli nüshasında başlıksız çıkan makalesinde "Şeyhzade Ahmed Ziya" imzasını kullanmıştır.

Ziya Efendi, makalelerinde ilmi konulardan ziyade gündemde yer alan eğitim ve siyasi içerikli fikirlerine yer vermiştir.

e) ZİYA EFENDİ'NİN MÜRŞİTLİĞİ

Ziya Efendi, müderrisliği yanında Nakşbendîye Tarikatı Halidiye kolunun mürşitliğini de üstlenmiştir.³⁸⁶ Babası Bahaeddin Efendi'nin vefatından sonra vaktiyle Şems mahallesinde bulunan "Nakşbendîye-i Halidiye Zaviyesi"nde ağabeyi Zeynel Abidin Efendi'nin muvafakatiyle 9 Zilhicce 1337/5 Eylül 1919 tarihinde şeyh olmuştur.³⁸⁷

³⁸⁶ Mahmut Sural, "50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya", *Yeni Konya Gazetesi*, 11 Eylül 1975, s. 3; Uz, *Konya Âlimleri*, s. 319.

³⁸⁷ Yusuf Küçükdağ, *Konya Şehri'nin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı -Makaleler I-*, Konya 2004, s. 155 (VAD. no.148, sıra:2009 nolu belge).

II. BÖLÜM

AHMED ZİYA EFENDİ'NİN ŞİİRLERİ

Bu bölümde Ziya Efendi'nin tespit edebildiğimiz üç şiirini ele alacağız. İlk olarak Konya'da *Kasîde-i Ziyaiyye* diye de meşhur olan *Kasîde-i Dâliyye* isimli şiirini, ikinci olarak *Kasîde-i Lâmiyye* adlı şiirini ve son olarak da İslam miras hukuku, ferâiz konularını özetle ele aldığı *Sülâfetü'l-ferâiz* adlı manzum eserini inceleyeceğiz. *Kasîde-i Dâliyye/Ziyaiyye* başlığı bu bölümün en geniş kısmını oluşturacaktır. Zira Ziya Efendi'nin bu kasîdesi Konya'da çok tesir bıraktığı gibi üzerinde hem manzum hem de nesir düzeyinde birçok çalışmalar yapılmıştır. Biz de Ziya Efendi'nin şiirleriyle ilgili yapılan tüm çalışmalara imkân nispetinde yer vermeye çalışacağız.

Ziya Efendi'nin şiirlerine geçmeden önce Ziya Efendi'nin şiire olan yatkınlığına ve o dönemde şiirin eğitimde malzeme olarak kullanılmasına dair örnekler üzerinden bazı değerlendirmelerde bulunalım.

A) AHMED ZİYA EFENDİ'NİN ŞİİR KABİLİYETİ VE ŞİİRLE ÖĞRETİM

Şiir inşad etmek bir sanattır. Bilgi ve duyguları şiirle ifade etmek kolay değildir. Bir de bunu ana dilin dışında sonradan öğrenilen bir başka dil ile ifa etmek hiç de kolay değildir. Bunun için ayrı bir kabiliyet sahibi olmak gerekir. Zira şiirde duygular, veciz ve öz olarak üslubuna, kaide ve kuralına uygun bir şekilde ve de anlatılmak istenen konuya en mutabık kelimeler kullanılarak dile getirilmelidir.

İslam eğitim-öğretim geleneğinde şiirden yararlanılmıştır. İslamî ilimlerin neredeyse her alanında konuların manzum hale getirilmesi ve bu şekilde manzum ilmi eserler yazılması ilk dönemlerden itibaren uygulanmıştır. Zira konular, manzum eserler vasıtasıyla kolayca ezberlenmekte ve sonraki dönemlerde öğrencilerin zihinlerinde kalıcı hale gelmektedir.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Şiir vasıtasıyla öğretim, Selçuklu ve Osmanlı medreselerinde de devam etmiş, bu sahada pek çok ilmî eser yazılmıştır. Bunların birçoğu da günümüze kadar ulaşmıştır. Ziya Efendi de bu sahaya katkı sağlayan âlimlerdendir. O, şiirle sadece hissiyatını veciz ifadelerle dile getirmemiş, manzum eseriyle de bu alana desteğini vermiştir. Özellikle İslam hukukunun ağır konularından birini oluşturan ve Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından ilmin yarısı olarak vasıflandırılan ³⁸⁸ İslam miras hukuku yani ferâiz ilmini, aruz vezninde Arapça manzum hale getirmesi Ziya Efendi'nin bu sahaya katkısının açık ve net bir delilidir.

Ziya Efendi'nin henüz genç yaşta aruz vezninde Arapça şiir yazması dikkat çekici bir özelliktir. Şiir yazmanın kabiliyet istemesi yanında Ziya Efendi'nin aruz vezninde şiir inşad etmesi ve bir de bunu Arap dilini kullanarak yapması Arap dili ve edebiyatına olan vukufiyetini ve bu alandaki yeteneğini ispat bakımından takdire şayandır.

19. asrın başlarında, Osmanlı Devleti'nin çökertilmeye çalışıldığı bir dönemde ve sınırlı imkânlarla Ziya Efendi'nin Arap dünyasında da henüz bulunmadan, sadece Konya ve İstanbul'da aldığı eğitimle Arapça şiirler yazmak suretiyle bu denli yüksek kabiliyet sergilemesi, dönemin özellikle Arap dili eğitim-öğretim faaliyetlerinin düzeyini tespit bakımından önemli ipuçları vermektedir. Şunu belirtmek gerekir ki, bu kalite dönemin bütün medrese ve mekteplerinde görülmemektedir. Bu özel gayret ve özel yetenek istemektedir. Konu üzerinde ayrıca detaylı bir inceleme yapılabilir.

19. asrın sonu ile 20. asrın başlarında dönemin gazetelerinden Meşrik-i İrfan'da İslah-ı Medaris-i İslamiye Medresesi hocalarından Manisa Yenişehirli Ahmed Kemal imzasıyla kaleme alınan "Mekâtib-i Umumiyyemizde Arapça Tahsili" başlıklı yazıda konu gündeme getirilmekte, Arapça dil eğitimi konusunda döneme ait ipuçları verilmektedir. Yazıda, Arapça eğitiminin öğrenciyi okuduğunu anlar, düşündüğünü yazar, konuşmaya ve tercüme etmeye yetenekli hale getirecek düzeyde olması gerektiği vurgulanmakta, öğrencileri bu seviyeye ulaştırmak amacıyla da İstanbul'da uzmanlarından oluşan bir komisyonun kurulduğundan bahsedilmektedir. Komisyon, hazırladığı raporlarla Arapça eğitim metodunu yeniden düzenlemekte, hocaların maaşlarına gerekli iyileştirme yapılması görüşüne yer vermektedir. İstanbul'da yapılan bu çalışma Anadolu'daki eğitimciler tarafından memnuniyetle karşılanır. Komisyonun aldığı isabetli karar sayesinde ülkede Arapça eğitiminin sağlam temeller üzerine oturtulacağı kanaati hâsıl olur. Ayrıca komisyonun aldığı kararın ülkedeki okullarda verilen Arapça eğitim kalitesinin yükseltilmesi sonucunda İslam âlimlerinin kaleme aldığı Arapça eserlerinde saklı bulunan kıymetli bilgilerin Avrupalılardan önce ortaya çıkarılacağı memnuniyeti dile getirilir.

Makalede lisan değişikliğinin milleti birliğe değil ayrılığa düşüreceği dile getirilerek Rusya'nın lisanını korumadaki karar ve gayretlerine yer verilir. Bunun önüne geçmek, kütüphanelerdeki Arapça eserlerden ileri seviyede istifade ederek Avrupa'ya asırlar önce pek çok sahada ilmi veren ecdat gibi günümüzde de ulaştırılması için Arapça dil eğitimine itina gösterilmesi gereği üzerinde durulur. Şimdiye kadar medreselerin genelinde hakkıyla Arapça eğitimi yapılamaması, neticede yıllarca çalıştığı halde Arapça iki kelimeyi bir araya getirip de meramını ifade edemeyen, Arapça küçük bir mektup dahi yazamayan birçok kişinin ortaya çıkmasına sebep olmuştu. Komisyonun aldığı bu kararlar mevcut sıkıntıların aşılabacağı ümit edilen makalede, komisyon üyelerine sonsuz teşekkürler edilir. 389

Ziya Efendi hem edebiyat hem de eğitim-öğretim açısından şiirle meşgul olmuş, duygularını ve ilmini şiirle ifade etmiştir. Cahiliye dönemi Arap şiirlerine de vakıf olan Ziya Efendi, İslam öncesi meşhur Arap şairlerinden muallakat sahibi İmru'ülkays'ın şiirlerini öğrenmiş, kendi şiirlerinde onun şiirlerinden alıntılar yapmıştır. Ziya Efendi'nin bu iktibas örneklerini *Kasîde-i Lamiyye*'sinde görmekteyiz.

Ziya Efendi'nin kasîdeleri, aruz veznine olan yeteneğini gösterir. Zira kasîdelerinin ilk beyti kendi arasında kafiye, sonraki beyitlerin birinci şatırları serbest, ikinci şatırları birinci beyitle kafiyeleşir. Ziya Efendi'nin kasîdeleri, vezni, kafiyesi ve asıl bölümleri bakımından bir kasîdenin şemasına uygun, asgari beyit sayısı uzunluğundadır. Kasîdelerinde sergilediği vezin uyumunu, özellikle kasîde-i dâliyyesi üzerinde yapılan ilmi makale ile tespit edilmiştir.

Şu hususa tekraren vurgu yapmakta fayda vardır ki, Arapça şiir yazabilmek için herşeyden önce esaslı dil eğitimi almak zaruridir. Ziya Efendi'nin yetiştirdiği ve müderrislik yaptığı Paşa Dairesi ile devamı mahiyetinde olan Islah-ı Medaris-i İslamiye medreselerindeki Arapça dil seviyesinin kalitesini, öğrencilerin sene sonu imtihanlarında komisyon huzurunda sergiledikleri üstün başarı ve komisyon tarafından aldıkları takdirle de tespit etmek mümkündür. Bu kalitenin temin edilmesinde Arapça öğretimine gösterilen özenin büyük katkısı vardır. Mesela, Medrese idarecilerinin, Arapça hocası olarak Beyşehirli Ömer Lütfi Efendi'yi **Mısır Camiu'l-Ezher'den** getirtmesi Arapça eğitime verilen önemi ortaya koymaktadır. Ömer Lütfi Efendi, Arapçayı klasik usulde değil modern metotla kısa zamanda öğretmekteydi.

İbrahim Hakkı Konyalı'nın Kus b. Saîde'nin Ukaz Panayırında söylediği Kâbe'ye asılan Arapça şiirini tercüme edip Meşrik-i İrfan gazetesinde yayınlaması hem Arapça öğretim seviyesini hem de öğrencilerin şiire olan ilgi ve yeteneğini ortaya koyması açısından

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

önemlidir. Islah-ı Medâris-i İslamiyye medresesi özel müteşebbislerin özenle kurduğu her yönden bir proje kurumdur.

Ziya Efendi'nin Arapçaya vukufiyetini ispat eden önemli delillerden biri de öğrencilerinin Arapçayı belîğ bir tarzda kullanmasıdır. Yukarıda geçen Islah-ı Medaris imtihanlarındaki anekdotla birlikte Ziya Efendi'nin öğrencilerinden Hacıveyiszadenin Arapçaya yatkınlığını gösteren şu olay da enteresandır. Hacıveyiszade bir toplantıda dua ederken orada bulunan Araplar, onun fesahat ve belağatına hayran olurlar ve Arapçayı hangi memlekette öğrendiğini sorarlar. Hacıveyiszade de “Kendi memleketimizde, Konyamızda” diye cevap verir. Bunun üzerine Araplar “Bu mümkün değil, herhalde Ezher’de okudun” derler. Hacıveyiszade de “Ezher’i Konya’ya getirdik, Konya’da okuduk” cevabını verince Arapların hayretleri bir kat daha artar.³⁹⁰

Konuyla ilgili daha geniş mütalaalar yapılması mümkün ise de tekrar Ziya Efendi'nin şiirleri üzerinde genel bilgi vermeye devam edelim. Ziya Efendi'nin Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazdığı kaydedilmektedir.³⁹¹ Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ziya Efendi'nin günümüze ulaşan üç şiiri bulunmaktadır. *Kasîde-i Dâliyye*, *Kasîde-i Lâmiyye* ve *Sûlâfetü'l-Ferâiz* isimli şiirlerinin tamamı Arapça beyitler halindedir. *Kasîde-i Dâliyye* ve *Kasîde-i Lamiyye* isimli şiirleri yaşadığı dönemin hissiyatını yansıtır nitelikte olup Arapça aruz veznindedir.

İslam miras hukuku konularını özet mahiyetinde aruz vezniyle Arapça olarak kaleme aldığı *Sûlâfetü'l-Ferâiz* isimli şiirinin beyit sonları “lam” harfi ile bittiği yani kafiyesi “lam” olduğu için lâmiye tarzı yazılan şiirlerdendir. Ziya Efendi'nin bu eseri, ilmi bir konunun manzum ifadesi şeklindedir. *Sûlâfe*, İslami ilimlerde konuların öğrenci tarafından kolayca öğrenilip zihinde kalıcılığını sağlamak amacıyla özellikle Osmanlı döneminde geliştirilen manzum eserlerden ferâiz ilmini kapsayan güzel bir çalışmadır. *Sûlâfe*, tam yüz beyitten oluşmaktadır. Eser, bu özelliği ile de şiirlerinin en çok beyte sahip olanıdır. Ziya Efendi'nin bu üçü dışındaki Arapça, Türkçe ve Farsça yazdığı ifade edilen diğer şiirlerine ise henüz ulaşamamıştır.

Kasîde-i Dâliyye üzerinde birçok çalışma yapılmakla birlikte *Kasîde-i Lâmiyye*, dil ve edebiyat açısından incelenmediği gibi günümüz Türkçesine de henüz çevrilmemişti. Kitapta, *Kasîde-i Lâmiyye* hakkında kısa bilgi verdikten sonra ilk kez yayınlanacak Türkçe tercümesini Arapça metniyle birlikte sunacağız.

B) KASÎDE-İ DÂLİYYE (KASÎDE-İ ZİYÂİYE)

Ziya Efendi'nin kasîdelerini sunmadan önce kasîde hakkında bilgi verelim. Kasîde Arap dilinin en eski ve çok sayıda beyitlerden oluşan bir nazım şeklidir. İlk beyit kendi arasında kafiyelidir. Sonraki beyitlerin birinci satırları serbest, ikinci satırları birinci beyitle kafiyelidir. Bir nazımın kasîde sayılabilmesi için kesin bir beyit sayısı olmamakla beraber bu sayı yirmi beş ile otuz beyitten başlayıp yüz beytin üzerine de çıkabilir. Kasîde “nesib” veya “teşbib” denilen bir kısımla başlar. Burada şair genellikle sevgilinin yurdunu ve buradaki hatıralarını dile getirir. Bu kısmı “tegazzül” denilen bir kısım takip eder. Şair burada genellikle aşk duygularını dile getirir. Kasîdenin son kısmında şair maksadına geçer. Bu maksat ya birini övmek veya yermek ya övünmek veya bir ölünün ardından ağıt söylemektir. Bu maksada göre kasîdeler medih, hamase, i'tizar, fahr, risa, hica vb. kısımlara ayrılır. Bu bilgiler ışığında Kasîde-i dâliyye bakıldığında vezni, kafiyesi ve ana bölümleri açısından bir kasîdenin şematik yapısına uygun, asgari beyit sayısı uzunluğunda, Hz. Peygamber (s.a.s)'in medhine dair bir kasîdedir. ³⁹²

Kasîde-i Dâliyye, Ziya Efendi'nin Hz. Peygamber (s.a.s)'e olan sevgi ve hasretini, onun ravzasına kavuşmak için duyduğu iştiağını içten gelen bir arzu ve onu ziyarete gidememenin verdiği hislerle ³⁹³ dile getirdiği 27 beyit halindeki na'tıdır. Kasîdenin sade ve akıcı üslûbu, fazla uzun olmaması, güftesine uyarlanan bestenin kolay eda edilir muhrik nameleri sebebiyle, bilhassa Konya çevresinde, dinî sohbet ehlinin kulak ve hafızalarında yer etmiştir. Beyit sonları “dal” harfi ile tamamlandığı yani kafiyesi “dâl” harfi olduğu için *el-Kasîdetü'd-Dâliyye* adıyla anılan bu kasîde, sahibinin ismine izafetle *Kasîde-i Ziyâiyye* olarak da meşhur olmuştur. ³⁹⁴

Henüz genç yaşlarında iken Konya'da yazdığı bu kasîdesiyle Ziya Efendi, Hz. Peygamber (s.a.s)'e kavuşma arzu ve iştiağını, onu methetmek suretiyle ifade etmektedir. Ziya Efendi, kasîdenin ilk kısmında Hz. Peygamber (s.a.s)'in yaşadığı Hicaz bölgesini ve buralardaki hatıralarını kendisine beslediği aşk duygularıyla birlikte dile getirmekte, son kısmında da asıl maksadı olan Hz. Peygamber (s.a.s)'e hem dünyada hem de cennette kavuşma isteğine yer vermektedir.

³⁹² Gürtaş, s. 101.

³⁹³ Ali Osman Koçkuzu, *Haydin Basalım İzlere*, Konya 2008, s. 185.

³⁹⁴ Gürtaş, s. 100.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Kasîde, Ziya Efendi'nin Hz. Peygamber (s.a.s)'e olan sevgi ve muhabbetinin bir teza-hürü olarak kâğıda döküldü ise de yazılma nedeni hakkında şu bilgilere raslamaktayız. Ziya Efendi yine bir yıl, Konya'dan Hicaz'a hac ziyareti için hareket eden kafiide yer alamama-nın verdiği hüznle hacı adaylarını uğurladıktan sonra odasına kapanarak ağlar. O günün maddi imkânsızlıklarının verdiği mahrumiyetle Hicaz'a gidememenin oluşturduğu duygusal yoğunluk ona bu şiirin yazılmasına vesile olur. Kasîdenin yazılmasına bir diğer sebep ola-rak da şu nakledilir. Ziya Efendi'nin babası Muhammed Bahaettin Efendi hacca gidecektir. Ziya Efendi de henüz 14 yaşındadır. Yaşının küçüklüğü veya imkânsızlıklara binaen çok arzu etmesine rağmen hicaza götürülmez. Bu üzüntülü hal içindeyken mezkûr kasîdesini kaleme alır ve babasına "Bunu Rasulü Allah'a takdim et" der. ³⁹⁵

Kasîde, vaktiyle Konya'da mübarek gün ve gecelerde, Mevlit programlarında veya sohbetlerde ya da okullarda sınıf ortamında özellikle de Ziya Efendi'nin talebelerinden Hacıveysizâde Mustafa Sabri Kurucu (ö. 1960) hoca efendi tarafından İmam Bûsirî'nin Kasîde-i Bürde'nin okunuş tarzıyla, hafızlar eşliğinde anonim bir besteye uyarlanarak yıl-larca okunduğu bilinmektedir. ³⁹⁶

Arapça yazılan kasîde, farklı kişilerce Türkçeye tercüme edilmiştir. İlk tercümesi Abdullah Tanrıkulu tarafından Osmanlı Türkçesiyle yapılmıştır. Abdullah Tanrıkulu, Ziya Efendi'nin ica-zetli talebesi ve İslah-ı Medâris müderrislerinden olması yanında, Ziya Efendi'nin dedesi Memiş Efendi'nin kızından torunu yani halasının oğlu ve Memiş Efendi'nin oğullarından Hasan Kudsi Efendi'nin kızı Hatice Hanım Efendi'nin eşidir. Bu özellikler Abdullah Tanrıkulu'nun kasîdeyi en güvenilir bir şekilde aktardığı ve içeriğini de kasîdenin yazılma duygu ve gayesini yansıtır güzel bir mana ile tercüme ettiği kanaatini doğurmaktadır. Kasîde, Abdullah Tanrıkulu Efendi'nin ken-di el yazısı ile kaleme aldığı ve rahmetli Mehmet Eminoğlu (ö. 2011) arşivinde bulunan küçük boy, birinci hamur, kareli bir defterde yer aldığı gibi Konya Ahmet İzzet Koyunoğlu Müzesi 9203 numarada kayıtlı Veli Sabri Uyar (1874-1954)'a ait defterde de yer almaktadır. ³⁹⁷

Kasîde aynı zamanda Ziya Efendi'nin talebelerinden Fahri Kulu Hoca Efendi tarafın-dan beyitler halinde manzum olarak da Türkçeye tercüme edilmiştir. ³⁹⁸

Kasîde, 1956 yılında Üzümcü Himmet Mercan tarafından Karaman'da tercüme edil-miştir. Tercüme, her beytin altına nazmen ve mesnevi tarzında yani beyit kendi arasında kafiyeli olmak üzere yapılmıştır. Himmet Mercan tercümesi, merhum Tahir Büyükkörükçü

³⁹⁵ Mustafa Muzaffet Tıǧlıoğlu, *Hacı Veyis Zâde Hacı Mustafa Kurucu (Hayatı-Şahsiyeti-İçtimai Tesirleri)*, Basılmamış Lisans Tezi, Konya 1983, s. 5-6.

³⁹⁶ Tıǧlıoğlu, s. 6; Gürtaş, s. 101.

³⁹⁷ Gürtaş, s. 102.

³⁹⁸ Koçkuzu, *Haydin Basalım İzlere*, s. 179-181.

(ö. 2011) Hoca Efendi'nin önsözü ve Hüseyin Öksüz'ün hattıyla 1983 yılında Erkâm Kitabevi Dağıtım ve Neşriyat tarafından küçük boy olarak yayınlanmıştır. Kasîdenin İlhan Armutçuoğlu'na atfedilen tercümesi ise farklı bir tercüme değil Himmet Mercan'ın tercümesini tamamlama niteliğinde olup "tetmîm-i terceme" diye de adlandırılmıştır. ³⁹⁹

Kasîde üzerinde en ayrıntılı çalışma rahmetli Ahmet Gürtaş (ö. 1999) hoca tarafından yapılmıştır. Gürtaş hoca, Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi dergisinde yayınlanan ilmi bir makalesi ile kasîdeyi Arap dili ve edebiyatı ve içerdiği anlam bakımından detaylı bir şekilde incelemiştir.

Kasîde hakkında yapılan çalışmaların tamamına bu kısımda yer vermek suretiyle bir anlamda kasîdenin ve müellifi Ziya Efendi'nin toplum nezdinde gördüğü itibara değinmiş olacağız.

a) KASÎDE-İ DÂLİYYE (ZİYÂİYYE)'NİN FAHRETTİN KULU (FAHRİ HOCA EFENDİ) TERCÜMESİ VE ARAPÇA METNİ

Kasidenin Fahri Kulu Efendi tercümesini vermeden kısaca Fahri Efendi'den bahsedelim. Konya'da Fahri Efendi olarak bilinen Fahrettin Kulu (ö. 1950) hoca efendi, Ziya Efendi'nin Islahı Medaris'ten öğrencisi ve aynı zamanda Islah'ın idareci ve müderrislerinden âlim biridir. Şiire olan yakın ilgi ve istidadı farklı konulardaki bilgi ve duygularını şiir vasıtasıyla ifade etmesine zemin hazırlamıştır. Divan sahibi olacak kadar fazla şiiri bulunmasa da içerik bakımından dikkat çekici nitelikte olan şiirleri, defterleri vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır. Ali Osman Koçkuzu hocamız bu şiirleri, Fahrettin Kulu Hoca efendiyi konu edindiği "*Haydin Basalım İzlere*" adlı eserinde bir araya getirmiştir. Şiirlerin bir kısmı uzunluğu dört veya beş beyit veya kıtayı aşmayacak derecede kısa olmakla beraber, bir kısmı da kırk ve hatta seksen beş beyte ulaşmaktadır. ⁴⁰⁰

Koçkuzu hocamız, Fahri Efendi'nin şiirleri yanı sıra mektupları ve iktibaslarını da aynı eserde toplamıştır. Eserde her şiirin sonunda şiirin anlaşılmasını kolaylaştıracak sözlüğe ve şiirin içeriği hakkında açıklamalara yer vermiştir. Koçkuzu, mektuplar üzerinde ayrıntılı olarak durmuş, kısa açıklamalarla mektubun içeriği ve dönem hakkında bilgi vermiştir. Koçkuzu, Fahri Efendi'nin defterlerinde yer alan iktibaslara da yer vermiştir. İktibaslar Fahri Efendi'nin okuduğu kitaplardan tuttuğu notlar ve yaptığı alıntılarını kapsamaktadır. Ayrıca Fahri Efendi'nin vaazlarından ve hutbelerinden alıntılarının yer aldığı kitap, dönemin tanınmasına yardımcı olacak pek çok araştırma konusuna kaynak niteliğindedir.

³⁹⁹ *Kasîde-i Ziyâiyye*, Tetmîm-i Tercüme: İlhan Armutçuoğlu, Erkam Kitabevi Dağıtım ve Neşriyat Konya 1983, s. 1-32.

⁴⁰⁰ Koçkuzu, *Haydin Basalım İzlere*, s. 37-44.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Koçkuzu hocamız Fahri Efendi'nin şiirleriyle olan ilgisini ve nasıl bir araya getirdikleri-ni kitabın ön söz ve son sözlerinde ayrıntılı bir şekilde belirtmektedir. ⁴⁰¹

Kasîde-i dâliyye, aruzun “ebhur-i mümtezice” adı altında toplanan üç bahrinden üçün-cüsünü teşkil eden “bahr-i basit”dendir. ⁴⁰² Fahri Efendi Ziya Efendi'nin kasîde-i dâliyyesini manzum beyitler halinde tercüme etmiştir. Fahri Efendi'nin *Kasîde-i Dâliyye (Ziyâiyye)* ter-cümesini kasidenin Arapça metniyle birlikte sunalım.

BELLİĞ SELÂMÎ SABÂ!

بَلِّغْ سَلَامِي صَبَاً بِاللَّهِ إِنَّ تَرْدِ مَدِينَةَ لِحَبِيبِ الْمَاجِدِ الْأَحَدِ

Yâr-i Hak gam-hâr-i halk Şaha selam et ey Sabâ!

O'na izzetle teveccüh eylemiş bî-çün Hudâ.

سَلِّمْ تَجَاةَ شَفِيعِ الْخَلْقِ مُنْتَصِبَا مِقْدَارَ نَبْتِ الْبَرَى أَوْزْدَ وَزْدَ وَزْدِ

Allah aşkına aman de! Vardığında kabrine,

“Otlar ağaçlardan artıktır tahiyyâtı sana!”

إِنَّ دَامَ مَا بِي مِنَ الْحَرَمَانِ وَكَبْدِي يَلْتَعُ فُؤَادِي لِمَا يَلْقَاهُ مِنْ كَمَدِ

Ah ki gönlüm yanar öyle âteş-i ahzânla,

Ger devamı suretinde firkatin bir kat daha.

الْقَلْبُ فِي وَهَجٍ وَالشَّوْقُ يُضْرِمُهَا مَا هَبَّ مِنْ طَيْبَةِ رِيحٍ إِلَى عِنْدِي

Nâr-i hubbi hayli demdir yakmada bu canımı,

Şevkin ateşler saçar, estikçe Taybe'den hava.

وَصَحْتُ شَوْقًا إِلَى مَثْوَاكَ يَا أَمَلِي مِنْ جَهْلِهِمْ يَزْعُمُ الْعُدَالُ مِنْ فَنَدِ

İştîyâk-ı vasl ile feryadıma der; lâ teci'!

Bu bunaklık, yoksa cinnet eseridir? Hoş-dilâ.

لَمْ يَعْلَمُوا كَلِمًا اسْتَمَطَى الْأَحِبَّةُ أَوْ تَهَيَّؤُوا عَجَبًا يَضْجُنِي فَادِي

Bilmez onlar derdimin te'sîr-i dehşet-nâkini,

Âşıkîn mahbûb için azm-i sefer ettikçe tâ.

فَتَجْعَلُ الْعَيْنُ تَهْرِيقُ الدُّمُوعَ كَمْ تَرَقَّرَتْ فِي الرَّبِيعِ السُّحْبُ بِالْبَرْدِ

Gözlerim yaşlar döker, dolu gibi yüzlerime,

Hâk-dân'a yağdıran bahar bulutu gibi ya!

أَوْ بِالْغَيْوِثِ هَتُونَ فَوْقَ مُمَحِلَةٍ عَلَى مُحَيَّيٍّ مُمْتَدًّا إِلَى الْكَرْدِ

Kis arazi üzre yağan hızlı yağmurlar gibi,

Boynuma aşağı akan seylâbı görmez nâ-bînâ.

وَرَبِّمَا فِي حَوَالِ الْعَيْنِ يَعْتَكِرُ كَالْخَمْرِ يَقْذِفُ حِينَ اشْتَدَّ بِالزَّبَدِ

Kanlı yaşlar göz evimde içtima' eyler gehî,

Şiddetinden köpüren bâde misali bî riyâ.

يَا قَوْمَ إِنِّي صَرِيحُ الْحُبِّ ذُو وَجَعٍ دَعُوا أَدْهَدُهُ فِي الْكُتُبَانِ ذَا جَسَدِي

Hub-zede mestâneyim ben, ey bizim ihvanımız!

Kon beni halime gidem, kûy-i yâre hem dü tâ.

أَمَسَحُ التُّرْبَ وَجْهِي تُرْبَ خَيْرٍ وَرَى أَبْكِي عَلَى مَا يَدَايِ قَدَمْتُ لِعَدِ

Varıp orda vaz' edip pişâni-i ta'zîmimi,

Hâk-i pâ-yi Hazrete, ağlayayım birçok daha.

أَبْغَى الشَّفَاعَةَ مِنْ ذَاكَ النَّبِيِّ إِذَا لَمْ يَنْتَفِعْ أَحَدٌ بِالْمَالِ وَالْوَلَدِ

İsteyim feyz u şefaât, ol Nebiyyu'r-Rahme'den,

Mâl ü evlât menfaat vermez yarın yevm-i cezâ.

حُبِسْتُ عَنْكَ وَعِيرُ الرَّائِرِينَ مَضَتْ يَاسَيْدِي يَا رَسُولَ اللَّهِ خُذْ بِيَدِي

Yâ Rasulallah dahîlek, tut elim düştüm aman!

Geçti Züvvâr kafilesi ben kalıp müştak sana.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

يَهْتَاجُ قَلْبِي وَرَاءَ الْقَوْمِ لَكِنْ أَنَا أَحْنُ مُسْتَوْحِدًا فِي الْمُهْدِ كَالْأَبَدِ

Kalbim onlar arkasından gitmede ben de hemân,

Beşiğinde tıfl-veş hıngıldarımı senden yana.

فَأَمْنٌ بِلُطْفٍ وَإِحْسَانٍ وَمَكْرَمَةٍ وَاشْفَعْ لَنَا يَا نَبِيَّ اللَّهِ يَا سَنَدِي

Lutf u ihsan u kerem kıl, yâ Nebiyyallah bana!

Ey benim püşt ü penâhım “cümleten işfa’ lenâ!”

أَنْتَ الَّذِي عَمَّ كُلُّ الْخَلْقِ نَائِلُهُ يَسْعَوْنَ رَاجُوهُ مِنْ قُرْبٍ وَمِنْ بَعْدِ

Kâinata lütfu şâmil zât-ı re’fet-âdesin,

Yakın, ırak halk-ı âlem koşar O’na hep gedâ.

لَمَّا تَشَرَّقَتِ الدُّنْيَا بِكَ انْقَشَعَتْ غِيَاهِبُ الْكُفْرِ وَأَنْجَابَتْ ذُكَا الرِّشْدِ

Küfr ü zulmet bulutunu yırttı münevver tal’atin,

Şems-i irşâd senin ile doğdu ey sâhip-hüdâ!

فَانْصُرْ لِعَبْدٍ رَدِي بِالْمُؤَبَّاتِ كَمَا نَصَرْتَ مِنْ رَبَّنَا فِي الْبَدْرِ وَالْأَحَدِ

Gazve-i Bedr u Uhud’da gördüğün nusret gibi,

Fesh-i nefse düşmüşüm tez nusret et sen de bana!

إِنِّي بِمَا اقْتَرَفْتُ نَفْسِي تَوَسَّوْسُنِي عَلَى شَفَا جُرْفٍ هَارٍ فَخَذُ عَضْدِي

Nefs-i nâ-dânım getirdi çâh-i izmihlâle sen,

Kavra kolumdan aman ey Padişah-ı dü serâ!

فَعَلْتُ مِنْ كُلِّ عِصْيَانٍ كِبَائِرَهُ وَلَمْ أَتُبْ لِيَتَنِي أَيْ أُمَّ لَمْ تَلِدِي

İşledim büyük günahlar, etmedim bir tevbe âh,

Tek kalaydım ben ademde sen doğurmaydın ana!

مَنْ لِي بِمَا اكْتَسَبَتْ نَفْسِي سِوَاكَ أَيَا   فِي كُلِّ نَائِبَةٍ ذُخْرِي وَمُعْتَمَدِي

Sû-i ef'âlim yüzünden uğradığım dertlere,

Çâre-sâzın sensin ancak Şâh-ı iklim-i atâ.

إِذَا عَطِشْتُ غَدًا مِنْ حَرِّ مَعْصِيَتِي   قُلْ يَا ضِيَا إِنَّ هَذَا كَوْثَرِي فَرِدْ

Nâr-i isyânımla yarın, susarım gayet kat'î,

De o dem; "İç Kevserimden sen de işte ey Ziyâ!"

عَلَيْكَ مَا نَاحَ فِي الْغُصْنِ الْحَمَامُ وَمَا   سَاحَ النَّعَامُ صَلَاةُ الْوَاحِدِ الصَّمَدِ

Kumrular ötüp deve kuşları gezdikçe çölü,

Tanrı'nın yüz bin salâtı nazil olsun Ravzana.

وَمَا تَرَنَّمْ أَطْيَارُ وَصَاحَ جَوَى   عَنَادِلُ بِحَزِينِ السَّجْعِ وَالْغَرَدِ

Cümle kuşlar hem dahi bülbüller öttükçe yine,

Türlü türlü nağmeler vârid olsun daima.

وَمَا تَهْتَطَّلُ دَمْعُ الْعَاشِقِينَ وَمَا   نَبَا مَضَاجِعُهُمْ مِنْ سَوْرَةِ الرَّمَدِ

Âşıkânın terk-i hâb ettikleri saat ile,

Gözyaşın döktükleri ânâta da de; Fahriya!

صَلَّى عَلَيْكَ كَمَا يَرْضَى الَّذِي بَعَثَكَ   إِنَّا عَجَزْنَا عَنِ الْإِحْصَاءِ بِالْعَدَدِ

Hâsılı biz aciziz, saymaktan ancak medhini,

Allah etsin bildiği gibi sana bî-had senâ.

وَالْأَلِّ وَالصَّحْبِ وَالْأَتْبَاعِ كُلِّهِمْ   أَخْتِمُ إِلَهِي لَنَا بِالْخَيْرِ فِي الْأَمَدِ

Âl u Ashâb-ı Kirâmına da hem uyanlara,

Hayr ile hatmeyle bizi son nefeste Rabbenâ! 403

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Görüldüğü gibi Fahri Efendi kasidenin gayet edebi bir üslupla Türkçeye manzum tercümesini yaptı. Manzum tercümesinin anlaşılmasına katkı sağlaması amacıyla şiirde kullanılan bazı kelime ve terkiplerin kısa açıklamasını verelim. ⁴⁰⁴

Yâr-i Hak: Allah dostu.

Gam-hâr-ı Hak: İnsanların üzüntülerini, kendi üzüntüsü gibi kabul ederek onların gamlarını hafifleten kimse.

Teveccüh Eylemek: İltifat etmek, ona doğru yönelmek.

Bî-çün: Keyfiyeti, vasfı bilinmeyen bir kimse, bilinmeyen bir tarzda.

Tehiyyât: Teşekkür, selam ve muhabbet arz etmek.

Âteş-i Ahzân: Hüzün ve keder ateşi, için yanışı ve manevi perişanlık hali.

Firkat: Ayrılık, sevdiklerinden uzak kalma hali.

Nâr-ı Hubb: Sevgi ateşi, sevmenin ve ayrılığın verdiği iç huzursuzluk.

Taybe: Hz. Peygamber'in Medine-i Münevvere şehri.

Hevâ: Aşk, sevgi ve insanın irade dışı olarak içinden gelen istekler.

İştîyâk-ı Vasl: Sevgiliye bir an önce kavuşabilme arzu ve isteği.

Hoş Dilâ: Ey kalbi güzel insan, ey sevgili kişi.

Te'sîr-i Dehşet-nâk: Dehşetli ve güçlü etki.

Âşıkîn: Âşıklar, seven kişiler.

Hâkdân: Toprak, yeryüzü, arz.

Kis Arazi: Toprağı düzgün olmayan, nebat bitirmeyen arazi parçası.

Seylâb: Sel suyu, çabucak akıp giden yağmur.

Nâ-bînâ: Gözü olmayan, görmeyen, kör.

İçtima' Eylemek: Toplanmak, bir araya gelmek.

Gehî: Bazen, zaman zaman, bazı kere.

Bâde: İçki, şarap. Gerçek ve mecaz anlamlarında kullanılmaktadır.

Bî Riya: Riyasız, gösterişsiz.

Hûb-zede Mestâne: Sevgiye tutulmuş ve kendini kaybetmiş, adeta sarhoş olmuş kişi.

İhvanımız: Kardeşlerimiz. Aynı inanç ve meşrebi paylaşan bir terbiye yolunda aynı çizgiye bağlı olan insanlar topluluğu.

Kûy-i Yâr: Sevgilinin memleketi. Çok kere Peygamberimiz (s.a.s) kast edilmektedir.

Dü Ta: İki kat, iki büküm halde.

Vaz' Etmek: Yere koymak.

⁴⁰⁴ Kelime ve terkipleri Ali Osman Koçkuzu'nun "*Haydin Basalım İzlere*" adlı kitabının 181-185. sayfalarından aynen iktibas ettik. Çünkü kelime ve terkipler hakkında yapılan izahlar, şiirin manası gözetildiğinden şiirle anlam bakımından daha bir bütünlük sağlamaktadır.

Piyyâni-i Ta'zîm: Hürmet ve saygı ifade eden alnını yerlere koymak.

Hâk-i Pâk-i Hazret: Hz. Peygamber (s.a.s)'in mübarek vücutlarının şereflendirdiği tertemiz Medine-i Münevvere toprağı.

Nebiyu'r-Rahmeh: Rahmet peygamberi, insanlığa ve bütün varlıklara acıyan yüce Nebi.

Yevm-i Cezâ: Ahiret günü, hesap günü.

Dahîlek: Elimden tut, imdat Efendim.

Züvvâr Kafilesi: Hac ziyaretine giden yolcu topluluğı.

Müştâk: Özleyen, şevk ve istekten bir hal olmuş kişi.

Tıfl-veş: Emzikteki küçük yavru, bebek.

Hıngıldamak: Küçük sabilerin çıkardığı sesler.

Püş ü Penâh: Sığınak ve barınağı, elimden tutan kişi.

İşfa' Lenâ: Bize şefaatte bulun.

Ref'et-âde: Yüce vasıflı, mevki sahibi.

Gedâ: Muhtaç ve fakir kişi.

Tal'at: Parıltı.

Münevver Tal'at: Hz. Peygamber (s.a.s)'in yüzünün yaydığı ışık ve nur. Kişinin, dünyadaki olumsuzluklara etki etmesi.

Şems-i İrşâd: terbiye güneşi.

Sahib-hüdâ: Allah dostu.

Nusret: Yardım, ilahi imdat.

Fesh-i Nefs: İnsan benliğinin bozulması, daralması ve çaresiz kalması.

Nefs-i Nâdân: Bilgisiz ve görgüsüz benlik. Kötülüğü emreden nefis.

Çâh: Kuyu.

Çâh-ı İzmihlâl: Çöküntü kuyusu, mağlubiyet yurdu.

Padişâh-ı Dü Serâ: İki âlemin sultanı, efendim.

Ademde Kalmak: Vücut sahasına çıkamamak, yoklukta kalmak.

Sû-i Ef'âl: kötü fiil ve ameller.

Çâre-sâz: Çare veren, kurtaran.

Şâh-ı İklîm-i Atâ: İhsan ve iyilikler dünyasının en büyüğü, sultanı.

Nâr-ı İsyân: İsyan ateşi. Günahların ahrette daralttığı bunalttığı an.

Ravza: Hz. Peygamber (s.a.s)'in kabrinin bulunduğu eski bahçe; şimdiki Mescid-i Nebi'nin bir bölümü veya Medine Mescidi'nin tamamına verilen isim.

Terk-i Hâb: Uykuyu bırakıp ibadete yoğunlaşma.

Ânât: Anlar, zamanlar ve vakitler.

Bî-had Senâ Etmek: ölçü ve sayısı bilinmeyen övgülerde bulunmak.

b) KASÎDE-İ DÂLİYYE (ZİYÂİYE)'NİN ABDULLAH TANRIKULU TERCÜMESİ

Ziya Efendi'nin tam ilmi icazetli öğrencisi ve aynı zamanda Islah-ı Medaris müderrisi Bozkırlı Abdullah Efendi, kasîdeyi Osmanlı Türkçesine çevirerek açıklamıştır. Abdullah Efendi'nin bu tercüme ve izahı, kasidenin lafız ve anlam bakımından en güvenilir kaynağıdır.

Gürtaş hocanın makalesinde belirttiği gibi bu nüsha küçük boy, birinci hamur kareli kâğıttan oluşan Abdullah Efendi'ye ait el yazması bir defterin içinde yer almaktadır. Defter, yüz kırk bir varaktan oluşmaktadır. Bunların otuz yedisinde üç ile on dokuz satır arasında değişen yoğunlukta çeşitli istinsahlar vardır. Yazılı sayfalar peş peşe olmayıp muhtelif aralıklarla bulunmaktadır. Yazısız varak toplamı ise yüz dördttür. Kasîde, bu defterin 486-496 varaklarında yazılıdır. Kasîdenin bu nüshası sülaleden Mehmet Eminoglu arşivinde bulunmaktaydı. ⁴⁰⁵

Abdullah Efendi'nin Osmanlı Türkçesiyle yaptığı kasîde-i dâliyye tercümesi, Veli Sabri Uyar (ö. 1954)'ın defterinde de yer almaktadır. Hafız Veli Sabri Uyar, Ziya Efendi ile yaşıt, ilkokul öğretmenliği, imam-hatiplik, Mevlâna müzesinde, Yusufâğa ve Konya Halkevi Kitaplığında memurluk görevinde bulunmuş, Arapça ve Farsça bilen araştırmacı bir kişiydi. Özellikle "Hattatlar Armağanı", "Konya Bilginleri" seri yazıları yanı sıra bıraktığı not defterleri ile Konya tarihi hakkında günümüze zengin kültür hazinesi bıraktı. ⁴⁰⁶ Veli Sabri Uyar'ın defterleri ve yazıları derlenmek suretiyle günümüz Türkçesine aktarılması ve üzerinde akademik çalışmalar yapılması, Konya'nın ilim ve kültür tarihine katkı sağlayacaktır.

Kasîdenin yer aldığı Veli Sabri Uyar'a ait defter, 25,5 x 15,5 ebatlarında ve 336 varaktır. Sayfaların satır sayıları 17 ile 25 arasında değişmektedir. Kasîde defterin baştaki ilk on dört varaklık kısmın 9b-10a varaklarındadır. Kasîde "Konyalı Şeyhzade Ziya Efendi'nin Kasîdeleri" başlığı altında verilmektedir. Defter Konya Ahmet İzzet Koyunoğlu müzesinde 9203 numarada kayıtlıdır. Defter, tamamı harekeli rik'a ile yazılmıştır. ⁴⁰⁷ Veli Sabri Uyar'ın Ziya Efendi ile yaşıt olması, defterdeki bilgilerin güvenilirliğini artırmaktadır.

⁴⁰⁵ Gürtaş, s. 101.

⁴⁰⁶ Ahmet Çelik, "Konya'nın Fihristi: Veli Sabri Uyar (I)", Merhaba Gazetesi Akademis Sayfalar, 5 Mart 2014, c. 14, sy. 5, s. 70-73. Veli Sabri Uyar'ın defterleri ve yazıları derlenmek suretiyle günümüz Türkçesine aktarılmalı, üzerinde akademik çalışmalar yapılmalıdır. Bu sayede Konya tarih ve kültürüne çok büyük katkı sağlayacak bilgilere ulaşılmış olacaktır.

⁴⁰⁷ Gürtaş, s. 102.

Kasîde tercüme edilirken önce beyitlerin Arapça asıllarına yer verilmiş, ardından da açıklamalı Osmanlı Türkçesi tercümesine geçilmiştir. Beyitler genellikle ikişerli guruplar halinde tercüme edilse de bazen tek, bazen de üç veya beş beyit halinde de tercüme edilmiştir.

Abdullah Efendi'nin *Kasîde-i Dâliyye* tercümesini, önce Osmanlı Türkçesinden Latine ederek, ardından da anlaşılmasını kolaylaştırma amacıyla günümüz Türkçesiyle sadeleştirerek sunacağız. Karşılaştırma yapmak isteyenlere kolaylık olsun Beyitleri numaralandırdık.

Tercüme, defterde "İfade-i Mahsusa" başlığıyla kaydedilmiştir.

1) KASÎDE METNİNİN LATİNİZESİ

Kaside-i Daliyenin Abdullah Tanrıkulu tarafından Osmanlı Türkçesiyle yapılan açıklamalı tercümesinin latinize edilmiş hali şu şekildedir.

İFADE-İ MAHSUSA

Üstâd-ı ekremim Ahmed Ziyaüddin Efendi (kuddise sırruh) hazretleri küçük çağından beri haremeyne olan şedîd bir iştiyâk ve incizâbına tercümân olmak üzere bir kasîde-i ğarra yazmış idi. Bu kudsî iştiyâk nihâyet kendisini Kâbe'nin ağûşuna tevdi' etmiştir ki cenabı Ziya bu mülhid topraklardan rihlet ve hicretle Haremgâh-ı Ka'be'ye üfûl etmiştir. Ne mutlu bu ulu üstaza ki zâhir ve batındaki yüksekliğine zamîme-i "Kabetullah'a" hem civar olmak şerefine de mazhar bulunmuştur. Şüphesiz bu celî şerâfeti müşârun ileyhın nezd-i akdesi ilahiye de bülent ve mümtâz bir mevki sahibi olduğuna kavî bir vesika olmak üzere kaydediyoruz. Bütün şu'abât-ı ulûmdaki kudret ve ihâtası müselleme-i enâmıdır. Edebiyât-ı Arabiyedeki vukûf-u edebîsine de belîğ bir şâhid olan şu kasîde-i mübârekesini nâciz bir kalemle me'alên tercüme ettim.

(Bozkırlı Abdullah Tanrıkulu)

1. Ey bâd-ı sabâ şayet zât-ı emcediyet ve ehadiyet penâhın mahbûb-i hâsı olan Rasûl-i Murtezâ şehrine yolun düşerse Allah aşkına hürmetli selamlarımı evvela o mübârek şehre takdim eyle.

2. Sâniyen; O şefi-i müşfikin o mültecâ-yı hâs ve âmmın huzuru devletine kemâl-i edep ve hürmetle girip karşısına bir vaz-ı ihtiramkârı ile dikilerek o divân-ı risâlete lâyük

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

râsime-i temessül ve istifadâ-yı kâimen ifa ettikten sonra şân-ı risâlete yaraşacak bir vecihle o sultân-ı enbiyâyâ benim tarafımdan tahiyyât-ı lâyık ve ihtirâmât-ı fâika arz ve takdim eyle. Fakat erîke-i risâlete takdîm edecek güldeste-i tahiyyât küre üzerindeki otlar kadar çok belki onlardan da çok olsun. Yahut istediğin kadar ziyade et ki yine de add ve ihsâdan bile efzûn bulunsun.

3. O mübarek topraklara seyahât ve ziyâretle vuslât bir zaman daha bana müyes-ser olamaz da bende ki bu hirman ve gurbet, bu âteş-i firkât biraz daha devam edecek olursa vay halime; öf ciğerim yanıyor... Evet, bu cismânî ayrılıkla sevdâ-yı aşk-ı Rasûlün derûnuma döktüğü ateşler âb-ı zülâl vaslınla söndürülmeyecek olursa yüreğim âteş-i aşkla ebediyen yanıp duracaktır. Tayyibe şehriden mâşukum diyârından esen rüzgâr bu yanık bağrıma dokundukça yani cânânımdan cânıma bazı nefhâ-i üns geldikçe kalbim bir lehîb bir âteş-i aşk içinde kalıyor.

4. Visâle o diyâra olan fart-ı iştîyâkım da bu lehîb-i burkan daha körükleyerek hirmân-ı aşkı daha ziyâde tutuşturuyor. Bu aşk ve iştîyâk arasında o kadar dûçâr-ı ızdırap oldum ki hemen sabrım kalmadı; cezbe, vecd ü istiğrakın te'sirâtı altında kıvrandım kaldım.

5. Ey emelim! Senin müntehâ-yı ta'allukun bulunan o Rasûl-u müctebâyâ a'idiyetteki şedîd bir vecd ve şevkin feverânıyla âh... Vuslat bana ne zaman yâr olacaktır diye bir say-ha koparsam erbâb-ı levî ve inkâr benim bu feryât ve sayhâmı fart-ı cehaletlerinden dolayı bunaklığa haml ederler.

6. Fakat bu cehele-i münkirîn bilmezler ki; cân u gönülden müştâkı olduğum şâh-ı risâletin diyârına azîmet için ihvân ve yarân binek vesâir levâzım-ı sefer ihzârına kıyam ettiklerini veyahut âni bir hareket hazırlığı yapıverdiklerini müşâhade ettikçe derûnumda coşan o sevdâ-yı hubb-i Rasûl, sûtûn ve i'tidâlimi tamamen ihlâl ederek beni bu gibi girye ve nevhâlara sevk ediyor.

7. İşte baksan â! Alâim-i aşkı görmüyor musun? Mezkûr vaziyet karşısında derûnumda kaynayan mayîât-ı aşk ile baharda bulutların döktüğü dolu daneleri gibi gözlerimden boşanmaya başlar.

8. Bazan olur gözlerim öyle yaşlar döker ki inkita-ı emtâr ile yanıp kavrulan kurak araziye bulutların sayhalarla yağmur döktüğü gibi gözlerim de yüzümden tutar da tâ kanûn-i aşk olan sineme kadar bir uğultu ile dökülür gider. İşte o zaman yangın topraklara yağmur katreleri düştükçe orada dumanlar, buharlar zuhur ettiği gibi gözlerimden mâyi-i nâri-i aşk sineme doğru boşandığında dûde-i siyâh-ı aşkın bu sine sahasında yükseldiğini görürsün.

9. Çok defa cunûd-i aşk o kadar galeyan ve heyecana gelir ki; bu heyecân-ı aşkla gözlerimden feyezân eden yaşlar gözlerim etrafında müteheyyic bir halde tahaşşud ve tecemmu' ederek şarabın tamamen tahammür edip de etrafına şiddetle köpük attığı gibi o seylabe-i dumu' birbirine girmiş iki mütehacim ordu manzarası arz ediyor.

10. Ey kavm u havîşânım! Ey akrabâî ve ta'allukâtım! Kat'îdir ki; şu günlerde ben çok elem-nâkim. Bir dâ-i aşka tutuldum. Hubb-i Rasûlün zebûnuyum. Artık beni bırakın mâşukum diyârına kadar giderek şu ten ve cismim oradaki kum kümeleri üzerine yuvarlayayım da bu derdime devâ olsun.

11. Yarın mesul olacağım bunca cürüm ve isyanıma ağlayarak topraklara o topraklara ki; efdâl-ı halâyık olan Sultân-ı Enbiyânın türbe-i mutahharasına yüzümü ve gözümü süreyim.

12. Hiçbir ferde servet ve evladın faide bahşolamayacağını bir yevm-i müdhîşte benim imdadıma yetişmek için o Nebiyy-i Ekrem'e yalvararak cenâb-ı re'fet perverânesinde şefâ'at ve inâyetin niyâz edeyim.

13. Ey Rasûl-i Kibriya! Ey Ulu Efendim! Züvvâr ve uşşâkınız kafil kafil sizin semte revân oldukları vakit ben burada hapsolundum. Aman Keremkâr Efendim! Elimi sen al bana da bir yol bul.

14. Evet, bu kafileler arkasında gönlüm pür heyecan çırpındı kaldı. Hemen bunlara iltihak etmek ister, fakat bunca mani'âyı geçmeye bu zincir ve bendi kırmaya benim için imkân var mıdır? Çünkü ben beşikte henüz bir yaşındaki çocuk gibi âciz bir vaziyette kendi başıma ağladım, inledim kaldım.

15. İşte benim ahvâl-ı pür melâlim bu merkezde olunca ey Peygamber-i Hüdâ! Ey destgîrim! Lutuf ve atıfeti ki ibzal eyle bize imdâd ve şefâ'at buyur.

16. Çünkü sen feyiz ve bereket, lutuf ve atıfeti bütün zerrât-ı ekvâna şâmil bir sahib-i nimet, bir nâsir-i rahmetisin ve yine sen müridân ve müstersidânı yakından, uzaktan bütün çâr-ı aktâr-ı âlemde nuruna koşan bir mürşid-i enâm ve meşâle-yi Tûr u nur ve hidayetsin.

17. Senin teşrifinle bütün dünya mazhâr-ı şerâfet olunca yani envâr-ı Muhammediyen ufuk-ı Batha-yı Arab'dan şa'sa'apaş incila olunca bütün kâinatı sarmış olan zülümât-ı küfür ve dalâl ve bütün gönülleri istilâ eden sehâbe-i ye's ve futûr birdenbire sıyrıldı. Cehlin zalâmı ilhâdın sisi yerine ilim ve îkân nurları kâim oldu. Kalplerdeki yeis ve ducret harabeleri

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

ümit ve itmînân ma'murelerine tahavvul etti. Küfür ve şirkin sahrâ-yı Tih-i dalâlete düşen gönüllere nûr-i hidâyet, nûr-i tevhîd göründü ve ecvel-i tevhidde şa'salayan sahrâ-yı gaybette bocalayıp kalan erbâb-ı dile şahrâh-ı şuhûd açıldı. Bu şahrâh-ı hakikatte kemâl-i emniyet ve muvaffakatiyle seyre sulûk için levâzım-ı sefer-i terakki tamamen tehiyye edildi. Menâzil ve makâmât ta'ayyün etti. Elhasıl dün beht ve hayretlerde kalan rûh-i beşerde dün yeis ve fetretler içinde galtân olan gönüllerde bugün tam manasıyla bir inbisât ve keşâyış bir ğalğale ve cûş. Çünkü asırlardan beri perde-i fetretin haylûletiyle telkinât-ı semaviyyenin envâr-ı futûhundan mahrum küre-i zemine nâgâh bir şems-i reşâd ve hidâyet doğuverdi. Mezkûr perdeler kalktı. Cihâna yegâne Envâr-ı Muhammediye hâkim oldu ki devr-i fâcia-i vahşet kapandı bir devr-i mu'alla-yı medeniyet kuruldu.

18. İşte bu suretle sen masdâr-ı sa'âdet-i kâinât ve matlâ'-ı envâr-ı hidâyet olunca rutâb-ı atıfından kavî bir ümidle niyâz ederim ki; nasıl ki sen gazve-i uzmâ-yı Bedir'de, melhâmey-i kübrâ-yı Uhud'da, kıbel-i ilâhîden mansûr ve muzaffer olduğun gibi bir takım ağır ve muhlik günahlarla yuvarlanıp müşrif-i helak olan bir abd-i âcize de sen dest-i inâyet ve nusreti uzat böyle bir dest-i rehakâra çok ihtiyacım vardır.

19. Çünkü nefsimin irtikâb ettiği kabayihla bana öyle geliyor ki hufre-yi helâkımı kenarına kadar varmış, hemen sukûta mahkûm bir vaziyetteyim.

20. Zira her günahın büyüklerini işledim. Henüz tevbe de etmiş değilim. Âh böyle asam ile ma'rûz-u helak olmaktan ise keşki anam sen beni doğurmamış olaydın.

21. Ey her belâ ve yükte ilticâgâh ve istinâdgâhım! Nefsimin irtikâb ettiği bunca cerâim ve zunûba karşı beni senden başka kim damân-ı emanete alabilir! Bu azim vefakârlığı ancak sen ibrâz edebilirsin.

22. Binaen aleyh yarın harâret-i zunûbla yanıp kavrulup susuzluk tamamen el verdiği bir zamanda şöyle bir musa'ade-i lutuf ve atıfetine nâil olayım ki; "Ziya işte şu âb-ı hoşgûvâr, benim âb-ı hayevân-ı kevserimdir. Gel bundan iç ki; o endişelerin ber taraf, o harâret-i atşın zâil olsun" gibi bir fermân-ı inâyeti şeref isdâr buyur.

23. Ağaç dalları üzerinde güvercinler nevhâgâr, kırdâ behâim sefersâz oldukça daima salavat ve selam-ı samedânî senin üzerine olsun duası benden size hediye olsun.

24. Kezâ kuşlar hoş nevâ ile terennüm ettikçe bülbüller sevdâ-yı aşkla hazîn hazîn feryâd ettikçe,

25, 26. Tâife-i uşşâkın göz yaşları bârân gibi dökölüp ducret-i aşkıyla tâbesehâr firâş cûda oldukça seni ba's buyuran Zât-ı Ecel ve 'Âla kendinin arzu ve rızâ-yı vechile ve bizim bu babda kemiyet ve keyfiyetini beyandan acımız muhakkak olduğu için senin şân-ı bülend-i risâletine layık bir kemiyet ve keyfiyetle tuhfe-i tahiyât-ı hediye-i teslimât ile i'zâz ve taltif buyursun.

27. Ve umûmen âl ve ashâb ve etbâ-ı kirâmını da aynı tekrimât ile dil-şâd buyursun. Ya ilâhî bize de hüsn-ü hatimler, âfiyet-i mahmûdeler lutuf ve ihsan eyle.

2) KASİDE METNİNİN SADELEŞTİRİLMESİ

Abdullah Tanrıkulu'nun izahlı tercemesini yaptığı Kaside-i Daliyenin Türkçeye sadeleştirilmiş hali şu şekildedir.

İFADE-İ MAHSUSA (ÖZEL ANLATIM)

Kıymetli hocam Ahmed Ziya Efendi, küçüklüğünden beri Mekke ve Medine'ye olan kuvvetli arzu ve isteğini dile getirmek amacıyla çok güzel bir kasîde yazmıştı. Bu yüce ve mukaddes arzusu sonunda onu Kâbe'nin kucağına ulaştırdı. Ziya Efendi bu dini inkâr eden topraklardan hicret ederek Kâbe'nin haremünde vefat etmiştir. Ne mutlu bu ulu üstadı ki ilim ve ahlaktaki üstün seviyesine, Kâbe'ye komşu olma şerefini de ilave etti. Şüphesiz Ziya Efendi'nin bu açık şerefi, Yüce Yaratıcının yanında yüksek ve seçkin bir mevki sahibi olduğuna kuvvetli bir delil olmak üzere kaydediyoruz. Ziya Efendi'nin ilmin bütün dallarını kuşattığı herkes tarafından kabul edilmektedir. Arap edebiyatını çok iyi bildiğine açık ve net bir şahidi olan şu mübarek kasîdesini de değersiz bir yazıyla anlam bakımından tercüme ettim.

(Bozkırlı Abdullah Tanrıkulu)

1. Ey baharda esen hafif ve hoş rüzgâr! Şayet Yüce Yaratıcının özel sevgilisi Peygamber Efendimizin şehrine yolun düşerse, Allah aşkına önce o mübarek şehre hürmetli selamımı söyle.

2. İkinci olarak, o şefkatli şefaatinin, o herkesin kendisine yöneldiği şahsın yüce huzuruna olgun bir edep ve hürmetle girip karşısına saygıyla durarak o peygamber makamına uygun bağlılığı ifa ettikten sonra, peygamberlik şanına yaraşır bir şekilde o peygamber sultanına selam ve hürmetlerimi arz ve takdim eyle. Peygamberlik makamına sunacağın

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

bir tutam selam ve dua, yeryüzündeki otlar kadar belki de onlardan daha çok olsun. Selamı dilediğin kadar artır ki sayı ve adet bakımından sayılamayacak kadar fazla olsun.

3. O mübarek topraklara yolculuk ve ziyaret suretiyle ulaşmak bir zaman daha bana müyesser olamaz da bendeki bu mahrumiyet ve gurbet, bu ayrılık ateşi biraz daha devam edecek olursa vay halime; öf ciğerim yanıyor... Evet, bu beden ayrılığıyla Peygamberin aşk sevdasının içime döktüğü ateşler berrak, soğuk suya ulaşmakla söndürülmeyecek olursa yüreğim aşk ateşiyle sonsuza kadar yanıp duracaktır. Tayyibe (Medine) şehrinde, âşık olduğum kişinin diyarından esen rüzgâr bu yanık bağrıma dokundukça yani sevdiğimden canıma bazı sevgi rüzgârı geldikçe kalbim bir ateş alevi, bir aşk ateşi içinde kalıyor.

4. O diyara ulaşmaya olan aşırı iştiağım da bu ateş saçan yanardağı körükleyerek aşk mahrumiyetini daha da fazla tutuşturuyor. Bu aşk ve iştiağ arasında o kadar acı çektim ki artık sabrım kalmadı. İçimdeki yüksek ilahi heyecanın etkileri altında kıvrandım kaldım.

5. Ey emelim, gayem, Allah Rasûlü! Senin bağlı bulunduğun o yüce makamına duyduğum kuvvetli şevk ve istekle içim yanıyor, coşuyorum ah... Sana kavuşmak bana ne zaman nasip olacaktır diye bir çığlık atsam benim bu halimi kabul etmeyip kınayanlar, aşırı cahilliklerinden dolayı benim bu feryat ve çığlığımın bunaklıktan ileri geldiğini zannederler.

6. Fakat bu cahiller bilmezler ki, içtenlikle arzu ve iştiağ ettiğim Peygamberin diyarına gitmek amacıyla ahab ve dostlar, binek ve yolculuk adına gerekli her şeyi temin etmek için hazırlık yaptıklarını ya da hemen hazırlandıklarını seyrettikçe içimde kaynayan o peygamberin kara sevdası, dayanağıma ve mutedil halime tamamen zarar vererek beni gözyaşı ve ağlamalara sevk ediyor.

7. Ya, işte baksana! Aşk işaretlerini görmüyor musun? Anlatılan bu durum karşısında içimde kaynayan aşk suları baharda bulutların döktüğü dolu daneleri gibi gözlerimden boşanmaya başlıyor.

8. Bazen gözlerim öyle yaşlar döker ki yağmurların kesilmesiyle yanıp kavrulan kurak araziye bulutların gök gürültüleriyle yağmur döktüğü gibi gözlerim de yüzümden tutar da aşkın kanunu olan sineme kadar bir uğultu ile dökülür gider. İşte o zaman yangın topraklara yağmur katreleri, damlaları düştükçe orada dumanlar, buharlar ortaya çıktığı gibi gözlerimden aşk ateşi suyu, sineme doğru boşandığında aşkın siyah isinin bu sine sahasında yükseldiğini görürsün.

9. Çok defa aşk ordusu o kadar coşar ve heyecana gelir ki, bu aşk heyecanı ile gözle-

rimden dolup taşan yaşlar gözlerimin etrafında coşkun bir halde birikip toplanarak şarabın tamamen mayalanıp da etrafına şiddetle köpük attığı gibi o taşkın akan gözyaşları birbirine girmiş iki saldırgan ordu manzarası arz ediyor.

10. Ey halkım ve dostlarım! Ey yakın akrabalarım! Kesinlikle bilinsin ki, şu günlerde ben çok elem vericiyim. Bir aşk hastalığına tutuldum. Peygamber sevgisinin düşkünüyüm. Artık beni bırakın sevgilimin diyarına kadar giderek şu beden ve cismimi oradaki kum kümeleri üzerine yuvarlayayım da bu derdime çare olsun.

11. Yarın mesul olacağım bunca günah ve isyanıma ağlayarak topraklara o topraklara ki, en faziletli iyilik ve ihsan Peygamberlerin sultanının temiz türbesine yüzümü ve gözümü süreyim.

12. Hiçbir kişiye servet ve evladın fayda vermeyeceği bir dehşetli günde benim imdadıma yetişmek için o Peygambere yalvararak, mübarek çevresinde dolanarak şefaet ve yardımını niyaz edeyim.

13. Ey büyük Peygamber! Ey ulu Efendim! Ziyaretçi ve âşıklarınız kabileler halinde sizin semtinize doğru yola koyuldukları vakit ben burada hapsolundum. Aman cömert, iyilik sahibi Efendim! Elimi sen al, bana da bir yol bul.

14. Evet, bu kabileler arkasında gönlüm heyecanla doldu, çırpınıp kaldı. Gönlüm hemen bunlara katılmak ister, fakat bunca engelleri geçmeye, bu zincir ve bağı kırmaya benim için imkân var mıdır? Çünkü ben beşikte henüz bir yaşındaki çocuk gibi aciz bir vaziyette kendi başıma ağladım, inledim kaldım.

15. İşte benim üzüntü ve kederle dolu halim bu merkezde olunca ey Peygamber-i Hüdâ! Ey dayanağım, yardımcım! Lütuf ve şefkatini bize bolca gönder, bize imdat et, bize şefaet buyur. Çünkü sen feyiz ve bereketi, lütuf ve sevgisi kâinatın bütün parçalarını kuşatan bir nimet sahibi, bir rahmet neşreden, yayansın.

16. Sen yine mürit ve doğru yola yönlendirmeyi isteyenleri yakından, uzaktan bütün âlemin dört bir yanında nuruna koşan bir mahlûkat mürşidi ve Tur dağının kandili, nur ve hidayetsin.

17. Senin gelişinle bütün dünya şereflenince yani Muhammedî aydınlıklar Arabistan'da dağ arasında bulunan Mekke ufuklarından ışık saçıp parlayınca bütün kâinatı saran küfür ve sapıklığın karanlığı ile bütün gönülleri istilâ eden ümitsizlik bulutları ve endişe-

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

ler birdenbire yok oldu. Cehalet ve kabalığın karanlığı ile imansızlığın sisi yerine ilim ve iman nurları kaim oldu. Kalplerdeki ümitsizlik ve darlık, harabeleri ümit ve güven şehirlerine dönüştürdü. Küfür ve şirkin Tih Sahrası'nda sapıklığa düşen gönüllere hidayet nuru, tevhit nuru görüldü. Tevhidin etrafında parlayarak dönen, kayıp çölde bocalayıp kalan gönül sahiplerine şahitler yolları açıldı. Bu hakikat yollarında tam bir güvenlik ve başarıyla yola koyulmak için yolculuk gereçleri tamamen hazırlandı. Konaklama yerleri ve kafiye belli oldu. Elhasıl dün şaşkınlık ve hayretlerde kalan insan ruhunda dün ümitsizlik ve fetretler içinde yuvarlanan gönüllerde bugün tam manasıyla bir ferahlık ve hızlı bir coşkunluk içinde. Çünkü asırlardan beri fetret perdesinin araya girmesiyle semavi düşüncelerin ilahi lütuflara ulaşmaktan mahrum yeryüzüne ansızın gerçek bir güneş ve hidayet doğuverdi. Mezkûr perdeler kalktı. Dünyaya sadece Hz. Peygamber'in ışığı hâkim oldu. Böylece çok acıklı vahşet dönemi kapandı, bir yüce medeniyet dönemi kuruldu.

18. İşte bu suretle sen kâinatın saadet kaynağı ve hidayet ışıklarının doğduğu yer olunca merhamet ve şefkatinden kuvvetli bir ümitle niyaz ederim ki, nasıl ki sen büyük Bedir ve kanlı Uhut savaşlarında, Allah tarafından yardım görerek muzaffer olduğun gibi bir takım ağır ve helak edici günahlarla yuvarlanıp helak olmaya yüz tutmuş bir aciz kula da sen yardım elini uzat.

19. Böyle bir kurtarıcı eline çok ihtiyacım var. Çünkü nefsimin kazandığı kabahatlerle bana öyle geliyor ki, helak çukurunun kenarına kadar varmış, hemen düşmeye mahkûm bir vaziyetteyim.

20. Zira her günahın büyüklerini işledim. Henüz tövbe de etmiş değilim. Âh böyle günahlar ile helake uğramaktansa keşke anam, sen beni doğurmamış olaydın.

21. Ey her belâ ve musibet karşısında sığınağım ve dayanağım (olan Peygamber)! Nefsimin işlediği bunca suç ve günahlara karşı beni senden başka kim koruma altına alabilir! Bu azim vefakârlığı ancak sen gösterebilirsin.

22. Binaen aleyh yarın günahların ateşiyle yanıp kavrulup susuzluk tamamen el verdiği bir zamanda şöyle bir iyilik, ihsan ve yardımına nail olayım ki, "Ziya işte şu hazmı kolay, tatlı, hoş suyum; benim Kevser suyumdur. Gel bundan iç ki; o endişelerin kaybolsun, o susuzluk hararetin gitsin" gibi şerefli bir yardım fermanı emir buyur.

23. Ağaç dalları üzerinde güvercinler öttükçe, kırdaki hayvanlar dolaştıkça daima Allah'ın salâvat ve selamı senin üzerine olsun duası benden size hediye olsun.

24. Keza kuşlar hoş seda ile terennüm ettikçe, bülbüller aşk sevdasıyla üzgün üzgün bağırıp çağırdıkça,

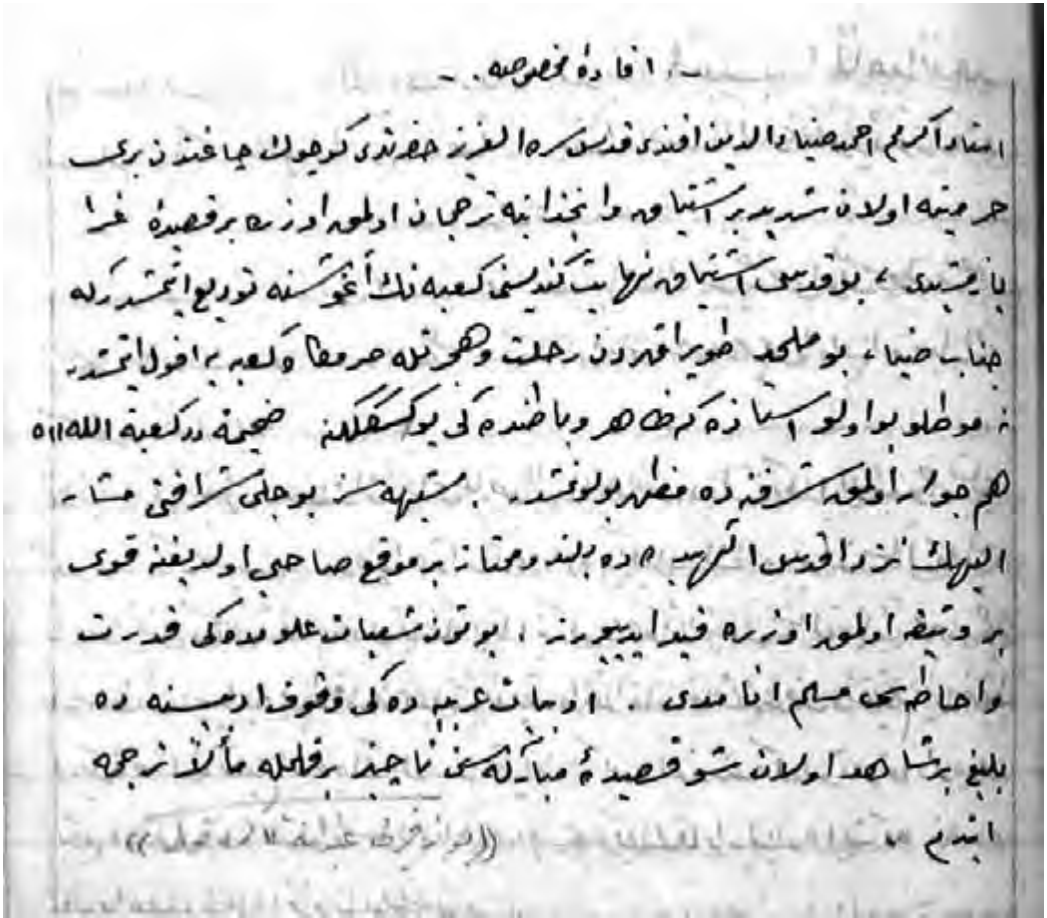

25-26. Âşıklar topluluğunun gözyaşları yağmur gibi dökülüp aşk sıkıntısıyla sabahlara kadar yataktan ayrı kalıp uyumadıkça, seni peygamber olarak gönderen Yüce Yaratıcı kendisinin arzu ve hoşnutluğu ile ve bizim bu konuda kemiyet ve keyfiyetini beyandan aczimiz muhakkak olduğu için senin peygamberliğinin yüce şanına layık bir kemiyet ve keyfiyetle hiç görülmemiş yeni selamları hediye etmek suretiyle yüceltsin ve ikramda bulunsun.

27. Bütün aile fertlerini, ashabını ve onlara tabi olanları da aynı hürmet ve saygı ile hoşnut kılsın. Ya ilâhî bize de güzel ölüm, övülen afiyet, lütuf ve ihsan eyle.

3) KASÎDE-İ DÂLİYYE (ZİYÂİYYE)'NİN VELİ SABRİ UYAR ORJİNAL METNİ

Abdullah Tanrıkulu hocanın Osmanlı Türkçesine yaptığı tercümesinin orijinal metni aşağıdadır.

بَلِّغْ سَلَامِي حَبِيبًا بِاللَّهِ أَنْ تَرِدَ مَدِينَةَ حَبِيبِ الْمَاجِدِ الْأَحَدِ
سَلَامٌ تَجَاهَ شَفِيعِ الْخَلْقِ مُنْتَضِبًا مَقْدَامُ نَبِيِّ الْبَرِّ أَوْزِدُ وَزْدُودُ
- ترجمہ سی -

ای باد صبا شاید زان امجدیت و احدیتنا هک محبوب خاص و اولاد رسول رضی
تحریرتہ بولک دوشرس اللہ شرفہ حرمتانی سلام دہی اولاد او مبارک
شہرہ تقدیم ایلہ
ثانیاً : اوشفیو شفقک او ملجای خاص عا و ملک حضور دولتنہ مال ارب و حرمتہ
کبر و بہ قاریسنہ بروضو احترام قاری ایلہ دیکلہ رک اور یوان رسالہ لایعہ
اسنہ نقل و استفاضہ فی قائما ایضا اندکدن صورت انسان رسالہ با اسمہ ہر جوہر
اوسطان انبیایہ بنم طرفون نجیات لایقہ و احترامات فائق عرض و تقدیم ایلہ فقط
اریکہ رسالہ تقدیم ایدہ حک خدمتہ نجیات ، کرہ اور زندہ کی او ترقا دار ہوجوہ
بلکہ او ندرندہ ہوجوہ اوسون ، باغور ایتہ دیکک قادار زیادہ ایت کہ بنہ رہ
عد و احصا دن بیلہ افزون بولوسون .

إِنَّ دَامَ مَا لِي مِنَ الْخُرْقَانِ وَالْكَبِيرِ بَلِّغْ فَوَارِي لِي بَلْفَاءَ مِنْ كَلْبِ
الْقَلْبِ فِي وَهْجِ السَّوْقِ يُقْدِمُ لِي مَا هَبَّ مِنْ طَبِئَةِ رِيحِي إِلَى عَذِي
- ترجمہ سی -

او مبارک طویافردہ سباحت و زیارتلہ وصلت بر زمان داتھا بقا میراولہ ہارزدہ
بندہ کی بوحرمان و غربت ، بوانہ گرفت برازد داتھا دوام ایدہ حک اولور
وای ہالہ اوف حکیم بانور . . . اوت جوہرمانی آری بقلہ سوادای عشق

رسولك درونجه دوليكی آتش، آب زلال وصله سوندور لمه بك اولور
 بوره لم آتسه شعله ابدیا یا نوبه صوره جقد . طبعه کهنه معشوقم دیارندن
 اسن زور کار بویانجه باغچه طوقندجه یعنی جاناغدن جاننه بعضی نفه
 انی قلده کیم، قلم بر لر سب بر آتسه شوره اچمه فالبور . وصاله اودیاره اولان
 قوط استیاقم ده بولر هی بر قان دها کور و صله به رن عزمان عشقی
 دها زیاده طونوسدور و بور . بو شوره استیاقه آسند اوقادار
 دویار اضطراب اولدم له : همان صدم قالمادی ، جذبه ، وجد و استغراق
 نأیدانی آتسه قبول اندم قالم .

لَوْ صَدَّقْتُ شَوْقًا إِلَى مَثْوَاكَ يَا أَمَلِي مِنْ حَقْلِهِمْ رِجْمُ الْعَدَالِ مِنْ قَبْدِ
 لَمْ يَلْعَنُوا ظُلْمًا سَخَطَى الْأَجْبَةَ أَوْ نَزَّيْنَا نَجْدًا يَفْجَبُ فَأَدْبِ

ترجمه سی .

ای املم ! سنک منبرای تعلفک بولونان اوسول مجنبا به علامتیده کی سید
 بروجد و شوق قورائله آه . . . وصلت بقانه زمان بار اوله جقد دیله
 بر صبیحه قویارسم ، ارباب نوم و انکار بنم بوفریاد و صبحه می قوط جلالندند
 دولای بونا قلفه عمل ابدیه . فقط بوجمله فکرین بیترکه : جان و کولدن
 مستحق اولدیغ شاه رسالتک دیارینه غریخت ایچونه اخوان و یاران بیک وائر
 لوازم فراغت دینه قیام ایدهلرینی و یا خودانی حرکت حاضر لقی با یور دهلرینی
 مشاهده ایدکجه درونجه جوشان اوسودای هب رسول ، سکون و اعتدالی
 نمانا اخلال ایدک بنی بوکبی کر به ونوعه لره سوجه ایدبور .

فَتَجَمَّلَ الْعَيْنُ نَهْرِيهِ الدُّمُوعَ لَمَّا تَرَفَّتْ فِي الرِّيحِ السَّحَابَ بِالْبُرْدِ
أَوَّالِ الْغَيْثِ لَهَوْتُ فَوْقَهُ مُحَلَّةً عَلَى مَحَايِ مُعْتَدِلِ الْكُرْدِ
وَرَبَّمَا فِي هَوَالِ الْعَيْنِ بَعْتَرَهُ طَلْحُ بَقْدِفِ حَبِيبِ الشُّدْبِ بِالْبُرْدِ
- ترجمہ -

ابنہ باقہ ک آ ! عدم غمی نورم ہو رہا ہے ؟ مذکور وضعیت فارسیہ
در عمدہ فائیدان مایعان عشوایم برادرہ بولو طرک دو کدی طو لو دانه لر
کبی کوزل مدن بو شاعف باشد ، بعضاً اولور کوزلرم اولورہ یاکر دو کرک انقطاع
امطار ایله یا نوب قاور بلون قوراور ارضی به بولو طرک صبر لرله یا غور دو کدی
کبی کوزلرم ده یوز مدن طونارده ناطون عشو اولون کینه مه قادار بر او غولغی
ایله دو کولو کیده . ابنہ اور مان بالغبین طو بر اقرہ یا غور فطرہ لر دو کدی
اورادہ دو ماندر ، بخار / ظرور ایندی کبی کوزل مدن مایع ناری عشو کینه م دو غری
بو شاعفندہ دودہ سبأ شفاک بو کینه م کینه بو کدی کبی کوزلرم
هیوہ دفعہ جنود عشو او قارای غلبان و هجانه طبرکله : بو هجانه غفله کوزل مدن
فضعان ایند یاکر کوزلرم اطرافندہ منہ ای حالہ تحسد و تحجیم ایده ک کرک نما ما
نخرا بدوب ده اطرافه کدنه کو یوک آند یغی کبی او سیدیه دموع بر رینه کدیده ایکی
منہ اجم اور دو فطرہ سی عضد اید یور .

يَا قَوْمِ إِنِّي صَدِيقُ الْحَبِيبِ دُرُودِهِمْ رَعُوا أَرْصِدُهُ فِي اللَّيْلِ نَازِحِي
وَأَمْسَحِ التُّرَابَ وَهَرَبِ رَبِّهِ خَيْرٌ وَأَتَى عَلَى مَا بَدَأَ فَدَمِنْتُ لِقْدِ
وَأَبْقَى السَّفَاةَ عَنْ ذَاكَ النَّبِيِّ إِذَا لَمْ يَنْتَفِعْ أَحَدٌ بِالْمَالِ وَالْوَلَدِ

- ترجمه سی -

ای قوم و غویبانم ! ای افریائی و نعلفانم ! قطعید راه : شوکندره
به هیومه المانکم : بردایم سق طونولدم : حب رسولک زبونیم : آیتو بنی برافک
مستوفم دیارینه قادریه رک سونن و ستم اوراده کی قوم کوموردا وزیرینه
بواریلایام ده بودر ربد دوا اولسون : یارین مسؤل اولاجقم بونجی جرم و عیبانه
اغدا به ره طویرافد ره اوطویرافد ره : افضل غلایو ره اولان سلطان انبیا ناک
زبه مطهره سینه بونیم و کونیم سوریم : یهی بر فرره ردون اولادک فاشه
نجه اوله مایه جعنی بر بوم مکتبه نم امدایم بئسولک ایچون ادنی اکرم بالواره ره
جناب راضف پروانه سنده سفاغت و غنایب بنایا بیهیم

هَمْدُ خَلْقِكَ وَعِيدُ الزَّائِرِينَ مَضَتْ نَاسِيكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ خُذْ سِدِّي
بِرَّ شَأْنِي قُلُوبِي وَإِلَى الْقَوْمِ لَكِنَّ أَنَا أَهْلُ فُسُوحٍ فِي الْمَرْهَةِ كَأَنَّكَ بَر

- ترجمه سی -

ای رسول کبریا ! ای اولو افندم ! زواره و شافکز قافله قافله سرت
سینه روان اولدقدی وقت به بوراده هلس اولوندیم : امان کرمطاف افسیم !
البعی سن آل بفا ده بر بول بول : اون بو قافله لر آفا سنده کولکم بر هجیان

يَا قَوْمِ إِلَى صَدِيقِ الْحَبِّ ذُورِجِي دَعُوا أَرْضَهُ فِي اللَّيْلِ نَاجِدِي
وَأَفْجَحِ التُّرْبَ وَهَرَبِ زُبَّ خَيْرِجِي أَتَلِي عَلَى مَا يَدَايَ قَدَمَتِ لِيغْدِي
وَأَبْقِ الشَّفَاعَةَ عَنْ ذَاكَ النَّبِيِّ إِذَا لَمْ يَنْقُضْ أَحَدًا بِأَلْسَانِي وَالْوَلَدِ

ترجمہ سی۔۔

ای قوم و غویب نام ! ای افریائی و نعلقانم ! قطعید کہ : مکتوندرہ
بہ ہجومہ المنامم بردار عشق طونولدم حب رسولک زبونم آئینہ بنی برفاک
مفتونم دیارینہ قادریہ رک سونن و سیم اورادہ کی قوم کو موری اور زینہ
یواریلیام دہ بودر ربی دوا اوسون بارین مزل اولاجیم بونی جرم عصبانہ
آغدیہ رحہ طویراقدرہ او طویراقدرہ کہ : افضل غلامیہ اولان سلطان انبیانک
زبہ مضرہ سنہ یوزیمی و کوزیمی سوریم یھی بر فرہ ترون و اولادک فاشہ
نجمہ اولہ عابہ جفی بیوم مہشہ ہم امدادیہ نیشک ایچون اونبی اکرم بالوارہ رحہ
جناب راضی پروانہ سنہ شفاعت و غایت نیاز ایوم

خُبْرَتُكَ وَعِدَاتُ الرُّبُوبِ مَضَتْ نَاسِيَتِي يَا رَسُولَ اللَّهِ خُذْ سِدِّي
بِرَّ شَأْنِي قُلِّي وَارْتَقِمْ لَكِنَّ أَنَا أَهِنٌ مُسْتَوْجِدٌ فِي الْمَرْهَدِ كَأَنِّي لَبِيدٌ

ترجمہ سی۔۔

ای رسول کبیرا ! ای اولواقدم ! زوار و سافز قافلہ قافلہ سرت
سنہ روان اولوقدرہ وقت بہ بورادہ شمس اولوندم امان کر مطا اخدم !
الہی سن آل بفا دہ بریول بول اون بو قافلہ لرا فاشہ کولم بر ہیجان

حیدر بنی قالد. لکھان بوندہ الخاویہ ایتک ایست، فقط بونجہ مانعہ فی کلمہ
بونجہ و بندک قیر مہتمم ایچون ایمان وار مید.؟ چونکہ: بہ پیشکندہ لکھون
بائندہ کی جو جوہر کی غزیر و ضعیفہ کندی بائک اخلارم، ابقہ دم قالد.

فَامِنْ لَطْفِ مَا قَابَ وَمَقَرِّ وَأَسْفَعْنَا بِأَنْبِيَاءِ اللَّهِ يَا سَدِي
أَنْتَ الَّذِي عَمَّ كُلَّ الْخَلْقِ نَائِلُهُ بَعُوثُ رَجُومٍ مِنْ قَرِيبٍ وَمِنْ بَعْدِ
- زجوسی -

ایتہ بن احوال یر معلوم بو فرکرده اولونجہ ای بیامید خدا! ای دشمنم!
لطف و عا طفتکی ابد ال ایله بزه امداد و شفاعت بو بور. چونکہ: سہ فہن
و برکتی لطف و عا طفتی بونون زان آوانہ کمال بر صاحب نفوت، برناشر عجب
ونہ سہ میدان مستعدانی یاقیندن، اوز اقد بونون ہا اقطاع مدہ نورینہ
فوتان بر مستانام، بر مشعل طور و لہد ایتسہ
لَا تَسْرِفِ الدُّنْيَا بِكَ أَنْفَعَتْ غِيَاہُ الْكَفْرِ وَاجَابَتْ زُطَا الْكُرْبِ
- زجوسی -

سنگ تشریفکله بونون دنیا فطرت شرافت اولونجہ یعنی انوار محمدیہ ک افقہ بطحای
عبودت سہم با سہ انجہ اولونجہ بونون کائناتی صا سہ اولون طمان کفر
و ضرور و بونون کو حلدی کینہ ایدن کما بہ بائس و فتنہ بردن برہ حیدر یلدی
جھلک ظلمی الحادک سبسی یرینہ علم و ایقان نور ای قائم اولدی. قلبہ ک
بائس و ضجرت غرابہ کی، امید و اطمینان معورہ /ینہ تحول ایتدی.

نور و ملک صحای نیه ضلالتہ دوشن کوئلہ نور ہدایت ، نور توحید
 نور وندی و اجول توحید رہ شا ایلان صحای غیبیدہ یوہا لایوبہ قالان
 ارباب دلہ کھراہ شہود آجیلدی . بو کھراہ حقیقتہ کمال مینت و قوت
 سید سلوک ایچون لوازم سفر ترقی تماماً نرسہ ایلدی ، منازل و مقامات
 تعین ایلدی . الی اصل دون بہت و حید تدریہ قالان روحی تدریہ دون
 یأس و فترت ایچیدہ غلطان اولان کوئلہ بکون نام معنیلہ اینسا ف
 وکاتبہ بر غلغلہ و قوسہ . چونکہ : عہد رزبری برده فترت
 حیلولیلہ ثلثینان سہارہ نیک انوار فوہندن محروم کمرہ زینہ ناکاہ شمس
 رتاد و ہدایت طوغو و ردی . مذکور برده ارفالقدی ، جہانہ یقازہ انوار
 محریہ عالم اولدی کہ : دور فاجعہ و شتہ قایاندی ، بر دور معلا
 مدینت قور و لدی .

فَاَنْصَرِفُ عِبْدِي بِالْمَوْتِ لَمَّا نَصَرْتُ مِنْ رِيَا فُحِبَ الْبَدِي وَالْاَهْدِ
 اَلَيْ بِمَا اقْرَفْتُ نَفْسِي نَوَسُوْنِي عَلٰى سَفَا حَرْفِ هَا فَمَحَذُ بِيْدِي
 فَعَلْتُ مِنْ حُلِّ عَصِيَانٍ كِبَارَةً وَلَمْ اَنْتَبِ لِنَفْسِي اَيُّ اُمِّ لَمْ تَلِدْنِي

استہ بوضوئہ سن مصدر سعادت طائفات و مطلع انوار ہدایت اولونجہ طاب
 عا طغفلدن قوی بر امیدلہ نیاز ایدو رم کہ : نازل کہ سن غزوہ غظای
 بدر رہ ، ماحمہ کبرای اعدہ قبل اثر ہیدن منظور و فظ اولد بنگ کی بقم
 اغر و مر ملک کنا ہدر لہ یو وارا لایوبہ شرف ہدایت اولان بر عینا جزہ سن

دست غنایت و تصرف اوزان بویله بر دست رضا طاهر صوفیه اهنیا هم وارد در
 چونکه : نفوسك از نقاب ایندیگی قبا بچله بقا اوله طبعوله حضرت همدك كنایه
 قادار و امسه : همان سقوطه محکوم بر وضعینه هم : زیرا همدك كنایه بویله
 ایشله دم : هنوز نوبه ده اینجه دهلم : آه بویله آنام ایله معروضه تعلاک
 اولمندن ابرطاشله آنام سن بنی صوغور مامه اولایدك .

وَنَلِي بِمَا لَيْسَتْ نَفْسِي سَوَاءً يَا فِي كُلِّ نَائِيَةٍ ذَرْعِي وَمُعْتَدِي
 زَا عَطَشْتُ غَدَائِي مِنْ حَرِّ مَعْصِيَتِي قُلْ صَبْرًا إِنَّ هَذَا لَكُنْزِي قَرْدِي
 - ترجمه -

اگر چه بید و بولده النجاه و استقامت هم ! نفوسك از نقاب ایندیگی بویله جرات
 و نوبه فارسی بنی مسدن باشه کیم ضمان امانته آله بیلیر ! بو عظم و قاطاعی
 آنجاه سن ابراز اید بیلیر سیه . بنا و عیله یارین حرات و نوبله بانیوبه خاور و یوبه
 صومر لوه شما مال و یردگی بزم مانده شویله بر ساعده لطف و شاکفه نائل
 اولمکم له : « صبرا ایسته شواپ خوشگوار ، بنم آیه حیوان کوتر مدد ، اهل بوندن
 ایچ که : اواندیشم لک بر طرف ، او طارت عطفك زائل اولسون ، کیم
 بر فرمان غنایتی شرف اصدار بویله .

عَلَيْكَ مَا نَأْتِي فِي الْغَضَنِ الْحَمَامُ وَمَا سَأَلَ النَّعَامُ صَلَوةَ الْوَاحِدِ الْقَهْدِ
وَمَا تَزِمُ أَطْبَارُ وَصَاحِبِ هَوَى عَنَارُكَ بِحَبِيبِ السَّجْعِ وَالْقَرْدِ
وَمَا تَنْزِيلُ رَفْعِ الْعَافِيَتِ وَمَا بَيْنَهُمَا هَقَرَاتُ مِنْ سَوَرِ الرَّمْدِ
صَلَّى عَلَيْكَ لَمَّا رَضِيَ الَّذِي بَعَثَكَ أَنَا عَجْزًا عَنِ الْأَهْوَاءِ بِالْعُدْرِ
وَالْأَلِ وَالصَّحْبِ وَالْإِنْبَاءِ كَلَامِهِمْ وَأَهْنَمُ الْكَلْبِ لَنَا بِالْفَرْجِ فِي الدَّمْدِ
- ترجمه سب -

آغاچه دالیدی اوز رنده کور جند نود طار، قیومه برائتم سفر ساز اولد قیوم دایما
صلوات و سلام صوفای سنک اوز یکه اولسون دعا سی بندن سزه هدیه اولسون
کذا قوم سرفوسه نوا ایلله نرم ایندیک، بلبله سودای عشقه حزن حزن فریاد
ایندیک، طائفه عارفک نوز یاشدی باران کی دو کولوبه ضحرت عشقه نابجو
فراسه جدا اولد قیوم سنی یعت بویوران زان اهل داعی کندهک آرزو رضای
و عجله و نرم یوبایده کیت و کیفیتی بیاندن عجز من موصو اولد یغی ایچون
سنک نشان بلند سالتکه دیو برکت و کیفیتیله خوفه نخیانه و هدیه نیلیمان
ایله اغزان و تلطف بویورسون و همو مال و اصحابه و اتباع کرامتی ده عین
تکیمات ایله دنا د بویورسون . با الهی بزه ده همد خانم / عافیت
محموده / لطف و احسان ایله .

(+) صلی علیک کلام فی الرحمة بنا

c) KASİDE-İ DÂLİYYE (ZİYÂİYE)'NİN HİMMET MERCAN TERCÜMESİ

Himmet Mercan'ın tercümesine <http://a-kudsi.tripod.com/> adresinden de erişilmektedir. Kasîdenin Himmet Mercan tercümesi hakkında Ahmet Gürtaş ilgili makalesinde şunları ifade eder.

“Bu nüsha orta boy dört varaklık bir nüshadır. 1a'da başlık olarak şu ibare bulunmaktadır. **“Konya ulemasından cennet-mekân faziletli Hacı Ziya Efendi Hazretlerinin Kasîde-i belîğası Türkçe tercümesi Karaman 1956.”** 4b'nin sonunda ketebe kaydında da **“Karaman 1956, Kâtip: Üzümcü Himmet Mercan”** ibaresi vardır. Başlıkta her ne kadar nüsha, kasîdenin Türkçe tercümesi olarak gösteriliyorsa da 1b'den itibaren her sayfada dörder, son sayfada da üç tane olmak üzere toplam 27 beyit olarak kasîdenin tam metni de tercümeyle birlikte bulunmaktadır. Her beytin tercümesi kendi altına yazılmıştır. Tercüme, nazmen ve mesnevi tarzında yani her beyit kendi arasında kafiye olmak üzere yapılmış, ancak ne mana ne vezin ne de kafiye bakımından başarılı bir tercüme ortaya konamamıştır. Kasîde bu nüshaya dayanılarak 1983 yılında yayımlanmıştır. Küçük boy otuz iki sayfalık bu yayının ilk on bir sayfası Tahir Büyükkörükçü imzasıyla hazırlanmış önsöze, 13-26 sayfalar kasîdenin metnine ve nazmen tercümesine ayrılmış, 27-32 sayfalarda da iki ayrı Türkçe manzumeye yer verilmiştir. İkinci sayfada hattın Hüseyin Öksüz'e ait olduğu belirtilirken yine aynı sayfaya konan **“tetmîm-i terceme: İlhan Armutçuoğlu”** kaydından, nazmen yapılmaya çalışılan tercümenin İlhan Armutçuoğlu tarafından tamamlandığı anlaşılmaktadır. Bu yayın metin olarak tamamen Himmet Mercan nüshasının aynısıdır. Tercüme olarak da temelde yine Himmet Mercan nüshasındaki Türkçe tercümeyle istinat etmekte, ancak bazı yerlerde çok az farklılıklar bulunmaktadır. İhtimal bu sebeple yalnız “terceme” yerine “tetmîm-i terceme” denilmesi tercih edilmiş olmaktadır. Ancak basılı nüshada bu konulara dair herhangi bir açıklamaya yer verilmediği gözlenmektedir. İşte metindeki bu aynılık ve tercümedeki ayniyet derecesinde benzerlik sebebiyle, bu basılı nüshaya, Himmet Mercan nüshasından farklı bir nüsha gözüyle bakılmamıştır.” 408

Biz de Himmet Mercan tercümesini, İlhan Armutçuoğlu'nun şiire yaptığı düzenleme ile vereceğiz. Fakat buna geçmeden önce Rahmetli Tahir Büyükkörükçü hocamızın Himmet Mercan tercümesine yazdığı önsözü hem şiirin içerik bakımından anlaşılmasına hem de Ziya Efendi'nin daha iyi tanınmasına katkı sağlayacağı düşüncesiyle aynen ictibas ediyoruz. Böylece Ziya Efendi'nin vefatından yaklaşık atmış yıl sonra hatıralarının halen ne denli sıcaklığını koruduğunu da görmüş olacağız.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

“ÖNSÖZ

Üstaz-ı Ekrem Ziya Efendi Hazretleri, kibarı evliyadan Memiş Efendi Hazretlerinin oğlu, meşayih-i kiramdan “Konya Hacı Fettâh Mezarlığındaki kubbenin altında medfun” Muhammed Bahauddin Hazretlerinin oğludur.

Aslı nesli, Peygamber Efendimiz Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e kadar uzanır.

Üstaz, tahsil-i ilmini Konya’da tamamlamıştır. ⁴⁰⁹ Sarf, Nahiv, Mantık, Me’âni, Beyan, Bedi’, Usul, Akaid, Fıkıh, Hadis, Tefsir ve Tasavvuf ilimlerinde yed-i tulâ (geniş ilim ve ihtisas) sahibi bir âlim-i mütebahhirdir (yetenekli âlimdir). Lisan-ı Araba (Arap diline) vukufu her türlü tavsifin üstündedir. Kasîdesi bunun açık delilidir. Ayrıca, Felekiyyât (astronomi), Riyâziye (matematik) ve emsali fen bilgilerinde de gününün seçkin simalarından biri olduğu söylenir.

İlm-i feraize dair manzum ve pek mühim bir risalesi halen matbu olarak elimizdedir.

Konya’da açılan ve Islah-ı Medaris adı verilen fen ve kültür dersleriyle de takviye edilen, gününde âlemin nazarını üzerine çekecek kadar mümtaz şahsiyetler yetiştiren medresenin kurucuları ve her türlü takdire mazhar müderrislerindendir.

Burada şunu kaydetmeğe mecburum; muhterem üstaz hakkında, benim ifade edeceğim birkaç cümle, sadece mesmuâtımdan (işittiklerimden) ibarettir. Onu, saygı değer hocam Hacı Üveys Zade Hacı Mustafa Efendi’den veya Fahri Efendi Hoca Hazretlerinden hiç olmazsa, Medine-i Münevveredeki saatçi Hacı Osman Efendi Hocadan veya Galleci-Zade Osman Efendilerden sormak, dinlemek gerekirdi. Ne yazık ki, kendisinden ahz-i feyz etmiş ve yıllarca rahle-i tedrisinde, bizzat hizmetinde bulunmuş bu bahtiyarân zümresi, topyekûn ahirete irtihal etmişlerdir.

Ziya Efendi Hazretleri, sadece zahiri ilimlerdeki şöhretiyle kalmamış, tezkiye-i nefis, tasfiye-i kalb, tashih-i ahlak, evrad ve ezkar yönüyle de mürşid-i ekmel olan Peder-i Âlile-rine, ciddi hizmet vererek kesb-i kemal eylemiş. Ma’na âb-ı hayatından kana kana içerek, pırlanta gönlünden ledünniyât âlemine pencere açanlardan olmuştur. Onun en mühim vasfı da bu olmalıdır. Zevke ermeyen, dosta varmayan kişi ve bilgisinden ne hâsıl olur ki?

Üstaz, şeriat gayretinde ve sünnet-i nebeviye ittiba ve temessükünde (bağlılığında), akran ve emsaline çok faik (üstün) bir şahsiyete sahiptir.

409 Eğitim amacıyla İstanbul’a gittiği de bilinmektedir.

Yaratılışında, çok nurlu ve beşûş (güler yüzlü) bir vecheye, insanlara pek hoş gelen sevimli bir hilyeye, ayrıca latifeli, nükteli, gönül açıcı ve hatır yapıcı sohbet nimetine ve tatlı bir tarz-ı beyana da mazhar olduğu cihetle, herkes tarafından sevilmiş, ruhlara sinmiş ve kalplere saltanat kurmuştur.

Muhterem üstazın, dikkat çeken ve kayda değen mümtaz vasıflarından biri ve birincisi de Allah Resulü'nün aşk ve muhabbetiyle dopdolu olmasıdır. Bir ömür boyu, bu ilahi dertle dolup taşmış, bu kudsi sevginin ateşiyle yanıp yakılmıştır. Her hal u kârda, her zaman ve mekânda, Cenab-ı Fahr-i Risaletin vuslat iştiağıyla inlemiş, onun sevdasını dile getirmiş-tir. "Âşika ta'n eyleme, mübtelâdır neylesün" demişler ama herkes işaretten anlamaz ki... Onun bu perişan hali ve gölgesine bile aksedecek kadar cünuna (deliliğe) götüren vecdine (aşkına) bakıp kınayanlardan, kasidesinde şikâyetler edecektir. Sık sık sevgilisine bile;

"Tuttuğun aynaya bir bak, yandığım ta'n eyleme (ayıplama)..." diyordu.

Aziz hocamızın bilhassa, derd ü iştiağının had safhaya geldiği demler (anlar), hüccâc-ı kirâmın, semt-i Haremeyn'e uğurlandığı günler olurdu. O günün âdet ve ananesine göre bilcümle ulema ve meşâyih, erbâb-ı fazîlet, sayısız halk, belli bir yerde toplanırlar, Allah Rasulü'nün mübarek ziyaretçilerini ilahiler, kasîdeler, salât u selamlar ve Kur'an okuyarak teşyi' (yolcu) ederlerdi. Bu lâhûtî (ruhani) toplantıdan, kafiye uğurlayıp medreseye dönen üstazın hali artık perişandır. Derdi tahammül edilmez safhadadır. Aşkın ateşi sinisini çâk etmiştir (yaralamıştır). Anlatılamayan ve anlaşılamayan bu Rabbânî coşkunun tercümâ-nı, âhu vâhlar ve sel gibi gözyaşlarıdır.

Bu ruh haletinin içerisinde Hazret, zaman olur, hüccesinin Taybe'ye (Medine-i Münev-vere) karşı olan penceresini açar, canların cananına şöyle seslenir:

"Öyle zâif kıl tenimi firkatinde kim,

Vaslına mümkün ola yetürmek Sabâ beni!"

Gün olur, kendi acz ve imkânsızlıklarını bir tarafa iterek, kalbinde köpüren tahassürü (hasreti) teskin (yatıştırmak) için, maşukunun Allah katındaki mansıb ve câhından (makamından) istimdâd (yardım istemek) ile yanmış yarılmış dudaklarından ltri'nin şu beyti dökülürdü:

"Sensin ol Şeh ki Süleyman'lar kapında mûr'dur,
On sekiz bin âleme hükmetmeğe me'mursun!"

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Bazen düşünür, tezekkür eder, sevdalar, sevgiler, canan için büyük fedakârlıklar ister!
Sonra ruhuyla Medine'ye uçarak aşk ikliminin sokaklarında feryadını yükseltir;

“Pâre pâre dil-i mecrûh-i perişânımdan,
Ser-i kûyünde gezen her it'e bir pâre fedâ!”

Onun bu alev dolu nefesi karşısında, izhâr-ı teaccüble bakıp, hatırını sormak isteyenlere:

“Düşünün ben ne büyük rûtbeye tutkuluyum,
Çünkü O'nun kulunun kölesinin kuluyum!” diyerek beyân-ı hâl eylerdi.

Evet, ilahi kudretin cilveleri ve Samedânî sanatın saltanatıyla kaynayan âlem, böylece akıp giderken ve bir hac mevsimi ve yine Allah Rasûlü'nün zâireleri (ziyaretçileri) Hicaz'a uğurlanır. Ziya Efendi Hazretlerinin derin derdi tekrar depreşir. Toplantıdan avdetinde hücrelerine kapanarak ağlar, ağlar...

Muhterem kardeşlerim, şu çok mütevazı kitapçıkta okuyacağınız aşk ve mana dolu mübarek kasîde, o ateşli günün eseri, üstadın satırlara dökülen hal tercemesidir.

O günlük, maddi imkânların tikanıklığı ve ağıyardan kat-i ümit ederek (ümit keserek), büyük kapıya yönelmenin tam zamanı olduğuna yakın hâsıl eden Muhterem Hoca Efendi Hazretleri meşhur Kasîde-i Garrâsına şûrû ile (başlayarak) diyor ve ilave ediyor:

“Ey saba rüzgârı, en yüce edeple Fahr-i Kâinatın âli huzuruna var; kemâl-i hürmetle önünde dur. Bu nâçiz âşıkından O'na, yeryüzünün nebatları adedince, daha çok, daha ziyade, daha fazla selamlar ve ihtiramlar ilet!”

Sultanu'ş-şu'âra İmam-ı Büsirî'nin, meşhur Kasîde-i Bürde'sinin ölçü ve ahenginde kaleme alınan ve ebrîşîm-i aşka niyaz incileri halinde dizilen mezkûr kasîde, selefinin meşreb ve usulüyle:

Firkatle yanan kalpten, vuslat arzusuyla tutuşan gönülden, mahrumiyet sancılılarıyla şerha şerha olan ciğerden, alev gibi dökülen âhlar, canan yolunu ıslatan gözyaşlarından söz ediyor ve:

“Ey kavmim, ben şu günlerde, çok elem verici bir aşk hastalığına dûçâr oldum (düş-tüm); hubb-i Rasûlün zebunuyum. Artık beni bırakın da yüce maşukumun diyarına kendimi atıp oradaki kum tepeleri üzerinde cesedimi yuvarlayarak derdime deva arayayım” diyor.

Yine kasîdenin akışına kapılarak, muvâcehe-i Peygamberîye kadar uzanıp baş eğip el bağıyor ve dehâlet ediyor:

“Ya Rasûlallah, sen, feyz ve bereketi, lütuf ve âtıfeti bütün zerrât-i cihana şamil; bir sahib-i nimet ve bir nâşir-i rahmetsin. Ve yine sen, uşşâk ve muhibbânın, uzaktan, yakın-

dan şefaatinı dileyerek koşuşup geldikleri mürşid-i enâm ve Peygamber-i ahir zamansın.”

“Dünya seninle teşerrûf edince zulûmât-i küfrün (küfür karanlıklarının) burçları yıkıldı ve karanlık gönüllerin âfâkı, hidayet güneşinin nurlarıyla baştanbaşa ışımlandı.”

Öyle olunca, bu abd-i âcizin, bu samimi âşıkın derdine çaresâz (çare bulan) ol!

Ve bu tavr-ı teslimiyetin içinde, Risalet-Penâh Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e nice diller ve şekillerle salât u selamlar ederek, asıl söylemek istediğini, kasîdenin şah beyti olarak şöyle tüllendiriyor:

“Ey sebep-i hilkat-i âlem ve seyyid-i veled-i Âdem olan ‘Nebiyi-yi Zîşânım’, yarın kıyamet gününde, günahımın hararetiyle yanıp kavrulduğum zaman, bana lütfedip: ‘Ziya işte kevserim, gel ondan kana kana iç ve kana kana iç’ de. ‘Derûnunu yakan âteş-i aşkın ruhu-nu rahatsız eden bir sürü telaşın zâil olsun’ de!”

Üstaz-ı Muhterem Ziya Efendi Hazretleri, bu çok müessir yakarış ve gönülden kopan yalvarışın mükâfatını dinmeyen niyazlarının Allah’ça kabule şayan oluşunun çok hayırlı neticesini görmüştür. Çocukluğundan beri can attığı mukaddes beldelelere kavuşmuştur. Âlemde kim var ki o ulu dergâha yüz tutsun da karşılıksız kalsın!

Yüce Rabbisi onu, Mekke-i Mükەرreme’ye çekti. Ömrünün vuslat dolu günlerini, hayatının en feyizli ve neşeli demlerini Ka’be-i Muazzama’nın gölgesinde geçirdi. O bu vecd içinde Mevlâyı Mûteâline ibadetlerle meşgul iken emr-i Hak (ölüm) gelip kaçınılmaz akıbeta ulaşarak, gayelerin aksâsı (en yücesi) ve maksatların muntehası (sonu) olan yüce Hâlikına sefer eylemiştir.

Kabr-i âlileri, Mekke-i Mükەرreme’de, Cennetü’l-Mu’allada, Hazret-i Hatice validemizin ayakucunda ve Ehl-i Beyt-i Peygamberî için ayrılan mübarek yerdedir. Mevlâyı Mûteâl, ruh-u pür fütûhunu hususi tecellilerine mazhar buyursun. Ne mutlu O’na ve onun yoluna gönül verenlere!

12 Haziran 1983

1 Ramazan 1403

Tahir BÜYÜKKÖRÜKÇÜ 410

KASİDE-İ ZİYAIYYE TERCÜMESİ

Uğrarsan Medine'ye Allah için ey saba!
Sun Habîb-i Hudâ'ya benden de bin merhaba.

Divan durup önünde sunarken selamımı,
Arzın nebatlarınca arz et ihtiramımı.

Eyvah sürerse böyle hirmanım hem hasretim!
Gönlüm yanar bu gamla, büyür derd u mihnetim.

Şevkin sürükledikçe kalbim muttasıl yanar,
Estikçe Taybe'den bana bir şemme rûzigâr.

Varmağa huzuruna şevk ile feryat etsem,
Cehlinde kınayanlar, derler bunamış adam!

Gönlümü bilmediler hayli muzdarip yine.
Azm u sefer edince ehibba Medine'ye.

Gözlerim iki pınar, yaşlar aynı leâlf,
Fasl-ı bahar içinde sanki dolu misali.

Yahut çorak toprağa sağanak yüklü yağış,
Gözlerden çehrem üzre sel gibi coşkun akış.

Gözyaşları andırır bazen reng-i laleyi,
Şiddetlenip tortusun hamrın attığı gibi.

Kavmim! Cünun-i aşk ile ben hastayım meğer,
Kumlarda yuvarlanayım bir terk edin yeter!

Yüzüm sunup toprağına hayru'l-halâikîn,
Yok azığım yarına, ağlayım için için!

Kervan kalktı ben yine mahpusum, muzdaribim,
Elimden tut ya Rasulallahî ya senedi!

Kavmin peşinde hıçkırırım bir boğuk gibi,
Hıngıldarım beşikte debrenur çocuk gibi.

İhsan u lütfünü hem, kerem bahş edip bize,
Yâ Nebî, Yâ Senedî! Şefaât hepimize!

Sensin atası halkı, baştanbaşa kuşatan,
Ümitle koşuşurlar, yakından hem uzaktan.

Dünya şeref bulunca vücuduna ey emin!
Kovdu küfr ü zulmeti o hidayet güneşin.

Nusrat eyle kuluna gark-i kebâir yine,
Nusrat etti Rabbimiz sana Bedr u Uhud'de.

Vesvese verip nefsim, haddi aştı günahım.
Kenar-i nardayım ah! Tut kollarımı şahım!

Hep ma'siyet işledim tevbe de edemedim,
Bir de nolaydı anam doğurmayaydı dedim.

Nefsim tuğyan ettikçe kime şekvâ edeyim,
Hiç senden özge varmış melce'im, mutemedim!

Mahşerde susarsam ateş-i ma'siyetimden,
Kevserim işte Ziya! İç ve kan serinle de!

Behâim koşuştukça, öttükçe güvercinler,
Üzerine salâtım bezl eylesin Girdigâr.

Ötüş­tükçe hep kuşlar, şevk ile ale'd-devam,
Hazin bûlbûl sec' ile feryad ettikçe mudâm.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Gözyaşı âşıkların, sanki selsebil misal,
Aktıkça pür-hararet, çöktükçe ayn-i zülâl.

Salatu selam Ona, rızana erdir bizi,
Sayılara sığmayan lütfün ile ilahi!

Ehl-i Beyt u Tabiîn, hem dahi Ashabına,
Rahmeyle akıbette, bizi şâd et Rabbenâ!

İlhan ARMUTÇUOĞLU

Kasîde-i dâliyyenin Himmet Mercan tercümesi ve metnini arzu edenlere mukayese etme imkânı tanımak amacıyla sunalım.

HİMMET MERCAN TERCÜMESİ

Uğrar isen Medine'ye Allah için ey saba!
Sun Allah Habibi'ne benden de merhaba.

Divan durup önünde sunarken salâtını,
Aşsın selamların iki cihanın nebatını.

Eyvah sürerse böylece hırman ve hasretim,
Kalbim yanar bu gamle büyür derd u mihnetim.

Şevkin körükledikçe içim muttasıl yanar,
Esdikçe Taybe'den bir şemme rûzigâr.

Varmak için huzuruna şevkinle başlasam,
Feryattadır bana kınayanlar 'bunama adam'.

Gönlüm bileydiler ne kadar ne kadar muzdarip yine,
Azmi sefer edince ehîbbâ Medine'ne.

Fasl-ı behâr içinde yağan sanki bir dolu,
Halindedir başım ve gözüm dolu.

Yahut çorak araziye sağanaklı bir yağış,
Şeklinde çehrem üzre olan daimi akış.

Bazen göz ucunda bu yaş lale renk olur,
Bir bâde hababına coştukça renk olur.

Kavmim cunûn-ü aşk ile ben hastayım meğer,
Komalarda bir yuvarlanayım terk idin yeter.

Yüz göz sürüp tûrabına hayru-l halayıkın,
Geçmiş günaha ağlayayım ah için için.

Ol dem ki nef'î yok oğul evlat kimsenin,
Ben isterem şefaati fahr-i âlemin.

Kervan kalktı ben ise mahpus ve muzdarip,
Senden yana efendim tut elimden ya Habib!

Kavim arkasında hıçkırırım bir boşuk gibi,
Hingıldarım beşikte olan bir çocuk gibi.

İhsan u lûtf u mükremetin bahş edip bize,
Dur eyleme şefaati uzmadan ey beni!

Sensin 'atası halkı tamamıyla kaplayan,
Ardında koşar hem ırak hem yakın olan.

Dünya şeref bulunca vücudunla ey emin!
Söndürdü küfr u zulmeti şems u hidayetin.

Tut yardım et kebâire batmış kulun pek
Bedir Uhut'ta nasırın Allah aşkına.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Bir seyyiât nefsim tut kollarım benim,
Bir hufrenin kenarına varmış bir ademim.

Her bir günahı işleyerek tövbe etmedim,
Annem doğurmayaydı keşke kemalâta yetmedim.

Ben nefis esirim meded et ah ne söyleyeyim!
Hiç senden özge var mı mu'temedim câh-ı melce'im?

Korkmam içim hararet isyanla yansa da,
'Kevserimden iç' o gün diyeceksin gel ey Ziya!

Koştukça her nuama ve öttükçe kumrular,
Sunsun sana selamını Mevlâ-yı kirdikâr.

Öttükçe aşk u şevkle ve gün be gün,
Ahenkle iştirakiyle devamınca bülbülün.

Gözyaşı ehl-i aşkın misal-i selsebil,
Aktıkça bir hararet imanla muttasıl.

Bahşet rızana bağlı hudutsuz salâtını,
Ya Rab! Rakamla yok gücümüz saymaya onu.

Hem ehlibeyt ve sahabe ve tabi' olanlara,
Rahmeyle akıbet bizi şâd eyle Rabbenâ!

لَمَّا تَسَرَّعْتَ الدُّنْيَا بِكَ انْقَشَعَتْ
عَيْنَاهُ الْكَفَرُ وَالْجَاهِلُ دُكَا الرَّشِدُ
دنيا شرف بولنجور وجود كدای ابد
سوزنده دگر و طغی شمس رهند بنده
فَانْصُرْ لِعِبَادِكَ بِالْمَوْعِدَاتِ كَمَا
لَعْنَتِ مِزْرَتَنَا فِي الْبَدْرِ وَالْأَحَدِ
طوبی با مردم این کائنات بهر قولی که
بدر اهد ده تا صراطی که عقد
إِنِّي بِمَا قَرَرْتُ نَفْسِي نُوَسِّوْهُنَّ
عَلَى شَفَا جُرْفِي هَارٍ فَخُذْ عَصْدِي
بر سیات نفسم طوبی قولم بر نفسم
بر شفره کساید و ارسیده بر آدم
فَعَلْتُ مِنْ كُلِّ عِضْيَانِ كِتَابِيَّةً
وَلَمْ أَتَّبِ لَيْتَنِي أَيْ أَمْرٌ لَمْ يَلِدْ
هر یک نامی این کتب تو به انجم
آدم و عور ما باید و کائنات که لا به انجم
مَنْ لِي بِمَا اكْتَسَبْتَ نَفْسِي سِوَاكَ يَا
فِي كُلِّ نَابِئَةٍ دُخْرِي وَمُعْتَدِي
به نفس اسیرم مدد این آه سویتیم
همچو سندن اوزد و ارمی معزیم جادو می
إِذَا عَطِشْتُ عَدَا مِنْ حَرِّ مَعْصِيَتِي
قُلِّيَا ضَبِيَا إِنَّ هَذَا كَوْنٌ قَرِيدٌ
خورشام ایچم حرارت عیان تو باشد
گویم تو اینج اوزد و ارمی معزیم جادو می
عَلَيْكَ مَا نَاحَ فِي الْغَضَنِ الْخَيْرُ وَمَا
سَاحَ الثَّعَالُ صَلَاةُ الْوَالِدِ الضَّرْدِ
خوش تو هر نعمت و اوست که فرج
موسوس کجا مدد می موی که دگر
وَمَا تَرْتَمُوْهُ أَهْلِيَّ وَصَاحَ جَوِي
عَنَادِلِي بِمَحَبَّتِي السَّجْعِ وَالْقَرْدِ
اوست که عشق و شوق تو گوید گوید
آه که استرگید و دوا نمیدارم

وَمَا تَهْتَلِكُ دُمُوعُ الْعَائِشِيَّاتِ وَمَا
لَيْتَنِي مَضَاجِعُهُمْ مِنْ سَوْنَةِ الرَّمْدِ
کون باشی اهل منقلب سال سبیل
افزود بر حرارت امان منقلب
صَلَّى عَلَيْكَ كِتَابِيَّةً الَّتِي لَيْتَنِي
أَنَا نَحْيُزْنَا عَنْ الْأَخْضَاءِ بِالْعَدْوِ
بجسدیت و ما که باغی مدد و سر صدق
بارب قصد بود کومر صابنه ای
وَالْأَلِ وَالْعَصْبِ وَالشَّابِعِينَ لَمْ
وَأَخْتِمْ بِأَمْرِي لَنَا بِأَخْتِمْ فِي الْأَمْرِ
هم اهد بیت محمد و تابع اولد و هم اهد عاقبت بری و اهد بری
قَسْرَتُ مَا
١٢٢٢

d) KASİDE-İ DÂLİYYE (ZİYÂİYE)'NİN AHMET GÜRTAŞ TERCÜMESİ

Kasîde üzerinde yapılan en ayrıntılı çalışma, Ahmet GÜRTAŞ hocanın Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinde 1999 yılı 9. sayısının 81-149 sayfa aralığında yayınlanan “**Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi ve Kasîde-i Dâliyyesi**” başlıklı ilmi makalesidir. Makalenin giriş kısmında “Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi’nin Doğumu ve Ailesi”; birinci bölümde “Ahmed Ziya Efendi’nin Hayatı ve Kişiliği” ele alınmakta olup bu bölümün alt başlıklarını, Ziya Efendi’nin hayatı ve ilmi kişiliği ile Islah-ı Medâris-i İslamiye, Ziya Efendi’nin altı öğrencisi ve eserleri oluşturmaktadır. Makalenin ikinci bölümünde “Kasîde-i Dâliyye” ayrıntılı olarak incelenmektedir. Bu bölümün alt başlıklarını; “Kasîde”, “Kasîde-i Dâliyye’nin Tespitinde Yararlanılan Nüsha ve Kaynaklar”, “Nüsha ve Kaynakların Değerlendirilmesi”, “Kasîde-i Dâliyye’nin Metni”, “Kasîdenin Münasebeti”, “Kasîdenin Vezni”, “Kasîdenin Tercüme ve Açıklaması”, “Kasîde-i Dâliyye ve Şiir Zaruretleri”, “Kasîde-i Dâliyye’ye Belağat Açısından Kısa Bir Bakış” oluşturmaktadır. Üçüncü ve son bölümde de “Değerlendirme ve Sonuç” yer almaktadır. Makalede yararlanılan kaynaklar da “Bibliyografya”da verilmektedir.

Makalede, “Kasîdenin Münasebeti” başlığı altında kasîdenin yazılma ortamı, yazılma gayesi ve içeriği hakkında şu bilgiler verilmektedir:

“Ziya Efendi, bu kasîde-i dâliyyesinde Hz. Peygamber (s.a.s) Efendimize salât ve selamını sunmak üzere, ona ve onun şehrine ulaşma imkanına sahip olanlardan yardım diliyor; ona kavuşamama sıkıntılarından şikâyet ediyor ona karşı beslediği derin sevgi ve saygıyı dile getiriyor. Ziya Efendi, kasîdesinde günahları sebebiyle çaresizliğini anlatarak Hz. Peygamber (s.a.s)’in şefaatine iltica ediyor; dünya ve ahrette tek ümit, dayanak ve sığınağının Hz. Peygamber (s.a.s) olduğunu ısrarla dile getiriyor. Sonra yine Hz. Peygamber (s.a.s)’e, âl ve ashabına sonsuz salât ü selamlar okuyarak kasîdesini sona erdiriyor.”⁴¹¹

“Ziya Efendi’nin bu kasîdeyi ne zaman kaleme aldığını kaynaklardan veya şifahi rivayetlerden tespit etmek mümkün olmadı. Ancak kasîdenin ne sebeple kaleme alındığını, kasîdenin içinde bulunan ipuçlarıyla tespit etme imkânı bulunmaktadır. Kasîdenin kaleme alınış sebebini ortaya koyan bu beyitler, özellikle 3, 6, 13 ve 14. beyitlerdir. Bu beyitlerden anlaşıldığına göre, hacca gideceklerin uğurlandığı merasim Ziya Efendi’nin Hz. Peygamber (s.a.s)’e karşı beslediği aşk derecesindeki sevgiyi ve ona kavuşma özlemini had safhaya çıkarıyor, hacı adaylarını götürecek kafilenin yola çıkıp kendisinin arkada kalma-

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

sından doğan acılarını bu kasîdedeki yakarışlarıyla dindirmeye çalışıyor. Hz. Peygamber (s.a.s)’e kavuşamamanın çaresizliğine çareyi yine onun şefaatine iltica etmekte bulmaya çalışıyor.”⁴¹²

Gürtaş hocanın makalesinin özellikle ikinci bölümü, kasîdeyi ilmi açıdan incelediği için bizlere Arap dili ve edebiyatı bakımından ayrıntılı ve çok değerli değerlendirmeler sunmaktadır. Kasîdenin her beytini birer birer tercüme ederken önce metnin manasının bilinmesinde yardımcı olacak kelimeler ve cümleyi meydana getiren kısımlar arasındaki irtibat üzerinde durmakta, sonra beyti “hal” başlığı altında nazım halinden nesre çevirmekte, daha sonra da beyti topluca Türkçeye aktarıp ifade ettiği anlamı açıklamaya çalışmaktadır. Her beyit “Bazı Müfredat”, “Hal”, “Tercüme” ve “Açıklama” alt başlıklarıyla ele alınmaktadır. “Bazı Müfredat” kısmında beyitte geçen kelimelerin dil açısından tahlili yapılmakta, kapsadığı anlam üzerinde durulmaktadır.

Biz burada makalede yer alan kasîdenin tercüme ve açıklamasına beyitler halinde yer vermek suretiyle kasîdenin mana bakımından ifade ettiği zenginliği sunmaya çalışacağız. Her beytin önce tercümesini hemen alt kısmına da açıklamasını vereceğiz. Fakat sadece sarf ve nahiv yönüyle açıklaması yapılan dokuzuncu beyit gibi beyitler hakkında izahta bulunmayacağız.

Kasidenin Ahmet Gürtaş tarafından yapılan açıklamalı tercümesini sunalım.

1. Ey Saba, Allah aşkına, yegâne yüce varlık Allah’ın Sevgilisi Peygamber Efendimizin şehrine varırsan, ona benim selamımı söyle.

Beyitte nekre olarak yer alan şehir, Hz. Peygamber (s.a.s)’e izafe edilerek açıklandığı için mutlak şehir olmaktan çıkıp Medine-i Münevvere’ye delalet eder hale gelmiştir. Selama muhatap olan da Hz. Peygamber (s.a.s) olmaktadır. Burada Medine şehri zikredilip orada yerleşen Hz. Peygamber (s.a.s) murat edildiğinden mecâz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır.

2. Şefa’ât-ı uzmâsı bütün mahlûkata şamil olan Hazret-i Resûlullah’ın huzurunda kemâl-ı edeple ayakta durarak, ona, yeryüzünün bitirdiği nebatat miktarınca selâm ver; hatta bu selamı artırabildiğin kadar artır.

Huzurunda ayakta durulup selam verilecek olan Hz. Peygamber (s.a.s)’in kabri sadetleridir. Kabrin karşısında ayakta durmaktan maksat, kabrin sahibine hürmetini ve muhabbetini göstermektir. Burada, şefaet edici sıfatıyla Hz. Peygamber (s.a.s) zikredilmiş,

fakat bununla medfun bulundukları Ravza-i Mutahhara kast edilmiştir. Bu şekilde mahalde olan zikredilip mahal murat edildiğinden yine mecaz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır.

3. Vah başıma gelen! Eğer bendeki Hz. Peygamber (s.a.s)'i ziyaret etmekten mahrumiyet devam ederse, gönlüm uğradığı bu şiddetli üzüntüden dolayı yanıp kavrulacaktır.

Ziya Efendi, hacı adaylarının uğurlanmasından sonra kendisi arkada kalınca, mukaddes topraklara ziyarete gitmekten mahrum kalışının her sene aynen sürmesi halinde kalbinin bu hasrete dayanamayacağını ifade ediyor.

4. Kalbim, müthiş alevler içindedir; özlemim ise o alevleri, Medine'den bulduğum tarafa doğru en hafif bir rüzgâr estiğinde bile, körükleyip şiddetini artırmaktadır.

Ziya Efendi, kalbindeki Hz. Peygamber (s.a.s)'e yönelik özlemini ve bu özlem sebebiyle kalbinin alevler içinde yandığını kast etmektedir. Alev ve ateş anlamında iki manaya gelen bir isim, bu manalardan birinde kullanıldıktan sonra, ona giden zamiri diğer manada kullanılmak suretiyle istihdam sanatı icra edilmiştir.

5. Ya Resûlallah! Ey gönlümün biricik muradı! Makamına duyduğum özlemden dolayı feryat etsem, cahillikleri sebebiyle beni azarlayanlar, bu feryadımın bunaklıktan ileri geldiği zehabına kapılırlar veya sen, bunaklığın sebebiyle feryat ediyorsun derler.

Ziya Efendi, kendisini bu hali sebebiyle azarlayanların işin aslını bilmeden ancak cahillikleri sebebiyle azarladıklarını belirtmektedir. Beyitte ifade edilen Hz. Peygamber (s.a.s)'in makamına duyulan özlem aslında bizzat Hz. Peygamber (s.a.s)'e duyulan özlemdir. Burada yine zikrul mahal ve iradetül hal yoluyla yani Medine şehri zikredilip orada yerleşen Hz. Peygamber (s.a.s) murat edildiğinden mecâz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır.

6. Dostlar, bir an evvel sana kavuşmak arzusuyla, her yola çıkışlarında, hatta her hazırlık yapışlarında, benim içim içime sığmadığını hiç fark etmediler.

Beyitteki kalbe korku düşmek ifadesiyle, korkunun bulunduğu yer olan kalp kast edilmiştir. İnleyen korku değil, korku sebebiyle kalptir. Binaen aleyh burada, korku olan sebep zikredilerek, müsebbeb olan kalp kast edilmekte ve bu suretle mecâz-ı mürsel sanatı icra edilmiştir.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Aslında inleyen kalp de değildir, kişinin kendisidir. Kalp, kişinin cüzüdür. Bu da cüziyet alakası yani kalbin kişinin bir parçası olması ve kalp ile kişinin bizzat kendisi kast edilmesi hasebiyle “zikrul cüz iradetül kü” yoluyla ayrı bir mecâz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır.

7. Bunun üzerine, gözüm, tıpkı ilkbaharda bulutların şırıl şırıl yağmur (dolu) yağdırdığı gibi, yaş dökmeye başlar.

Beyitte geçen gözyaşlarının “suyun yavaş yavaş ve azar azar dökülme” betimlemesinin Türkçedeki karşılığı “şırıl şırıl”dır. “Şarıl şarıl” olursa veya özellikle yağmur hakkında “şakır şakır” olursa bu da bol ve hızlı bir akış ve yağışı anlatır. “Şırıl şırıl” yerine “sicim gibi” de kullanılabilir. Ancak “sicim gibi” deyimi, yağmurun inceliğine hız da katmaktadır.

Beyitte geçen “dolu” kelimesi “yağmur” olarak tercüme edildi. Çünkü kullanılan fiilin manasına yağmur uygun düşmektedir. Bu durumda “itibar-ı mâ-kân” yani geçmişteki halin dikkate alınması alakasıyla mecâz-i mürsel sanatı kullanılmıştır. Zira dolu, donarak dolu haline gelmeden önce yağmur idi.

8. Bunun üzerine gözüm, tıpkı ilkbaharda bulutların hafif veya sürekli yağın yağmurları kurak toprak üzerine şırıl şırıl döktüğü gibi, göğsüme kadar her yanıma sırlıklam ıslatacak derecede yüzüme yaş dökmeye başlar.

Gürtaş hoca yedinci ve sekizinci beyitlerin kuruluş ve mana itibariyle birbiriyle ilişkili olunca tercümelerini de birleştirerek yukarıdaki gibi yapmıştır.

9. Bazen bu yaşlar, şiddetle mayalanan şarabın köpüğünü attığı gibi, gözümün etrafında çokça birikip gözümü bulandırır.

10. Ey kavmim, ben aşktan dolayı deli, divaneyim ve acılar içindeyim. Bırakın beni de şu cesedimi sevgilimin yolunda kumlara batıra çıkara derdime çare arayayım.

Ziya Efendi bu beytinde bütün sızlanmalarının aşktan kaynaklandığını, sevgiliye kavuşma ümidiyle, yapacağı yolculukta karşılaşılabilecek sıkıntıların, kendisi için şikâyet sebebi değil, aksine yolun sonundaki vuslat beklentisinden dolayı bir nimet olacağını dile getiriyor. Başkalarının aşılmaz, geçilmez görerek göze alamayacağı çöl yolculuğunun kendisi için şifa kaynağı olacağını belirtiyor.

11. Kendi ellerimin ahiret için önden gönderdiklerine ağlayarak, yüzüme o toprağı, yaratılanların en hayırlısının toprağını süreyim.

Ahret günü kesin olarak gerçekleşeceği ve bugünden sonra yarının geleceğinden nasıl şüphe edilmiyorsa ahretin vukuundan da şüphe edilemeyeceği için kinaye yoluyla “yarın” ahret manasına da kullanılmıştır.

12. Hiç kimsenin mal ve evlattan fayda görmeyeceği zaman, ben işte o Peygamberin şefaatinı diliyorum.

13. Beytullah’ın ve senin ziyaretçilerinden oluşan kabileler geçip gittikleri halde, sana varmak bana yine kısmet olmadı. Ey Sultanım, yâ Resûlallah, artık elimden tut.

14. O topluluğun (hac yolcularının) arkasından kalbim heyecandan duracak gibi olur da ben de kendi kendime, beşikteki çocuk gibi, inler dururum.

15. Ey Allah’ın Nebisi, ey biricik destek ve dayanağım, öyleyse bize lütufla, güzellikle ve cömertlikle ihsanda bulun ve şefaet eyle.

16. Sen, ihsanı bütün kâinatı tutmuş yegâne zatsın. O ihsana kavuşma ümidinde olanlar, uzaktan ve yakından sana koşmaktadırlar.

17. Dünya seninle müşerref olunca, yeryüzünden küfür karanlığı dağılıp doğru yol aydınlık bir şekilde ortaya çıktı.

Beyitteki “aydınlık” olarak tercüme edilen kelimededen maksat, güneşin veya alevin aydınlığıdır. Güneş veya alev aydınlığının sebebi olmakla “zikru’s-sebeb ve irâdetü’l-müsebeb” yolu ve sebebiyet alakasıyla mecâz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır.

18. Rabbimiz Teâlâ tarafından Bedir ve Uhud gazvelerinde yardım gördüğün gibi, sen de isyanlarla helak noktasına gelmiş olan şu kula yardımcı ol.

Beyitte geçen “kul” kelimesinden maksat, Ziya Efendi’nin kendisidir. Beyitte, Mekkeli müşriklerle Müslümanlar arasında gerçekleşen Bedir ve Uhud savaşlarına atıf yapılmaktadır. Mekkeli müşriklerle Hz. Peygamber (s.a.s) ve ashâbı arasında ilk gazve Bedir’de sonra da Uhud’da vuku bulmuştu. Âli İmran suresinin 123 ile 128. ayetlerinde Bedir savaşında, yine aynı surenin birçok ayetinde, bu meyanda 152 ile 154. ayetlerinde Cenabı Hakkın bu savaşlarda Müslümanlara yardımı anlatılmaktadır. Beyitte değinilen yardım, bu ayetlerde zikredilen yardımlardır.

19. Ben, nefsimin bana vesvese vererek işledikleri günahlar sebebiyle, göçmek

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

üzere olan bir uçurumun kenarındayım. O halde, ya Resûlallah, kolumdan tut (da uçuruma yuvarlanmayayım).

Beyitte geçen “pazu” kolun bir cüzüdü. Tutulması istenen yer sadece pazu değil, koldur. Binaen aleyh “zıkr-i cüz ve irade-i kül” tariki ve cüziyyet alakasıyla, pazu kelimesinde mecâz-ı mürsel sanatı kullanılmıştır.

20. Her isyanın, hem de büyük olanlarını işledim ve tövbe de edemedim. Anneçğim, keşke beni doğurmasaydın!

21. Ey her musibet karşısında yegâne başvuru yerim ve güvencem olan Resûlallah! Nefsimin işlediklerine karşılık, benim senden başka kimim var ki?

Beyitte soru ismi vardır. İstifham-ı inkârî yani soruyu olumsuz şekilde sormak ya da bir şeyin yokluğunu pekiştirmek için soru sormak üslubu kullanılmıştır. “Kimim var ki?” sorusunun cevabı olumsuzluğu pekiştirmeye yönelik olup “kimsem yok” demektir.

22. Yâ Resûlallah, yarın ahiret gününde isyanımın harareti sebebiyle dilim damağım kurduğunda bana de ki; “Ziya, işte Kevser havuzum! Haydi, gel (de kana kana iç).”

23. Güvercin dalda öttükçe, deve kuşu da (yeryüzünde) dolaştıkça (dünya durdukça), Vahid ve Samed olan Allah’ın salât-ü selâmı senin üzerine olsun, Yâ Resûlallah!

Beyitte güvercinin nağme ile ötmesi manasındaki ağıt yakmak fiilinin kullanılmasının nedeni şu efsanevî olaya dayanmaktadır. Adı “Hedîl” olan bir güvercin yavrusu, Nuh (a.s) zamanında susuzluktan veya yırtıcı kuşa av olmaktan dolayı helak oldu. O zamandan beri nağme ile öten her güvercinin Hedîl’e ağıt yakmak üzere öttüğü kabul edilmiştir. Güvercinin bu tarz ötüşünü ifade eden fiilin yerine ağıt yakmak fiilinin kullanılması böyle bir münasebete dayanmaktadır.

24. Kuşlar terennüm ettikçe, bülbüller aşk ateşinin şevkiyle, hazin nağmelerle şarkılar söyledikçe (Allah’ın salât-ü selâmı üzerine olsun Yâ Resûlallah).

25. Âşıkların gözyaşı sağanak halinde boşandığı ve göz ağrılarının şiddetinden yataklarında rahat ve huzur bulamadıkları müddetçe (Allah’ın salât-ü selâmı senin üzerine olsun, Yâ Resûlallah!)

26. Seni peygamber olarak gönderen Yüce Mevlâ, sana, kendi hoşnut olacağı şekilde salât-ü selâm eylesin. Çünkü biz (salât-ü selâmımızı) sayı ile saymaktan aciz kalmış durumdayız.

Yirmi üçüncü beyitten itibaren, isim cümlesiyle yapılan salât ü selam duasına, bu beyitte fiil cümlesiyle devam edilmektedir. İsim cümlesindeki sübut ifadesine karşılık, fiil cümlesinde yenilenme manası vardır. Böylece her iki cümlelerin özellikleriyle, Hz. Peygamber (s.a.s)’e salât ü selam okunmuş olmaktadır.

27. Senin âlinin, ashâbının ve onlara tabi olanların da hepsine (seni peygamber olarak gönderen Yüce Mevlâ, salât-ü selâm eylesin). Yâ Rabbi, sonuçta bizim de hakkımızda hayırlar ihsan eyle.

Beytin birinci şatırındaki üç ismin marife getirilmesiyle, malum olan yani bilinen âl, ashab ve tabiin kast edilmektedir. Bunlar da Hz. Peygamber (s.a.s)’in âli, ashâbı ve bunların etbaidir. Beytin bu ilk kısmı mana olarak bir önceki beyte bağlı bulunmaktadır.

Beytin ikinci şatır/kısmı, ayrı bir dua cümlesidir. Araya “Yâ İlâhî” takdirindeki nida/sesleniş cümlesi, cümle-i mu’terize (cümle arasına genelde parantezle ilave edilen cümle) olarak girmiştir.

Beyitte geçen “gaye, son” kelimesi ile kinaye yoluyla ahret kastedilmektedir. ⁴¹³

Kasîde-i dâliyye ile ilgili kısım burada tamamlanmıştır.

C) KASÎDE-İ LÂMİYYE

Ahmed Ziya Efendi, 44 beyitten oluşan Kasîde-i Lâmiye adlı şiirini İttihat ve Terakkî Hükümetinin Hürriyet ve İtilaf Partisini kapatarak ileri gelenlerini sürgün ve hapse mahkûm ettiği sırada, büyük ağabeyi Zeynel Abidin Efendi’nin de sürgün ve hapse mahkûm edilmesi üzerine yazmıştır. ⁴¹⁴ Tarih olarak da 1915 yılı ve sonrası zamanlara denk gelmektedir.

Şiir, Veli Sabri Uyar (ö. 1954)’a ait (25,5 x 15,5) ebadındaki defterin “Kasîde-i Ziyâiyye”den sonraki bölümünde bulunmaktadır. Bu kısım 22’den 44. beyte kadarki bölümü kapsamaktadır. ⁴¹⁵ Beyit sonları “lam” harfiyle tamamlandığı için şiire “lamiye” denilmiştir. Şiir aruz vezninde ve “Tavîl” bahrinde yazılmıştır. Şiirin aruz vezni şu kalıptadır:

Fe‘ûlun, Mefâ‘ilu, Fe‘ûlun, Mefâ‘ilu.

⁴¹³ Gürtaş, s. 109-139.

⁴¹⁴ Gürtaş, s. 99.

⁴¹⁵ Bu defter Ahmet İzzet Koyunoğlu Müzesinde 9203 numarada kayıtlıdır.

a) KASİDE-İ LÂMİYYE'NİN ARAPÇA METNİ VE MANZUM TERCÜMESİ

Şiirin manzum tercümesini emekli Arapça öğretmeni Mehmet SÖYLEMEZ hocam yapmıştır.

القصيدة اللامية

للمغفور له الشيخ ابن الشيخ احمد ضياء الدين ابن الشيخ محمد بهاء الدين ابن الشيخ محمد قدسي الملقب بمميش أفندى البوزقيرى قونية تركية غفر الله لهم.

1- هُوَ الْحَقُّ يَبْدُو ثُمَّ يَجْلُو وَيَعْتَلِي

O hakdır görünür, parıldar ve yükselir,

وَيُدْحِضُ مَا نَأَوَّ وَمَا كَانَ يَأْتَلِي

Yemin edip düşmanca çabaları boşa çıkarır.

2- ضَوْىُ الْفَجْرِ يَغْزُو غَيَاهِبًا

İşte bu fecrin aydınlığı karanlığa karşı savaşı,

وَيَهْزِمُ مِنْهَا جَحْفَلًا بَعْدَ جَحْفَلٍ

Onlardan kalabalık ordulara karşı zafer üstüne zafer kazanır.

3- كَذَا الْبَدْرُ يَبْدُو كَالْقَلَامَةِ أَوَّلًا

Şafağın aydınlığı böyledir; önce tırnak gibi görünür,

فَيَرْدَادُ نُورًا وَسَطَ جَوٍّ مُعَلَّلٍ

Hemen parıldayan iklimin ortasında ziyası fazlalaşır.

4- وَهَذَا رَسُولُ اللَّهِ قَدْ قَامَ دَاعِيًا

Bu Allah'ın Resulüdür; davete başlamış,

بِظَهْرَانِ قَوْمٍ بِالْعِنَادِ مُكَبَّلٍ

İnat ve inkârcı halkın yanında elleri bağlı.

5- دَعَاهُمْ إِلَى الْحَقِّ الصَّرِيحِ وَمَا وَنَى

Yılmadan onları apaçık Hakka çağırırdı,

وَهُمْ جَاهَرُوهُ بِالْأَدَى وَالتَّقْوَلِ

Onlar ise ona işkence ve iftiralar savurdu.

6- وَلَا يَزَالُ يَدْعُو غَيْرَ وَإِنْ مُقْصَرٍ

Yorulmadan kusursuzca çağırısına devam ediyor,

يُعَالِجُ لِأَوَاءِ الْعِدَا بِالتَّجَمُّلِ

Düşmanlık ateşlerine iyilikle karşı koyuyor.

7- وَصَدَّقَهُ قَوْمٌ كِرَامٌ أَعَزَّةٌ

Ona ise güçlü saygın bir halk inandı,

شِدَادٌ عَلَى النَّهْجِ الْقَوِيمِ الْمُدَلِّلِ

Cesur, güçlü ve kaypaklara karşı şiddetli.

8- وَعَظُّوا عَلَى هَدْيِ الرَّسُولِ وَصَابِرُوا

Resulün davasına saldırdılar, sabrettiler,

فَكَمْ بَيْنَ مَصْبُورٍ وَ هُكٍّ مُعَلَّلِ

Niceleri ölümle zindan arasında yüceldi.

9- وَمَا زَالُوا وَالْمَوْتُ يَسْطُو حَيَّالَهُمْ

Ayrılmadılar ölüm üzerlerine çöktüğü halde, gevşemediler,

وَشَدُّوا عَلَى جُرْدٍ بِيخٍ وَدِيلِ

Verimsiz, bitkisiz beyaz çorak bir arz için direndiler.

10- وَذَبُّوا عَنِ الدِّينِ الْمُبِينِ وَمَا آلَوْا

Gevşemeden din-i mübini savundular,

بِجُهْدٍ جَهْدٍ وَالنَّضَالِ بِمَقُولِ

Yorulmadan savundular hedefe varıncaya kadar.

11- وَمَا زَالَ قَوْمٌ مِنْ أُولَى الْعِلْمِ قَائِمًا

Bilgi sahibi bir millet ki hala dimdik ayaktalar,

بِهَدْيِ آتَى مِنْهُمْ بِنَصْلِ وَ مِفْصَلِ

Onlara genle hidayeti söz ve kılıçla savundular.

12- وَقَدْ وَرِثُوا مِنْ عَزْهِمْ وَمُصَابِهِمْ

Onların zaferlerine ve sıkıntılarına ortak oldular,

فَكَمْ مِنْ حَبِيسٍ أَوْ ضَرِيحٍ مُقَتَّلِ

Nice tutuklu, esir ya da vurulup yere düşenler.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

13- فَمَا الْمَجْدُ إِلَّا ذَاكَ لَا عِزَّ غَيْرُهُ

Şan, şeref o direniştir başkası değil,

هَوَى لَيْسَ يُجْدِ أَوْ هُوَيْتَى مُضِلٌّ

Nefsanî arzu ya da yolunu şaşırmış sapıklık fayda vermedi.

14- لِهَذَا بَكَيْنًا لَا إِسْلَمَى مُنَادِيًا

İşte bundan ötürü Selma için değil seslenerek;

"قَفَا نَبْكَ مِنْ ذِكْرَى حَبِيبٍ وَمَنْزِلٍ"

"Arkadaşlar durun sevgilinin ve onun yurdunun anısına ağlayalım." 416

15- وَأَعْطَى لَنَا الرَّبُّ الْمَجِيدُ بِفَضْلِهِ

Hak bize lütuf ile verdi şanı şerefi,

شَدَى مِنْ هُدَاهُمْ يَالَهُ مِنْ مُنَوَّلٍ

Hidayetlerinden bir güç, vay be ne hoş bir yöntem.

16- فَلَمَّا اقْتَعَدْنَا صَهْوَةَ الْعِزِّ وَالْعُلَى

İzzet ve yüceliğin yücesine inandığımız an,

وَجُلْنَا بِفَضْفَاضٍ لِمَجْدٍ مُؤْتَلٍ

Bizi bol, bereketle pek çok zafere râm kıldı.

17- وَصُلْنَا بِعَضْبٍ لَيْسَ يَنْبُو وَيَلْتَوَى

O nimete eğilmeyen, bükülmeyen keskin bir kılıçla ulaştık,

لَمَّا أَنَّهُ رَطْبٌ بِرَيْقٍ مُعَدَّلٍ

Mademki onun parıldayan dengeli nimeti var.

18- وَسَمَرَاءُ تَمْشِي فَوْقَ هَامٍ لِأَمْرِنَا

Semra emrimiz için cesurca erimiş buzlar üzerinde yürür,

وَتُهُرِّقُ دَمْعًا فَاجِمًا عِنْدَ مِغُولٍ

Çokça konuştuğu vakit gözler kömür gibi siyah yaşlar döker.

416 İmruülkays'ın Muallakasının ilk beytinden iktibas edilmiştir. http://www.onlinearabic.net/forum/forum_posts.asp?TID=11141 (Erişim: 31.07.2015); Şerafettin Yaltkaya, "Arap Edebiyatı" Adlı Makalesinin Sadeleştirilmesi, Sadeleştiren: Ali Yılmaz, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/2-2007, (467-492), s. 476.

19- لَيْنٌ كَانَ نَزْرًا لَّهُوَ سَيْلٌ عَدُونًا

Az ve önemsiz olsa da o düşmanımızın selidir,

فَيَفْعَلُ فِي التَّحْطِيمِ أَفْعَالَ مَعُولٍ

Yıkıp yok etmede balta vazifesi görür.

20- تُمْرُقُ أَكْبَادَ اللَّئَامِ تَغِيظًا

Kin ve öfkelerinden ciğerleri paraladılar,

فَصَالُوا عَلَيْنَا حُسْدًا صَوْلَ أَخْبَلٍ

Hasetliklerinden ahmaklar gibi üzerimize saldırdılar.

21- وَلَكِنْ لَقُونَا عِنْدَ مَا كَاشَرُوا لَنَا

Fakat dişlerini göstererek bize karşı geldiler,

"كَجَلْمُودٍ صَخْرٍ حَطَّ السَّيْلُ مِنْ عَلٍ"

"Selin yüksekten yuvarladığı sert bir kaya gibi." 417

22- يَحِيفُونَ لَا يَخْشَوْنَ مِنْ سُخْطِ رَبِّهِمْ

Rablerin gazabından korkmadan zulmediyorlar,

يَجُولُونَ بَيْنَ النَّاسِ جَوْلَةَ جِيَالٍ

İnsanlar arasında mahpuslar gibi volta atarak.

23- يَثُورُونَ نَمْرًا إِنْ يَدَاهُمْ تَمَكَّنَتْ

Şayet güçleri yeterse kaplanlara saldırıyorlar,

يَرْغُونَ إِنْ يَخْشَوْنَ لَوْذَا كَتَتُفْلٍ

Korktukları zaman yağ tortusu gibi sağa sola yalpalıyorlar.

24- وَ أَمَثَلُ هَجِيرًا هُمُ الْمِينُ وَالْخَنَا

Çokça göçen yalancı ve küfürbaz misali,

وَتَمْرِيقُ أَعْرَاضٍ وَتَشْتِيتُ مَحْفَلٍ

Namuslara tecavüz edip birlikleri dağıtıyorlar.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

25- وَتَجْوِيعُ أَيْتَامٍ وَنَفْجِيعُ نِسْوَةٍ

Yetimleri incitip anaları ağlatmakla,

وَتَحْلِيقُ مَحْطُومٍ وَتَحْرِيقُ مُحَلٍّ

Çepeçevre çevreleyip kıtlık yangını çıkarmakla.

26- ثَبَّتْنَا ثُبُوتَ الشَّامِخَاتِ عَلَى الثَّرَى

Yüksek dağların duruşu ile toprak üzerinde durduk,

عَلَى الْمُرِّ مِنْ حَقٍّ وَلَمْ نَتَحَوَّلْ

Acı da olsa haktan, hakikatten dönmedik.

27- هَجَرْنَا لِذَاكَ الْعَيْشِ عَيْشًا مُرْغَدًا

Mütevazı bir hayat için refahı terk ettik,

وَجَرْنَا وَلَمْ نَرْهَبْ سِيَاسِبَ مَمْهَلٍ

Devam ettik terk edilmekten korkmadık.

28- مَجَاهِلٌ لَكِنْ بِالْأَنَاسِيِّ اتَّرَعْتُ

Cehaletten fakat cana yakın olanları gözettik,

يُرَاعُ لَهُمْ يَفْرِى الْكَلَى فِرَى مَغُولٍ

Onlardan korkulur ansızın gelip böbreği koparır.

29- وَلَيْسَ يُرَاعُ حَسْبَ فِيهِمْ أَسِنَّةٌ

Korku yoktur onlara mızrakların ucu yeter,

أَقِيمَتْ بِنَضْلِ بِالدِّمَاءِ مُعَلِّلٍ

Ortaya çıkar kana batmış mızrak uçları.

30- سِبَاعُ جِيَاعٍ ضَارِيَاتٍ أَضِرَّةٌ

Zararlı, yırtıcı aç hayvanlar,

بِأَجْرَاسِ أَضْرَاسِ وَالسَّحْمِ قَيْهَلٍ

Görünen siyah öğütücü düşlerin sesi ile.

31- بِحَوْلِ الْقَدِيرِ الْقَاهِرِ الْمُتَفَضِّلِ

Cephede onların hücumundan korkmam,

بِحَوْلِ الْقَدِيرِ الْقَاهِرِ الْمُتَفَضِّلِ

Üstün kahredici yüce kudretin izni ile.

32- وَقَاسَيْتُ ضَيْمًا أَيْ ضَيْمٍ وَلَمْ أَقُلْ

Öyle zulümlere katlandım ve dedim ki,

"أَلَا أَيُّهَا اللَّيْلُ الطَّوِيلُ أَلَا انْجَلِيْ"

"Ey uzun gece! Açıl da sabah olsun." 418

33- أَقُولُ لَهُمْ إِذْ حَمَلُوا أَوْ تَقَلُّوا

Ahmaklık yapıp ya da aşırı gittiklerinde onlara derim,

"أَفَاطِمُ مَهْلًا بَعْضُ هَذَا التَّذَلُّ"

"Ey Fatıma! Biraz yavaş ol, bu kadar naz yapma!" 419

34- تَرُومُونَ مِنَّا الْحَيِدَ هَيْهَاتَ ذَلِكُمْ

Bizden dönmemizi istiyorsunuz, heyhat ki size,

وَأَنَّى لَكُمْ ذَا وَيَحْكُمُ مِنْ سَبِّهَلْ

Şaşarım size güçsüz kuvvetsiz bu nasıl olur.

35- ضَلَلْتُمْ فَلَسْنَا مِنْ يِهَابِ عَدُوِّ

Yanlış yoldasınız biz düşmandan korkan değiliz,

وَمَنْ يَرَعَوِي عَنْ عَزْمِهِ بِالتَّهْوُلِ

Korkularla azminden, amacından kim döner ki.

36- إِذَا مَا كَرِهْنَا الشَّيْءَ فَلَمَوْتُ دُونَهُ

Bir şeyi sevmediğimiz zaman ölümden başkasını arzu etmeyiz,

وَلَا الْعَارُ هَذَا شَأْنٌ مَنْ لَيْسَ يَشْتَلِ

Şanı eğilmemek olanlar için bu ayıp da değildir.

37- وَجَالَدْتُ قَوْمًا غَيْرَ سَبْقٍ عَلَى أَمْرِيْ

Başka birinde görülmemiş şekilde bir kavimle mücadele ettim,

"عَلَى جِرَاصًا لَوْ يُسْرُونَ مُقْتَلٍ"

"Beni öldürmeye sevinçle azmetmişler." 420

418 İmruülkays'ın Muallakasının kırk altıncı beytinden iktibas edilmiştir. http://www.onlinearabic.net/forum/forum_posts.asp?TID=11141 (Erişim: 31.07.2015)

419 İmruülkays'ın Muallakasının on dokuzuncu beytinden iktibas edilmiştir. http://www.onlinearabic.net/forum/forum_posts.asp?TID=11141 (Erişim: 31.07.2015); Yaltkaya, s. 477.

420 İmruülkays'ın Muallakasının yirmi dördüncü beytinden iktibas edilmiştir. http://www.onlinearabic.net/forum/forum_posts.asp?TID=11141 (Erişim: 31.07.2015)

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

38- وَلَمْ تَنْقَمُوا سِوَى أَنْ قُلُوبَنَا

Bize buğzediyorlar çünkü gönüllerimiz,

مِنَ السَّمْحَةِ الْبَيْضَاءِ فَلِكَةِ مِغْزَلٍ

Beyazlıkta yuvarlak ip bükme aleti (eğirtmeç) gibidir.

39- وَإِنْ قُلُوبُ النَّاسِ حَرَّىٰ بِحُبِّنَا

Çünkü insanların gönülleri sevgimizle yanmıştır,

وَحِطَّتْكُمْ عَنَّا بِمَهْوَىٰ وَ مِغْزَلٍ

Sizin bize karşı kurduğunuz planlarınız boşadır.

40- لَقَدْ خَصَّنَا الرَّحْمَنُ بِالْعِلْمِ وَالْهُدَىٰ

(Yemin olsun ki,) Rahman bize ilmi ve hidayeti has kılmıştı,

وَبِالْحَزْمِ وَالْعَزْمِ الْقَوَىٰ الْمُسَهِّلِ

İrade kolaylaştırılmış kuvvetli azim ile.

41- لَا أَيُّهَا الْأَوْعَادُ مَهْلًا دُونَكُمْ

Bakın ey karın tokluğuna çalışanlar, yavaş olun,

وَقِيْعَةً مُّكْرَمٍ مِنْ إِلَهٍ مُّذَلِّلٍ

İnsanları zelil eden kerim olan Allah'a karşı gıybet etmekten sakının.

42- وَلَكَّا نَسِيتُمْ مَا وَعِظْتُمْ بِهِ انْجَلَىٰ

Verilen öğütleri unuttuğunuz vakit,

رِتَاجُ مِنَ الْغَبْرَاءِ وَالْمَنْزِلِ الْعَلِيِّ

Yüce menzil ve kapısı tozlardan arınır.

43- فَلَا بُدَّ مِنْ بَأْسٍ إِذَا مَا فَرِحْتُمْوَا

Kibirlendiğiniz zaman mutlaka bir bela, musibet gelir başınıza,

بِمَا قَدْ أَتَاكُمْ سُنَّةٌ لَمْ تَبْدَلِ

Değişmeyen Sünnetullah'ın getirdikleri ile.

44- تَغْنَىٰ عَلَىٰ هَامَاتِكُمْ هَامَةُ الرَّدَىٰ

Yardan düşüşünüz sizin uğursuzluğunuza şarkı söyler,

وَشَالَتْ شَلَاكُمْ بِالْأَبْوَرِ وَشَمَّالِ

Kuzey ve batı rüzgârları sizin benliğinizi alır götürür.

b) KASÎDE-İ LÂMİYYE'NİN DEĞERLENDİRMESİ

Ziya Efendi Kasîde-i Lâmiyye şiirinin beş ayrı beytinde İmruülkays'ın⁴²¹ Mualla-ka'sından alıntılar yapmıştır. Edebiyatta bu usule *iktibas/alıntı yapma* sanatı denilmektedir. İktibas, ödünç alma anlamına gelir ki, şiirde bir ayeti, bir hadisi, bir sözü tam veya yarım olarak anlamlı bir biçimde aktarma sanatıdır. Ziya Efendi, İmruülkays'tan yaptığı iktibas sanatını şiirinin 14, 21, 32, 33 ve 37. beyitlerinde tırnak işaretiyle belirleyerek gerçekleştirmiştir. Bunlardan Kasîde-i Lâmiyye'nin 14. beytinde yer alan ikinci mısra iktibas sanatının güzel bir örneğidir.

İşte bu yüzden Selma için değil diye seslenip,

“Durun arkadaşlar sevgilinin ve yurdunun anısına ağlayalım.”⁴²²

Ziya Efendi tam bir iktibasla ikinci mısraı kasidesine dâhil etmiştir. Şairin İmruülkays'tan böyle bir iktibasta bulunması ayrıca manidardır. Zira sevgilisinden ve yurdundan ayrılmak zorunda bırakılan İmruü'l-Kays ile siyasî görüşlerinden dolayı Şeyhzâde Ahmed Ziyâ Efendi'nin sürgüne gönderilerek yurdu terk etmek zorunda bırakılan ağabeyi Zeynel Abidin Efendi arasında her ikisinin de yaşadıkları toprakları terk etmek zorunda bırakılmaları gibi bir durum benzerliği vardır. Haddizatında ağabeyinden sonra Şeyhzâde Ahmed Ziyâ Efendi de memleketinden sessizce ayrılacak ve ömrünün son yıllarını yurdundan ayrı geçirecektir. Kasîde-i Lâmiyye'de yer alan bu iktibaslar bir sanat olmanın ve muhtevaya anlam katmanın ötesinde müellifin Arap edebiyatına olan vukûfiyetini göstermesi açısından da önemlidir.⁴²³

421 Lakabı İmruülkays olan Hunduc b. Hucr, cahiliye devrinin tanınmış Arap şairidir. Necid'de doğdu, soyu Kahtâniler'e dayanır. Babası Hucr'un sarayında yetişen İmruülkays, dayısı Mühelhil b. Rebia'dan aldığı derslerle şiirde ileri derecede mesafe kateder. Mensubu bulunduğu Esedoğulları kabilesinin kadınlarına şiirle sataşmaya başlayınca babası tarafından kabileden kovulur. Günlerini şiir ve eğlenceyle geçirmeye başlayan İmruülkays, Ankara Elmadağ yakınlarında hastalanarak 540 yılı civarında öldü. Bazı edebiyatçılar tarafından edebiyat tarihinin en büyük şairi olarak değerlendirilen İmruülkays şiirde meşhur olmuştur. Hz. Peygamber (s.a.s)'in İmruülkays'ın şiirlerini övüp onun şairlerin öncüsü ve bayraktarı olduğunu söylemesi, şöhretini daha da artırmıştır. İmruülkays klasik kaside formunu ilk defa ortaya koyan, Arap şiiri için esaslar belirleyen şair olarak da bilinir. Yedi meşhur muallaka arasında ilk sırayı alan, seksen bir beyit olarak aruzun taval bahriyle nazmedilen Muallakât kasidesi, neredeyse tüm dünya dillerine çevrilmiş ve hakkında eserler yazılmıştır. Şiirleriyle şiir dünyasına yenilikler katmıştır. http://www.onlinearabic.net/forum/forum_posts.asp?TID=11141 (Erişim: 31.07.2015); Ahmet Savran, “İmruülkays b. Hucr”, *DİA*, Ankara 2000, XXII, s. 237-238.

422 İmruülkays'ın Muallakasının matla' yani ilk beytinden iktibas edilmiştir. http://www.onlinearabic.net/forum/forum_posts.asp?TID=11141 (Erişim: 31.07.2015); Şerafettin Yaltkaya, “Arap Edebiyatı” Adlı Makalesinin Sadeleştirilmesi, Sadeleştiren: Ali Yılmaz, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/2-2007, (467-492), s. 476.

423 Murat Ak, “Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi'nin Şiirleri”, *Marife*, yıl 2016, cilt 16 sy. 2, s. 275-293, s. 288.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Şiirde iktibas sanatının kullanılması kolay bir usul olmasa gerektir. Zira yapılan alıntılar şiirin anlam bakımından muhtevasına uyum sağlaması gerektiği gibi kullanıldığı beyin anlamıyla da bütünleşmesi gerekir. Ayrıca yapılan iktibasın vezni ile şiirde kullanılan veznin aynı kalıpta olması da gerekir. Bu da ayrı bir edebi maharetin bulunmasını gerekli kılar. Bu iktibaslardan anlaşılmaktadır ki, Ziya Efendi İmruülkays'ın *Muallaka*'sını hem iyi bilmekte hem de ondan şiirine alıntı yapabilecek derecede edebi sanata vukufiyeti bulunmaktadır.

Ziya Efendi Kasîde-i Lâmiyye'sini ağabeyi Zeynel Abidin Efendi'nin dönemin iktidarı İttihat ve Terakkî tarafından sürgüne gönderilmesi üzerine telif etmiş olması sebebiyle şiirin kaotik bir ortamda yazıldığını, duyguların bir takım öfke ve kızgınlık hakimiyeti altında bulunduğunu hesaba katmak gerekir. Zira Ziya Efendi'nin ağabeyi Zeynel Abidin Efendi, II. Meşrutiyet döneminde İttihat ve Terakkî'den Konya Mebusu seçilmiş, bununla birlikte zaman içinde derin fikir ayrılıkları ortaya çıkınca istifasını vererek Hürriyet ve İtilaf Fırkası'na katılmış biridir. Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nda Merkez-i Umûmî Heyeti Üyesi de olan Zeynel Abidin Efendi dönemin iktidarına muhalefet edenlerin arasında yer aldığı için sürgün edilmiştir. Ağabeyi Zeynel Abidin ile siyaseten aynı safta yer alan Ahmet Ziya Efendi Kasîde-i Lâmiyye'yi bu sürgünün üzerine telif etmiştir. Bu sebeple kaside tamamen, siyaseten karışalı bu atmosferin bir ürünü olarak anlaşılması gereken bir metindir. Ziya Efendi'nin kasideesine hak-batıl, aydınlık-karanlık karşıtlıkları üzerinden bir söylem üreterek başlaması, ağabeyinin maruz kaldığı haksızlığa karşı bir tavır aldığını da göstermektedir.⁴²⁴

Ziya Efendi hemen ardından gelen beyitlerde bu hak-batıl karşıtlığını Hz. Peygamber Efendimizin İslam davetinde karşılaştığı zorluklarla mücadelesine benzetir. Hz. Peygamber de inatçı ve inkârcı insanlar ile mücadele etmiş, daveti karşısında yer alan insanlar tarafından birçok işkence görmüş ve iftiraya uğramıştır. Hz. Peygamber'in davasına sürekli saldırılar olmuş, bu saldırılara sabredenler olmuş, sabredenler arasından niceleri ölümle niceleri de zindanlara atılarak yücelmişlerdir. Ama her ne olursa olsun ayrılıp cepheyi terk etmemişler, gevşememişler, hedefe varıncaya dek yorulmadan din-i mübîni savunmuşlardır. Sonraki beyitlerde şairin zalimleri ve haksızlıklarını tasvir ettiği görülür. Volta atan mahkûmlar gibi insanlar arasında dolaşarak Rablerinin gazabından korkmadan zulmederler (22. beyit). Güçlerinin yeteceğini gözleri kesse kaplanlara bile saldırır, korkarlarsa yağ tortusu gibi sağa sola yalpalarlar (23. beyit). Zalimler sürekli göçmek zorunda kalan yalancı ve küfürbazlar gibi, insanların arasını dağıtmakta, insanların namuslarına yeltenip, birlik ve beraberliklerini bozmaktadırlar (24. beyit). Bu ve benzeri tavsif ve tasvirlerin ardından bu zulme karşı dik duranlardan bahsetmektedir. Zulme direnenler acı da olsa hakikatten

dönmemişlerdir (26. beyit). Onlar mütevazı bir hayat için refahı terk etmiş, hakikat davalarından terk edilmekten korkmamışlardır (27. beyit). Onlar için korku yoktur (28. beyit). Şiirin ortaya çıktığı siyasi ortamı ve şairin telif sebebinin düşününce metinde eleştirilerin hedefi olan grubun dönemin siyasi iktidarı olduğu şüphesizdir. Şair metinde yer alan ifadelerde siyasi düşünceleri ve mücadelesinden dolayı sürgüne gönderilen ağabeyi Zeynel Abidin Efendi'ye bu cezayı veren dönemin iktidarını eleştirmiştir. Şeyhzâde Ahmet Ziya Efendi kasidenin sonunda "Kuzey ve Batı rüzgârları sizin benliğinizi alıp götürür" diyerek dönemin siyasi iradesine hem sert bir eleştiri hem de bir uyarı niteliğindeki ifadeleriyle Kasîde-i Lâmiyye'yi nihayetlendirir. 425

Ziya Efendi'nin Kasîde-i Lâmiyyesi sanatsal değerinden ziyade telif edildiği siyasi ortam ve telif sebebi ile öne çıkmış bir eserdir. Kasidenin telif sebebinin şairin haksız ve zalimce bulunduğu dönemin iktidarı tarafından ağabeyi hakkında alınan siyasi bir sürgün kararı olduğu düşünülürse, bu şekilde öne çıkması da normaldir. Metnin muhtevası dönemin iktidarı tarafından alınan bir kararın eleştirisi ve bu karara bir karşı tutum olarak şekillenmiştir. 426

Ziya Efendi'nin kasîde-i lâmiyyesi hakkında yapılacak ilmi bir çalışma, kasîdenin şiir, Arap dili ve edebiyatı ile ifade ettiği konu bakımından değerli bilgileri ortaya çıkaracaktır.

D) SÜLÂFETÜ'L-FERÂİZ

İslam miras hukuku yani feraiz konularını Arapça manzum olarak özetleyen *Sülâfetü'l-ferâiz*, Konya meşrik-ı İrfan matbaasında Ziya Efendi'nin feraize dair Osmanlı Türkçesiyle yazdığı *Emali'l-ferâiz* ve *Ucaletü'l-ferâiz* isimli diğer iki eserleriyle birlikte basılmıştır. Aruz vezninde yazılan eser 100 beyitten oluşmaktadır. Eserin ilk beyti kendi arasında kafiyeli, sonraki beyitlerin birinci şatırları serbest, ikinci şatırları birinci beyitle kafiyelidir. Beyitlerin sonu "lam" harfi ile tamamlandığından şiir "Lâmiye" çeşidine bir örnektir. Eser, ilmi eserlerin manzum olarak beyitler halinde yazılma geleneğinin devamını sağlaması bakımından da önemli bir örnektir.

İslâm Miras Hukuku konularını Arapça beyitler halinde 9 sayfada özetleyen eser, bir bakıma *Ücâletü'l-Ferâiz* adlı Osmanlı Türkçesiyle neşredilen miras hukuku konularını kapsayan kitabın Arapça manzum halidir. *Ücâletü'l-Ferâiz* de yine Ziya Efendi'ye ait 82

425 Ak, "Şiirleri", s. 286-287.

426 Ak, "Şiirleri", s. 288.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

sayfalık *Emali'l-Feraiz* adlı uygulamalı feraiz kitabının özetidir. Her üç eserin de konu başlıklarını ve metinlerini karşılaştırdığımızda bir benzerlik görülmektedir. *Ücâletü'l-ferâiz*, *Sûlafetü'l-ferâiz*'e göre açıklamalara biraz daha fazla yer vermiştir. *Sûlafetü'l-ferâiz* manzum olduğundan nesir şeklindeki *Ücâletü'l-ferâiz*'in muhtasarı görünümündedir. *Ücâletü'l-ferâiz* de *Emali'l-Feraiz*'in muhtasarıdır. *Sûlafetü'l-ferâiz*'in sayfa altlarına Arapça kelimelerin bir kısmının Osmanlı Türkçesi de verilerek eserin anlaşılması kolaylaştırılmıştır. Eser, Hayra Hizmet Kütüphanesinde ⁴²⁷ de bulunmaktadır.

Ziya Efendi, bu üç eseriyle aslında feraiz konularına ne kadar çok önem ve mesai verdiğini göstermektedir. Ziya Efendi'nin keskin zekâ ve dirayet sahibi olması ferâiz ilmine olan vukufiyeti ile de ortaya çıkmaktadır.

a) SÛLAFETÜ'L-FERÂİZ'İN ARAPÇA METNİ VE MATBU NÜSHASI

“*Sûlafetü'l-Ferâiz*” adlı eserin Arapça metni:

سلافة الفرائض

بسم الله الرحمن الرحيم

لك الحمد يا رحمن صل تفضلا
على المصطفى خير الانام و من تلا

وبعد فمن علم الفرائض زبدة
سلافتها نظم يشابه سلسلا

يرى فيه مالا بد منه لطالب
يروم العلا لا يلتقينا سبهلا

و يحوي اهم القول در منضدا
برونقه الباهي يباهي سجنجلا

تحریت تلخیص المعاني لنجنتي
جنی المنی واللہ حسبی مؤملا

فان مات انسان يرثه ابوه ان
له ابن او ابن البن بالسدس مسجلا

و بالسدس مع باق بنت و بنته
وتعصبيه محصا اذا كان قد خلا

و جد له قد صح مثل ابيه في ال
مسائل الا اربعا مع ابيه لا

ثلاثة احوال لاولاد امه
لواحدهم سدس وثلاث لمن علا

كذا ساقط بأب و جد ونجله
و ان جاء انجال السليل اسافلا

وذكرانهم في الحكم مثل اناثهم
لادلأئهم بالام لاقوا تماثلا

والمزوجونصف عند فقد وليدها
وعند الوجود الربع يحويه كاملا

لزوجاته ربع لدى فقد نجله
وبالنجل او نجل ابنه ثمن انجلا

ونصف لبنت فذة من تراثها
وثلثه ان هن اثنتين وما غلا

واما مع ابن فاعتصاب بشركة
له مثل حظ الانثيين تفاضلا

اذا لم تكن بنت فبنت ابنه كذا
بواحدة سدس وان باثنتين لا

ولكن تعصيبا لها بمذكر
يحاذي لها في ذاك او كان اسفلا

متى قلت بنتا فهي بنت قريبة
و بنت ابنه البعدى فقس من تنزلا

و يسقطن بابين ثم احوال اخته
لاب و ام خمسة نصفًا اجعلا

لواحدة و الثلثان لاكثر
وتعصيب شرك مع اخ متاصلا

عصوية مخض مع بنات لميت
كذا بابنة ابن ثم ثم تنازلا

ويسقطن بابين ثم ابن ميت
باب بلا خلف وبالجذ بالقللا

واحوال اخوات له سبع النصف
لواحدة و الثلثان لمن على

واذا لم تكن اخت لام ولا ب
بواحدة سدس وان باثنتين لا

وتعصيب شرك مع اخيها له وان
اتت عند ها الاختان تحوى المناولا

عصوية مخض مع بنات لميت
كذا بابنة ابن وان كان اسفلا

ويسقطن بابين ثم بابين ميت
باب بلا خلف وبالجذ بالقللا

ويسقطن في تعصيب اخت شقيقة
مع البنات او بنت ابن ميت تعقلا

وللام سدس مع وليد وعدة
من اخت واخوان فان لم يكن اولًا

فتا خذ ثلثا من جميع و من باق
وذا باب مع زوجه او زوجها اقبلا

ولوكان جد في مكان ابيه من
جميع و من باق وبالاول اعمالا

لجداته سدس سواء تعددت
بشرط التحاذي ثم بالام هن لا

وتسقط ابايا تهن مع الاب
وبالجد من من نحوه متويلا

وتحجب قريبيهن بعدى من اية
كذا ان ترث او لم ترث يا اخا العلا

ويأخذ ما ابقتة اصحاب هذه ال
فرائض جزؤ الميت تعصبا اولا

فان لم يكن فالاصل اولى فجزؤ اب
وبعدهم اجزاء جد فناولا

ورجحهم بالقرب درجا و بعده
بقوة قريبيهم الى من تنبلا

وبعدهم مولى الاعتاق وان تويى
فمن كان ذا تعصبيه طبق من جلا

لدى فقدهم ردوا على ذي فريضة
سوى زوجها او زوجه قد رماشلا

وبعد ذو والارحام اصناف اربع
ولييد بنات او بنات ابن اولا

فواسد جدات والاجداد ثانيا
واولاد اخت ثالثات ومن تلا

من ابنة اخوان و اولاد اخ لهما
ورابعا اعمام لام تخزلا

وعماته والخال مع خالة كذا
فروع لهم والارث ايضا على الولا

ورجحهم بالقرب ثم بقوة
فثم يكون الاصل وارث من خلا

وهذا يرى عند اتحاد جهاتهم
والا فبا التثليث يقسم اولاً

فيعطى قبل الام ثلثا و غيره
قبيل ابيه ثم يعطى كما انجلا

وعند استواء الكل فيما ذكرته
له مثل حظ الانثيين مخردلا

وعند اتفاق الاصل وصفا وففرعهم
بابدانهم يحوون ايضا على الحلا

وعند اختلاف يؤخذ الوصف منهم
ومن فرعهم عد ووصفهم اهملا

فيقسم في بطن فشى الخلف اولاً
كما في استواء الكل ايضا او يجتلا

فيجعل ذكران قبيل موحدا
كذاك اناث ثم ثم مسلسلا

و يعطى تراث الاصل فيها لفرعهم
على نحو اوصاف الفروع تعملا

و في ولد اخوات يقسم اولاً
على الاصل فرضا ثم يفعل ما جلا

هناك اعتبر من الفرع عدة
ومن عصلهم وصفا لدى الفرض واصلا

و ذكران ولد مثل اناثهم
كذا فرغهم ايضا هنا نحو ما خلا

و بعدهم مولى الموالاة بعده
مقر له نسبا لغير تقولا

ومن بعده الموصى له بالذي نمتى
على الثلث كلا كان او كان ناحلا

ومن بعد ذاك القوم ذو بيت ما لنا
يكون لمال الميت حرزا وموئلا

اصول الرد

مسائل رد من عديد رؤسهم
لدى كونهم جنسا وحيدا كلاكلا

وان غير جنس فهي مجموع سهمهم
لدى الخلو ممن لا يرد تسهلا

فان يختلط سهمهم دخيلهم
من المخرج الادنى لمن كان داخلا

فان كان باقيه مثيل نصيبهم
فذا المخرج الادنى هو الصل شاملا

والا فضرب الكل او وفق مخرج
بكلية الادنى يرى ماتا صلا

فتقرز مما كان سهم دخيلهم
لتعطي لقوم الرد ما كان فاضلا

فان تعطهم اياه حسب سهامهم
تعين لاصحاب الردود الفواضلا

على مخرج الرد اقسمنه وما بدا
بكل من الاسهام فاضرب و ناولا

وهذا يراعى في ذوي الرحم ان يكن
لديهم من الزوجين شخص تخللا

التصحيح

و ان ينكسر القسم سهم فريضة
فتصحيا ضرب الرأس المسائلا

اذا رمت ضربا فاضرب الوفق ان يكن
والا فاضرب الكل في الكل شمللا

الا انما المضروب فيه متى اتى
هو الكل فاحفظ ان تلهى فتغفلا

ان الكسر في قوم فاضرب رؤسهم
و الا فتوقيف الرأس ليعملا

فينظر بين الرأس والسهم فوقها
ليونس وفق او تمام فيختلا

فيضرب منها واحد ان تماثلت
اكبرها ان تلك وافت تداخلا

والا فاضرب الروس في الروس ثم ما
تحصل في الاخرى الى ان توغلا

فما ذاب من الضرب يضرب كله
باصل ورد او بعول اذا غلا

وضرب تمام السهم فيما ضبته
فرائض كل من طوائف حصلا

وقسم على الافراد ما قد اخذته
فذاك سهم الفرد منهم محللا

تقسيم التركة

وتقسيم مال ضرب سهم بتركة
و قسم على التصحيح ما كان حصلا

وان كان وفق بين هذا وتركة
بوفقيها ذاك الذي بان عوملا

المناسخة

وان مات ميت قبل تقسيمنا الذي
من الموته الاولى تراثا تنقلا

تصح كلتا التركتين ويجتلى
الى المخرج الثاني وما في اليد اغتلا

فان كان وفق وفق ثانيه فاضربوا
بكل هو التصحيح في البدا حافلا

والا فضرب الكل في الكل لازم
متى لم يكن وفق بهذا توصلا

وضربك في لامضروب اسهام من نمى
الى الميت الحادي يريك احصائلا

واسهام ذا الثاني بما في اليد اضربوا
ولكن بوفق ان يكن وفق اغتلا

وان ثلث او رابع مات هكذا
يراعى بما فيما مضى قبل فصلا

وذا المبلغ الحادي باول ضربنا
مكان صحيح البدأ في ذاك نزلا

كذا المبلغ الثاني لثالث ميت
وثالثه في رابع هكذا اعمالا

وذا المبلغ الحادي باول ضربنا
مكان صحيح البدأ في ذاك نزلا
كذا المبلغ الثاني لثالث ميت
وثالثه في رابع هكذا اعملا

التخارج

اذا شاء شخص ان يصلح فاطرحوا
من المال ما قد حاز بالصلح شحتلا
ومن مخرج سهلا له ثم بالذي
طمى منهما افعل قسمة المال مرسلا
الحمل والمفقود

لدى كون الحمل بين وراث ميت
يوقف جلى حصتيه تنفضلا
فورته اثنى مرة ومذكرا
ووجد كلا الاصلين ضربا وفيصلا
ويعطى ذو الاسهام بخس نصيبهم
ومن نال في احديهما الحجب ارملا
ومن تعطه شيئا من المال وارثا
لان يولد الولدان خذ منه كافلا
فان بان ان الحمل يحفوي موقفا
والا فيردد الى من تأهلا
ومفقود هم كالحمل فيما تلوته
فورته حيا ثم ميتا وذا افعل
فدونكم هذا مفيدا وموجزا
يبوح بما في الكتب كان مفضلا

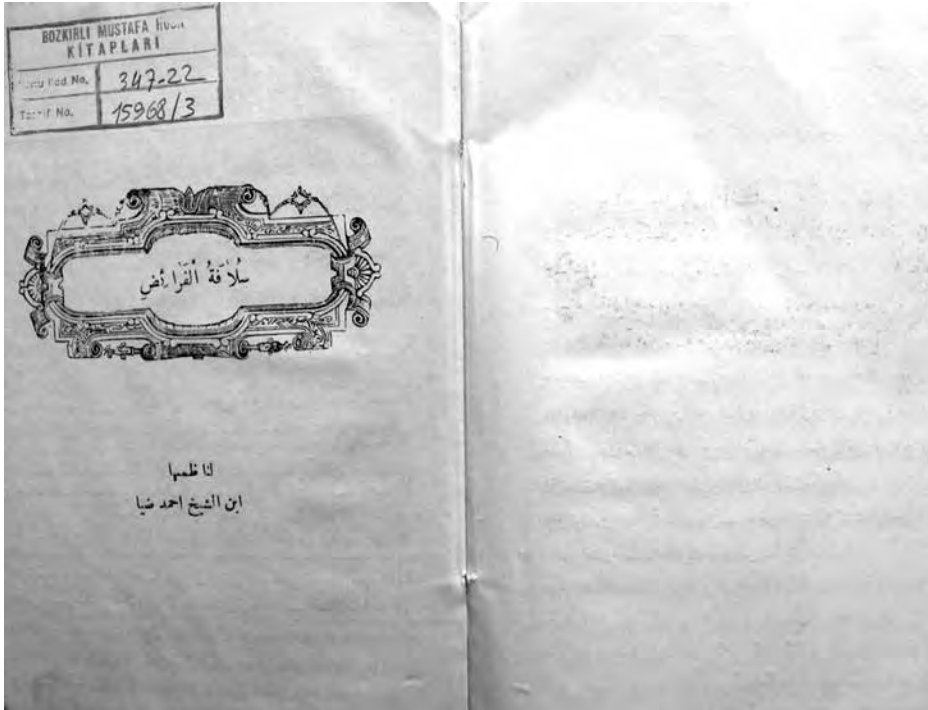

فعوا وانفعوا وادعوا لناظمه ضيا
اخيد الونى يداعي ابن شيخ لدى الملا

على المصطفى الهادي صلوة وآله
واصحابه ما اعشوشب الطود والفا

وما لاح في الافق الثريا وما بكى
لروضته العشاق ديما وهطلا

“Sülafe-tü'l-Ferâiz” in Meşrik-ı İrfan’da basılan matbu metni:

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

لَكَ الْحَمْدُ يَا زَكِيَّ صَلِّ تَعَالَى عَلَى الْمُرْسَلِ يَا زَكِيَّ وَمِنْ تَعَالَى
وَدَمَ قَمَرٌ عَلَى الْفَرَسِ الْمُدَّةِ سَلَامٌ قَدْ قَامَ بِسَائِلِ سَائِلَاتِ
يَسْرِي فِيهِ مَالُهُ مِنْهُ لِيَالِي بِسُرُومِ الْعُلَا لَا يَلْتَقِي سَيِّلَاتِ
وَيَسْجُورِي أَمَا قَوْلُ ذَاكَ مُطَهَّرٌ بِسُرُورِهِ الْبَاهِي يَا زَكِيَّ حَبِيبَاتِ
تَحْرُوتُ تَلْجُجُ الْعَمَامِي لَتَعْنِي حَبِيْبِي وَأَمَّا حَبِيْبِي مُؤَمِّلَاتِ
فَالْعَمَامَاتِ السَّلَامُ يَا زَكِيَّ الْفَائِزَاتِ وَالْإِيمَانِ وَالْمُسْلِمِينَ سَيِّدَاتِ
وَالْمُسْلِمِينَ مَعَ بَالِي بَيْتِ وَأَخِي وَتَضْيِيقِ مُطَهَّرَاتِ فَكَانَ قَدْ خَلَا
وَجَدَ الْفَتْحَ مَعَ مِثْلِ أَيْدِي فِي أَسْكَالِ الْأَزْمَانِ مَعَ أَيْدِي لَا
ثَلَاثَةَ أَحْوَالٍ وَلَا دَامَسَهُ بَوَاعِدُ مُدُنٍ وَأَمَّا لَتَنْ عَلَا

[illegible]

(२)

كذا ساقطاً باب وجده وتخلله
 وذكر أنهم في الحكم على أنهم
 وتخرج أصنافاً قد ولدوا
 ليدروا ما فيهم قد جعله
 وصنف في فقهه من شراره
 وأما مع ابن أعصاب بشرقة
 إذا لم تكن أنت فبنته كذا
 ولحسن نصيبها بعدكم
 متى قلت إنهم في كربة وبت
 ويقفان بأبن تم أحول أخيه
 لو أحد والثالث لا كثر
 عسرة مع بنات لبنة
 ويقفان بأبن ثم بأبن أم بنت

اتسجل أوله . المسجل . الآن . منة . فودة . خلا . فاقين . زاده .
 فاضلا . زحاضا . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه .
 لاون . بهلا . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه .
 فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه . فتنه .

(4)

وأخبرني أخواتي أنه سمع أبا عبد الله
 إذا لم يفتن في أخت لأب والأم وللأخت
 ونفسه في شيء لم يجمع أخيرا لأبوان
 عصبية فخص مع إناث لم يمت
 ويقطن بالثمن ثم يأن أن يمت
 ويقطن به عصبية أخيرة فبقيت
 والأب سدد مع وليد وعده
 فحاذوا ثمن من جميع ومن بقي
 ولو كان جدي لم يكن أبي من
 لجذاته سدد سواي فحدثت
 وتسلطت أباي ثمن مع ألقاب
 وتضج فزيتي من أبي
 وأخذ ما ألقاه أسحاب عذري
 فلان لم يكن فالأب والابن فزاد

وَالْمَدِينَةُ الْيَسْمِينَةُ مِنْ مَنَافِئِ الْمَدِينَةِ الَّتِي رَأَى الْغَسَقُ الْيَسْمِينُ

(•)

وَرَجَعَهُمْ بِالْقُرْبِ ذَرْبًا وَبَعْدَهُ
وَبَعْدَهُمْ مَوْلَى السَّعَادِ فَإِنْ تَوَسَّعَ
لَدَيْ فَقْدَ رَجَعُوا عَلَيَّ فِي قَرْبَةٍ
وَبَعْدَهُ وَلِلْأَحَابِمِ أَصْنَافٌ أُتْرِبُ
فَوَالِدُ جَدَّاتٍ وَالْأَجْدَادُ لِيَالِهَا
مِنْ أُنَى إِخْوَانٍ وَأَوْلَادُ أَخٍ
وَعَمَاتُهُ وَالْأَهْلُ مَعَ خِيَالِهَا كَمَا
وَرَجَعَهُمْ بِالْقُرْبِ ثُمَّ يَقْرَأُ
وَهَذَا بَرِي عِنْدَ أَهْلَادِ جِهَانِهِ
فَعِنِّي قَبِيلُ الْأَمِّ لِيَا وَبِطَرَفِهِ
وَعِنْدَ أَهْلِيهِ الْكَلْبُ قِبَادُ كَرْنَةٍ
وَعِنْدَ أَهْلَانِي الْأَصْلُ وَفِي الْقَرْعِ
وَعِنْدَ أَهْلِيهِ الْكَلْبُ الْوَصْفُ سَمِ
فَرَقَسَمِ فِي بِلْسِ نَسِي الْكَلْبُ أَوْلَا

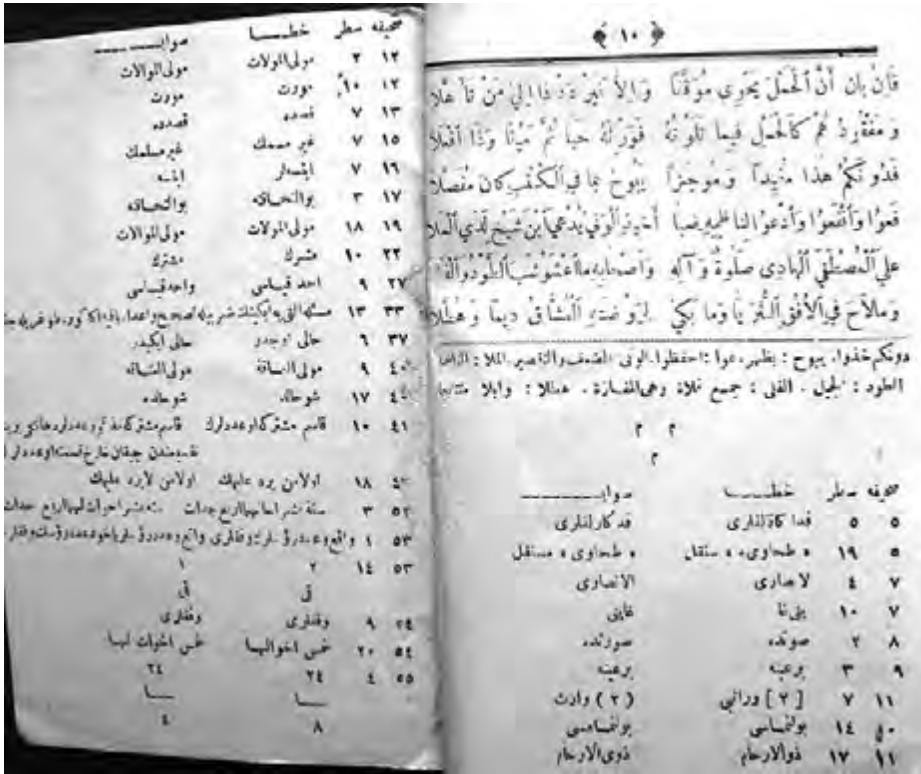
فليس في الدنيا شيء إلا وله شأن عظيم
فليس في الدنيا شيء إلا وله شأن عظيم

[illegible][illegible]

وَأَسْهَامُ ذَٰلِكَ لِي جَاءَ فِي آيَةِ أَمْرٍ بَعْدَ وَلكِنْ يَرْفَعُونَ الْكُفْرَ وَفِي آيَةِ
لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا رَبُّ الْعَالَمِينَ وَأَمَّا مَا تَقُولُ فَإِنَّهُ لَا يَكُونُ صَاحِبُ الْكُفْرِ إِلَّا
وَذَا الْبَلْعِ الْخَادِي يُولُوهُ بَلْعًا يَكُونُ صَاحِبُ الْكُفْرِ فِي الْكُفْرِ
كَذَا الْبَلْعُ الْخَادِي لَمْ يَكُنْ يَكُونُ وَفِي آيَةِ رَأَى عَيْنًا
(الْحَدِيثُ)
وَأَمَّا مَا تَقُولُ أَنَّ صَالِحَ الْخَلْقِ حِينَئِذٍ مَاتَ فَهُوَ فِي الْكُفْرِ
وَمِنْ عَرَفَ سَبِيلَهُ لَمْ يَكُنْ فِي الْكُفْرِ عَمِلَ بِمَا يَكُونُ قِسْمًا لِلْجَنَّةِ
(الْحَقْلُ وَالْمَقُولُ)
لَيْ يَكُونَ حَتَّى يَكُونَ وَفِي آيَةِ يَكُونُ حَتَّى يَكُونَ قِسْمًا
لِوَرَقَةٍ أَوْ مِثْقَلِ ذَرَّةٍ وَفِي آيَةِ وَفِي آيَةِ
وَيَكُونُ ذُو الْأَسْهَامِ بِعَرَفِهِمْ وَمِنْ كَالِي الْخَلْقِ الْخَلْقُ
وَمِنْ قِسْمِهِ لَيْسَ مِنْ كَالِي الْخَلْقِ لَأَنَّهُ لَيْسَ مِنْ كَالِي
الْخَلْقِ أَوْ مِنْ كَالِي الْخَلْقِ أَوْ مِنْ كَالِي الْخَلْقِ أَوْ مِنْ كَالِي الْخَلْقِ
وَيَكُونُ وَفِي آيَةِ وَفِي آيَةِ وَفِي آيَةِ وَفِي آيَةِ
الْأَخَرِ وَفِي آيَةِ وَفِي آيَةِ وَفِي آيَةِ وَفِي آيَةِ
الْأَخَرِ وَفِي آيَةِ وَفِي آيَةِ وَفِي آيَةِ وَفِي آيَةِ

[illegible]

b) SÜLÂFETÜ'L-FERÂİZ'İN MUHTEVA VE ANLAM AÇISINDAN DEĞERLENDİRMESİ

Eserin değerlendirmesini Türk İslam Edebiyatı Anabilim dalı öğretim üyesi Murat AK beyin konuyla ilgili hakemli bir dergide neşrettiği makalesinden iktibasla yapacağız. ⁴²⁸

Sülâfetü'l-ferâiz dinî edebî manzum eserler içinde manzum ferâiz-namelerin bir örneğidir. Tavîl bahrinin Feûlün Mefâî(i)lün Feûlün Mefâî(i)lün kalıbına uygun bir biçimde telif edilen *Sülâfetü'l-ferâiz* üzerinde bugüne kadar herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Ziya Efendi bu manzum eserini telif ederken sanat kaygısından ziyade bir konuyu aktarma ve öğretici olma gayreti içerisindeydi. Amaç sanatsal bir etkinlikten çok konunun kitlelere ulaştırılması ve eğitim-öğretimde şiirin imkânlarından yararlanılmasıdır. Bu eserlerde vezin gibi şiirsel ahenk unsurları kullanılarak belli bir bilginin aktarımı gerçekleştirilir, bu şekilde de bilginin akılda kalıcılığı sağlanmaya çalışılarak bilgi pekiştirilir. Ziya Efendi *Sülâfetü'l-Ferâiz*'i ferâiz dersi verdiği talebelerinin bilgilerini pekiştirmek maksadıyla kaleme almıştır.

Ziya Efendi eserine geleneğe uygun bir biçimde Allah'a (cc) hamd ve Resûlüne salât ile başlamıştır. *Sûlâfetü'l-Ferâiz*'in matla', ilk beyti şöyledir.

“Ey Rahmân olan Allah'ım hamd sanadır, salât da varlık âleminin en hayırlısı Mus-tafâ'ya âline ve ashâbına olsun.”

Ziya Efendi ilk beyitten hemen sonraki beyitte *Sûlâfetü'l-ferâiz*'den önce yazdığı *Emâ-li'l-ferâiz* ve *Ücâletü'l-ferâiz* isimli eserlerine atıflar yapar.

“İlm-i ferâizin bir zübdesi vardır. Onun Sûlâfesi de nazımdır. Tatlı ve serin bir suya benzer.”

Ziya Efendi bu beyitte ilm-i ferâiz ile kendi eseri olan *Emâli'l-ferâiz*'i kast etmekte-dir. İlm-i ferâizin zübdesi vardır derken zikrettiği zübde ise eseri *Emâli'l-ferâiz*'in muhtasarı olan *Ücâletü'l-ferâiz*'dir. Ucâle lügatte yolculuk azığı, kendisi konusunda acele edilen şey anlamlarına gelen bir kelimedir. “Onun Sûlâfesi de nazımdır” diyerek Ziya Efendi, *Sûlâfe-tü'l-ferâiz*'in *Ücâletü'l-ferâiz* isimli eserinin nazma çekilmiş hali olduğunu bizzat dile getir-miştir. *Sûlâfe* ise eserin yer aldığı metnin sayfa altında Ziya Efendi tarafından verildiği gibi usâre ve üzüm suyu anlamlarına gelen bir kelimedir. Ziya Efendi beytin sonunda eseri yani *Sûlâfetü'l-ferâiz*'i tatlı ve serin bir suya benzetmiştir.

İkinci beyitte Ziya Efendi'nin şiirsel bir ifade ile *Emâli'l-ferâiz* isimli eserini üzüme, muhtasarı olan *Ücâletü'l-ferâiz*'ini bu üzümün zübdesi çekirdeğine, onun nazma çekilmiş hali olan *Sûlâfetü'l-ferâiz*'i de üzümün suyuna benzettiği görülür. Kim ki bu tatlı ve serin suyu alıp içerse ferâiz ilmini öğrenir demek istemektedir.

Ziya Efendi, bu beyitlerin devamındaki beyitlerde eserini tavsif eder ve eserinin ilim yolunda olan talebelere yönelik olduğunu dile getirerek, *Sûlâfetü'l-ferâiz*'deki beyitlerini in-cilere benzetir.

“O eserde yüksek mertebeleri arzulayan, bizi boşa uğraştırmayan talip için olmazsa olmazlar vardır.”

“O, sözün en önemlilerini içerir ki inci gibi bu sözler eşsiz parlaklığıyla aynayla yarışır.”

“Bu eserimle en güzel meyveleri toplayabilmek için anlamların özünü bir araya getir-meye çalıştım. Ümidgâhım olarak Allah bana yeter.”

Ziya Efendi, giriş sadedindeki bu beyitlerden sonra ashâb-ı ferâizin yani hisseleri ayet ve hadisle doğrudan belirlenen varislerin hallerine geçer. Ashâb-ı ferâizin hallerini ve ala-cakları hisseleri nazmettiği beyitlerden sonra gelen başlıklar sırasıyla Usûl'ü-red, et-Tas-

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

hîh, Taksîmü't-terike, el-Münâsaha, et-Tehârûc, el-Hamlü ve'l-mefkûd başlıklarıdır. Çalışmanın bu aşamasında *Sülâfetü'l-ferâiz*'de ashâb-ı ferâizin hallerinin anlatıldığı bölümde yer alan beyitlerden bir örnek vermeyi ve bu suretle *Ucâletü'l-ferâiz*'deki ferâiz bahislerinin Ziya Efendi tarafından ne şekilde manzumlştırıldığını göstermenin uygun olduğunu düşünüyoruz. Ziyâ Efendi *Ucâletü'l-ferâiz*'in "Eb/baba" maddesinde babanın hallerini şu şekilde ifade eder.

"Eb; meyyitin oğlu ya oğlunun oğlu ile sūdüs, kızı ya oğlunun kızıyla hem sūdüs hem bâkî, bunlar yok ise bâkî alır." (Ucale, s. 2)

Ziyâ Efendi'ye ait "Eb/baba" maddesindeki ifadeler *Sülâfetü'l-ferâiz*'de yine kendisi tarafından iki beyitte şu şekilde nazma çekilmiştir.

فان مات انسان يرثه ابوه ان   له ابن او ابن البن بالسدس مسجلا
و بالسدس مع باق ببنت و بنته   وتعصيه محصا اذا كان قد خلا

Ziyâ Efendi, *Sülâfetü'l-ferâiz* isimli manzum eserinde *Ucâletü'l-ferâiz*'deki ashâb-ı ferâiz hallerini anlatan maddelerin her birini ve devamında gelen diğer konuları yukarıdaki örneğe benzer bir şekilde nazmederek eserini tamamlamıştır. Müellif ferâiz bahisleri ile ilgili konuları tamamladıktan sonra yazdığı bu manzum eserin alınıp okunmasını ve okutulmasını, ezberlenip ezberletilmesini talep edip ardından kendisi için de dua istemektedir. *Sülâfetü'l-ferâiz* Ziya Efendi'nin Hz. Peygamber'e, âline ve ashâbına salât ettiği şu beyitlerle son bulur.

"Kitaplarda tafsilatlı şekilde yer alan bu bilgileri müciz ve müfid bir şekilde içeren bu kitabı alın."

"Ezberleyin ezberletin nâzımı Şeyhzâde ismiyle maruf bu âciz **Ziya**'ya da dua edin."

"Salât yüksek dağların ve çöllerin kendisiyle yeşerdiği Mustafâ'ya, âline ve ashâbına olsun."

Eserin makta' yani son beyti de şu şekildedir.

"Yine kendisiyle ufukta Süreyya yıldızının doğduğu ve âşıkların yağmur gibi çiseleyen gözyaşlarıyla ravzası için ağladığı hidayet rehberi Mustafâ'ya olsun."

Son olarak şunu da ifade edelim ki, Ziya Efendi'nin *Kasîde-i Dâliyye*'de olduğu gibi *Sülâfetü'l-ferâiz*'de de ismi olan **Ziya**'yı mahlas olarak kullandığı ve bu mahlası benimseydiği görülmektedir.

III. BÖLÜM

AHMED ZİYA EFENDİ’NİN İCAZETLERİ

Ziya Efendi’nin aldığı ve verdiği icazetler hakkında elde ettiğimiz tüm bilgi ve belgeleri bu bölümde sunacağız. Daha önce yayınladığımız *Müderris Hasan Kudsî Efendi ve İcazetleri* kitabımızda Ziya Efendi’nin amcası ve dayısı olan Hasan Kudsî Efendi’den aldığı icazeti incelemiştik. Bu kitabımızda hem araştırmacılara kolaylık olsun hem de Ziya Efendi’nin icazetlerini bir bütün olarak kapsasın diye Hasan Kudsî Efendi’den aldığı o icazete tekrar yer vereceğiz.

A) AHMED ZİYA EFENDİ’NİN ALDIĞI İCAZETLER

Ziya Efendi tespit edebildiğimiz kadarıyla iki kişiden tam ilmi icazet almıştır. Bunlardan ilki babası Muhammed Bahaüddin Efendi, diğeri de amcası ve dayısı Hasan Kudsî Efendidir. Her iki icazeti de Paşa Dairesi diye bilinen Bekir Sami Paşa medresesinde gördüğü eğitim sonunda almıştır. Babası medresenin müderrisi, Hasan Kudsî Efendi de medrese hocalarındandır. Medrese aile için çok özel bir yere sahiptir. Aile ferleri medreseyi çok benimser, medrese hakkında konuşurken “bizim medrese” diye cümleler kurarlarmış.

Ziya Efendi’nin eğitim amacıyla Konya dışına çıkarak İstanbul’a gittiğini bilmekteyiz. Fakat eğitiminin İstanbul ayağından icazet aldığına dair herhangi bir bilgimiz bulunmamaktadır. Yaptığımız çalışmalar bu konuda müsbet bir netice vermedi. Bunun yeniden araştırılması yararlı olacaktır.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Osmanlı devletinin son dönemlerinde ortaya çıkan karışıklıkların Cumhuriyet döneminde had safhaya ulaşması, döneme ait bazı bilgi ve belgelerin muhafazasını zorlaştırdığı bilinen bir gerçektir. Arap harfleriyle yazılı kitap, belge türü her çeşit evrakın takibat sebebi olduğu Cumhuriyetin ilk yıllarında icazetler de istenilen düzeyde korunamamıştır. Ziya Efendi'nin de tespit edebildiğimiz icazetleri dışında başkaca diploma niteliğinde öğrenim belgesi alma ihtimali bulunmaktadır. Zira o, astronomi, fizik, kimya, matematik, tarih gibi pek çok ilim sahasında örgün ve yaygın eğitim kurumlarında ders vermiştir. Bu seviyeye ulaşmasına mutlaka belli bir eğitim-öğretim çalışması zemin hazırlamıştır. Bunu sağlayacak başka müessese ve hocaların bulunduğunu tahmin etmekle birlikte Konya'da Paşa Dairesi dışında başka bir kuruma devam edip eğitim gördüğünü de bilmemekteyiz.

Osmanlı döneminden kalan icazetnameler, üniversite seviyesinde denkliği sağlanması amacıyla 1930 ve 1940'lı yıllarda diyanet işleri başkanlığınca ailelerden istenerek Ankara'ya toplanmaya çalışıldıysa da elimizdeki mevcut icazetnamelerin büyük bir kısmı yine de ilgili ailelerin özel arşivlerinden temin edilmiştir. Daha çok Ankara'da bulunduğu söylenen icazetlere ulaşılması son dönem ilmi hareket haritasının çıkarılmasına büyük katkı sağlayacağı gibi aile arşivlerinde halen muhafaza edildiğini tahmin ettiğimiz bu tür belgelerin ilim erbabınca incelenmesi, dönemin eğitim-öğretim yapısının tespitine yardımcı olacaktır. Fakat gördüğümüz kadarıyla ailelerde geçmiş kurcalamanın aile mensuplarına fayda değil zarar getireceği endişesi hâkim olduğundan bu tür belgeler ortaya çıkarılmamaktadır.

Yalnız şu da unutulmamalıdır ki, bu belgeler değerini bilmeyenlerin eline geçtiğinde heba olma tehlikesiyle karşılaşabilir. Bu hususu da göz ardı etmeden hiç olmazsa mikro filmlerinin merkezi kütüphanelere teslim edilmesi yararlı olacaktır kanaatindeyiz. Bir de artık bu belgeler özel olmaktan çıkmış bir milletin özellikle eğitim tarihini yansıtan vesikaları haline gelmiştir. Bu sebeple vesikaların, topluma mal edilmesi, toplumun ortak mirası ve değerleri olarak kabul edilmesi gerekir.

a) MUHAMMED BAHAUDDİN EFENDİ'DEN ALDIĞI İCAZET

Ziya Efendi, babası Muhammed Bahaüddin'den ilmi icazet almıştır. Bu icazetin müstakil belgesi elimizde bulunmamaktadır. Fakat icazet aldığını verdiği icazet belgelerinden öğrenmekteyiz. Öğrencilerinden Ali Kudsi Efendi ve Abdullah Fevzi Efendilere verdiği icazetlerde bu bilgiler yer almaktadır. Babasından icazet aldığı, Ali Kudsi Efendi'ye 1896 yılında verdiği icazette şu şekilde geçmektedir:

“Ben de efendim, dayanağım, hocam, kıymetli babam, taşkın derya, parlak yıldız, belki parlaklığı tamamlayan dolunay, hicret edenler nezdinde genel arzu, bizim için sağlam kulp, bana kırılmayan, bütün mahlûkatın Efendisi (s.a.s)’nin büyük incileri olan hadislerini yayan, Bozkır’da doğup Konya’da meskûn -Allah onu Firdevs cennetinin en yüce makamında oturanlardan eylesin- **eş-Şeyh Muhammed Bahâuddîn (k.s)**’in bana icazet verdiği şekilde Ali Efendi b. Şeyh Hasan Kudsi Efendi’ye icazet verdim.” 429

İfadenin Yer Aldığı Sayfalar

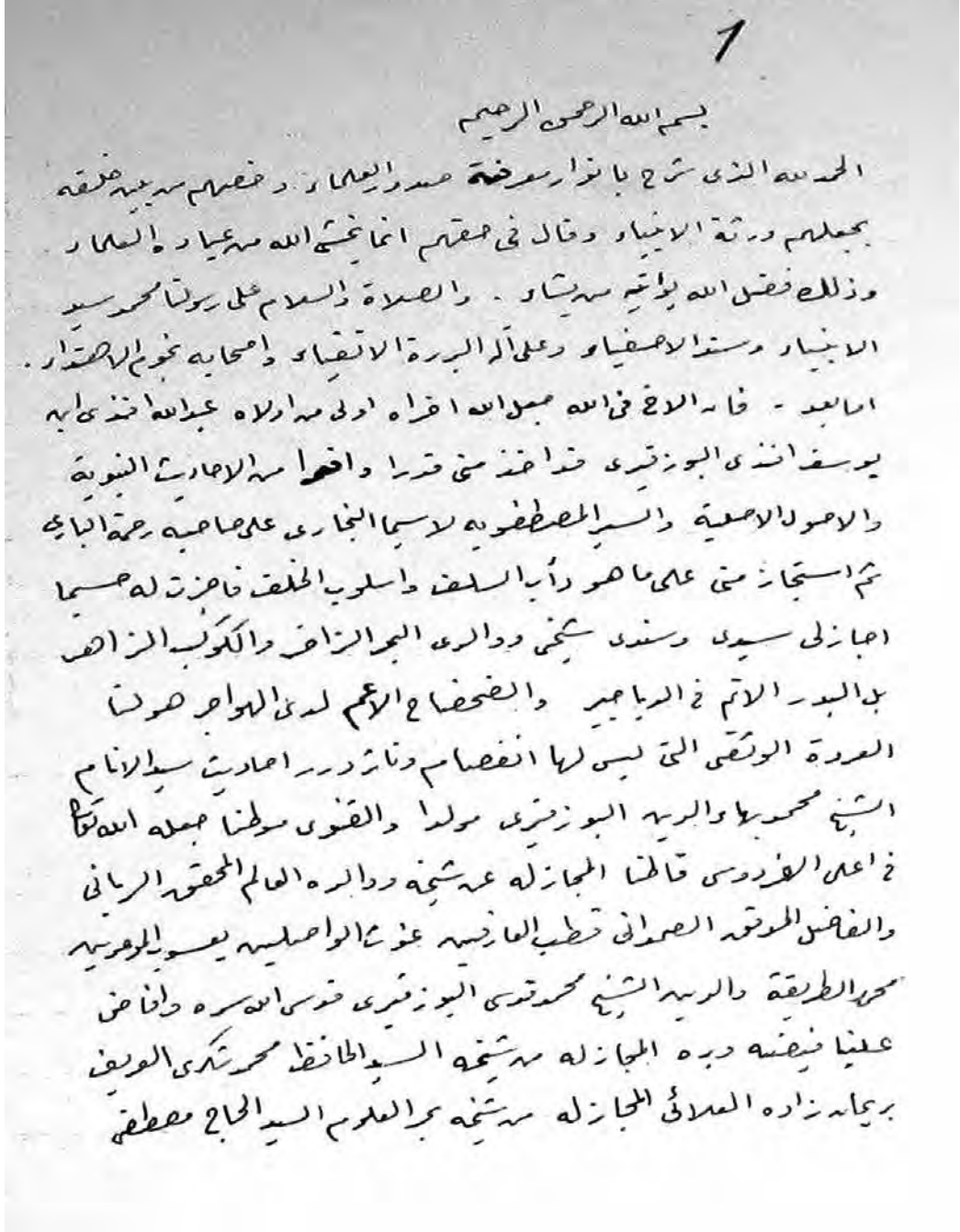
Ziya Efendi, öğrencilerinden Abdullah Fevzi Efendi’ye 1912 yılında verdiği ilmi icazet metninin dört ayrı yerinde babasından icazet yoluyla ilimleri aldığını ifade etmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı arşivinde bulunan icazet metninin aslında Ziya Efendi’nin babasından icazet aldığını belirten ifadeler şu şekildedir.

“Allah için kardeş olan -ki Allah onun sonunu (ahretini) evvelinden (dünyasından) daha hayırlı kılsın- **Abdullah Efendi ibn Yusuf Efendi el-Bozkırî**, benden Hz. Peygamber (s.a.s)’in **hadisi şerifleri**, asıl usul, seçkin siyer (Hz. Peygamber’in hayatı) özellikle de Yüce Allah’ın rahmetine mazhar olmuş Buhârî’den gelen ilimlerden kendisine yetecek miktarda icazet aldı. Sonra benden selevin tarzı, halefin de üslubu üzere icazet istedi. Ben de ona; bana efendim, dayanağım, hocam, kıymetli babam, taşkın derya, parlak yıldız, belki parlaklığı tamamlayan dolunay, hicret edenler nezdinde genel arzu, bizim için sağlam kulp,

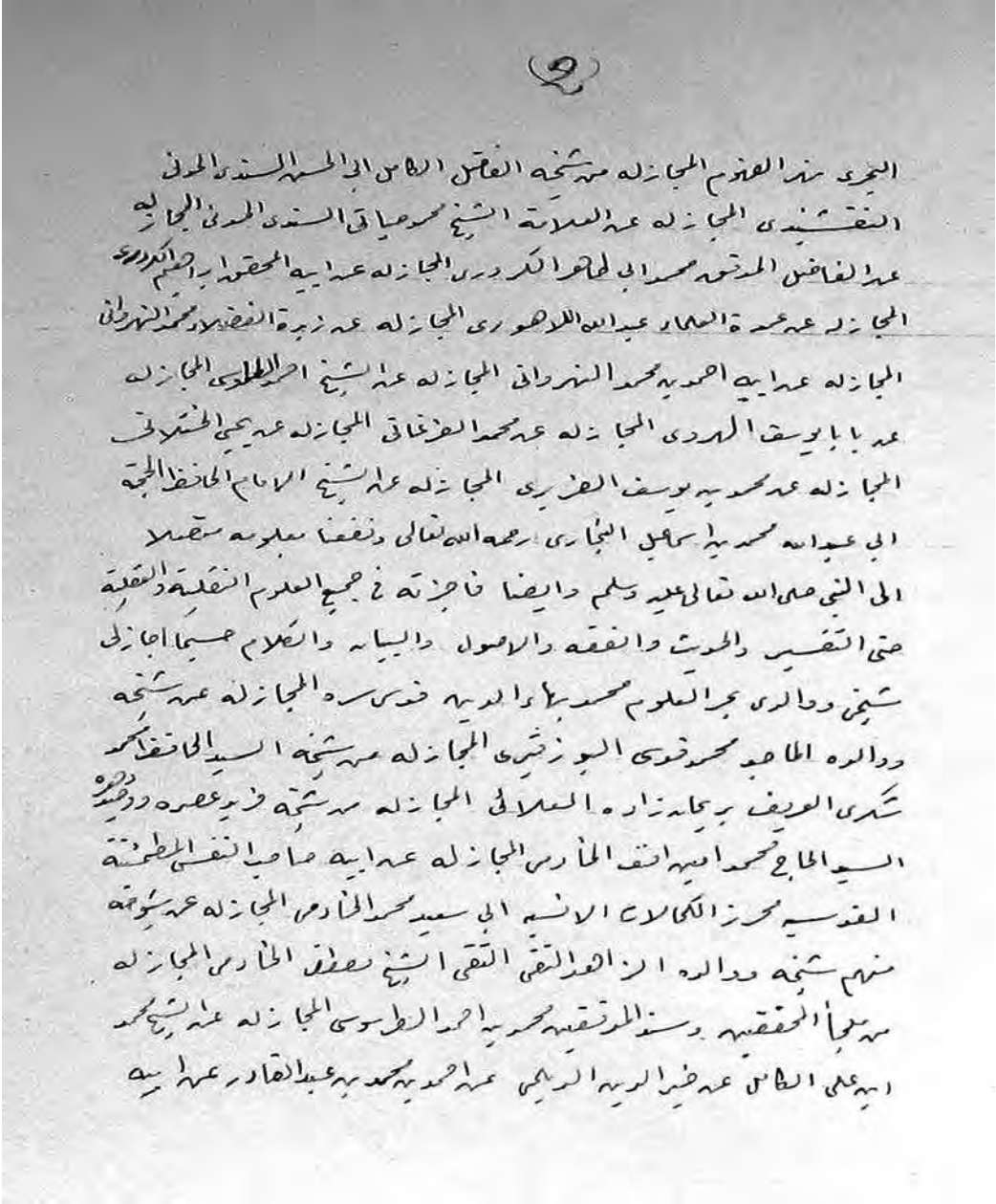
Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

bana kırılmayan, bütün mahlûkatın Efendisi (s.a.s)'nin büyük incileri olan hadislerini yayan, Bozkır'da doğup Konya'da meskûn -Allah onu Firdevs cennetinin en yüce makamında oturanlardan eylesin- **Şeyh Muhammed Bahâuddîn**'den, bana verdiği şekilde icazet verdim."

“Aynı şekilde ona **Tefsir, hadis, fıkıh, usul, beyan, kelam** ilimlerine kadar nakli ve akli ilimlerin tamamından hocam, babam, ilimlerin deryası **Muhammed Bahâuddîn (k.s)**’den bana icazet verdiği şekilde icazet verdim.”

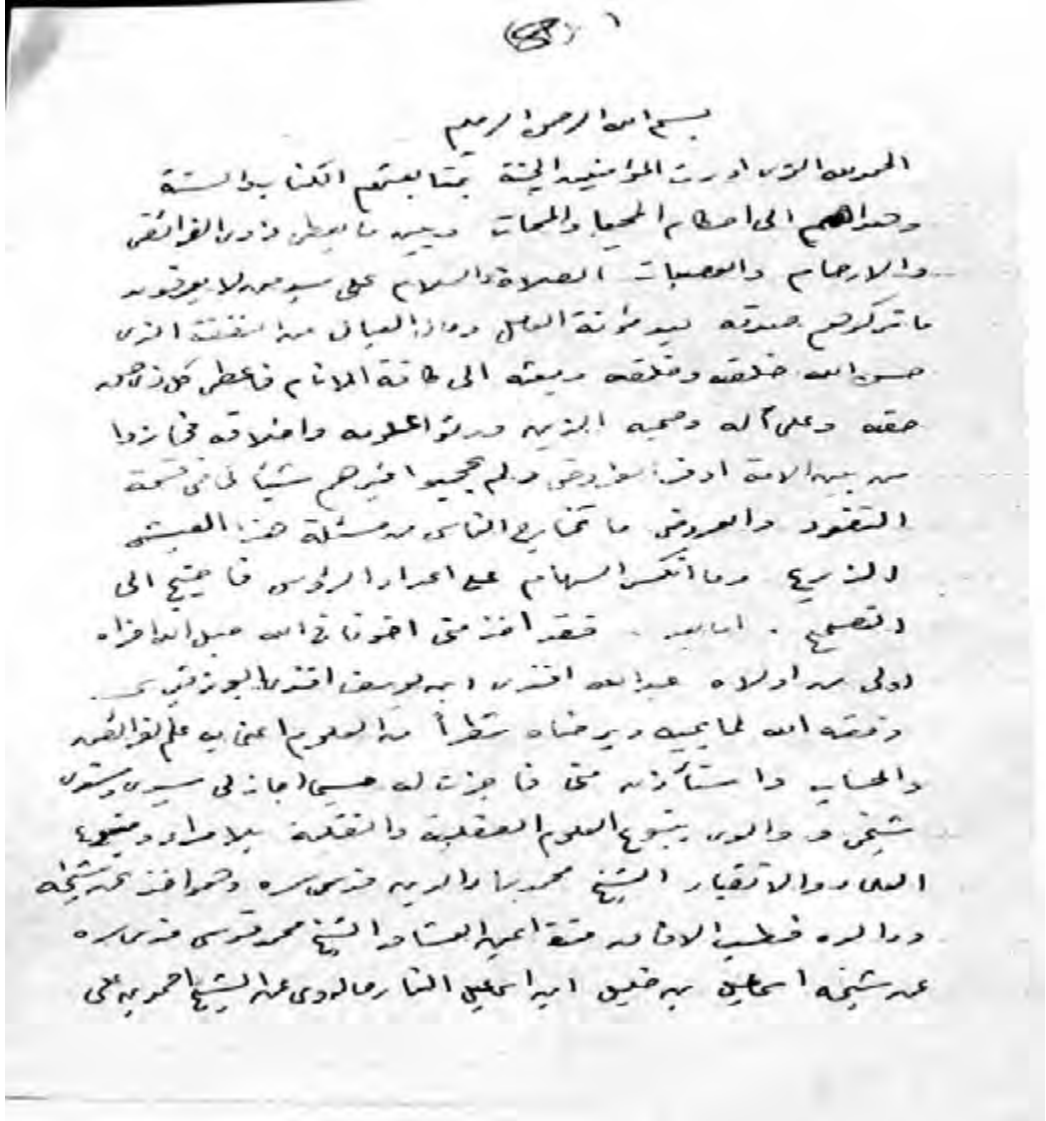
İfadenin Yer Aldığı Sayfa

“Muhakkak ki Allah için kardeşimiz olan -ki Allah onun sonunu evvelinden daha hayırlı kılsın ve onu razı olduğu hayat verene muvaffak eylesin- **Abdullah Efendi ibn Yusuf Efen-**

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

di el-Bozkırî benden Feraiz ve hesap ilminden ders aldı. Benden (icazet için) izin istedi; ben de ona Efendim, dayanağım, hocam ve babam Muhammed Bahâuddîn (k.s)'den akli ve nakli ilimlerden bana icazet verdiği şekilde icazet verdim.”

İfadenin Yer Aldığı Sayfa

“Allah için kardeşimiz olan Abdullah Efendi bin Yusuf Efendi el-Bozkırî benden Kasîde-i Bur'e, Ahziyye ve Madarriyye Ebu Abdullah Muhammed bin Saîd bin Hammad el-Bûsîrî sebebiyle okumak üzere icazet almak isteyince ben de ona bu kasîdeleri ve Hz. Peygamber (s.a.s) Efendimizi öven diğer kasîdeleri, söylendiği yerde bilinir ve güvenilir

olması şartıyla bana Hocam, babam, rabbanî arif ve mürşid-i nurani Şeyh Muhammed Bahâuddîn el-Bozkırî Konevî (k.s.)'den okumasına icazet verdiği gibi icazet verdim." 430

İfadenin Yer Aldığı Sayfa

b) HASAN KUDSÎ EFENDİ'DEN ALDIĞI İCAZET

Hasan Kudsî Efendi, yeğeni Ahmed Ziya Efendi'ye aklî ve naklî tüm ilimleri kapsayan 'genel icazet/icazet-i âimme' vermiştir. Bu ilmî icazette hoca silsilesine ayrıntılı yer verilmiştir. İcazetin verildiği tarih belgede kayıtlı olmamakla birlikte, icazetin 1892 veya daha önceki yıllarda verilmiş olması muhtemeldir. Kendisine ilmi icazet verilen Ziya Efendi henüz

18 yaşlarındadır. İcazetin metni Arapça'dır. İcazet aynı zamanda hattat olan Hasan Kudsî Efendi'nin düzgün hattıyla kaleme alınmış yirmi dokuz sayfeden ibarettir. İcazetin tercümesini vermeden icazet hakkında bazı değerlendirmelerde bulunalım.

1) HASAN KUDSÎ EFENDİ'DEN ALDIĞI İCAZETİN DEĞERLENDİRMESİ

Hattat Hasan Kudsî Efendi'nin hattıyla kaleme alınmış icazet, yirmi dokuz sahife olup Arapça'dır. İcazet belgesinin anlaşılmasına katkı sağlaması amacıyla icazetle ilgili bazı tespit ve tahlillerde bulunularak belgede yer alan 'Fıkıh İcazeti'ni liste halinde sunalım.

Ahmed Ziya Efendi'nin amcası ve dayısı Hasan Kudsî Efendi'den aldığı icazet⁴³¹ ayrıntılı ilmi icazete bir örnektir. İcazet belgesi, fıkıh, hadis, tefsir ve diğer ilimlerle birlikte hatme hâce yapmayı da kapsamaktadır. Fıkıh, hadis, tefsir icazetleri ise müstakil hoca silsilesinden oluşmaktadır. İcazet belgesi hakkında ön değerlendirmede bulunarak belgenin diğer icazet belgelerine göre farklı yönlerine değinelim.

a) Öncelikli olarak şunu ifade edelim ki, Osmanlı medreselerinde henüz yirmi yaşına varmadan on sekiz yaşlarındaki bir öğrencinin üniversite mezunu seviyesini ifade eden icazet belgesi alması, yirmi üç yaşında da müderris kimliğine sahip olarak icazet vermesi medreselerin ve özel eğitim yoluyla yapılan çalışmaların kalite düzeyini göstermesi açısından önemlidir. İcazet belgesindeki icazet alan Ahmed Ziya Efendi bunun bir örneğidir. Zira o genç yaşta icazet aldıktan yaklaşık dört-beş yıl sonra 1896 yılında ve henüz yirmi üç yaşında iken hocası Hasan Kudsî Efendi'nin oğlu Ali Rıza Efendi'ye icazet⁴³² vermiştir.

b) Bu belge ile şu husus da ortaya çıkmaktadır ki 1882 doğumlu⁴³³ Ali Rıza Efendi henüz on dört yaşında iken günümüz üniversite diplomasına denk tam icazet belgesi almıştır. Bu ise dönemin eğitim kalitesini ve öğrenci kabiliyetini yansıtan takdire şayan bir durumdur. Belge, Osmanlı devletinin son dönemlerinde bile kaliteli eğitim-öğretim hizmetlerinin örgün ve yaygın eğitim kurumlarında devam etmekte olduğunu ispatı bakımından da önemli ipuçları vermektedir.

431 Hasan Kudsî Efendi'nin Ziya Efendi'ye verdiği ilmi icazetin fotokopi nüshası için bakınız; Koyunoğlu Müzesi, No:35760.

432 Ziya Efendi'nin Ali Rıza Kudsî Efendi'ye verdiği ilmi icazet, Koyunoğlu Müzesi, No:37023'da bulunmaktadır.

433 Mehmet Eminoglu, *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş*, Ankara 2007, s. 165.

c) İcazet belgesindeki hocanın öğrencisine nasihatleri diğer icazet belgelerine göre daha kapsamlıdır. Nasihatler hem icazet alan kişi hem de belgeyi gözden geçirenler açısından önemli bir katkı sağlamaktadır. Zira icazet metninde ilmin sadece Allah rızası ve hayata uygulanması için edinilmesi gerektiği ana temasına vurgu yapılmakta, ayet ve hadisler ışığında pek çok tavsiyelerde bulunmaktadır. Belge, kapsadığı tavsiyelerle her dönemde bir nasihatçi görevi üstlenmektedir. Dinin nasihatten ibaret olduğu hatırlanırsa belgede nasihatın yer almasının değeri daha iyi anlaşılacaktır.

d) Belge, diploma hüviyetini taşımakla birlikte tavsiye mahiyetinde dünya ve ahret hayatı için dikkat edilmesi gerekli umdelere yer vermekte, benzer icazetlere göre daha fazla ayet ve hadislerle konuya vurgu yapmaktadır.

e) Belge hoca silsilesine özellikle de fıkıh icazetindeki hoca silsilesine ayrıntılı yer vermektredir. Bu da Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde örgün ve yaygın eğitim-öğretim kurumlarında fıkıh ilmine daha fazla önem verildiğini göstermektedir.

f) İcazet belgesi diğer icazetlere nispetle daha ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

g) İcazet belgesi besmele, hamdele ve salveleden sonra Hz. Musa'nın Hızır (a.s) ile buluşma yerine giderken yolda başından geçen olaylarla Hızır (a.s)'a tabi olma isteğinin yer aldığı Kehf suresinin 62-66. ayetlerini zikretmekte;⁴³⁴ devamında da ilmin ve âlimin önemine işaret eden ayet ve hadislerle yer vermektedir. Ayetlerde bizlere ilim öğrenmek için gerektiğinde yolculuk da dâhil birtakım meşakkatlere katlanılması ve ilim elde etmede hocaya itaat edilmesi gerektiği gösterilmiştir. Belge, Musa (a.s)'nın bir peygamber olup vahiyle bilgileneşine rağmen, peygamber olmayan ve genel kanaate göre Hızır olduğu kabul edilen birine tabi olmak için izin istemesi, tayin edilen makam ve konumun ilim öğrenmeye engel olmayacağını ve hatta ilmin ne seviyede olursa olsun alınması gerektiğini gösteren güzel bir örnektir.

h) Belgede isnadın din için değeri belirtilerek isnat istemenin doğru bir usul olduğu vurgulanmıştır. İlmın aktarılmasında isnadın önemini belirtmek üzere İmam Ahmed bin Hanbel'in "İsnat istemek selefin geleneğidir" sözüyle de bu anlayışın sonraki dönemlerde devamını sağlamada yol gösterilmiştir.

i) Belgede Ahmed Ziya Efendi, hocası Hasan Kudsî Efendi tarafından ilme olan işti-

⁴³⁴ Mehmet Vehbi Efendi'nin Nakşibendî Tarikatının Halidiye kolu halifelerinden Bolvadinli Yörükzâde Ahmed Fevzi Efendi'ye 1321/1905 tarihinde verdiği ilmi icazette Kehf suresinin 62-66. ayetlerinin yer aldığını görmekteyiz. Bkz: İrfan Görkaş, "Bolvadinli Ahmet Fevzi Efendi ve Konyalı Mehmet Vehbi'nin İcazetnamesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, s. 252.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

yakı ve olgunluğu sebebiyle üstün vasıflarla övülmekte, hakkında hayır dualarda bulunulmaktadır.⁴³⁵ Hocanın öğrencisine dua etmesi ve öğrencisinden dua talebinde bulunması icazetlerin büyük çoğunluğunda yer alan örnek özelliklerdendir. Bu yaklaşım ‘kendimiz için istediğimiz şeyi kardeşimiz için de isteme’ düsturuna yönelik bir anlayıştır ki, toplumsal bütünleşmeye büyük oranda olumlu katkı sağlar.

i) Öğrencinin ilme teşvik edilmesinde mükâfatın müspet anlamda etkisi büyüktür. İcazette de görüleceği gibi eğitimci yeri geldiğinde öğrencisini övmeli, kazanmasını istediği sıfatlarla vasıflandırmalıdır. İnsanın eğitim ve öğretimi tabiatıyla kolay değil, zordur. Eğitim ve öğretimde disiplin de göz ardı edilmeksizin eğitimciler tarafından öğrencinin ilme yönlendirilmesi kolaylaştırılmalıdır. Bunun yollarından biri de öğrenciyi olumlu yönde motive etmektir. Belgedeki övgü ifadeleri, öğrencinin ilmi hayata geçirmesi ve başkalarına aktararak hizmet etmeyi temin açısından önemli teşviktir.

j) Tevazu, ilim sahibine daha çok yakışan, önemli ve etkili bir ahlakıdır. İcazet belgelerinin genelinde yer aldığı gibi bu belgede de hocanın üstün mütevazılığı görülmektedir. İcazette Hasan Kudsî Efendi büyük bir tevazu örneği sergileyerek kendisini icazet vermeye yetkili kabul etmediği halde Ziya Efendi’nin hüsnü zannını karşılıksız bırakmamak amacıyla isteği doğrultusunda kendisine icazet verdiğini belirtmektedir. Bu da şuna vurgu yapmaktadır ki; ilim, sahibinin tevazusunu artırır.

k) Hasan Kudsî Efendi, belge ile Ziya Efendi’ye aklî, naklî, amelî tüm ilimlerden Tefsir, Hadis, Usul ve Furuun tamamından rivayette bulunmasına icazet vermektedir. Belge genel icazet/icazet-i âmme örneklerindendir. Zira icazette okutulan ilim, ders ve hocalarda tafsilata gidilmiş, farklı kollardan hoca silsilelerine yer verilmiştir. İcazette en fazla yer alan kısım, silsilelerin geçtiği bölümlerdir. Hâlbuki icazetlerin genelinde hoca silsilesinde bu denli ayrıntıya gidilmemiştir. Bu da belgeyi diğer icazet belgelerine göre farklı kılmaktadır.

l) Hasan Kudsî Efendi, icazet silsilesinde ilim aldığı hocalarını birkaç koldan sıralamıştır. Bu usul, icazet veren hocanın beslendiği kaynağı tespit etmede sonraki araştırmacılar için önem arz etmektedir. Zira icazetlerin bu yönü, dönemin ilmi yapısını ve hocaların birbirleriyle olan ilmi bağlantısını ispat etmede delil olmakta, icazet belgesini de konu hakkında birinci derecede kaynak kılmaktadır.

⁴³⁵ Eğitimcinin öğrencisine hayır duada bulunması günümüz eğitiminde de kullanılması gerekli, faydalı bir metottur. Eğitimci sadece mücerret eğitim ve öğretimle değil aynı zamanda manevi açıdan da öğrencisini desteklemelidir. Dua da manevi destek olarak çok etkileyici bir yoldur. Son dönem âlimlerimizin hayatlarında bu metodu sürekli görmekteyiz.

m) İcazetteki hoca silsilesinin birkaç koldan Ebu Saîd Muhammed Hâdimî'ye, oradan da farklı kollardan Hz. Peygamber (s.a.s)'e, Cebrail (a.s)'e ve bütün ilimlerin kaynağı olan Yüce Allah'a ulaştırılması, aslında bilginin ve hakiki ilmin gerçek menşeinin Cenabı Hak olduğunu belirtmektedir.

n) Hasan Kudsî Efendi icazet belgesinde öğrencisini övdüğü gibi ilim aldığı hocalarını da övmektedir. Hasan Kudsî Efendi, silsilede ilk elden ders aldığı hocaları ile Ebu Saîd Muhammed Hâdimî Efendi'ye ayrıca ve özellikle övgüde bulunur.

o) Hasan Kudsî Efendi hocalarını zikrettiği silsileden sonra özellikle de iki ayrı yerde Ziya Efendi nezdinde tüm ilim erbabına kapsamlı ve gayet manidar tavsiyelerde bulunarak İslâm'ın ana unsurlarına yer verir. İncelediğim icazet belgelerinin hiçbirinde bu derece ayrıntılı nasihatle bulunulmamış, dinin esaslarına yönelik bu denli ilave bilgi sunulmamıştır.

ö) İcazetin sadece öğrencinin aldığı ilimleri ispat eden bir belge özelliğini taşıması gerekirken bazı tavsiye ve dinin temel bilgilerinden de bahsetmesi, belge ile dahi eğitim ve öğretimin devam ettirileceğine kısacası her şeyin eğitim malzemesi olarak kullanılacağına güzel bir örnek olmuştur. Zira önemli olan her durumda insanların İslâm ahlakıyla donanımını sağlayacak adımlar atılmasıdır. İcazet belgesinde yer alan bu tür değerli bilgiler de yer aldığı belgeye ilave kıymet katmaktadır. Nasihat kabilinden olan bilgiler sürekli uyarıcı niteliğindedir. Her halükârda eğitim, Peygamberlerin kullandığı bir metottur; örneklerini de ayet ve hadislerde bulmak mümkündür. ⁴³⁶

p) İcazet belgesinin birinci bölümünde üç icazet silsilesi yer almaktadır. Birincisi, Hüseyin Feyzi ibn Mustafa Efendi **Kadinhânî**'den başlayıp İmamı Azam Ebu Hanîfe'de tamamlanan **'Fıkıh İcazeti'**dir. İcazetin ihtiva ettiği hoca silsilesi oldukça ayrıntılı ve kapsamlı olması, bazı hocaların icazet aldığı birkaç hocayla birlikte yer alması sebebiyledir.

r) Belgedeki fıkıh icazeti silsilesi birkaç koldan Ebu Saîd Hâdimî'ye ulaşmaktadır. Bu da Ebu Saîd Hâdimî'nin İç Anadolu ve özellikle de Konya bölgesinde fıkıh ilmi açısından edindiği konumu belirlemede önemli bir göstergedir.

s) Birinci bölümdeki ikinci icazet ise Hasan Kudsî Efendi'nin hocası Ba'lebek müftüsü olarak da bilinen, **Muhammed Hibetullah ibn Mahmud Nâcî** Efendi'den başlayıp muttasıl bir senetle Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar ulaşan **'Hadis İcazeti'**dir.

⁴³⁶ Yusuf (a.s)'ın hapisteki arkadaşlarının rüyalarını tabir etmeden önce fırsatı değerlendirerek onlara dini tebliğ etmesi bu örneklerden biridir. (Yusuf 12/36-38)

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

ş) Birinci bölümün üçüncü icazeti Ahmed **Kâzâbâdî**'den itibaren başlayıp Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar ulaşan '**Tefsir İcazeti**'dir. İcazette ilmin Hz. Peygamber (s.a.s) tarafından Cebrail (a.s)'den, onun da Yüce Allah'tan alındığı kaydedilmektedir.

t) Belgenin birinci bölümündeki üç icazet tamamlandıktan sonra Hasan Kudsî Efendi'nin ilmin üç basamağı hakkında verdiği kısa fakat manidar bilgi ve sonunda yaptığı nasihatler dikkat çekicidir. **İlmin basamakları**;

1. Allah'ı doğru bir şekilde tanımak (**iman**),
2. Allah'a yerli yerince teslim olmak (**İslam/amel**),

3. Gücü nispetinde Allah'a kulluk etmek (**ihsan**) şeklinde sıralanmış, ilmin bu üç basamağına riayet de İslâm'a sonsuz bağlılık olarak nitelendirilmiştir. İlim sahibi herkesin aynı derecede olamayacağını belirten Hasan Kudsî Efendi, '**her ilim sahibinin üstünde daha üstün bir âlim vardır**'⁴³⁷ ayetiyle gerçek ve kalıcı ilim sahibinin Cenabı Hak olduğuna işaret etmiştir. Bu yaklaşım ilim talibi ve sahibinin asla kibre kapılmaması gerektiğine de vurgu yapmaktadır. Birinci bölüm Hasan Kudsî Efendi'nin imza ve mührüyle tamamlanmıştır.

u) İkinci bölümde iki icazet bulunmaktadır. İcazetler Şifâ-i Şerif, Kütüb-i Sitte, Tefsir ile aklî ve naklî ilimleri kapsamaktadır. Birinci silsile '**Hadis İcazeti**'dir. İcazetin hoca silsilesinin başında Hasan Kudsî Efendi'nin hocası Muhammed Hibetullah'ın öğrencilerinden **Nevşehirli Ahmed Hazım** yer almaktadır. Rivayet zinciri, on sekizinci tabakada Hz. Peygamber (s.a.s)'e ulaşmaktadır. Senedin sonunda Hz. Peygamber (s.a.s)'den bir hadis rivayet edilerek şu ifadelerle yer verilmektedir;

"Hadisin rivayetinde benimle Buhârî arasında on altı ravi vardır. Buhârî'nin âli isnadı üçlüdür. Böylece benimle Hz. Peygamber (s.a.s) arasında yirmi ravi olur. Bu, âli isnad⁴³⁸, isnadın en üstünüdür. Günümüzde bundan daha üstün bildiğim bir isnat yoktur."

ü) İkinci bölümün ikinci icazeti de birincisi gibi '**Hadis İcazeti**'dir. İcazet silsilesi Hasan Kudsî Efendi'nin hocası **Muhammed Hibetullah**'tan başlayıp Hz. Peygamber (s.a.s)'den rivayet edilen bir hadisle sona ermektedir.

v) Hasan Kudsî Efendi ikinci bölümün sonunda yine İslâm'ın umdeleriyle dolu, esaslı

437 Yusuf 12/76.

438 Âli isnat, Hz. Peygamber (s.a.s) ile hadis icazeti veren hoca arasında en az şahsın bulunduğu, senet silsilesi en kısa olan hadistir.

nasihatlerde bulunur. Allah'ın Peygamberlerine, Hz. Peygamber (s.av)'in de sahabesine yaptığı tavsiyelerden oluşan nasihatlerini, önce kendisine, sonra ve özellikle de Ahmed Ziya Efendi ve diğer dostları için yaptığını belirtir.

y) Hasan Kudsî Efendi nasihatlerinde özellikle şu hususlara vurgu yapar:

1. Her an Allah'tan çekinmek,
2. Sürekli ilimle özellikle de İslâmi ilimlerle meşgul olmak,
3. Hz. Peygamber (s.a.s)'in dediği gibi faydasız ilimden uzak kalmak,
4. Şüpheli şeylerden sakınmak,
5. Vakti israf etmemek,
6. Yalan söz ve şahitlikten sakınmak,
7. İzzet ve şerefi dünyaya değil Allah'a hizmette aramak,
8. İnsanlara karşı merhametli ve güzel ahlâklı olmak,
9. Kötülük yapana bile iyilik yapmak,
10. Salihlerle arkadaşlık kurmak,
11. Allah'ı anmak,
12. Gücü yettiğinde Allah'a kulluk etmek,
13. Her an Allah'ın huzurundaymış gibi davranmak.

İcazet belgesinin ikinci bölümü de Hasan Kudsî Efendi'nin mührüyle sona ermiştir.

z) Belgenin üçüncü bölümünde "Hatme Hace" tarifi yapılmakta, okunmasına icazet verilmektedir. Ayrıca Bahâiyye Evradı, Delâilu'l-Hayrât, Hizbu'l-Bahr ve'n-Nasr, Hizbu'l-A'zam okunmasına da icazet verilmektedir.

İcazet belgesi kısa bir dua ve sonunda mühürle tamamlanmaktadır.

2) HASAN KUDSÎ EFENDİ'DEN ALDIĞI İCAZETİN FIKIH İCAZETİ KISMI

Belge hakkındaki değerlendirmeden sonra şimdi de Hasan Kudsî Efendi'nin hoca-sından başlamak suretiyle belgede yer alan '**Fıkıh İcazeti**'ni hoca silsilesiyle birlikte listeleterek sunalım. Fıkıh icazetinde silsile, farklı kollardan birkaç kez Ebu Saîd Muhammed Hâdimî'de birleşmektedir. Bu da Hâdimî'nin İç Anadolu bölgesinde ilme yaptığı hizmeti,

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

âlimlerin kendisine olan üstün itibarını göstermektedir. Hâdimî, eserleriyle ve özellikle de *Mecâmi'u'l-Hakâik Şerhu Menafî'i'd-Dekâik* adlı eseriyle sadece kendi dönemine değil bir asır sonra hazırlanan *Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye* adlı Osmanlı Devletinin kanun kitabına tesir etmiş, kanun maddelerinin otuz küsur kadarının direk eserinden alınmasına sebep olmuştur.⁴³⁹ Bir müderrisin taşrada bu derece etkili olması, ilmin günümüze kadar gelmesinde gösterilen gayretlerin bilinip örnek alınması konusunda çok anlamlıdır. Fıkıh hoca silsilesi şu şekildedir.

1. Hâc Hüseyin Feyzi ibn Mustafa Efendi **Kadinhânî** (ö. 1312/1894)
2. Hafız Mustafa Efendi ibn Hüseyin Kadınhanî ve Süleyman Efendi ibn Seyyid Halil Efendi Karamânî
3. Seyyid Abdülehad Eskîlî
4. Nu'man bin Ebu Saîd Muhammed Hâdimî (ö. 1240/1824)
5. Hâdim Müftüsü Seyyid Muhammed Efendi, Hâdim Müftüsü Seyyid Ahmed Efendi ve Veliyyuddin Efendi Akşehirî
6. Bu âlimler de ilimleri sahih senetlerle Seyyid **Ebû Saîd Muhammed el-Hâdimî** (ö. 1176/1762)
7. Özdemîrî'de doğup Konya'da meskûn Seyyid Mustafa Efendi.

Hâdim Müftüsü Seyyid Ahmed Efendi ibn Abdullah ibn Ebû Saîd, Ömer bin Abdulkerim Abdurresûl Mekkî, Aydıncıklı İsmail Efendi, Mustafa Efendi Hâdimî ve Molla Efendi Alâî

Seyyid Ömer bin Abdülaziz Karamanî

Ereğlîli Reşîd Mustafa Efendi.

Horzumlu Muhammed Efendi bin İsmail

Seyyit Süleyman Vehbî Kırkağacı

Seyyit Süleyman Kırkağacı

Seyyid Muhammed Şükrî Alâî Reyhanzâde

Aydıncıklı Hafız İsmail bin İdris

Hâdim Müftüsü Numan Efendi bin Ebu Saîd Hâdimî, Hâdim Müftüsü Hâc Muhammed Efendi, Seyyid Ahmed Efendi ve İbrahim Efendi Alaşehirî

Hâdim Müftüsü, Seyyid Muhammed Efendi.

⁴³⁹ Ömer Nasuhi Bilmen 38 maddenin Mecâmiu'l-Hakâyık'tan alındığını belirtmektedir. (Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiye ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*, I-VIII, İstanbul 1967, I, 254-289.)

Ancak şu kadar var ki aynı şekilde ilk önce ona kardeşi Seyyid El-Hâc Muhammed Saîd Efendi, kardeşi, *Mecâmî'* şarihi Hâc Abdullah Efendi ve müftüzâde diye bilinen İbn Yusuf icazet verdi. İkinci olarak da aynı şekilde amcası Seyyid Hâc Ubeyd Efendi icazet verdi. Yine üçüncü olarak da müftüzâde diye bilinen Seyyid Muhammed icazet verdi.

Mustafa Boluvî

İsmail Efendi Konevî ve Ali Mucurî

Ahmed Ürgûbî

Ebu Saîd Muhammed Hâdimî

Sungurlu Abdullah Efendi

Üstâdü'l-kül Seyyid Sâdık Kayserî

Abdullah ibn Hasan Çankırivî

Ahmed Ürgûbî

Osman Akşehrî

Seyyid Muhammed Hâdimî

Vidinli Mustafa bin Ömer

İbrahim bin Muhammed İsbirî

Abdurrahîm Efendi bin Yusuf el-Evlevî

Muhammed bin Yusuf Evlevî

Nevşehirli Seyyid Ahmed Hazım Efendi ibn Seyyid Abdurrahman Rûhî

Seyyid Hâc Salih ibn Seyyid Muhammed Kayserî

Hafız Kasım bin Şeyh Hâc Mahmûd Kayserî

Muhammed Ebu Saîd el-Hâdimî

Akşehirli Hâc Ömer Efendi, İmamzâde Muhammed Es'ad bin İmam Ahmed, Zinnureyn Musannıf Efendi ve Kuyucaklı Seyyid Abdurrahman

Amasralı Seyyid Salih

Ebu Saîd Seyyid Muhammed Hâdimî

Aynı şekilde Şeyh Muhammed Hâdimî'den, Seyyid el-Hazım Ahmed bin Abdurrahman bin Abdullah'tan, babasından, Saçaklızâde diye bilinen, Muhammed Fazıl'dan alarak müftüzâde diye bilinen Seyyid Muhammed bin Yusuf'a icazet verdi. Bu ikisinin senedi muhakkik Sa'duddin Taftazânî'ye kadar ulaşmaktadır.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Yusuf Efendizâde diye bilinen Buhârî'nin şârihinden ki her ikisinin de senedi **Hız. Peygamber (s.a.s)**'e kadar ulaşmaktadır.

Şeyh Valid Yusuf bin İsmail bin Abdullatîf

Pirizâde diye meşhur Hüseyin, Abdurrezzak Antakî

Muhammed Yemânî (ö. 1135/1722)

Abdulhayy

Sebezmûnî

Ebu'l-Berekat Hasan bin Ammar Şurunbilâlî (ö. 1069/1658)

Ali bin Gânim Makdisî

Allame Şihâbuddin Abdalberr bin Şihne (ö. 921/1515)

Kemaluddin bin Hümam (ö. 861/1456)

Sirâcuddin Ömer bin Ali (ö. 829/1425)

Alauddin Seyrafî (ö. 790/1388)

Seyyid Celaledin bin Şemseddin Kerlânî (ö. 767/1365)

Alauddin Abdulaziz Buhârî (ö. 730/1329)

Hafızuddin Kebir Muhammed bin Nasır Buhârî (ö. 693/1293)

Şemsuddin Muhammed bin Abdussettâr bin Muhammed Kerderî (ö. 642/1244)

Şeyhu'l-İslâm Ebu Hasan Burhânuddin Ali bin Ebi Bekir Merğînânî (ö. 593/1196)

Şemsu'l-Eimme Muhammed bin Ahmed bin Ebi Sehl Serahsî (ö. 490/1096)

Şemsu'l-Eimme Abdulaziz bin Ahmed bin Nasr Hulvânî (ö. 447/1055)

Kâdı Ebu Ali Hüseyin bin Hızır Nesefî (ö. 424/1032)

İmam Ebu Bekir Muhammed bin Fadl Buharalı (ö. 381/991)

Ebu Muhammed Abdullah bin Muhammed Harisi Kelibâdî (ö. 340/951)

Ebu Hafs-ı Sağır Abdullah-ı Buhârî Muhammed bin Ahmet bin Hafs (ö. 264/874)

Ebu Hafs-ı Kebir Ahmet bin Hafs (ö. 217/832)

Muhammed bin Hasan Şeybânî (ö. 180/804)

İmam Azam Numan bin Sabit (ö. 150/767), Hammad bin Ebi Süleyman (ö. 120/737)

İbrahim bin Yezid Nehâî (ö. 96/713)

Ebu Abdurrahman Abdullah bin Habib (ö. 70/689)

Alkame bin Kays (ö. 62/681), Ebu Abdurrahman Esved bin Zeyd (ö. 85/705)

Abdullah bin Mesûd (ö. 32/652) ve **Hız. Ali ibn Ebi Talib** (ö. 40/661)

Hız. Peygamber (s.a.s)

Cebrail (a.s)

ALLAH (c.c)

İcazet hakkında yaptığımız değerlendirme ve örnek bir icazet olarak fıkıh hoca silsilesini verdikten sonra şimdi icazetin tercümesini verelim.

3) HASAN KUDSÎ EFENDİ'DEN ALDIĞI İCAZETİN TERCÜMESİ

İcazet metninin Arapçadan Türkçeye tercümesinde icazette yer alan ayet ve hadislerin kaynağı da tespit ederek bazı hadisler için yapılan yorumlara da değindik. İcazette yer alan hocaları, silsiledeki sırasına göre numaralandırarak ilim aktarımındaki tarihsel süreci tespite çalıştık. Böylece ilmin kimden ve hangi dönemde alındığının ortaya çıkmasına katkı sağlamış olduk.

“EÛZU Bİ'LLÂHİ MİNE'Ş-ŞEYTÂNİ'R-RACÎM

BİMİLLÂHİ'R-RAHMÂNİ'R-RAHÎM

İlmin gür ağacını âlimlerin kalplerine yerleştiren ve âlimlerin ilmini yüce İslâm'ın nurlu hükümleri kılan Allah'a hamd olsun.

Salât ve selam, âlimleri kendine varis kılıp diğer peygamberlere benzeten Peygamberimiz (s.a.s)'e, Onu sevip yolundan giden ashâbına, onlara tabi olanlara ve bizleri onların yoluna sevk eden âlimlere olsun.

Bundan sonra, fakir ve hakir olup kusur ve acizliğini itiraf eden kul, **Hasan Kudsî ibn Muhammed Kudsî el-Konevî** –Yüce Allah onu affetsin- derki;

Muhakkak ki ilim, canların varlıklarını yolunda sarf ettiği, tahsilinde karaları, kıtaları aştıkları bir hayattır. İlimi elde etmede atılımlar yaparak mesafeler kaydediyorum. Allah Teâlâ şöyle buyurdu (este'îzu billâh/Allah'a sığınırım);

“O yeri geçtiklerinde Musa hizmetçisine demişti ki; ‘Yiyeceğimizi getir. Bu yolculuğumuzda bir hayli yorgun düştük.’” 440

“Genç de ona şöyle demişti; ‘Gördün mü kayaya sığınınca ben balığı unuttum. Onu hatırlamayı unutturan da şeytandan başkası değildir. Balık şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitti.’” 441

“Musa demişti ki; ‘Bizim istediğimiz de bu idi.’ Hemen izlerini takip ederek aynı yolda geri dönmüşlerdi.” 442

440 Kehf 18/62.

441 Kehf 18/63.

442 Kehf 18/64.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

“Orada katımızdan kendisine bir rahmet verdiğimiz ve bir ilim öğrettiğimiz kullarımızdan birini bulmuşlardı.” 443

“Musa ona şöyle demişti; ‘Sana tam olarak öğretilenlerden bana da öğretmen için sana tabi olabilir miyim?’” 444

Ve yine Allah Teâlâ buyurdu ki;

“Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?” 445

“Allah’tan hakkıyla ancak âlimler çekinirler.” 446

“(Allah) kendilerine ilim verilenlerin derecelerini (yüceltsin).” 447

Hiz. Peygamber (s.a.s) de şöyle buyurdu (Allah onu mübarek ve mükerrem kılsın);

“Muhakkak ki melekler, ilim öğrenmek isteyenlerden memnun oldukları için kanatlarını indirir, yere sererler. Âlim için yerde ve gökte, hatta sudaki balığa varıncaya kadar her şey istiğfar eder. Âlimin âbide üstünlüğü, dolunay gecesindeki ayın diğer yıldızlara üstünlüğü gibidir. Âlimler, Peygamberlerin varisleridir.” 448

Bu konuyla ilgili akli ve nakli deliller, sayma kabiliyeti olan kişinin sayamayacağı kadar çoktur. İsnadın süreklilik arz edip devam etmesinde bu ümmet özellikle ön plana çıktı. İsnat kuşkusuz dindendir. Âlî, sağlam isnadın istenmesi selefin yapa geldiği, takip ettiği bir yoldur. İsnat olmasaydı, dileyen dilediğini söylerdi. Ahmed bin Hanbel dedi ki;

“İsnat istemek selefin geleneğidir.”

Pek çoğu, ömrünün uzun bir dönemini edebi ilimlerin ve akli fenlerin tahsiline ve en önemli zamanlarını zamanın faziletlilerinin meclislerinde hazır bulunarak harcadı. Böylece tam en yüce nasibe ulaştı.

Kardeş, âlim, âmil, fâzıl, derya, kâmil, yetenekli, sanatkâr, araştırmacı, salih, mükemmel, inceleyici, üretken, yüzündeki ışıktan övgüye lâayık, aydın, irfanının enginliği sebebiyle

---

443 Kehf 18/65.

444 Kehf 18/66.

445 Zümer 39/9.

446 Fatır 35/28.

447 Mücadele 58/11.

448 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, V/196; İbni Mace, *Mukaddime*, 17.

le hidâyet güneşi, mütalaacı, yardım dileyenlerin güneşi, istifade etmek isteyenlerin ışığı, arkadaşlığın özü, akıl sahiplerinin dayanağı **Ahmed Ziyaüddîn bin Mevlânâ eş-Şeyh Muhammed Behâuddîn (k.s)**, Allah onu dilediği ve hoşnut olduğu şeye muvafık kılsın, ahretini dünyasından daha evla kılsın, sonunda iyi dille anılan ebedi, kalıcı bir söz ile onu rızıklandırsın.

O, bu meclisin en mütevazı devam edenlerindendi. Benden ilimden bir miktar, fenden de bir pay aldı. En olgun seviyede kabiliyetli ve en üst düzeyde mükemmeldi. Hakikatleri kazandı, inceliklere ulaştı. Onu üst derecede olgun buldum. Allah ona daha fazlasını versin. Sonra halef ve selefin yolu üzere kitapların rivayetleri ve eserlerin dirayetinden faydalanması, öğrencilerin ders alması, ilme rağbet edenlerin müzakerede bulunması, ilmi isteyenlerin kazançlı olması, ilimden daha fazla faydalanması amacıyla benden icazet istedi. Hâlbuki ben icazet vermeye layık değilim. O ise beni icazet vermeye ehil zannetti, ben de onun bu zannını hoş görerek benden rivayeti uygun olan akli ve nakli, ilmi ve ameli ilimlerden **tefsir, hadis, usul, furûun (fıkıh)** tamamı için rivayette bulunmasına icazet verdim.

Ben ona fazıl, zeki, anlayışlı, edip, muhakkiklerin gururu, müdekkiklerin deryası, zamanının en bilgini, en mükemmeli, irfan sahibi, cana yakın, kibar **Kadinhânî** el-Hâc Hüseyin Feyzi ibn Mustafa Efendi ve şu hocalarımın bana verdiği şekilde icazet verdim. O da sahih senetle pek çok hocadan icazet aldı. Bu hocalarından bir kısmı şunlardır;

Babası, faziletli, büyük âlim, olgun, anlayışlı, Hâc Mustafa Efendi ibn Hüseyin Kadın-hânî (Allah ikisini de bağışlasın),

Faziletlielerin efendisi, âlimlerin gözünün kaynağı, Karaman'da doğup Konya'da meskûn, Seyyid Hâc Süleyman Efendi ibn Seyyid Halil Efendi Karamânî. Karamânî de şundan aldı.

Eskil'de doğup Konya'da meskûn, Seyyid Abdulehad el-Vahidu'l-Vahîd el-Eskilî'den. Kendisine şu âlim icazet vermiştir.

Kutup Hâdimî'nin oğlu Hâdim Müftüsü Seyyid Nu'man Efendi. O da şunlardan aldı.

Hâdim Müftüsü Seyyid Muhammed Efendi, Hâdim Müftüsü Seyyid Ahmed Efendi ve Veliyyuddin Efendi Akşehrî'den icazet aldı.

Bu âlimler de ilimleri sahih senetlerle, zâhirî ilimlerin kaynağı, takva sahibi hayır ehli velilerin takipçisi, mükemmel eserlerin ve şaşılabacak üstünlüklerin sahibi, dinin hizmetçisi,

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

âriflerin kutbu (önderi) Şeyh Seyyid **Ebû Saîd Muhammed el-Hâdimî**'den -Allah bizi kıyamet gününe kadar mukaddes ruhanîyetinden faydalandırsın- icazet aldı. Ebu Saîd Hâdimî de şundan icazet aldı.

Özdemir'de doğan ve Konya'da meskûn Seyyid Mustafa Efendi'den icazet aldı. Kendisine de şunlar icazet verdi.

Hâdim Müftüsü Seyyid Ahmed Efendi ibn Abdullah ibn Ebû Saîd,
Muhaddislerden Ömer bin Abdulkerim Abdurresûl Mekkî,
Aydıncık'da doğup Medine'de meskûn, İsmail Efendi'den Şifa-i Şerif ve diğer derslerden,

Hâc Mustafa Efendi Hâdimî,
Alanya'da doğup Konya'da meskûn, Molla Efendi Alâî diye bilinen kişi,
O da aynı şekilde Karaman Müftüsü, Karaman'da doğup Karaman'da meskûn, Es-Seyyid Ömer bin Abdülaziz'den icazet aldı.

Müsevvid, Ereğli'de doğup Konya'da meskûn Reşid Mustafa Efendi.
Kendisine icazet verenlerden biri de faziletli, olgun Harzum'da doğup Kırkağaç'ta meskûn, Hâc Muhammed Efendi ibn İsmail'dir. Kendisine de şu icazet verdi.

Seyyid, müdekkik, Seyyit Süleyman Vehbî Kırkağaçî. Kendisine şu icazet verdi.
Âlimlerin mevlası, olgun anlayışlı ve nefsi mutmainne sahibi Seyyit Süleyman Kırkağaçî. Kendisine şu icazet verdi.

Reyhanzâde diye bilinen âlim, olgun, hadisçi, Seyyid Muhammed Şükrî Alâîyeli. O da şundan icazet aldı.

Faziletli, olgun, Aydıncık'ta doğan, Mekke'de bulunan ve Medine'de meskûn, Hâc Hafız İsmail bin İdris'ten ve,

Aynı şekilde Hâdim Müftüsü Numan Efendi ibn Ebu Saîd Hâdimî'den,
Hâdim Müftüsü, Hâc Muhammed Efendi'den,
Seyyid Ahmed Efendi'den,
Hâc İbrahim Efendi Alaşehirî'den icazet aldı. Bunlar ise şu âlimlerden icazet aldı.
Faziletli, olgun, Hâdim Müftüsü, Es-Seyyid Muhammed Efendi.

Ancak şu kadar var ki aynı şekilde ilk önce ona kardeşi Seyyid El-Hâc Muhammed Saîd Efendi, kardeşi, faziletli, olgun, *Mecâmi'* şarihi, Hâc Abdullah Efendi ve müftüzâde diye bilinen İbn Yusuf icazet verdi. İkinci olarak da aynı şekilde amcası Seyyid Hâc Ubeyd Efendi icazet verdi. Yine üçüncü olarak da müftüzâde diye bilinen Seyyid Muhammed icazet verdi.

O da faziletli, olgun, Mustafa Boluvî den icazet aldı.

O da dost, faziletli, İsmail Efendi Konevî'den ve

Aynı şekilde Ali Mucurî'den icazet aldı.

Kendisine de asrının biriciği Ahmed Ürgûbî icazet verdi.

Bu âlimlerin tamamı yüce İslâm'ın hizmetçisi *Tarîkatı Muhammediye*'nin şârihi, açıklayıcısı **Ebu Saîd Muhammed Hâdimî**'den icazetlidirler.

Onlar da emsalsiz Sehban ⁴⁴⁹ gibi edip olan es-Sungur'da doğup Kayseri'de meskûn, Hâc Abdullah Efendi'den icazet aldı. O da,

Üstad, Seyyid Sadık Kayserî'den; o da,

Abdullah ibn Hasan Kengirivî, İslâmbolî'den; o da,

Ahmed Ürgûbî'den; o da,

Osman Akşehrî, Kayserî'den; o da,

Seyyid Muhammed el-Hâdimî'den aldı.

Fahrul muhakkıkîn ve bahrul mudakkıkîn, zamanın âlimi ve en olgunu Vidin'de doğup İslâmbol'da meskûn, Mustafa bin Ömer de icazet alanlardandır.

İbrahim bin Muhammed el-İsbirî'den

Öncelikle Palabıyık Efendi'nin kardeşi diye meşhur olan Abdurrahîm Efendi ibn Yusuf'tan; o da,

Öncelikle kardeşi Muhammed bin Yusuf Evlevî'den ki Palabıyık Efendi diye meşhurdur. Senedi muttasıl olarak âlim Sıddîk Devvânî'ye ulaşmaktadır.

Faziletli, zeki, anlayışlı, edip Nevşehir'de doğup İslâmbol'da meskûn, Seyyid Ahmed Hazim Efendi ibn Seyyid Abdurrahman Rûhî de o icazet alanlardandır. O da,

Hacı Torun Efendi diye bilinen, Seyyid Hâc Salih ibn Seyyid Muhammed Kayserî'den; o da,

Üstatların üstadı Hafız Kasım bin Şeyh Hâc Mahmûd Kayserî'den icazetlidir. O da;

⁴⁴⁹ Sehban bin Vâil el-Bahilî, cahiliye döneminde yaşamış fesahat ve belağatta örnek gösterilen Arap edebiyatçısıdır. (Cevad Ali (ö. 1408), *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, Dâru's-Sâkî 1422/2001, XX cilt, 12/395, XVI, 414.)

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Allah dostu ve O'na vasıl olan şeyhu'l-meşâyih **Muhammed Ebu Saîd el-Hâdimî**'ye ulaşan muttasıl bir senedle icazet aldı.

Aynı şekilde Akşehir'de doğup İslâmbol'da meskûn, Hâc Ömer Efendi'den icazet aldı.

İmamzâde diye bilinen Muhammed Es'ad bin İmam Ahmed'den de aynı şekilde icazet aldı.

Zinnureyn diye isimlendirilip Musannıf Efendi diye bilinen zamanın âlimlerin âlimi, şereflilerin imamından da icazet aldı.

Şu kadar var ki, ona Kuyucak'da doğup İslâmbol'da meskûn, Seyyid Abdurrahman icazet verdi. Ona,

Amasra'da doğup Ankara'da meskûn, Seyyid Salih icazet verdi. Ona da,

Ebu Saîd Seyyid Muhammed Hâdimî icazet verdi. O da,

Aynı şekilde Şeyh Muhammed Hâdimî'den, Seyyid el-Hazım Ahmed bin Abdurrahman bin Abdullah'tan, babasından, Saçaklızâde diye bilinen, Muhammed Fazıl'dan alarak müftüzâde diye bilinen Seyyid Muhammed bin Yusuf'a icazet verdi. Bu ikisinin senedi muhakkik Sa'duddin Taftazani'ye kadar ulaşmaktadır.

Yusuf Efendizâde diye bilinen Buhârî'nin şârihinden ki her ikisinin de senedi **Hız. Peygamber (s.a.s)**'e kadar ulaşmaktadır.

Şeyh Valid Yusuf bin İsmail bin Abdullatîf'ten ki o Pirizâde diye meşhur Abdurrezzak Antakî'den aldı.

Hüseyin ve Şeyh Muhammed Yemânî de Abdulhayy'dan; o da,

Tevebrî'den; o da,

Şurunbilâlî'den; o da,

Makdisî'den; o da,

Allâme Şihâbuddin Abdalberr bin Şihne'den; o da,

İbn Hümâm diye bilinen Kemaluddin'den; o da,

Hidâye okuyucusu (Kâriu'l-Hidâye) olarak bilinen Siracuddin Ömer bin Ali'den; o da,

Alâuddin Sîrifi'den; o da,

Seyyid Celâluddin'den; o da,

Keşf ve Tahkik sahibi Alauddin Abdulaziz Buhârî'den; o da,
Kenz ve Kâfî sahibi Hafızuddin Kebir'den; o da,
 Allame Şemsuddin Muhammed Kerderî'den; o da,
Hidâye sahibi Burhânuddin'den; o da,
 Şemsul Eimme Serahsî'den; o da,
 Şemsul Eimme Hulvânî'den; o da,
 Kâdî Ebu Ali en-Nesefî'den; o da,
 İmam Ebu Bekir Muhammed bin Fadl'dan; o da,
 Sebzmenî'den; o da,
 Abdullah Ebu Hafs Buhârî'den; o da,
 Babasından; o da,
 Muhammed bin Hasan Şeybanî'den; o da,
İmam Azam Numan bin Sabit'ten aldı.

Aynı şekilde;

Hz. Peygamber (s.a.s)'e ulaşan senetle gönüllerin şifası, cumhurun sığınağı, Ba'lebek müftüsü olarak bilinen, **Muhammed Hibetullah ibn Mahmud Nâcî** -Allah yerini hoş kılsın, cenneti ona makam eylesin- ona icazet verdi.

Sonra büyüklerin kaynağı, hocaların sığınağının silsilesine -Ebu Saîd Seyyid **Muhammed el-Hâdimî**'yi kastediyorum- silsileyi tamamlamak amacıyla tekrar dönelim. Deriz ki;

Muhammed el-Hâdimî'ye hocası ve babası, takva sahibi zahit, Şeyh Mustafa Hâdimî icazet verdi. Ona da,

İlim ve anlayışta emsalsiz olan Muhammed bin Ahmed Tarsûsî kütübi sitte ve özellikle de Buhârî icazeti verdi. Ona da,

Şeyh Muhammed bin Ali Kâmil Dımışkî icazet verdi. Ona da,
 Faziletli, olgun, Hayruddin bin Ahmed Deylemî icazet verdi. Ona da,
 Ahmed bin Muhammed Eminuddin bin Abdülâlâ icazet verdi. Ona da,
 Babası icazet verdi. Ona da,
 Şeyhu'l-İslâm Zekeriya Ensarî icazet verdi. Ona da,

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

İmam, hafız ve onların hocaları hadiste emirul müminin olan Buhârî şarihi, Şihab Ahmed bin Ali bin Hacer Askalânî icazet verdi. Ona da,

Burhanuddin icazet verdi. Ona da,

Faziletli, allâme İbn Şihne icazet verdi. Ona da,

Sirâcuddin Debeyrî icazet verdi. Ona da,

Ebu'l-Vakt Abdullel Seczî Herevî icazet verdi. Ona da,

Ebu'l-Hasan Abdurrahman Dâvûdî icazet verdi. Ona da,

Abdullah Serahsî icazet verdi. Ona da,

Muhammed bin Yusuf Ferberî icazet verdi. Ona da,

Muhammed bin İsmail el-Buhârî icazet verdi.

Buhârî'nin senedi **H. Peygamber (s.a.s)**'e kadar ulaşmaktadır.

Aynı şekilde ilimleri;

Âlim, muhakkik, araştırmacı ve inceleyici Ahmed **Kâzâbâdî**'den, aldı. O da,

Tefsir ilmiyle meşhur, Muhammed Sivâsî'den, aldı. O da,

Fazıl Gûrânî'den aldı. O da,

Şeyh Abdullah Cezerî'den aldı. O da,

Mevlâ Ahmed Müncel'den aldı. O da,

Mevlânâ Mirzacân eş-Şîrâzî'den aldı. O da,

Muhakkik, müdekkik, Mevlânâ Celaluddin Muhammed bin Es'ad Devvânî Siddîkî'den aldı. O da,

Mevlânâ Muhyiddin el-Keşkeşânî'den aldı. O da,

Mevlânâ muhakkik, Seyyid Şerîf Cürcânî'den aldı. O da,

Mevlânâ Mübarek Şâh'tan aldı. O da,

Mevlânâ Kutbuddin er-Râzî'den aldı. O da,

Mevlânâ Kutbuddin eş-Şîrâzî'den aldı. O da,

Mevlânâ Ömer Kâtip Kazvînî'den aldı. O da,

Mevlânâ İmam Gazzâlî'den aldı. O da,

İmamu'l-Harameyn Abdulmelik bin Yusuf Cüveynî'den aldı. O da,

Babası Yusuf ibni't-Tayyib'den aldı. O da,

Mevlânâ Muhammed Süleyman Sa'lûkî'den aldı. O da,

İbrahim Mervezî'den aldı. O da,

Ebu Abbas Ahmed'den aldı. O da,

Ebu'l-Kasım Osman'dan aldı. O da,

Ebu İbrahim İsmail'den aldı. O da,

Ebu Abdullah **Muhammed bin İdris eş-Şâfi'**den aldı. O da,

Muhammed bin Hasan eş-Şeybanî'den aldı. O da,

İmamu'l-eimme, sirâcu'l-ümme (ümmetin kandili) **Ebu Hanife Numan bin Sabit**'ten aldı. O da,

Hammad bin Süleyman'dan aldı. O da,

İbrahim Nehâî'den aldı. O da,

Alkame, Ebu Abdurrahman Abdurrahman Esved bin Zeyd ve Ebu Abdurrahman Abdullah bin Habib'den aldı. Bunların ilk ikisi de,

Abdullah bin Mesûd'dan aldı. Üçüncüsü (**Ebu Abdurrahman Abdullah bin Habib**) ise,

H. Ali ibn Ebi Talib (r.anhüma)'den aldı. Bu iki sahabe (**Abdullah bin Mesûd ve H. Ali ibn Ebi Talib**) de,

Peygamberlerin Sonuncusu, Âlemlerin Rabbinin Elçisi'nden aldılar. İsnadın sonu, peygamberlerin evvelinin ve sonunun efendisi, insanların ve cinlerin **Peygamberi (s.a.s)** ile nihayete ermesi ne de güzel oldu. Allah ona, âline ve ashâbının tamamına salât ve selam etsin. Allah bizi de onların temiz, hoş ruhaniyetlerinden istifade ettirsin.

H. Peygamber (s.a.s) de vahyin güvencesi **Cebrail (a.s)**'den,

Cebrail (a.s) da asla zail olmayan baki **Allah (c.c)**'tan aldı.

İşte bu faziletli kardeş, Hidâyet güneşi, kendisine uyanların ışığı, öğrencilerin müracaat yeri, akıl sahiplerinin sığınağı olan **Ahmed Ziyaeddin ibn Mevlânâ eş-Şeyh ğavsu'l-vâsilîn Muhammed Bahâuddin (k.s)**'e Allah'a karşı takva sahibi olmasını, Ona itaat etmesini, sadece Allah'ın rızasını dileyerek salih amel ve ibadette bulunmasını, kötülüklerden ve nefsanî arzulardan kaçınmasını tavsiye ederim.

Ey sadık kardeş bil ki, akli ve nakli ilimleri tahsil etmedeki en yüce gaye, en parlak hedef, Allah'ı bilmek ve tanımak, kulun kendisini bilmesi ve Allah ile arasındaki yakınlığı kurmasıdır.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

İlimin ilk basamağında Allah'ın zatı ve sıfatındaki izzeti, azameti ve kemali ortaya çıkar. Allah'ın âlemlerden her yönden zengin oluşu, özellikle de kuluna ve ameline ihtiyaç duymaması açınsındandır.

İlimin ikinci basamağında, kulun dünya ve ahrette sürekli, açık ve gizli bir şekilde zilleti, hakirliği, yokluğu, Mevlâsının kerem ve ihsanına ihtiyaç duyduğu her yönden ortaya çıkar. Şu kadar ki, şayet Allah'ın iyilik ve ihsanı göz açıp kapayıncaya kadar veya bir an bile kesilecek olsa kul yok olup gider.

İlimin üçüncü basamağında, hiçbir şeye ihtiyacı olmayan, çok övülen, güç ve kudreti sınırsız olan Allah'ı tazimde, kulun kıyam gibi –bunu Allah'ın şanına layık tazime elverişli tam olarak yapmaya güç yetiremese bile- yapması gerekli şeyler ortaya çıkar. **“Allah'ı layık olduğu şekilde takdir edemediler.”**⁴⁵⁰ Yine şu da ortaya çıkmaktadır ki her iki dünyada verilenler Allah'tandır. Bu nimetler, zayıf olan kulun hak etmesi veya Allah'a bir zorunluluk ya da mecburiyetten değil, Allah'ın fazlı ve ihsanı sebebiyledir. İşte bu, Mevla'ya tazim anlamında gerekli şekilde yerine getirilen kıyamdır.

O üç ilim basamağının gereğince kullanım yolu üzere devam etmek yüce İslâm'a sonsuz bağlanmaktır. Tümüne şeriatla ihsan diye tabir olunur. İhsan da kulluktur. Kulluk ile üç hususu bilme arasında zorunlu bir bağ vardır. İşte böylece ilim şahısların farklı görüşleriyle farklılık kazanır. Hatta tek bir mertebede sınırlı kalmaz. **“Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen bir âlim vardır.”**⁴⁵¹

Kulluktaki ve gereğini yerine getirmede farklılık, bu üç hususu bilme ve kusurdaki farklılıktan kaynaklanır.

“Allah'tan hakkıyla ancak âlimler çekinirler.”⁴⁵²

İşte durum bundan ibarettir. Başarı Allah'tandır. Bu da söylenecek öz bir sözdür. Yalnız sabır isteyenler için de bu söz yeterlidir.

Güç ve kuvvet sadece yüce ve büyük olan Allah'a aittir. Ömrümüzün sonunda en son sözümüz; “Lâilâhe illallâh Muhammedun rasûlullâh/Allah'tan başka ilah yoktur, Muhammed Onun peygamberidir” olsun. Ey merhamet edenlerin en merhametlisi! Senin merhametinle...

450 En'am 6/91.

451 Yusuf 12/76.

452 Fatır 35/28.

Ben fakir, âlimlerin ve şeyhlerin ayaklarının tozu,

Hasan Kudsi bin Muhammed Kudsi

Allah ikisini de affetsin

(Mühür)

Sonra ben şöyle derim;

Üstad Seyyid **Ahmed Hâzım Nevşehrî** -ki o Ba'lebek müftüsü diye bilinen hocam Muhammed Hibetullah'a yetişmişti- dedi ki; kendisinden *Şifâi Şerîfî* ve diğerlerini aldı. Muhammed Hibetullah da *Şifâi Şerîf, Kütüb-i Sitte*, Tefsir ve diğer aklî ve naklî ilimlerden ona icazet verdi. Ve o şöyle dedi;

Hocam, Hibetullah Muhammed Naci dedi ki; bize,

Salih bin İbrahim Cuyeynî rivayet etti; bize,

Şam'daki Hanbelîlerin müftüsü, Muhammed Ebu'l-Mevâhib bin Abdalbâkî Hanbelî haber verdi; bize,

Âlim, velî, Muhammed bin Belebân el-Hanbelî ed-Dımişkî haber verdi; bize,

Vefâî, o da,

Şamlı Muhaddisten; o da

Şems Muhammed bin Muhammed bin Tavlun Hanefî Dımişkî'den; o da,

Şems Muhammed bin Nasıruddin Dımişkî'den; o da,

Senetlerle Muhammed bin Hâdî Dımişkî'nin kızı âlime Ayşe'den; o da,

İbni Şihne diye tanınan Ahmed bin Ebu Talib ibn Ebu'n-Ni'am Haccâr Dımişkî'den; o da,

Ebu Abdullah Hüseyin Mübarek Zebîdî'den haber verdi. Dedi ki; bize,

Ebu'l-Vakt Abdülevvel bin İsa Seczî Herevî rivayet etti. Dedi ki; bize,

Ebu'l-Hasen Abdurrahman bin Muzaffer Dâvûdî'den sema' yoluyla (duyarak); o da,

Ebu Muhammed Abdullah bin Muhammed el-Hamevî'den sema' yoluyla; o da,

Abdullah Muhammed bin Yusuf bin Matar el-Firebrî'den sema' yoluyla (duyarak); o da,

Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail bin İbrahim el-Buhârî'den iki sefer rivayet etti.

Birincisinde Buhârî'den, ikincisinde Firebrî'den. Dedi ki; bize,

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

î bin İbrahim rivayet etti. Dedi ki; bize,

Yezîd bin Ebu Ubeyd, Seleme'den -ki o Ekva'nın oğludur- rivayet etti ve dedi ki; Hz. Peygamber (s.a.s)'i şöyle buyururken işittim;

“Her kim söylemediğim bir şeyi bana söyledim diye isnat ederse cehennemdeki yerini hazırlasın.” 453

Hadisin rivayetinde benimle Buhârî arasında on altı ravi vardır. Buhârî'nin âli isnadı üçlüdür. Böylece benimle Hz. Peygamber (s.a.s) arasında yirmi ravi olur. Dedi ki; bu, isnadın en üstünüdür. Günümüzde bundan daha üstün bildiğim bir isnat mümkün değildir. Bütün eksikliklerden uzak olan Allah daha iyi bilir.

Bu üstadın tüm ravileri ileri gelen âlimlerdir. Hocalarından Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar müselssel olarak rivayet etmişlerdir. O da birbirine bağlı olarak rivayetleri bilme hususunda önderdir. O **isnat** da şöyledir;

Üstadı azam **Muhammed Hibetullah**'tan, o da,
Muhammed bin Salim Hafnâvî'den, o da,
Muhammed bin Muhammed Budeyrî'den, o da,
Şems Muhammed bin Alâuddîn Bâbilî'den, o da,
Muhammed Hicâzî Vâiz'den, o da,
Hafız Muhammed bin Muhammed Necmuddin Feytî'den, o da,
Şems Muhammed bin Muhammed Zalcî'den, o da,
Hafız Şemsuddin Muhammed Abdurrahman Sehâvî'den, o da,
Muhammed bin Ahmed Tedmîrî'den, o da,
Sadr Muhammed bin İbrahim Meydûmî'den, o da,
Muhammed bin Kehhâlî'den, o da,
Muhammed Harrânî'den, o da,
Muhammed Ferrâdî'den, o da,
Muhammed bin Mekkî el-Kuşyemhenî'den, o da,
Muhammed bin Yusuf bin Mataru'l-Firebrî'den, o da,
Muhammed bin İsmail Buhârî'den, o dedi ki, bize,
Muhammed bin Halid rivayet etti. O dedi ki, bize,

Muhammed bin Vehb rivayet etti. O dedi ki, bize,
 Muhammed bin Harb rivayet etti. O da,
 Muhammed Zebîdî'den, o da,
 Muhammed Zührî'den, o da,
 Zeyneb bint Ümmü Seleme'den, o da,
 Ümmü Seleme'den,

“Hz. Peygamber (s.a.s) (Ümmü Seleme'nin) evinde bir hizmetçi gördü. Hizmetçinin yüzünde sarılık vardı. Hz. Peygamber (s.a.s) buyurdu ki;

“Bu hizmetçiye nazar değmiş, ona rukye yapın (onu okuyarak tedavi edin).”⁴⁵⁴

İsnadın tamamı bu şekildedir.

Sonra kendime, özellikle de sana ve diğer dostlara, Allah Teâlâ'nın peygamberlerinin tamamına, velilerinin hepsine, Hz. Peygamber (s.a.s)'in kardeşlerine ve aziz arkadaşlarına yaptığı şu tavsiyede bulunurum;

“Açık ve gizli durumlarda (her an) Allah'tan çekinmeni; ilimle, özellikle de İslâmî ilimlerle ve onu yaymakla meşgul olmanı tavsiye ederim. Çünkü şer'î ilimler, ebedi saadetin anahtarıdır. Boş şeylerden kaçınmanı tavsiye ederim. Ayrıca Hz. Peygamber (s.a.s)'den rivayet edildiği gibi seni ilgilendirmeyen faydasız, boş şeylerden uzak kalmanı da tavsiye ederim. Zira Allah'ın kulda bulundurduğu hastalık hallerinin belirtilerinden biri de kişinin boş şeylerle meşgul olmasıdır. İnsanın dünyada geçirdiği faydasız bir anı, kıyamet günü üzüntü ve pişmanlığını artırır. Yeme, giyinme, yerleşme, kalbi Allah'tan başka şeylerden temizleme konusundaki şüpheli hallerden sakınman gerekir. Bu da ancak **halvet** ve **riyazetle**, avam tabakasıyla düşüp kalkmayı terk etmekle, ahlaki güzelleştirme ile meşgul olmakla, şöhrat sebeplerinden titizlikle kaçınmakla kolaylaşır. Çünkü şöhrat, afettir. Gücün yettiği kadar etrafındaki insanlarla ilişkini azalt. Çünkü onların sana zararının en azı, sermayen olan vaktini israf etmeleridir. Senin vaktin, izzet ve şerefin doruğuna ulaşmada sana verilebilecek en üstün şeydir. Vaktinin bir zerresi dahi boşa gitse onu geri döndürmen imkânsızdır. Hatta bütün krallar hazinelerini harcasalar, askerleriyle birlikte gayret göstereceklerse kaybolan vaktin bir zerresini dahi geri getiremezler. Bu gibi çok değerli vakitleri, şeytani hevesler ve fasit eğilimlere harcayarak boşa geçirme. Kendini bu aşağılık arzulara boyun eğdirmeye. Kötülüklerin başı olması hasebiyle yalan şahitlikten de sakın. İzzet ve şerefi Allah'a hizmette ara, dünya ve dünyalıklarda arama. (Eğer ararsan) dünyadan bir şey elde edersin; fakat

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

ömrün boyunca herkese muhtaç olup zillet içinde yaşarsın. Dünya işlerinde Allah'tan başkasına ihtiyaç duymaksızın Ona tevekkül et ki seni aziz kılsın ve her bir kulu da sana kul, hizmetkâr eylesin. Kutsi hadiste şöyle buyrulduğu gibi; 'Ey dünya! Bana (Allah'a) hizmet edenlere sen de hizmet et; sana hizmet edenlere ise sıkıntı ve eziyet ver.'⁴⁵⁵ Bunlar denenmiş, tecrübe edilmiş, görülen hususlardır. Hz. Peygamber (s.a.s) de şöyle buyurmuştur; 'Dünya için orada ebedi kalacakmışsın gibi çalış; ahret için de orada ebedi kalacakmışsın gibi çalış; Allah için ise Ona olan ihtiyacın kadar çalış; cehennem için de ona sabredebileceğin, dayanabileceğin kadar amel işle.'⁴⁵⁶ Hadisi şerif nasihat alacak kişilere yeterlidir. Denildi ki bu hadis, Peygamber ve nebilerin gönderilme hikmeti, amacının neticesi, önceki ve sonrakilerin ilimlerinin hulasası, özüdür.

Artık dilediğin gibi yaşa; fakat sonunda mutlaka öleceksin. Dilediğin gibi sev, sonunda ondan kesinlikle ayrılacaksın. Dilediğin gibi amel işle, onunla hesaba çekileceksin. Kalıcı güzellikleri gelip geçici şeyler için feda etme. Daha iyiyi daha kötü ile değiştirmek isteyenler (İsrail oğulları) gibi olma. Zira Allah katında bütün bunların sivrisineğin kanadı kadar kıymeti yoktur. Öyleyse Allah'ın şu sözünü bir düşün! 'Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındaki ise sürekli kalıcıdır.'⁴⁵⁷

Kabir hayatında sana arkadaşlık edecek, nimetleriyle birlikte seni dosta ulaştıracak şeyleri kazanmak için gayret ederek, dünya ehlinde hevesine uyanların tamamına aykırı davranmak suretiyle dünya kırıntılarının ardından koşup onları elde etmede nefsinin karşı çık. Dünyaya düşkün olanlarla arkadaşlık etmekten, onların ellerinde bulundurdıkları imkânlarla meyletmekten sakın. Onlarla birlikte olan kabul eder mi? 'Zira onların fısıldayarak konuştuklarının pek çoğunda da bir hayır yoktur.'⁴⁵⁸ Akıllı kişi aldatıcı şeylere aldanır mı? Dünya onların elinde bir emanet ve iğredir. Dünyada aziz olan ahrette zelil olur, dünyada zelil olan ahrette aziz olur. Dünyanın nimeti cezadır, cezası da nimettir. Dünya imtihan ve geçici bir yerdir. Dünyanın evveli acizlik ve zafiyet, sonu da ölüm ve kabirdir. Onun iğreti olarak sunduğu bahışı sıkıntılarla birlikte mahrumiyettir. Onun sevinci ile üzüntüsü ikizdir."

Merhamet, yumuşaklık, şefkat ve dostluk göstererek insanlarla iyi münasebet ahlaki üzere ol. Sana kötülük edip zulümde bulunanı affet. Gücün nispetinde kızgınlığını defeden,

⁴⁵⁵ Hadis Abdullah ibni Mesûd tarafından rivayet edilmiştir. Şireveyh bin Şehrdâr bin Şireveyh Deylemî, *El-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, Hadis No:8064, I-V, Beyrut 1986, V/239. Hâkim 'bu hadis yalnız Horasanlıların Mekkelilerden aldığı müfred bir hadistir' demektedir. Hâkim en-Nisabûrî, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadis*, İkinci Baskı, Beyrut 1397, s. 101.

⁴⁵⁶ Bunun bir hadisi şerif olmadığı, bir adamın nasihat istemesi karşılığında Süfyân'u's-Sevrî'nin söylediği söz olarak geçmektedir. Ahmed bin Hanbel, *el-Verâ*, Beyrut 1983, Birinci Baskı, s. 96.

⁴⁵⁷ Nahl 16/96.

⁴⁵⁸ Nisa 4/114.

öfkesini bastıran, yumuşak huylu, iyilikte bulunan alçak gönüllü ol. Allah'ın Sevgili Peygamber (s.a.s)'i için buyurduğu şu sözünü iyi düşün.

“İşte o zaman Allah'ın rahmeti sebebiyle onlara yumuşak davrandın. Şayet katı ve kaba yürekli olsaydın hiç şüphesiz etrafından dağılıp giderlerdi.” 459

Allah, peygamberini etrafındakilere nasıl da yumuşak davranmakla övdü. Peygamberinin bu davranışının sebebini nasıl da kendi rahmetine bağlayarak bu rahmetin insanların, Peygamberin etrafında toplanıp huzurundan dağılıp gitmemelerinin sebebi olduğuna işaret etti. Gücün yettiği oranda malınla, canınla ve ruhunla insanların ihtiyaçlarını gider. Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurdu;

“Allah'a imandan sonra amellerin en üstünü kişinin kendini insanlara sevdirep dostluk kurmasıdır.” 460 Konuyla ilgili bu kadarı sana yeter.

Camii's-Sağır'de geçen bir hadisi şerifte;

“İyiliklerin en üstünü; seninle irtibatı kesenle görüşmen, senden esirgeyen, sana vermeyene vermen, sana eziyet edeni affetmendir.” 461

Başka bir rivayette de şöyle buyrulmuştur;

“Sana kötülük yapana sen iyilikte bulun.” 462

Arkadaşlığın salihlerle, özellikle de fakir olanlarıyla olsun. Onların edebini takınman, hallerinden ve içyapılarından çekinmen, kabirlerine hürmet etmen, ihtiyaçlarını gidermeyi artırman gerekir.

Şunu bil ki; şüphesiz ki en büyük hikmet ve en yüce gaye olan Adem (a.s)'in toprağının mayasında bulunan özelliklerden biri de kulların ayıplarını örtmesidir.

İyiliklerin en üstününün Kur'an-ı Kerim -özellikle de teheccüt namazında- okumak olduğunda ittifak vardır. Kur'an-ı Kerim'den en faziletli olan da Allah'ın anıldığı yerlerdir. Allah'ı anmanın ve elden geldiğince O'na kullukta bulunmaya devam etmenin kulluktaki üstünlüğü, an be an Allah'ın huzurunda olmaya devam etmektir. Bu, aziz ve yüce Allah'a kavuşmaya ermek gibidir ki, bu da hedeflerin en üstünü, ümitlerin en parlağıdır.

459 Ali İmran 3/159.

460 Taberânî *Mekârimü'l-Ahlâk*'ta bu hadisi Ebu Hureyre'den rivayet ettiğini söylemektedir. Aclûnî, İsmail bin Muhammed, *Keşfü'l-Hafa ve Müzîlu'l-İlbâs Ammeştehera mine'l-Ehâdis alâ Elsineti'n-Nâs*, I-II, Beyrut 1405, Dördüncü Baskı, I, 172.

461 Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, III, 588.

462 Celâluddin Abdîrahman bin Ebi Bekir Suyûtî, *ed-Dürü'l-Mensûr*, I-VIII, Beyrut 1993, II, 212.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Allah son sözümüzü, “Allah’tan başka ilah yoktur; Hz. Muhammed (s.a.s) Onun peygamberidir” olmakla bizi rızıklandırırsın ve bunu söylemeye muvaffak kılsın.

(Mühür)

HATME HACE

Hatm-i hâcegânın (k.esrarehum) yapılışı şu şekildedir;

7 Fatiha-i Şerife,

100 Salâvatı Şerife,

79 Sure-i Elem Neşrahleke

1001 İhlâsı Şerife,

7 Fatiha-i Şerife,

100 Salâvatı Şerif e.

Aynı şekilde Allah için kardeşime -ki Allah son sözünü ilk sözlerinden, ahretini dünyasından daha hayırlı kılsın- hatm-ı hâcegân-ı nakşibendîyi -Allah onların mübarek ruhaniyetinden istifade etmeyi nasip eylesin- okumak üzere Allah’ın rızasını dileyerek, dünya ve ahretinde menfaatleri elde etmesi ve zararları defetmesi amacıyla yazıldığı heyet üzere hatm-ı hâcegân okuma icazeti verdim. Ayrıca Bahaiyye evradı, Delâilu’l-Hayrât, Hizbu’l-Bahr ve’n-Nasr, Hizbu’l-A’zam hakkında hocalarım ve üstatlarımın (k.s) verdiği şekilde icazet verdim. Sonra sizden ve yanınızdakilerden hayırlı dualar yapmanızı rica ederim. Çünkü benim Rabbim duaları hemen kabul edendir. Yüce makamların sahibi olan Rabbim bizi ve özellikle de mahmud mekânlarda haşretsin, hamd sancağı altında toplansın.

“Senin güç ve şeref sahibi Rabbin, onların yakıştırmalarından uzaktır. Bütün gönderilen Peygamberlere selam olsun. Âlemlerin Rabbi olan Allah’a da hamd olsun.” 463

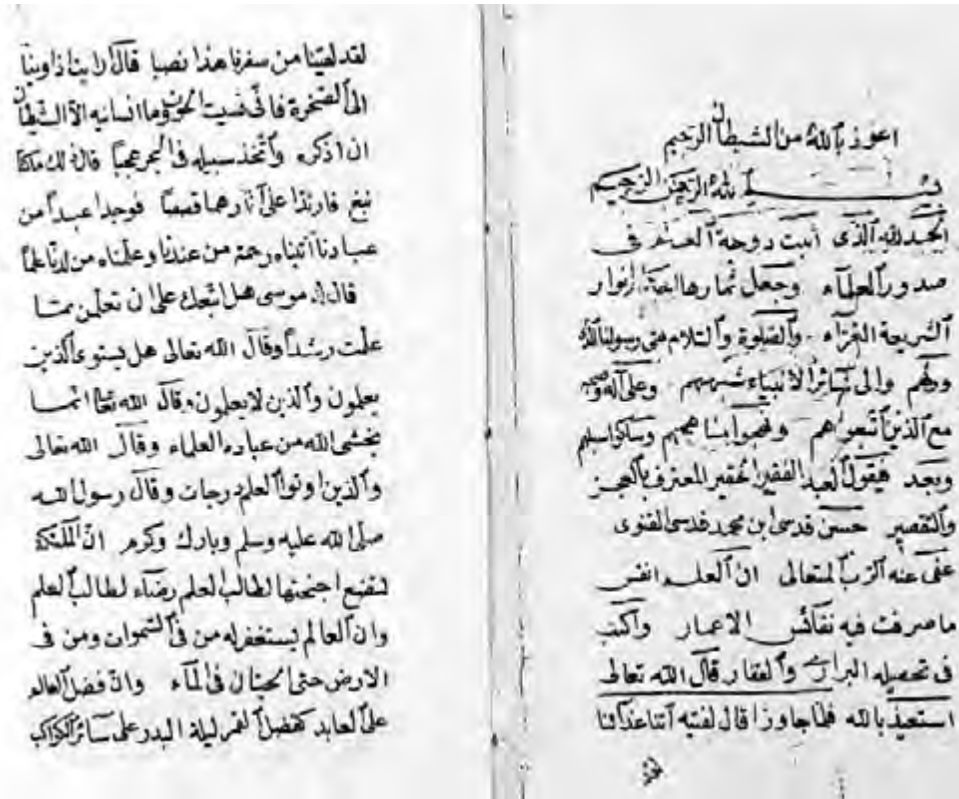
(Âmin) (Mühür)”

Hasan Kudsî Efendi’nin Ziya Efendi’ye verdiği icazet metninin tercümesi tamamlandı. Ziya Efendi’nin aldığı icazetlerini tespit edebildiğimiz kadarıyla sunmuş olduk. Tekrar belirtmekte fayda görüyoruz ki, Ziya Efendi’nin bu tespit edebildiklerimiz dışında başkaca icazet aldığını düşünüyoruz. Islah-ı Medâris-i İslamiye medresesi kütüphanesinden Konya Yusuf Ağa Kütüphanesine, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesine ve İstanbul’daki Türkiye Gazetesi Kütüphanesine aktarılan eserlerin incelenmesi konunun aydınlanmasına vesile

olacaktır. Ayrıca aile fertlerinden günümüze intikal eden özel arşivler gözden geçirilirse bazı ipuçları elde edilebilir. Ziya Efendi ve benzer şahsiyetleri sadece belli bir ailenin ferdi olarak değil içinde bulunduğu toplumun geçmişi kabul edilerek tarihe mal olmuş kişiler olarak düşünölmelidir.

4) HASAN KUDSÎ EFENDİ'DEN ALDIĞI İCAZETİN METNİ

أفندى الحادى وعن العروى بنلا أفندى العروى
مولدا القوى مولدا وقد أخذ أيضا عن السيد
عمر بن عبد العزيز القرماني مولدا ومولدا
وعن السيد مصطفى أفندى السواد الأركلى
مولدا والقوى مولدا ومنهم الملقب بالفاضل
والأوحدى لكامل الحاج محمد أفندى بن سعيد
الخرزومى مولدا والفرق آغا بن مولدا الجبار
عن السيد الملقب سليمان أبو المهاجر آغا بن
ومنهم المولى العلامة والفاضل ألقا مة صاحب
ألفندى المظنفة السيد سليمان المعروف بالحاجي
المجاز له عن العالم لكامل المحدث
السيد محمد الشكرى العلامة القرماني وفريخان زاده
وعن أفاضل لكامل الحاج حافظ اسمعيل
بن دريس لا يدعى مولدا والمكي مجاور
والمدنى مولدا وأبضا عن نساء أفندى القرماني

أفندى

ابن أبي سعيد الحادى وعن الحاكى محمد أفندى
الملق بالحادى وعن السيد أفندى وعن
الحاج إبراهيم أفندى لا يشترى الجاز لهم عن
الفاضل لكامل السيد محمد أفندى الملق بالحادى
الآن الأول جاز له أيضا أخوه السيد الحاج
محمد سعيد أفندى وأخوه الفاضل لكامل
الشارح الجاهل مع الحاج عبد الله أفندى وابن
بوسلف العريف بقمى زاده والثالث أيضا مجاز له
عن عمه السيد الحاج محمد أفندى والثالث
أيضا مجاز له عن السيد محمد العريف بقمى زاده
وعن أفاضل لكامل مصطفى البولو الجاز
عن المولى الفاضل اسمعيل أفندى القرماني وكذا
عن علي الموهجى الجاز له عن فريد بن محمد
الأركلى وهذه الألفندى كلهم مجاز لهم
عن خادم لشرعية الاحمدية وشان الألفندى

المحدثية السيد محمد الحادى ومنهم عديم
الافان سحبا قال بيان الحاج عبد الله أفندى
السنقرى مولدا والقصرى مولدا المجاز له
عن أستا والفضل السيد صادق القصرى وعن
عبد الله بن الحسن الكافى والاسلامبول
وعن أحمد لا ركونى وعن الألفندى القصرى
وعن السيد محمد أمين الحادى ومنهم
غير المحققين جبر المدققين اعلم زمانه وأكمل
أوانه مصطفى بن عمر الويدى مولدا والاسلامبول
مولدا المجاز له عن إبراهيم بن محمد الأسيرى
المجاز له عن عبد الرحمن أفندى ابن يوسف
الأولوى الشهير بالبحى باله بى أفندى المجاز له
عن أخيه محمد بن يوسف لا ولوى الشهير بالبحى
أفندى المفضل سنده العلامة الصديقى الألفندى
ومنهم الفاضل الملبى والطبيب الأديب

أفندى

السيد أحمد الحادى لم أفندى بن السيد عبد الرحمن
الزوجهى الوهرى مولدا والاسلامبول مولدا
وهو قد أخذ عن السيد الحاج صالح بن السيد محمد
العريف بجاج طورون أفندى القصرى المجاز له
عن أستا ذاك الألفندى الحافظ فاسم بن الشيخ الحاج
محمود القصرى المفضل سنده الألفندى القصرى
والواصل فأنه شيخ المشايخ محمد بن سعيد
الحادى وقد أخذ أيضا عن الحاج محمد أفندى
القصرى مولدا والاسلامبول مولدا
قد أخذ أيضا عن محمد سعد بن الأمام محمد الشهيد
بإمام زاده المجاز له عن سبى ذى النور بن
العريف بمصطفى أفندى الأخذ عن العلامة
والأمة الكرام الألفندى المجاز له السيد عبد
الرحمن القصرى مولدا والاسلامبول مولدا
المجاز له عن السيد الفاضل الأمامى مولدا

والانقروى موقفاً الجار له من ابي سعيد التبريد
محمد الحادى واجاز له ايضاً السيد محمد بن يوسف
العزيز بمقتضى زاده الاخذ عن الشيخ محمد الحادى
وعن السيد الحارث محمد بن عبد الرحمن بن عبد الله
الاخذ عن ابيه وعن محمد الفاضل المروى
باسمى زاده بسندهما الواسل الى المحقق سعد
الدين القنارى ومن الشيخ شافع الجارى للمعز
يوسف فدى زاده بسندهما الواسل الى الشيخ
صلى الله عليه وسلم وعن الشيخ الوالد يوسف
بن اسمعيل بن عبد اللطيف وهو قد اخذ عن
عبد الوتر بن الانطاكى والشيخ المشهور شيخ زاده
والشيخ محمد الكافى الاخذ عن عبد الله بن الوتر بن
عن الكافى بن على بن المقدسى عن العلامة
شهاب الدين عبد البر بن الشيخ عن كمال الدين
الشهاب بن الهمام عن سراج الدين عمر بن على

الجبور

الشهر بقارنى الهداية عن علامه التبريد
عن السيد جلال الدين عن علماء الذين عبد
العزيز الجارى صاحب الكشف والتحقيق عن
حافظ الدين الكبير صاحب الكافى والكثر
عن العلامة شمس الدين محمد الكردى
عن برهان الدين صاحب الهداية عن شمس
الائمة الشرخسى عن شمس الائمة الحلوى
عن الفاضل بن على التقي عن الامام ابي
بكر محمد بن فضل عن السيد موفى عن عبد
البحر بن حفص الجارى عن ابيه عن محمد بن
حسن الشيبانى عن الامام الاعظم نعمان
بن ثابت واجاز له ايضاً شفاء الصدود
وملازم الجهور محمد بن ابيه بن هود الناجى
المروى عن يعقوب بن عبد الله بن جعفر
الجنة مشاهير من سنده الجرس لانه

شمس لرجع الى سلسلة ميل الاساندة ومنج
الكاظمة اعنى به ابا سعيد السيد محمد الحادى
لكنى بها فقول انه جاز له عن شيخه ووالده
ان هذا الشيخ مصطفى بن الحادى الجارى
عن العلامة الفريد والقبامى ابو سعيد محمد بن
احمد المروسى بالكتاب التتمة لاصحاب الجارى
عن الشيخ محمد بن على الكامل الدمشقى عن الفاضل
الكامل بن الحسين بن محمد بن احمد بن محمد بن عبد الله
عن والده عن شيخ الاساندة ذكره بالانصاف عن امام الفقهاء
واساندهم ميرزا كرمين فى الحديث الشهاب
احمد بن على بن جعفر شافع الجارى لاصفاه عن
برهان الدين عن الفاضل العلامة بن الشحنة
عن سراج الدين الدين بن عبد الله بن الوتر بن عبد
الاولا الشهاب المروى عن الحسن بن عبد
الرحمن اللودى عن عبد الله الترخصى عن

ق

محمد بن يوسف المروى عن محمد بن اسمعيل الجارى
منصلاً سنده الى لقبى صلى الله عليه وسلم
والله واداه فدا حد العلوم عن العالم المحقق
والشيخ برآمدنى حد القار باياته عن محمد بن
المشهور بن القسبرى عن الفاضل الكورانى عن
الشيخ عبد الله الجوزى عن المولى احمد الجبل
عن مولانا ميرزا جان الشيرازى عن مولانا
جلال الدين المحقق والبارع المدقق محمد بن سعد
الدواقى الصدى عن مولانا محمد بن عبد الله الكشكول
عن مولانا السيد المحقق الشريفا الجارى عن
مولانا مبارك شاه عن مولانا قطب الدين
الرازى عن مولانا قطب الدين الشيرازى
عن مولانا عمر لكانى القزوينى عن مولانا
الامام الغزالى عن امام الحرمين عبد الملك
بن يوسف الجوى عن ابيه يوسف بن الطيب

عن مولانا مهدي سليمان الصعلوكي عن ابراهيم الخوري
عن ابي العباس محمد بن ابي القاسم عثمان بن ابي
ابراهيم اسمعيل بن عبد الله محمد بن ابراهيم
الشافعي عن محمد بن حسن الشيباني عن ابي
الائمة محمد بن ابي حنيفة نعمان بن ثابت بن
بن سليمان عن ابراهيم النخعي عن خلفه والي
الرحمن الاسود بن زيد والي عبد الرحمن عبد الله
حبوب والاولاد اخذوا عن عبد الله بن مسعود
والثاني عن علي بن ابي طالب رضوا الله عنهما
اخذا عن خاتمتين ورسول ربنا العالمين
فعل الاستاذ حيث كان مشاهدا لاولين
والآخرين ورسول الله صلى الله عليه
وسلم وعلى له واصحابه اجمعين نعمنا الله
بما من انفسهم الخيرية الطاهرة وهو من
امين الوحي جبرائيل عليه السلام ومعه

الرحمن

الاخصاصا خلافا لا يشاركه في مرتبة الزوق
كل ذي علم عليم فالتفاوت في العبودية و
التصور في امرها اثنا عشر من التفاوت والتصور
في العلم بالامور الثلاثة اما تجشأ الله من عباده
العلماء ومعه وبالله التوفيق وهذا كلام
عجل ولكن فيه كفاية لمن استبحر
ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم
فليذكر آخر كلامنا لا اله الا الله محمد رسول
الله برحمتك يا ارحم

الرحمن

والمفقير عبد اقدم العلماء والمشيخ
حسن قدس بن محمد قدس
عصاها

بحيث لا ينقطع الذكر ولا احسان طرفة عين بل
في ان كان العبد صامتا مشورا وفي اعلم الثالث
يتكف ما يليق بل يلزم مثل ذلك العبد من القيام
بتعليم مولاه الخ الخ الخ الخ الخ وسعه ونهاية
قدومه مع العجز بعد ذلك عن العظم الله في
لثان ذلك الاولى وما قدروا الله حق قدره
ويتكف ايضا ان ما يحيط في الدارين من
ذلك المولى انما هو بفضله واحسانه بالاجاب
ولا وجوب ولا استحقاق من العبد الضعيف
هذا والقيام بتعليم بقول علماء ائمتنا العلوية
الثلاثة بدوام المحبور على طريق الاستهلاك
وكما لا المتابعة للشرعية الغراء ويعبر عن
المجوع في الشرع بالاحسان وهو العبودية
وبين العبودية والعلم بالامور الثلاثة تكوثر
بالضرورة وذلك العلم يختلف باختلاف

الرحمن

قال /
ثم قال لا استاد الا استاد احمد حازم
الوشعري فانه قد ادرك استاذ محمد عبد الله
المعروف بمغني بعليك ولقد عنه الشفاء الشريف
وعمر فاجاله به وبغيره من كتاب التفتة والتفسير
وسائر كتب العقول والمنقول وانه قال قال
استاذي هبة الله محمد لناحي حدثنا صالح بن
ابراهيم الجبيني اخبرنا محمد ابوالواهب بن عبد
الباقي الخطي مفتي لنايلة دمشق اخبرنا العالم
الولي محمد بن بلال الخطي ادمشي اخبرنا الولي
عن محمد بن دمشق الشنعي محمد بن محمد بن
الحنف الدمشقي عن الشنعي محمد بن ناصر الدين
الدمشقي عن السند الالعالي عابدين بن محمد بن
الدمشقي عن سند كذا احمد بن احمد طالب
ابن جالغرم الحجازي ادمشي المعروف بابن الشحنة
عن أبي عبد الله الحسين الباري الزبيدي قال
تكون

حدثنا ابو الوفاء عبد الاول بن عيسى الشجيري
الهمداني قال حدثنا ابو الحسن عبد الرحمن بن
الظفر الدارودي سمعنا من أبي محمد عبد الله بن
محمد الحوي سمعنا من أبي عبد الله محمد بن يوسف
بن مطهر القزويني سمعنا من أبي عبد الله محمد بن
اسماعيل بن ابراهيم الجباري مرين من جباري
ومرح يفرير قال حدثنا علي بن ابراهيم قال
حدثنا يزيد بن أبي عبيد عن سلمة عوان لا يرفع
قال سمعت النبي صلى الله عليه وسلم من قبل علي
ما لم اقل فليتبوا مفعده من النار فبين وبين
الحارثي عشرة رجال واعاد البخاري الزبيدي
فيكون بيني وبين النبي صلى الله عليه وسلم عشرة
رجال قال وهذا في غاية العلو ولا يمكن في
هذا الوقت على من ذلك فما اعلم والله سبحانه
اعلم ورجال هذا الاسناد كلهم ائمة اعلام

واذ في سلسلة بالهدين عن الاسناد
وهو عن سنده الاعظم محمد هبة الله بن محمد بن
سالم الحفاوي عن محمد بن محمد بن قزويني عن
الشنعي محمد بن علاء الدين البجلي عن محمد بن
الواظ عن الحافظ محمد بن محمد بن الخطي
عن الشنعي محمد بن محمد بن الخطي عن الحافظ محمد
الذين محمد عبد الرحمن الشجيري عن محمد بن محمد
الدمشقي عن السيد محمد بن ابراهيم المديوني
عن محمد بن الكاظمي عن محمد بن الخزازي عن محمد
الفرادي عن محمد بن حكي الكشي عن محمد بن محمد
بن يوسف بن مطهر القزويني عن محمد بن اسمعيل
الجباري قال حدثنا محمد بن خالد قال حدثنا محمد
بن وهب قال حدثنا محمد بن حرب عن محمد
الزبيدي عن محمد بن الزهري عن زبيد بن
ام سلمة عن ام سلمة ان رسول الله صلى الله

عليه وسلم رأى في بيتها جارية في وجهها
سحفة فقال استرقوا لها قالوا يا رسول الله هذا
تمام الاسناد ثم روي نفسه واليا مع سائر
الاحباب بما اوصى به الله تعالى عاتق النبأ
وكافة اوليائه والشيء صلى الله عليه وسلم
اخوانه واعزة اصحابه من تقوا الله في السر
والعلن وان يلازم الاستغفار بالعلم والشرع
ولا سبأ العلوم الشرعية فانها مفتاح
التعاضد الابدية والتجسس عن كل ما لا يعبه
كما روي عنه عليه السلام علامة امر الله
تعالى عن العبد اشتغاله بما لا يعنيه فلا يضيع
ذرة من وقته يقرب فيه الى ما لا يعنيه والا
لطال حسرتة يوم القيامة ويل من التوفيق
عن الشهوات في الاكل واللبس والسكن وتغير
القلب من ماسوا لله تعالى وذلك لما يسهل

بالخلوة والريضة وترك صحبة الخلق والاشتغال
تهذيب الاخلاق وخرط القباب من اسباب
الشبهة فان كثرة افة وفلان من الاخوان مافقه
فان اقل من رهم سراقهم وفك الذي هو ليس
مالا بل بها عتلك فانه لن يعطى الا عزمته تنال
كل من وشرف لا عابة له ولو اضع ذمة منه لغات
بلا خلف بل هيج اللذة كلها وصرف انراهم
وبدلو جهمهم مع عساكرهم لا يقدر ولا على
اعادة تلك الذرة فلا تضع مثل هذا الوكيل
بالصفا الى اللول لا لفساد والاهواء
التي تلباتية ولا تجعل نفسك متكونة
في مياوي هذا الرجب والزيور بحسب
كل خطية واطلب العن في خدمت مولاك
ولا تطلب عن الدنيا واهلها ولا تحصل
شيئا من الدنيا بل لا تنفك عن الانفناء الى

التي

كل احد والذل في مدة عرك وتوكل على بارئك
في امر دنياك مستغنيا عما سواه فبعرك و
يجعل كل عبد عبدك كافي الخديت القدسي
بادنيا اخدي من خدمتي وانبي من خدمك
وهذا من الجرايات المشاهدات وقد قال
عليه السلام اعلم لدنياك بقدر يقا لك فيها
واعمل لا تحرك بقدر يقا لك فيها واعمل لله بقدر
حاجتك اليه واعمل للنار بقدر صبرك عليها
وفي الحديث تقاية لاهل الصبيحة بل قيل انه
زبدة علوم الاولين والآخرين ونتيجة غاية
حكمة الانبياء والمرسلين وعش ما شئت
فانك ميت واجب ما شئت فانك مفارقة
واعمل ما شئت فانك مجرّب فلاتجعل الصالحا
الباقيات فداء للفايات لئلا تاهت ولا تكن
من الذين استبدلوا الذي هو اذى بالذي هو خير

لان ذلك كله لا يعدل عند الله جناح بعوضة
فماثل قوله تعالى ما عندكم ينفذ وما عند الله
خالص فضله في السعي محطام الدنيا باكتساب
ما يونسك في قبرك ويوصلك الى الرفعة مع
المنعم عليهم خالفا لجمهور من تبع هواه من اهل الدنيا
واياك والعصبة معهم ومولاهم من الزينة والرفعة
والزهرات فهل يسم من يشاركهم فانه لا خير في
كثير من تجويعهم وهل يغتر القبيح بغرورهم
وكان ايديهم يد امانة وعارية وعزا الدنيا ذل
وذله اعز ونعها نفق ونعها نعم ودار بلاه وفناء
اولها ضعف وقور واخرها موت وقور
مضها مع المحن محرر وسرورها مع الحزن توأم
وكن مع الخلق على حسن معاينة بالمرحة والحلم
والقودر والشفقة وعرض من لهم واساءهم
والاحسان والتواضع والزهو واللين وكظم العبد

التي

ودفع الغضب ما قد كنت وتامل قوله تعالى
لحببي صلى الله عليه وسلم فيها رحمة من الله
لنت لهم ولو كنت فقا غلظا غلظا انقضوا الآية
كيف شاء بليته لهم وكيف جعل سببه من آثار
رحمته وكيف اشارك سببا لمع عليه وعدم
التعريف لديه واقض حاجاتهم ما دام في وسعك
بالمال والغنى والروح وقد قال عبد السلام
الفضل لا عمال بعد اليان بالله الفرد الى انسان
ويكن في هذا الباب حديثا جامع الصغير انقضوا
الفقير ان لا تفصل من قطعك وتعلم من حرمك
وتتبع عن الملوك وفي رواية تحسن من اساء
اليك ولكن صبتك مع الضلّاء سببا
فهم هم وطولك التاذب بأدبهم ولا تجذب
من حالهم وسيرهم وتوفير فبرهم
وتكثير فقهاء حاجاتهم واعلم ان الحكمة

الكبرى والغاية القصوى من تغيير طين آدم
عليه السلام مقصورة على العبادة والآفاق
على أن أفضلها في الفضائل هو تلاوة القرآن سيما
في الصلوة خصوصاً في التمجيد والافضل من
القرآن ما يتعلق بذكره تعالى لأنه على قدر
مذكوره تعالى وأجهده كل جهاد على روى
عبوديته في فضل عبادته بدوام المحضور
بالله نفساً نفساً كي تصل إلى لقاء الله عز وجل
وهو أعلى المقاصد وأسفل المآرب وورثنا
ووفقنا كون آخر كما منا لا اله الا الله محمد
رسول الله صلى الله عليه وسلم
تسليماً كبيراً

هبة ختم حوجكان قدس الله اسرارهم
فأتممة شريفة صلوات شريفة
سورة الم نشرح لك أجلاء من شريف
فأتممة شريفة صلوات شريفة
وأيضا اجزت بحق الله جعل آخره اولى من
اولاه قرأه ختم حوجكان النفس بندة متعا
الله تعالى بالنفاسهم القدسية بهيمة
الحزيرة ابتغاء لمراضات الله واستجداء بالنافع
واستدقاء للضررات في دنياه وعقباه
وايضا اجزت لا وراثة لهاثية ودلائل
المخبرات وحزب البحر والنصر والحزب لا غل
كما اجاز لي شيوخى ومشايعى قدس الله
تعالى اسرارهم ثم زججوا من جنابكم
وممن معكم دعواكم القدسية ان
ربي سريع الاجابة والمقامات المحمودية

ج

حسبنا واياكم تحت لواء المحمدية سبحان
ربك رب العزة عما يصفون
وسلام على المرسلين
والحمد لله رب
العالمين
آمين

B) AHMED ZIYA EFENDİ'NİN VERDİĞİ İCAZETLER

Ziya Efendi medrese eğitim sistemiyle yetişmiş bir âlimdir. Ziya Efendi'nin eğitim-öğretim hayatının en önemli kısmı, babası Bahattin Efendi'nin baş müderrisliğini yaptığı Paşa Dairesi medresesinde geçmiştir. Paşa Dairesinde babasından ve amcası Hasan Kudsî Efendi'den özellikle temel İslamî ilimlerde icazet alarak aynı medresede erken yaşlarında müderrislik vasfıyla öğrenci yetiştirmiş, icazet vermiştir.

Ziya Efendi'nin eğitim-öğretim hizmetine bakıldığında, onu yeri geldiğinde müstakil bir İslami İlimler Fakültesi gibi faaliyette bulunduğunu, zamanla eğitim kurumları lağv edilse bile özel gayret ve fedakârlıklarla öğrenci yetiştirmeye devam ettiğini görmekteyiz. Verdiği icazetler, sonraki dönemlerde Yüksek Öğrenim Diploması seviyesinde kabul edilmiştir. Abdullah Tanrıku ve Kadir Şeyhzade Ali Efendi gibi öğrencileri, Ziya Efendi'den aldıkları icazetle Cumhuriyet döneminde resmi görev alarak memuriyete atanmışlardır.

Ziya Efendi, Paşa Dairesi Medresesi, Islah-ı Medâris-i İslamiye Medresesi, Ziyaiyye Medresesi ve Konya Hukuk Mektebinde verdiği derslerle sayısız öğrenci yetiştirmiştir. Islah-ı Medâris-i İslamiyye, İplikçi Camii karşısında yer alan Merkez Bankası binasının bulunduğu yere Paşa Dairesi medresesi yerine daha modern bir tarzda inşa edilen bir medreseydi. Konya Hukuk Mektebi, Islah-ı Medâris ile Şerafettin Camii arasında yer alan ve bir dönem Sanayi Mektebi olarak kullanıldıktan sonra şimdi Konya Büyükşehir Belediyesi Hizmet Binası olarak kullanılan yerdeydi. Ziyaiyye Medresesi de Şerafettin Camii şadırvanı olarak kullanılan yerde faaliyet veren bir medreseydi.

Ziya Efendi bu eğitim kurumları dışında da pek çok öğrencisiyle özel ilgilenmiştir. Medrese ve diğer eğitim kurumların resmi ders programı dışında yer alan zamanlarda -ki bu genellikle öğleden ya da ikindiden sonra olmaktadır- kabiliyetli öğrencilerine çeşitli cami veya mekânlarda düzenli olarak dersler okutmuştur. Derslerini tamamlayarak buralarda yetişen öğrencilerine de icazet vermiştir. İcazet verdiği bütün öğrencilerinin net olarak sayısını ve tamamının isimlerini bilmemekteyiz. Zira o dönemde verilen icazetler herhangi bir diploma defteri gibi bir yerde kayıt altına alınmamaktaydı. Fakat hayatını eğitime adan Ziya Efendi'nin pek çok sayıda öğrencisine icazet verdiğini düşünmekteyiz. Ziya Efendi'nin icazet verdiğine dair bilgilerin bir kısmını şifahi olarak anlatılan gelenlerden, bir kısmını dönem gazetelerinden, bir kısmını da tespit edebildiğimiz icazet belgelerinden öğrenmekteyiz.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

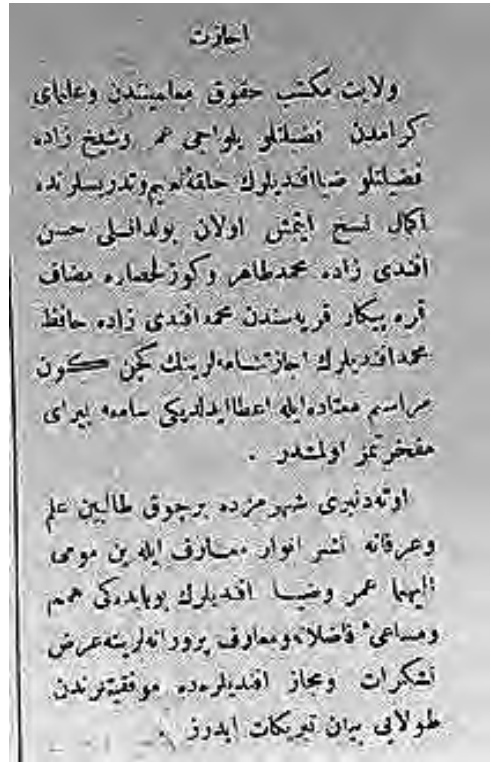
Ziya Efendi'nin verdiği icazetleri incelerken önce şifahi olarak aktarılıp daha sonra bazı yazılarda gündeme getirilen icazetler ile dönemin gazetelerinde haber olarak yayınlanan icazetlere yer vereceğiz. Bazı kayıtlarda bunlardan bir kısmının belgesi bulunduğu dair bilgilere de raslamaktayız. Konuyla ilgili elde edebildiğimiz bilgileri sunduktan sonra Ali Rıza Kudsi Efendi ile Abdullah Feyzi Efendi'ye verdiği icazetleri tercümesiyle birlikte değerlendireceğiz.

a) ZİYA EFENDİ'NİN HUKUK MEKTEBİ MÜDERRİSİ İKEN VERDİĞİ İCAZETLER (1909-1910)

Ziya Efendi, Konya Hukuk Mektebi müderrisi iken aynı zamanda İslah-ı Medâris müderris ve idarecilik görevini de sürdürmekteydi. Fakat Konya Hukuk Mektebi devlet tarafından İstanbul Daru'l-Fünûn'a bağlı bir Hukuk Fakültesi konumunda olduğu için Ziya Efendi'nin özellikle buradaki müderrisliğine vurgu yapılması, ayrıcalığına dikkat çekmek amacına yöneliktir. Bu vasfı dönemin gazetelerinde öncelenmektedir.

Ziya Efendi'nin icazetle ilgili haberi gazetelere bu vasfı ile yansıdığı için biz de başlığımızı bu şekilde koymayı uygun bulduk. Bu başlık altında 1909 ve 1910 yıllarında verilen iki ayrı icazet töreninden bahsedip kısa değerlendirmelerde bulunacağız. Bu icazet törenlerinden birinde iki öğrencisi, diğerinde ise dört öğrencisi icazet almaktadır.

Ahmed Ziya Efendi, Hukuk Mektebi müderrisliği esnasında müderris Yalvaçlı Ömer Efendi ile birlikte öğrencilerinden iki tanesine ikmâl-ı nusah⁴⁶⁴ etmeleri sebebiyle düzenlenen bir tören ile icazet vermiştir. İcazet alan öğrencileri, Buldanlı Hasan Efendizade **Muhammed Tahir** ile Karabinâr köyünden Muhammed Efendizade **Hafız Muhammed** Efendilerdir.

İcazet Metni

Mektebin ikmâl-ı nusahta icazet verecek derecede kaliteli olması Meşriki İrfan gazetesinde Konya ve eğitimi için övünç sebebi olarak haber yapılmıştır.⁴⁶⁵ Dönemin gazetesinde yer alan icazet belgelerine ulaşamadık.

Haber gazetede şu şekilde yer almıştır.

“İCAZET

Vilayet-i Mekteb-i Hukuk muallimîninden ve ulemâ-yı kirâmdan faziletli **Yalvaçlı Ömer** ve **Şeyh Zâde faziletli Ziya Efendilerin** halka-i ta'lîm ve tedrislerinde ikmâl-i nusah etmiş olan **Buldanlı Hasan Efendi Zâde Muhammed Tahir** ve **Güzelhisar'a muzâf Karabînâr karyesinden Muhammed Efendi Zâde Hafız Muhammed Efendilerin** icazetnâmelerinin geçen gün merâsim-i mu'tâde ile i'tâ edildiği mufaharatımız olmuştur.

Öteden beri şehrimizde birçok tâlibîn-i ilim ve irfana neşr-i envâr-ı maarif eyleyen mûmâ ileyhimâ Ömer ve Ziya Efendilerin bu babdaki himem ve mesâi-i fazılâne ve maarif-i perverânelerine arz-ı teşekkürât ve mücâz efendilere de muvaffakiyetlerinden dolayı beyân-ı tebrîkât ederiz.”

İcazetler bir törenle düzenlenerek verilmiştir. İcazet merasimlerinin belli bir usul üzere verilmesi, pratikte pek çok faydayı sağlamaktadır. Tören, özellikle ilim öğrenmenin önemine vurgu yapmakta, gençlerin ilme yönelmelerini, ilim taliplerinin de gayretini artırarak bir an önce icazet almalarını teşvik etmektedir. İcazet töreniyle aynı zamanda eğitim kurumunun üretkenliği topluma gösterilmekte, halkın müesseseye yönelik ilgi ve güveninin artmasına yardımcı olunmaktadır. Sergiledikleri gayret ve sarf ettikleri himmet sebebiyle gazetenin hoca-

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

ları övmesi, onlara teşekkür etmesi, ilme ve hocalara yönelik saygıyı da pekiştirmektedir. İcazet merasiminin iki öğrenci için düzenlenmesi, ferdi farklılık sebebiyle eğitimi tamamlayan öğrencilere diğer öğrencileri beklemeksizin mezuniyet imkânı sunulduğunu ispat etmesi bakımından da önem arz etmektedir.

Ziya Efendi'nin 1910 yılında törenle verdiği icazetle dört öğrencisi mezun olmuştur. Meşrik-ı İrfan Gazetesi 11 Temmuz 1910 tarihli 132 nolu sayısında "Vilayet Havadisı" başlığı altında verilen haberde Ziya Efendi'nin dört öğrencisine icazet verdiği konu edilir. Haberin metni şu şekildedir:

"VİLAYET HAVADİSİ

Efâdıl-ı ülemâ-yı mahalliyeden ve Mekteb-i Hukuk muallimlerinden Şeyhzade faziletli Ahmed Ziya Efendi hazretleri tarafından geçen Cuma günü Alaaddin Cami şerifinde halka-i tedrisinde ikmâl-i nusah ve tahsil etmiş olan **Uluborlulu Ahmed Feyzi, Bozkırlı Hafız Mevlüd Fehmi, Çallı Mehmed ve Konyalı İbrahim Sıdkı Efendilere** icazetname i'ta kılınmıştır.

Mucîz (icazet veren) muma ileyh Ziya Efendi hazretlerine arz-ı tebrikât eder ve mucâz (icazet alan) muma ileyhim efendilerin dahi üstâd-ı muhteremeleri gibi neşr-i ilim ve kemale muvaffakiyetlerini temenni eyleriz." 466

Ziya Efendi'nin bu dört kişiye verdiği icazet belgelerine de ulaşılamamıştır. İcazet alan öğrenciler Konya Hukuk Mektebi'nin öğrencileri olmamasına rağmen icazet veren Ziya Efendi'nin Hukuk Mektebi hocası sıfatıyla anılması onun ilmi yeteneğinin genişliğine vurgu yapma amacına yönelik olsa gerek. Zira Hukuk Mektebi hocaları, müderrislere nazaran daha ağır imtihanlardan seçilerek atanmaktaydı. Gazetenin yayınladığı haberde icazet alan öğrencilere ilmi yaymada ve olgunluğa ulaşmada hocaları Ziya Efendi gibi olmaları dileğinde bulunması, Ziya Efendi'nin örnek karakter sahibi biri olduğuna da işaret etmektedir.

b) ZİYA EFENDİ'NİN İBRAHİM HAKKI KONYALI'YA VERDİĞİ İCAZET (1915)

Ziya Efendi özellikle Islah-ı Medâris müderrisliği esnasında sayısız öğrenci yetiştirmiş bir kısmına da icazet vermişti. İcazet verdiği öğrencilerinden biri de İbrahim Hakkı Konyalı'dır. Ahmet Gürtaş hocanın tespitine göre Ziya Efendi, İbrahim Hakkı Konyalı'ya 1915

yılında icazet vermiştir. İbrahim Hakkı Konyalı icazet aldığı 1915 yılından sonra aynı medresede hoca sıfatıyla ders vermeye başlamıştır. ⁴⁶⁷

İbrahim Hakkı Konyalı'nın özel kütüphanesinin de yer aldığı İstanbul Selimiye Camii Kütüphanesinde yaptığım araştırmada icazet belgesine rastlayamadım. Fakat İbrahim Hakkı Konyalı'nın Islah-ı Medaris günlerinde tuttuğu epeyce hacimli Osmanlıca günlüğünü elde ettim. Günlük tahlil edilirse konuyla ilgili bazı ipuçları elde edilebilir kanaatindeyim. Bunun için de mesai ve imkân gerekir.

c) ZİYA EFENDİ'NİN KADİR ŞEYHZÂDE ALİ SAMİ YÜCESOY'A VERDİĞİ İCAZET (1916)

Asıl adı Sami olmakla beraber Kadir Şeyhzâde diye tanınan Ali Sami Yücesoy 1916 yılında Ziya Efendi'den icazet almıştır. Bu icazeti Milli Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulunca yükseköğretime denk sayıldı. Ali Sami Yücesoy, eğitim aldığı Islah-ı Medaris'e "Ulûm-u Diniyye" ve "Ta'lîm-i Kur'ân" dersi hocası olarak da görev yaptı. Bu kendisinin aldığı ilk görevidir. ⁴⁶⁸

Ali Sami Yücesoy'un Ziya Efendi'den icazet aldığı bilgisi Diyanet Albümü'nün birinci cildinin seksen üçüncü sayfasında yer almaktadır. ⁴⁶⁹ İcazetlerin birer nüshasının toplandığı dönemde Kadir Şeyhzâdenin icazetinin nüshasının da istinsah edilme ihtimali bulunmaktadır. Abdullah Tanrikulu'nun Ziya Efendi'den aldığı icazetin aslına değil de istinsah edilmiş nüshasına bu düşünceyle ulaşmıştık. Kadir Şeyhzâdenin icazetine sonraki dönemlerde de olsa bu metotla ulaşılabilir diye düşünüyorum.

d) ZİYA EFENDİ'NİN HACİVEYİSZÂDE MUSTAFA SABRİ KURUCU'YA VERDİĞİ İCAZET (1904)

Konya'ya bağlı Şatır köyünde 1887 yılında dünyaya gelen Mustafa Efendi, ilk bilgi ve terbiyesini babası Hacı Veyis Efendi (ö. 1935)'den almıştır. Sedirler mahalle mektebi

⁴⁶⁷ Gürtaş, s. 97. Belirtilen bu icazete ulaşılammıştır.

⁴⁶⁸ M. Ali Uz, "Kadir Şeyhzâde Ali Sami Efendi (Yücesoy) (1879-1960)", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2013 (32-33), V, 32.

⁴⁶⁹ Uz, "Kadir Şeyhzâde", V, 32.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

hocalarından Bekir Efendi de hafızlığını tamamlayan Haciveyiszâde, 18 yaşında babasının müderris olduğu Adliye medresesinde dönemin hocalarından oluşan bir heyet huzurunda verdiği başarılı bir imtihanla icazet alarak müderris olmuştur. Haciveyiszâde dönemin büyük ilim adamlarından Zeynelabidin ve Ahmed Ziya Efendilerden Hesap, Hendese, Kozmoğrafya, Arapça, Feraiz ve Fıkıh Usulü gibi ilimler de tahsil etmiştir. Ayrıca Hacı Fettah kabristanında metfun Muhammed Bahattin Efendi'den de manevi feyz almıştır. ⁴⁷⁰

Haciveyiszade Mustafa Efendi müderris payesi almasına rağmen Paşa Dairesi medresesine Ziya Efendi'nin Fen ve Matematik ile Arapça, Feraiz ve Fıkıh Usulü derslerine devam etmiştir. ⁴⁷¹ 1904 yılında da Ziya Efendi'den icazet almış. ⁴⁷² Bu esnada müderris olarak medresede ders vermeye başlamıştır. Paşa Dairesi Medresesi yerine inşa edilen Islah-ı Medaris medresesinde de ders vermeye devam eden Haciveyiszâde, ömrünün sonuna kadar hocası Ziya Efendi'den her zaman muhabbet ve iftiharla bahseder, onu büyük üstadım, faziletli hocam diye yâd etmiştir. Bu durum, Ziya Efendi'nin Haciveyiszâde üzerinde ne kadar derin etki bıraktığını göstermektedir.

e) ZİYA EFENDİ'NİN ALİ RIZA KUDSÎ'YE VERDİĞİ İCAZET (1314/1896)

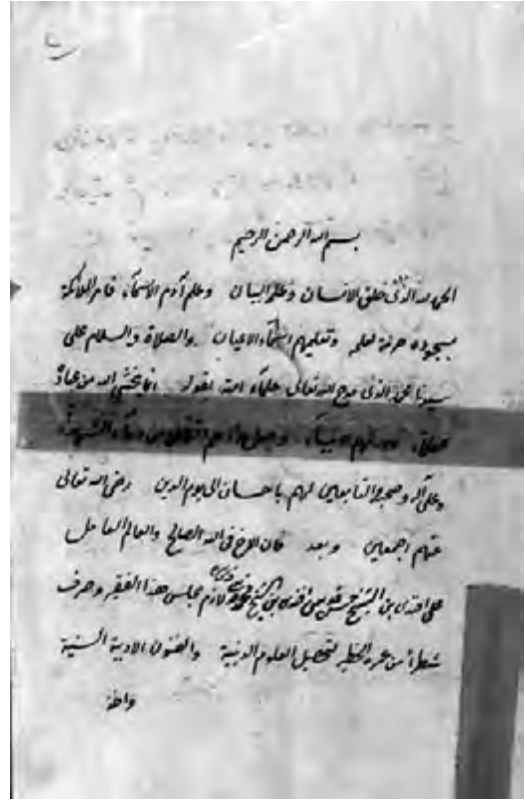
Ahmed Ziya Efendi, henüz 22 yaşında iken 'Ulum-i Diniyye ve Funûn-i Edebiyye, Tefsir, Hadis' konularında 'ders okutmaya hak kazanmak' üzere amcası, dayısı ve aynı zamanda hocası olan Hasan Kudsî Efendi'nin **oğlu Ali Rıza Kudsî Efendi (ö. 1880/1956)'ye 1314/1896 yılında icazet verdi. Bu icazette iki ayrı koldan Hz. Peygamber (s.a.s)'e ulaşan hadis silsilesi ile yine Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar ulaşan tefsir silsilesi yer almaktadır.** ⁴⁷³ İcazetin metni Arapça olup metin kısmı toplam on sayfadır. Baş tarafı ve ortada bölüm geçişlerinde birer boş sayfa vardır. Bu sayfalar sayıya dâhil edildiğinde sayfa sayısı on iki olmaktadır.

⁴⁷⁰ <http://www.turkanadoluvakfi.org/sayfa.php?id=146> (Erişim: 12.08.2015)

⁴⁷¹ Düzdağ, *Hatıralar*, I, 85.

⁴⁷² Ali Osman Koçkuzu, "Haciveyiszâde Mustafa", *TDV*, 1996, XIV, 506.

⁴⁷³ Ziya Efendi'nin Ali Rıza Kudsî Efendi'ye verdiği ilmi icazet, Koyunoğlu Müzesi, NO:37023'da bulunmaktadır.

Ahmed Ziya Efendi'nin Ali Rıza Kudsi Efendi'ye Verdiği İcazetin İlk Ve Son Sayfası

1) ALİ RIZA KUDSÎ'YE VERDİĞİ İCAZETİN DEĞERLENDİRMESİ

İcazet belgesi, besmele, hamdele, salveleden sonra âlimin önemini belirten birer ayet ve hadisle başlamaktadır. İcazet belgesi iki ana bölüm, toplam beş ayrı icazetten oluşmaktadır. İcazetlerde ilim alınan hoca silsilesi isimleriyle birlikte verilmektedir. Sadece belgenin ikinci bölümünün üçüncü yani son icazeti olan “Hatme Hacegân” kısmında hoca silsilesi bulunmamaktadır.

Belgede yer alan icazetler hakkında kısa bilgi sunarsak şunlara değinmekte fayda vardır. Ahmed Ziya Efendi belgenin **birinci** bölümündeki **birinci** icazetinde amcası ve dayısı Hasan Kudsi'den itibaren İmam Buhari'ye kadar hoca silsilesini isimleriyle beraber yirmi tabaka olarak sıralamaktadır.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Belgenin **birinci** bölümündeki **ikinci** icazet ilmi icazeti kapsamaktadır. Ebu Said Muhammed Hadimî (ö. 1176/1762)'nin hocası Ahmed Kazabadi (ö. 1163/1750)'den itibaren başladığı hoca silsilesinde Hz. Peygamber (s.a.s)'e ve Cebrail (a.s)'a kadar yirmi beş hoca tabakası sıralamaktadır. Silsilede sahabe ile birlikte İmam Azam ve İmam Şafiî de yer almaktadır. Birinci bölümün sonunda öğrencisine nasihatta bulunarak kendi acziyetini tevazuyla ifade etmektedir. Bu bölüm Ziya Efendi'nin mührü ve kaydettiği 1314 tarihiyle tamamlanmaktadır.

Belgenin **ikinci** bölümüne **yeni bir icazet belgesi gibi başlanmaktadır. Besmele ve hamdeleden sonra âlimlerin önemine değinen bir ayet zikredilir. Ayetten sonra salvele kısmına geçilir.**

Belgenin **ikinci** bölümü **birinci** icazetinde Ziya Efendi talebesinin kendisinden hadis öğrendiğini ve bu sebeple babası Muhammed Bahâuddin Efendi'den aldığı şekilde ona icazet verdiğini belirterek babası ile Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar on sekiz hocayı isimleriyle birlikte sıralamaktadır.

Belgenin **ikinci** bölümündeki **ikinci** icazet, “Fıkıh”, “Usul”, “Tefsir”, “Hadis”, “Kelam”, “Beyan”, ilimleri ile “akli ve nakli” tüm ilimleri kapsamaktadır. Ziya Efendi bu ilimleri de babası Muhammed Bahâuddin Efendi'nin kendisine verdiği şekilde icazet verdiğini belirtir. Hoca silsilesini kendisiyle İmam Buhari'ye oradan da muttasıl bir senetle Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar yirmi tabaka olarak sıralar.

Belgenin **ikinci** bölümündeki **üçüncü** icazet “Hatme Hacegan”, “Delâilu's-Şerife özellikle de Salât-i Münciye”, ve “Kasîde-i Bürde” okumayı kapsamaktadır. Bu icazette hoca silsilesine yer verilmemiştir. Belgede hoca isimlerinin geçmediği tek icazet de budur. Ziya Efendi icazetin sonunda öğrencisine nasihat etmekte ve özellikle seçkin kulların dua ettiği seher vakitlerinde kendisi için de dua talep etmektedir. İcazet belgesi Ziya Efendi'nin mührü ve kaydettiği 1314 tarihiyle tamamlanır.

2) ALİ RIZA KUDSÎ'YE VERDİĞİ İCAZETİN TERCÜMESİ

İcazet metninin tercümesini sunalım.

“BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

İnsanı yaratıp ona beyanı öğreten, Hz. Adem (a.s)’e isimleri öğretip meleklerle, Adem (a.s)’e, ilmine ve belirli isimleri kendilerine öğretmesi sebebiyle hürmeten secde etmesini emreden Allah’a hamd olsun.

Salât ve selam, bizzat Allah’ın ümmetinin âlimlerini şu sözüyle övdüğü Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s)’e olsun;

“Allah’tan hakkıyla ancak âlimler çekinir.”⁴⁷⁴

Hiz. Peygamber (s.a.s) âlimleri, peygamberlerin varisleri kıldığı gibi mürekkeplerini de şehitlerin kanlarından üstün kabul etti.

Hiz. Peygamber (s.a.s)’in âline, ashabına ve onlara kıyamet gününe kadar güzelce tabi olanlara da salât ve selam olsun. Allah onların tamamından razı olsun.

Bunan sonra Allah için salih, âlim, âmil kardeşim **Ali Efendi ibn eş-Şeyh Hasan Kudsî Efendi bin eş-Şeyh Muhammed Kudsî (k.s)**, -Allah onun feyzini artırsın, sevdiği ve hoşnut olduğu şeye onu muvaffak kılsın- ömrünün sonunu (ahretini), evvelinden (dünyasından) daha hayırlı eylesin- şerefli ömrünün yarısını dini ve edebi ilimleri tahsil etmek için bu fakirin meclisinde harcayarak **tefsir, hadis** ve eski ve yeni âlimlerin aralarında dolaşan diğer ilimleri aldı. Sonra isnad usulünde derleme yaparak ve engin hak yoluna girerek benden icazet istedi. Ben de ona, benden rivayeti uygun olan ameli ve nazari ilimlerden **usul, fûru** ve özellikle de Peygamberimiz (s.a.s)’in **hadislerini**, tam olarak belirleyip yerli yerince tahkik etmek suretiyle rivayet etmesine engin araştırmacı, âlim, âmil, takva sahibi, olgun, ateş gibi akıl ve fikir sahibi, tahkik sahibi, zor işler çözmeye üstün güç ve kuvvetli, inceleme sahasında tozların sıkıntı vermediği, beni lütfüyle kuşatan bir **amca** ve sürekli feyiz kaynağı bir **dayı** olan **es-Seyyid Hasan Kudsî bin Muhammed Kudsî**’nin -Allah ömrünü uzun ve bereketli tutarak bizi kendisinden faydalandırsın, fuyuzatından nasiplenip aktartsın- bana verdiği şekilde icazet verdim.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

1. Hasan Kudsî dedi ki, zamanın az bulunanı, asrın önderi, anlayışlı inceleyici, biricik araştırmacı, konumuna erişilemeyen Allah'ın delillerinden bir delil, engin bir deniz, kuvvet ve kudsiyet sahibi, her iki yönü (maddi ve manevi ilimleri) kendinde toplayan iki kanatlı, bol yağmur yağdıran bulut, perişan eden kılıç mesabesindeki **eş-Şeyh Muhammed Bahâuddîn** -Allah sırrını kutsasın, mertebesini nurlandırsın- bana icazet verdi.

2. Yine aynı şekilde Rabbini iyi bilen, incelemelerindeki üstünlüğü ile tanınan efendim, babam -Ey Allahım küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse sen de onlara merhamet et, bize katından kuvvetli bir yardımcı gönder- ki, o muhakkiklerin efendisi, müdekkiklerin şerefli, her cihetin önderi, âşıkların göz aydınlığı, din ilimlerini yüklenen, aklî ve naklî ilimlere sahip, edebi sanatlarda maharetli, Bahâuddîn Efendi'nin şeyhi ve babası Bozkır'da doğup oraya yerleşen **Muhammed Kudsî** de bana icazet verdi. O da,

- 3.** Hadim müftüsü, araştırmacıların şerefli **es-Seyyid Ahmed**'den, o da,
- 4.** Hadim müftüsü, amcası **es-Seyyid Muhammed Emin**'den, o da,
- 5.** Babası, allame dinin nasiplisi ve muttakilerin imamı **Ebu Saîd Muhammed el-Hâdimî**'den, o da,
- 6.** Babası, ilimlerin kaynağı, Acem ve Rum diyarının şerefli **eş-Şeyh Mustafa el-Hâdimî**'den, o da,
- 7.** Şeyhi **Muhammed et-Tarsûsî**'den, o da,
- 8.** **Muhammed bin Ali el-Kâmil Hayruddîn ed-Deylemî**'den, o da,
- 9.** **Muhammed bin Ahmed bin Abdulkadir**'den, o da,
- 10.** Babası **Zekeriya el-Ensârî**'den, o da,
- 11.** **Hacer el-Askalânî**'den, o da,
- 12.** **Burhânuddîn**'den, o da,
- 13.** Allâme **İbn Şihne**'den, o da,
- 14.** **Sirâcuddîn ed-Debeyrî**'den, o da,
- 15.** **Ebu'l-vakt Abdülevvel**'den, o da,
- 16.** **Ebu'l-Hasen Abdurrahman ed-Dâvûdî**'den, o da,
- 17.** **Abdullah es-Serahsî**'den, o da,
- 18.** **Muhammed bin Yusuf Abdulazîz**'den, o da,
- 19.** **Muhammed bin İsmail el-Buhârî**'den icazet aldı.

Aynı şekilde;

1. İlimleri âlim, muhakkik, araştırmacı ve inceleyici **Ahmed el-Kâzâbâdî**'den (o da tefsir ilmiyle meşhur, Muhammed Sivâsî'den) aldı. O da,

2. **Ali el-Gürânî**'den,

3. **Cezerî**'den,

4. **Ahmed Müncel**'den,

5. **Es-Seyyid eş-Şerif** (k.s)'den,

6. **Mübârek Şâh**'tan,

7. **Allâme eş-Şîrâzî**'den,

8. **El-Kâtib el-Kazvînî**'den,

9. **Fahrudîn er-Râzî**'den,

10. **El-Gazzâlî**'den,

11. **İmamu'l-Harameyn** (Abdumelik bin Yusuf el-Cüveynî)'den,

12. **Ebu't-Tayyib Muhammed bin Süleyman es-Sa'lûkî**'den,

13. **İbrahim el-Mervezî**'den,

14. **Ebu'l-Abbas Ahmed**'den,

15. **Ebu'l-Kasım Osman**'dan,

16. **Ebu İbrahim İsmail**'den,

17. **Ebu Abdullah Muhammed bin İdris eş-Şâfiî**'den,

18. **Muhammed bin Hasan eş-Şeybanî**'den,

19. İmamu'l-eimme, ümmetin ve milletin kandili **Ebu Hanife Numan bin Sabit** (Alah'ın rahmeti üzerine olsun)'ten,

20. **Hammad**'dan,

21. **İbrahim en-Nehâî**'den,

22. **Alkame, Ebu Abdurrahman bin el-Esved bin Zeyd ve Ebu Abdurrahman Abdullah bin Habib**'den,

23. İlk ikisi (**Alkame ve Ebu Abdurrahman bin el-Esved bin Zeyd**), **Abdullah bin Mesûd** (r.anhüma)'dan,

24. Üçüncüsü (**Ebu Abdurrahman Abdullah bin Habib**) de Hz. **Ali ibn Ebî Talib** (r.anhüma)'den,

25. **Abdullah bin Mesûd ve Hz. Ali** de,

26. **Peygamberlerin Sonuncusu Âlemlerin Rabbinin Elçisi (s.a.s)**'nden aldılar.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Ona Allah'tan çekinmesini, Peygamberinin sünnetine devam etmesini ve güzel bir şekilde vefat edebilmem için bana da dua etmesini tavsiye ediyorum. Selametle...

Ve ben, hiç bir şeyi olmayan, değersiz **Şeyhzâde Ahmed Ziya bin Muhammed Bahâuddîn bin eş-Şeyh Muhammed Kudsî** (Allah her ikisinin de sırrını kutsasın) el-Hâlidî el-Müceddidî en-Nakşibendî el-Konevî (Allah onları affetsin).

(MÜHÜR)

1314

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

Âlimlerin göğüslerini marifet nurlarıyla açan, yarattıkları arasında onları özel kılan, onları peygamberlerin varisleri yapan Allah'a hamd olsun.

Allah âlimler hakkında şöyle buyurdu;

"Allah'tan hakkıyla ancak âlimler çekinirler." 475

İşte Allah bu şekilde dilediğine fazlından verir.

Salât ve selam da peygamberlerin efendisi, takva ve kemâlât sahibi âlimlerin dayanağı olan Peygamberimiz Muhammed (s.a.s)'e, onun temiz âline ve ashabına olsun.

Bundan sonra, Allah için kardeş olan -Allah onu iki dünyada da korusun ve dost edinsin- **Ali Efendi bin Şeyh Hasan Kudsî**, benden bol miktarda Hz. Peygamber (s.a.s)'in hadislerinden, asıl usulden, seçkin Efendi'den, özellikle de Yüce Yaraticının rahmetine kavuşan Buhârî'den aldı. Sonra benden selefin tarzı, halefin de üslubu üzere icazet istedi.

1. Ben de ona, bana efendim, dayanağım, hocam, kıymetli babam, taşkın derya, parlak yıldız, belki parlaklığı tamamlayan dolunay, hicret edenler nezdinde genel arzu, bizim için sağlam kulp, bana kırılmayan, bütün mahlûkatın Efendisi (s.a.s)'nin büyük incileri olan hadislerini yayan, Bozkır'da doğup Konya'da meskûn -Allah onu Firdevs cennetinin en yüce makamında oturanlardan eylesin- **eş-Şeyh Muhammed Bahâuddîn**'den,

2. O da kendisine icazet veren hocası, babası, Allah için araştırma yapanların bilgini, incelemede bulunanların faziletlisi, ariflerin kutbu, vuslata erenlerin yardımcısı, tarikatın ihya edeni **eş-Şeyh Muhammed Kudsî**'den,

3. O da kendisine icazet veren hocası es-Seyyid, hafız, Reyhanzâde diye bilinen **Muhammed Şükrî el-Alâî**'den,

4. O da kendisine icazet veren hocası, ilimlerin deryası **es-Seyyid el-Hâc Musta-fa**'dan el-Bahru Nehru'l-Fuhûm,

5. O da kendisine icazet veren hocası, faziletli, olgun **Ebu'l-Hasan es-Sindî el-Medenî en-Nakşibendî**'den,

6. O da kendisine icazet veren allâme, **eş-Şeyh Muhammed Hayâtî es-Sindî el-Medenî**'den,

7. O da kendisine icazet veren faziletli araştırmacı **Muhammed Ebu Tahir el-Kerderî**'den,

8. O da kendisine icazet veren babası muhakkik **İbrahim el-Kerderî**'den,

9. O da kendisine icazet veren âlimlerin güvenilirli **Abdullah el-Lâhûrî**'den,

10. O da kendisine icazet veren faziletlilerin özü **en-Nehrevânî**'den,

11. O da kendisine icazet veren babası **Ahmed bin Muhammed en-Nehrevânî**'den,

12. O da kendisine icazet veren **eş-Şeyh Ahmed et-Tâvus**'dan,

13. O da kendisine icazet veren **Baba Yusuf el-Herevî**'den,

14. O da kendisine icazet veren **Muhammed el-Fergânî**'den,

15. O da kendisine icazet veren **Yahya el-Hatlânî**'den,

16. O da kendisine icazet veren **Muhammed bin Yusuf el-Firebrî**'den,

17. O da kendisine icazet veren **Muhammed bin İsmail el-Buhârî**,

18. Hz. **Peygamber (s.a.s)**'e muttasıl olarak ulaşan ilimlerle.

Aynı şekilde ona;

1. **Tefsir, hadis, fıkıh, usul, kelam, beyan** ilimlerine kadar nakli ve akli ilimlerin tamamından hocam, babam, ilimlerin deryası **Muhammed Bahâuddîn (k.s)**'den bana icazet verdiği şekilde icazet verdim.

2. O da kendisine icazet veren hocası, âli babası, **Muhammed Kudsî el-Bozkırî (k.s)**'den,

3. O da kendisine icazet veren hocası es-Seyyid, Hafız, Reyhanzâde diye bilinen **Muhammed Şükrî el-Alâî**'den,

4. O da kendisine icazet veren hocası, asrının bir tanesi, zamanının emsalsizi, es-Seyyid el-Hâc **Muhammed Emin Efendi el-Hâdimî**'den,

5. O da kendisine icazet veren nefsi mutmainne sahibi babası **Ebu Saîd Muhammed el-Hâdimî**'den,

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

6. O da kendisine icazet veren hocalarından ki onlardan biri, hocası ve babası, zahit, takva sahibi **eş-Şeyh Mustafa el-Hâdimî**'den,

7. O da kendisine icazet veren araştırmacıların sığınağı, müdekkiklerin dayanağı **Muhammed bin Ahmed et-Tarsûsî**'den,

8. O da kendisine icazet veren **eş-Şeyh Muhammed bin Ali el-Kâmil**'den, o da,

9. **Hayruddîn ed-Deylemî**'den, o da,

10. **Ahmet bin Muhammed bin Abdulkadir**'den, o da,

11. Babası şeyhul İslam **Zekeriya el-Ensârî**'den, o da,

12. **İbn Hacer el-Askalânî**'den, o da,

13. **Burhanuddîn**'den, o da,

14. Allâme **İbn Şihne**'den, o da,

15. **Sirâcuddîn ed-Debeyrî**'den, o da,

16. **Ebu'l-Vakt**'ten, o da,

17. **Ebu'l-Hasan Abdurrahman ed-Dâvûdî**'den, o da,

18. **Abdullah es-Serahsî**'den, o da,

19. **Muhammed bin Yusuf el-Firebrî**'den, o da,

20. Eş-Şeyh İmam el-Hâfız, el-Huce, **Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail el-Buhârî**'den -Allah ona rahmet etsin ilminden bizleri faydalandırsın- mutasıl bir senetle **Hz. Peygamber (s.a.s)**'den rivayet etmiştir.

Aynı şekilde ona, hocalarımın bana verdiği gibi **hatme hacegân**, **Delâilu's-Şerife**, özellikle de **salâtı mün-ciye** (dua) ve **Kasîdei Bur'e** okuma icazeti verdim. Bunlar, sürekli hidayet güneşleri, ardından gidilen dolunaylar, öğrencilerin müracaat kaynağı ve akıl sahiplerinin sığınağı olmaya devam edecektir.

Ona Allah'tan çekinmesini, Allah'a itaat etmesini, salih amel işlemesini, Allah'ın rızasını gözetmesini; bidatçilikten, gereksiz isteklerden, günahlardan sakınmasını; hile, keder ve hatalardan uzak kalmasını; beni unutmamasını, namazlarından sonra özellikle de seçkin ve iyilerin dua ettiği seher vakitlerinde hatırlamasını tavsiye ederim.

Ve ben, hiç bir şeyi olmayan, değersiz **Ahmed Ziya' bin eş-Şeyh Muhammed Bahâuddîn bin eş-Şeyh Muhammed Kudsî** el-Hâlidî el-Müceddidî en-Nakşibendî el-Konevî (Allah onları affetsin).

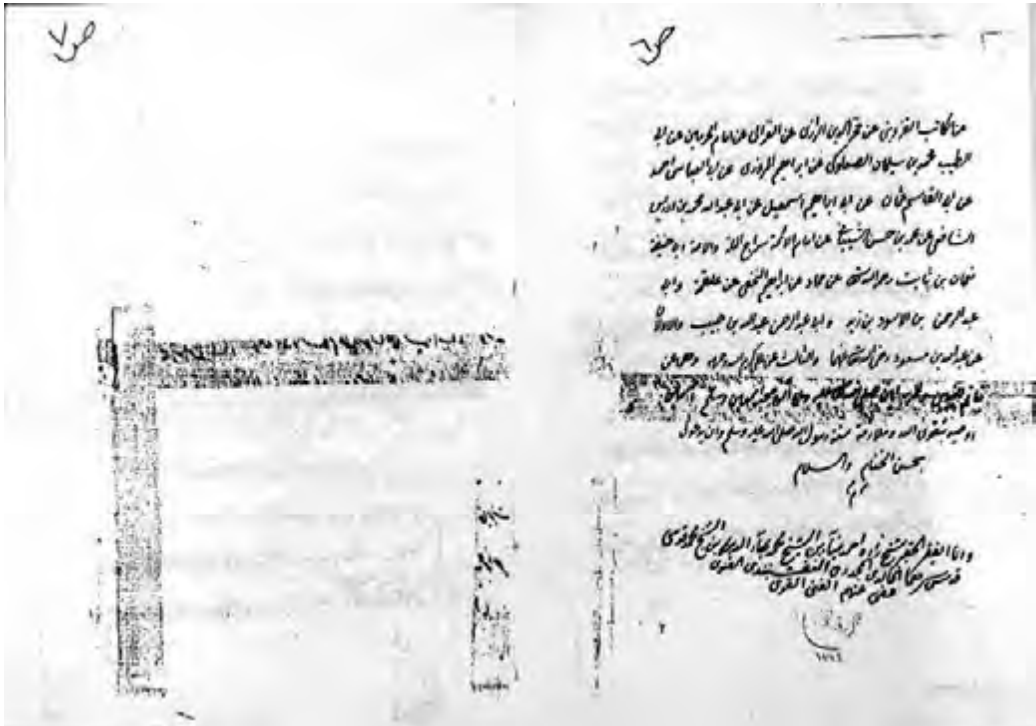
(MÜHÜR)

1314"

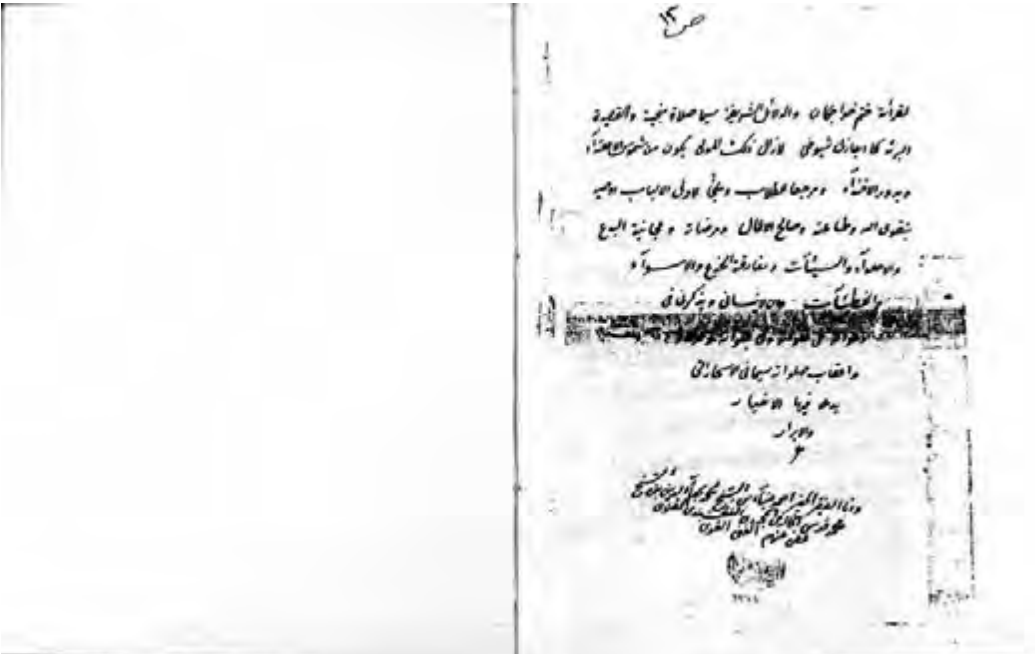
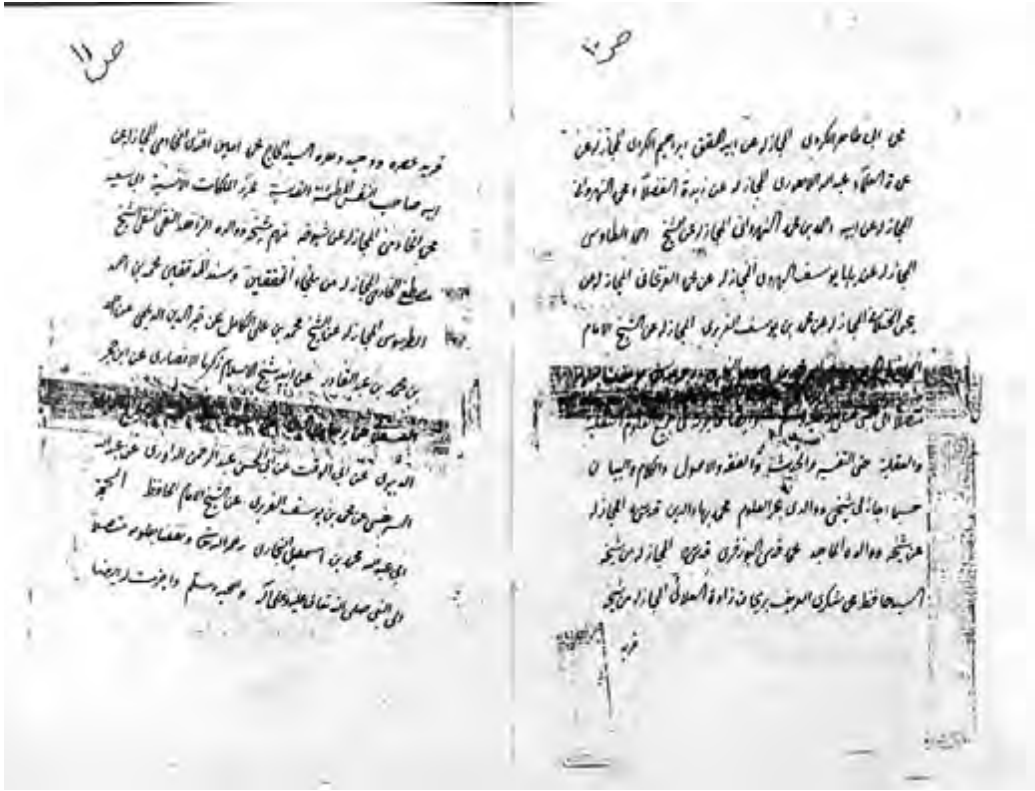

b) ABDULLAH TANRIKULU'NA VERDİĞİ İCAZET (1330/1912)

Ahmed Ziya Efendi Recep 1330 / Haziran 1912 yılında İslah-ı Medaris öğrencilerinden Bozkırlı Abdullah Tanrikulu (1883-1942) Efendi'ye ilmi icazet vermiştir. Abdullah Efendi icazetten sonra İslah-ı Medaris'te Akaid hocalığına getirilmiştir.⁴⁷⁶ Bu belge aynı zamanda İslah-ı Medaris-i İslamiye medresine ait eldeki tek icazettir. Bu belge ayrıca Milli Eğitim Bakanlığı'nca 1942'de tasdik edilerek yükseköğrenim diploması dengi kabul edilmiştir.⁴⁷⁷

Ahmed Ziya Efendi'nin Abdullah Tanrikulu'ya Verdiği İcazetin İstinsah Edilmiş İlk Ve Son Sayfası

1) ABDULLAH TANRIKULU'NA VERDİĞİ İCAZETİN DEĞERLENDİRMESİ

İcazetin aslından istinsah edilmiş nüshasının fotokopisi Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivinden temin edildi. Arapça olan icazet on bir sahifeden oluşmaktadır.

Ahmed Ziya Efendi'nin Abdullah Fevzi Tanrıkulu'na verdiği icazet belgesi, her biri genelde farklı hoca silsilesinden oluşan **yedi** ayrı icazetten meydana gelmiştir. Hatme hacegan bölümü hariç diğer altı icazette hocaların isimleri sıralanmıştır. Fıkıh, Hadis, Tefsir ilimlerinden verdiği icazetlerde kısmen aynı hoca efendilerin silsilede yer aldığı görülse de ilim alma yolları farklıdır.

İcazet belgesi dört ana bölüm ve toplam yedi ayrı icazetten oluşmaktadır. Belgenin birinci bölümünde üç, ikinci bölümünde iki, üçüncü ve dördüncü bölümünde ise birer icazet bulunmaktadır.

Belgenin **birinci** bölümündeki **birinci** icazeti, "Hadis ve özellikle de Buhari" ile Hz. Peygamber (s.a.s)'in hayatı yani "Siyer" konularından verilen icazeti kapsamaktadır. Ziya Efendi bu ilimleri babası Muhammed Bahattin Efendi'den aldığını belirterek kendisi ile silsilenin dayanağı olan Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar on sekiz hoca tabakasını sıralamaktadır.

Belgenin **birinci** bölümündeki **ikinci** icazeti, "Fıkıh", "Usul", "Tefsir", "Hadis", "Kelam", "Beyan", ilimleri ile "akli ve nakli" tüm ilimlerden verilen icazeti kapsamaktadır. Ahmed Ziya Efendi bu ilimleri de babası Muhammed Bahattin Efendi'den aldığını belirterek kendisi ile silsilenin dayanağı olan Hz. Peygamber (s.a.s)'e kadar yirmi bir hoca tabakasını sıralamaktadır.

Belgenin **birinci** bölümündeki **üçüncü** icazet "Hatme Hacegan", "Delâilu's-Şerife özellikle de salati münciye", ve "Kasîde-i Bürde" okumayı kapsamaktadır. Bu icazette hoca silsilesine yer verilmemiştir. Hoca isimlerinin geçmediği tek icazet de budur. Ahmed Ziya Efendi birinci bölümü imza ve mührüyle sonlandırmıştır.

Belgenin **ikinci** bölümündeki **birinci** icazet "Tefsir", "Hadis ve Hadis rivayeti", "ameli ve nazari ilimlerden" "Usul" ve "Furu" konularını kapsamaktadır. Ziya Efendi bu ilimleri amcası Hasan Kudsî Efendi'den aldığını belirterek kendisi ile İmam Buhari'ye kadar yirmi hoca tabakasını sıralamaktadır.

Belgenin **ikinci** bölümündeki **ikinci** icazet, ilmi icazeti kapsamaktadır. Ebu Said Muhammed Hadimî (ö. 1176/1762)'nin hocası Ahmed Kazabadi (ö. 1163/1750)'den itibaren başladığı hoca silsilesinde Hz. Peygamber (s.a.s)'e ve Cebrail (a.s)'a kadar yirmi dokuz hoca tabakası sıralanmaktadır. Bu silsilede İmamı Azam Ebu Hanife (ö. 150/767) ve öğrencisi İmam Muhammed (ö.180/804)'den sonra İmam Şafii ve İmam Şafii'nin öğrencisi Ebu İbrahim İsmail (264/877), İbrahim Mervezî (ö. 340/951), Gazzâlî (ö. 505/1111) gibi Şafii

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

âlimleri yer almaktadır. Silsilenin devamında Ahmed Kazabadî gibi Hanefi âlimleri tekrar görülmektedir. Fıkıh icazetine örnek olan ikinci bölümün ikinci icazeti, icazet silsilesinde farklı mezhep âlimlerinin yer alabileceğini göstermektedir.

Belgenin **üçüncü** bölümünde yer alan tek icazet “Feraiz ve Hesap İlimi” hakkındadır. Ziya Efendi feraiz ve hesap ilmini babası Muhammed Bahattin Efendi’den aldığını belirterek kendisi ile silsilenin dayanağı olan Hz. Peygamber (s.a.s)’e kadar otuz yedi hoca tabakasını sıralamaktadır. Hoca silsilesinde mezhep imamlarından Ahmed bin Hanbel (ö. 241/855) de bulunmaktadır. Ziya Efendi üçüncü bölümü 1330 Recep tarihi yazarak imza ve mührüyle sonlandırır.

Belgenin **dördüncü** bölümünde yer alan tek icazet “Kasîde-i Bur’e”, “Kasîde-i Ahziye”, “Kasîde-i Mazarriyye” okuma hakkındadır. Ziya Efendi bu kasîdeleri okuma iznini babası Muhammed Bahâuddin Efendi’den aldığını belirterek kendisi ile Busirî (ö. 696/1296) arasında on sekiz hoca tabakasını kaydeder. Ziya Efendi bu kasîdelerin ve Hz. Peygamber (s.a.s) Efendimizi öven diğer kasîdelerin okunmasına, söylendiği yerde önemsenmesi ve hürmet edilmesi şartıyla izin verdiğini silsilenin başında belirtir. Dördüncü bölüm de Ziya Efendi’nin imza ve mührüyle tamamlanır.

İcazet belgesinin istinsah edilen bu nüshasının sonunda şu kayıt bulunmaktadır.

“Maarif Vekâletinin Tasdik Tarihi

19.12.1942 - 2/269”

Bu tarih ve kayıt numarasından sonra yapıştırılan toplam kırk beş kuruşluk üç adet pul üzerine “**DİYANET İŞLERİ REİSLİĞİ ZAT İŞLERİ MÜDÜRLÜĞÜ**” yazılı mühür, 23.3.1943 tarih ve soy ismi “Gökay” olan görevlinin imzası yer almaktadır. Bu belge, Islah-ı Medarisi İslamiye Medresesi öğrencisinin aldığı icazetin Cumhuriyet döneminde yükseköğrenim diplomasına denk kabul edilmesi anlamına gelmektedir. Bu da vaktiyle kapatılmış bile olsa medreselerin verdiği eğitimin yeni dönemde bile hala geçerliliğini sürdürmesi demektir.

Cumhuriyet döneminden önce medreselerden alınan icazet veya diplomalar, Cumhuriyet döneminde de geçerliliğini sürdürmüştür. Bunların örnekleri çoktur. Mesela, Hacı Veyiszade Mustafa Kurucu Hoca Efendi’nin Konya İmam Hatip Okulu öğretmen kütük defterindeki orta öğrenim tahsili karşısında şu kayıt bulunmaktadır: “**Konya Bekir Sami Medresesi Mezunu**”. Yine Konya İmam Hatip Okulu öğretmenlerinden Abdullah Ulubay Hocanın orta öğrenim mezuniyeti karşısında “Medresetül Kudat 1334” kaydı bulunmakta-

dır. Ayrıca Konya İmam Hatip Okulu öğretmenlerinden Abdülmecit Ünlükol Hoca'nın yüksek öğrenim mezuniyeti karşısında "Van Hur Hur Medresesi" kaydı bulunmaktadır.

Ziya Efendi'nin Abdullah Tanrikulu Efendi'ye verdiği icazette, ilmin ve âlimin önemini belirten ayetler ile hocanın öğrencisi için nasihat ve dualar da yer almaktadır. Ayrıca şu ifadelerle öğrencisinden dua talep etmektedir;

"Beni unutmamasını, namazlarının ardından özellikle de seçkin ve iyilerin dua ettiği seher vakitlerinde dualarında hatırlamasını tavsiye ederim."

2) ABDULLAH TANRIKULU'NA VERDİĞİ İCAZETİN TERCÜMESİ

İcazetin Arapçadan Türkçeye çevirisini sunalım.

"BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

Âlimlerin kalplerini marifetinin nuruyla açan, onları yarattıklarının nezdinde özel bir konuma getirip peygamberlerin varisleri kılan, Allah'a hamd olsun. Allah Teâlâ âlimler hakkında şöyle buyurdu:

"Allah'tan ancak âlimler hakkıyla çekinirler." 478

"Bu, Allah'ın fazlındandır; onu dilediğine verir." 479

Salât ve selam, peygamberlerin efendisi, seçkin kulların dayanağı, Peygamber Efendimiz Muhammed (s.a.s)'e, onun sakınan temiz âline, hidayet yıldızları konumundaki ashabına olsun.

Bundan sonra; Allah için kardeş olan -ki Allah onun sonunu evvelinden daha hayırlı kılsın- **Abdullah Efendi ibn Yusuf Efendi el-Bozkırî**, benden Hz. Peygamber (s.a.s)'in **hadisi şerifleri**, asıl usul, seçkin siyer (Hz. Peygamber'in hayatı) özellikle de Yüce Allah'ın rahmetine mazhar olmuş Buhârî'den gelen ilimlerden kendisine yetecek miktarda icazet aldı.

Sonra benden selefin tarzı, halefin de üslubu üzere icazet istedi. Ben de ona;

478 Fatır 35/28.

479 Maide 5/54; Hadid 21/57; Cumua 62/4.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

1. Bana efendim, dayanağım, hocam, kıymetli babam, taşkın derya, parlak yıldız, belki parlaklığı tamamlayan dolunay, hicret edenler nezdinde genel arzu, bizim için sağlam kulp, bana kırılmayan, bütün mahlûkatın Efendisi (s.a.s)'nin büyük incileri olan hadislerini yayan, Bozkır'da doğup Konya'da meskûn –Allah onu Firdevs cennetinin en yüce makamında oturanlardan eylesin- **Şeyh Muhammed Bahâuddîn**'den, bana verdiği şekilde icazet verdim.

2. O da hocası ve babası, âlim, rabbanî araştırmacı, faziletli üstün yetenekli inceleyici, ariflerin kutbu, Allah'a erenlerin dayanağı, Hz. Muhammed'in dini ve yolundan giden muvahhitlerin yol arkadaşı, -Allah feyiz ve iyiliğini üzerimize bolca ulaştırsın- **Şeyh Muhammed Kudsî Bozkırî** (k.s)'den icazet aldı.

3. O da kendisine icazet veren hocası seyyid, hafız, Reyhanzâde diye bilinen **Muhammed Şükrî Alâî**'den,

4. O da kendisine icazet veren hocası, ilimlerin deryası **Seyyid Hâc Mustafa**'dan el-Bahru Nehru'l-Fuhûm,

5. O da kendisine icazet veren hocası, faziletli, olgun **Ebu'l-Hasan Sindî Medenî Nakşibendî**'den,

6. O da kendisine icazet veren allâme, **Şeyh Muhammed Hayâtî Sindî Medenî**'den,

7. O da kendisine icazet veren faziletli araştırmacı **Muhammed Ebu Tahir Kerderî**'den,

8. O da kendisine icazet veren babası muhakkik **İbrahim Kerderî**'den,

9. O da kendisine icazet veren âlimlerin güvenilir **Abdullah Lâhûrî**'den,

10. O da kendisine icazet veren faziletlilerin özü **Nehrevânî**'den,

11. O da kendisine icazet veren babası **Ahmed bin Muhammed Nehrevânî**'den,

12. O da kendisine icazet veren **Şeyh Ahmed Tâvus**'dan,

13. O da kendisine icazet veren **Baba Yusuf Herevî**'den,

14. O da kendisine icazet veren **Muhammed Ferğânî**'den,

15. O da kendisine icazet veren **Yahya Hatlânî**'den,

16. O da kendisine icazet veren **Muhammed bin Yusuf Firebrî**'den,

17. O da kendisine icazet veren imamların hocası, hafız, hücce, **Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail Buhârî** –Allah ona rahmet etsin bizi de ilminden faydalandırsın-

18. Hz. Peygamber (s.a.s)'e muttasıl olarak ulaşan bir senetle nakletti.

Aynı şekilde ona;

1. **Tefsir, hadis, fıkıh, usul, beyan, kelim** ilimlerine kadar nakli ve akli ilimlerin tamamından hocam, babam, ilimlerin deryası **Muhammed Bahâuddîn (k.s)**'den bana icazet verdiği şekilde icazet verdim. O da kendisine icazet veren hocası, âli babası, **Muhammed Kudsî Bozkırî (k.s)**'den,

2. O da kendisine icazet veren hocası es-Seyyid, Hafız, Reyhanzâde diye bilinen **Muhammed Şükrî Alâî**'den,

3. O da kendisine icazet veren hocası, asrının bir tanesi, zamanının emsalsizi, es-Seyyid el-Hâc **Muhammed Emin Efendi Hâdimî**'den,

4. O da kendisine icazet veren nefsi mutmainne sahibi babası **Ebu Saîd Muhammed Hâdimî**'den,

5. O da kendisine icazet veren hocalarından ki onlardan biri, hocası ve babası, zahit, takva sahibi **Şeyh Mustafa Hâdimî**'den,

6. O da kendisine icazet veren araştırmacıların sığınağı, müdekkiklerin dayanağı **Muhammed bin Ahmed Tarsûsî**'den,

7. O da kendisine icazet veren **Şeyh Muhammed bin Ali Kâmil**'den,

8. O da **Hayruddîn Deylemî**'den,

9. O da **Ahmed bin Muhammed bin Abdulkadir**'den,

10. O da, Babası şeyhul İslam **Zekeriya Ensârî**'den,

11. O da **İbn Hacer Askalânî**'den,

12. O da **Burhanuddîn**'den,

13. O da Allâme **İbn Şihne**'den,

14. O da **Sirâcuddîn Debeyrî**'den,

15. O da **Ebu'l-Vakt**'ten,

16. O da **Ebu'l-Hasan Abdurrahman Dâvûdî**'den,

17. O da **Abdullah Serahsî**'den,

18. O da **Muhammed bin Yusuf Firebrî**'den,

19. O da kendisine icazet veren imamların hocası, hafız, hüccce, **Ebu Abdullah Muhammed bin İsmail Buhârî** -Allah ona rahmet etsin bizi de ilminden faydalandırsın-

20. **Hz. Peygamber**'den -ki Allah ona âline ve ashabının tamamına salât ve selam eylesin- muttasıl olarak ulaşan bir senetle nakletti.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Aynı şekilde ona, hocalarımın bana verdiği gibi **hatme-i hacegân, Delâilu'sh-Şerife**, özellikle de **salât-ı mün-ciye** (dua) ve **Kasîde-i Bürde** okuma icazeti verdim. Bunlar, sürekli hidayet güneşleri, ardından gidilen dolunaylar, öğrencilerin müracaat kaynağı ve akıl sahiplerinin sığınağı olmaya devam edecektir.

Ona Allah'tan çekinmesini, Allah'a itaat etmesini, salih amel işlemesini, Allah'ın rızasını gözetmesini; bidatçilikten, gereksiz isteklerden, günahlardan sakınmasını; hile, keder ve hatalardan uzak kalmasını; beni unutmamasını, namazlarının ardından özellikle de seçkin (ahbar) ve iyilerin (ebrar) dua ettiği seher vakitlerinde dualarında hatırlamasını tavsiye ederim.

Hicri bin üç yüz otuz yılının Recep ayında yazıldı. Bu icazet zayıf ve aciz kul Şeyhzâde Ahmed Ziya bin Muhammed Bahâuddîn bin Muhammed Kudsî –Memiş Efendi lakaplı-Nakşibendî, Halidî, Konevî tarafından sadır olmuştur.

Mühür (Ahmed Ziya) Allah onları bağışlasın

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

İnsanı yaratıp ona beyanı öğreten, Hz. Adem (a.s)'e isimleri öğretip meleklerle, Adem (a.s)'a ilmine ve belirli isimleri kendilerine öğretmesi sebebiyle hürmeten secde etmesini emreden Allah'a hamd olsun.

Salât ve selam, bizzat Allah'ın ümmetinin âlimlerini şu sözüyle övdüğü Efendimiz Hz. Muhammed (s.a.s)'e olsun;

“Allah'tan hakkıyla ancak âlimler çekinir.” 480

Hiz. Peygamber (s.a.s) âlimleri, peygamberlerin varisleri, mürekkeplerini de şehitlerin kanlarından üstün kıldı.

Hiz. Peygamber (s.a.s)'in âline, ashabına ve onlara kıyamet gününe kadar güzelce tabi olanlara olsun. Allah onların tamamından razı olsun.

Bundan sonra;

Allah için salih, âlim, âmil kardeşim **Abdullah Efendi ibn Yusuf Efendi el-Bozkırî**, -Allah onu korusun- dini ve yüksek edebi ilimleri tahsil etmek için bu fakirin meclisine devam ederek şerefli ömrünün yarısını harcadı ve **tefsir, hadis**, eski ve yeni âlimlerin aralarında dolaşan diğer ilimleri benden aldı. Sonra isnad usulünde derleme yaparak ve engin hak yoluna girerek benden icazet istedi. Ben de ona;

1. Benden rivayeti uygun olan amelî ve nazarî ilimlerden **usul, fûru** ve özellikle de Peygamberimiz (s.a.s)'in **hadis**lerini, tam olarak belirleyip yerli yerince tahkik etmek suretiyle rivayet etmesine -Allah onun feyzini bereketlendirerek tereddütsüz ulu bir derya oluncaya kadar artırsın, sevdiği ve hoşnut olduğu şeye onu muvaffak kılsın, ömrünün sonunu evvelinden daha hayırlı eylesin- bana engin araştırmacı, âlim, âmil, takva sahibi, olgun, ateş gibi akıl ve fikir sahibi, tahkik ve zor işler çözmede üstün güç ve kuvvet sahibi, inceleme sahasında tozların sıkıntı vermediği, beni lütfüyle kuşatan bir **amca**, sürekli feyiz kaynağı bir **dayı**, yürürlükteki fıkıh âlimi olan **es-Seyyid Hasan Kudsi bin Muhammed Kudsi**'nin -Allah ömrünü uzun ve bereketli tutarak bizi kendisinden faydalandırsın fuyuzatından nasiplendirsın- verdiği şekilde icazet verdim.

2. Hasan Kudsi dedi ki; bana asrın ender bulunanı, Allah'ın ayetlerinden bir ayet olan, suyu tatlı, içinden inci ve mercan çıkan, yüksek ve geniş bir deniz, kuvvet ve kudsiyet sahibi, her iki ilmi de kuşatan iki kanatlı, yağmuru bol bereketli, kılıcı keskin mahvedici, Allah yolunda kınayanların kınamasına aldırmadan şaşmayan ayakta duran, efendim, dayanağım, **Şeyh Muhammed Bahâuddîn'den** -Allah sırrını kutsasın, yerini nurlandırsın-

3. Bana aynı şekilde Allah'ı tanıyan, bilinen araştırmacı efendim, babacığım, -Allahım onlar beni küçükken şefkatle bakıp büyüttüler sen de onlara merhamet eyle, bizi senin katından yardım gören sultanlardan eyle- araştırmacıların efendisi, inceleyenlerin övünç vesilesi, ufukların önderi, âşıkların gözlerinin ışığı, dini, akli, nakli, edebiyat ilimlerinin hamili, şeyhi ve babası Bozkır'da doğup Bozkır'da ikamet eden **Muhammed Kudsi** icazet verdi. O da,

4. Hadim Müftüsü **Seyyid Ahmed Efendi'den**, o da,

5. Amcası Hadim Müftüsü **Seyyid Muhammed Emin'den**, o da,

6. İlimlerin kaynağı babası **Mustafa Hadimî'den**, o da,

7. Hocası **Muhammed et-Tarsûsi'den**, o da,

8. **Muhammed bin Ali Kâmil'den**, o da,

9. **Hayruddîn Deylemî'den**, o da,

10. **Muhammed bin Ahmed bin Abdulkadir'den**, o da,

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

11. Babası **Zekeriya Ensarî**'den, o da,
12. **İbn Hacer Askalânî**'den, o da,
13. **Burhanuddîn**'den, o da,
14. Allame **İbn Şihne**'den, o da,
15. **Siracuddîn Debeyrî**'den, o da,
16. **Ebu'l-Vakt Abdlevvel**'den, o da,
17. **Ebu'l-Hasen Abdurrahman ed-Dâvûdî**'den, o da,
18. **Abdullah Serahsî**'den, o da,
19. **Muhammed bin Yusuf Firebrî ibn Abdulaziz**'den,
20. O da **Muhammed ibn İsmail Buhârî**'den aldı.

Yine aynı şekilde ilimleri;

1. Âlim, muhakkik, araştırmacı ve inceleyici **Ahmed el-Kâzâbâdî**'den,
2. Tefsir ilmiyle meşhur, **Ali Gürânî**'den,
3. **Cezerî**'den,
4. **Ahmed Müncl**'den,
5. **Şîrâzî**'den,
6. **Celaluddin Muhammed Devvânî**'den,
7. Muhyiddin **Keşkeşânî**'den,
8. Seyyid Şerîf **Cürcânî**'den (k.s),
9. Mevlânâ **Mübarek Şâh**'tan,
10. Kutbur **Râzî**'den,
11. Allame **Şîrâzî**'den,
12. Kâtip **Kazvînî**'den,
13. **Fahriddîn Râzî**'den,
14. **Gazzâlî**'den,
15. **İmamu'l-Hameyn**'den,
16. Babası Ebu Tayyib ibn Muhammed bin Süleyman **Sa'lûkî**'den,
17. **İbrahim Mervezî**'den,
18. **Ebu Abbas Ahmed**'den,

19. Ebu'l-Kasım Osman'dan,

20. Ebu İbrahim İsmail'den,

21. Ebu Abdullah Muhammed bin İdris Şâfiî'den,

22. Muhammed bin Hasan Şeybanî'den,

23. İmamü'l-eimme, siracu'l-ümme (ümmetin kandili) Ebu Hanife Numan bin Sabit'ten,

24. Hammad'dan,

25. İbrahim Nehâî'den,

26. Alkame, Ebu Abdurrahman bin el-Esved ve Ebu Abdurrahman bin Abdullah bin Habib'den,

27. İlk ikisi (Alkame ve Ebu Abdurrahman bin el-Esved) Abdullah bin Mesûd (r.anhüma)'dan,

28. Üçüncüsü (Ebu Abdurrahman bin Abdullah bin Habib) de Hz. Ali (kerremella-hu veche)'den,

29. Abdullah bin Mes'ûd ve Hz. Ali de Peygamberlerin Sonuncusu Âlemlerin Rabbinin Elçisi'nden aldılar. İsnadın sonu, peygamberlerin evvelinin ve sonunun efendisi, insanların ve cinlerin Peygamberi (s.a.s) ile nihayete ermesi ne de güzel oldu. Allah ona, âline ve ashabının tamamına salât ve selam etsin. Allah bizi de onların temiz, hoş ruhaniyetlerinden faydalandırsın. Amin.

30. Hz. Peygamber (s.a.s) de vahyin güvencesi Cebrail (a.s)'den aldı.

İşte bu faziletli kardeş, Allah'tan çekinmeni Hz. Peygamber (s.a.s)'in sünnetine bağlanmanı tavsiye ederim. Çünkü o bizi İslam'ı en güzel bir şekilde tamamlamaya çağırıyor.

İşte bu icazet hakir biri olan Şeyhzade Ahmed Ziya ibn Muhammed Bahâuddîn bin Muhammed Kudsî en-Nakşibendî el-Hâlidî el-Konevî'nin elinden sadır olmuştur.

Mühür (Ahmed Ziya) Allah onları bağışlasın.1330

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

Kitaba ve sünnete tabi olmaları sebebiyle müminleri cennete varis kılan Allah'a hamd olsun. Allah onları İslam'ın ahkâmına sevk etti.

Salât ve selam, Allah'ın yaratılışını ve ahlakını en güzel bir şekilde yarattığı, kendisini bütün insanlığa peygamber olarak gönderdiği, her hakkı hak sahibine ulaştıran Efendimize, onun âline ve ashabına olsun.

Bundan sonra, muhakkak ki Allah için kardeşimiz olan -ki Allah onun sonunu evvelinden daha hayırlı kılsın ve onu razı olduğu hayat verene muvaffak eylesin- **Abdullah Efendi ibn Yusuf Efendi el-Bozkırî** benden **Feraiz ve hesap ilminden** aldı. Benden izin istedi; ben de ona;

1. Efendim, dayanağım, hocam ve babam **Muhammed Bahâuddîn (k.s)**'den akli ve nakli ilimlerden bana icazet verdiği şekilde icazet verdim. O da,

2. Hocası, babası, ufukların önderi, âşıkların gözlerinin ışığı, Şeyh **Muhammed Kudsî (k.s)**'den icazet aldı. O da,

3. Hocası **İsmail bin Halil ibn İsmail Târhalavî**'den, o da,

4. Şeyh **Ahmed bin Ali ibn Yusuf bin Ali Tatarpazarcıgî**'den, o da,

5. Şeyh **Ebu Muhammed Mustafa el-Bahrî Alâî**'den, o da,

6. Şeyh **İbrahim bin Şeyh Abdullah bin İbrahim**'den, o da,

7. **Karsî Medenî**'den, o da,

8. Şeyh **Muhammed Said Sümbül Mekki Bardasi**'den, o da,

9. Amde Eşbaha **Bardasi**'den, o da,

10. Şeyh **Ahmed bin Abdullah bin Ahmed Dımışkî**'den, o da,

11. Şeyh **Muhammed Mevâhibî**'en, o da,

12. Babası, Şeyh **Abdulcelil**'den, o da,

13. Şeyh **Muhammed Ebu'l-Mevahib**'den, o da,

14. Babası, **Abdübâkî**'den, o da,

15. Şeyh **Ahmed Vefâî**'den, o da,

16. Şeyh **Musa Hicâzî**'den, o da,

17. Kadı **Burhanuddin bin Muflih**'den, o da,

18. Babası **Necmuddîn**'den, o da,

19. Babası **Burhanuddîn**'den, o da,
20. Dedesi **Şerefuddîn bin Muflih**'den, o da,
21. Dedesi Kadı'l-Kudât **Cemâluddîn el-Mirzâvî**'den, o da,
22. Kadı'l-Kudât Takıyyuddîn **Süleyman bin Hamza**'dan, o da,
23. Şeyh **Şemsuddîn bin Ebi Ömer**'den, o da,
24. Amcası, Şeyh **Mudakkikuddîn**'den, o da,
25. Şeyh **Abdulkadir Geylanî** (k.s)'den, o da,
26. Mahfuz **Ebu'l-Hattab**'tan, o da,
27. Kadı **Ebu Ya'lâ**'dan, o da,
28. **Hasan bin Hamid**'den, o da,
29. **Ebu Bekir bin Abdulaziz**'den, o da,
30. **Ahmed bin Muhammed** Hilal'den, o da,
31. Ebu Bekir el-**Mervezî**'den, o da,
32. Mezhep sahibi **İmam Ahmet**'ten, o da,
33. **Süfyan bin Uyeyne**'den, o da,
34. **Amr bin Dînar**'dan, o da,
35. **İbn Ömer** ve **İbn Abbas**'tan (Allah onlardan razı olsun), onlar da,
36. **Hz. Peygamber** (s.a.s)'den aldılar.

Bu icazet mertebesi en az olan aciz ve zelil kul Şeyhzâde Ahmed Ziya bin Muhammed Bahâuddîn bin Muhammed Kudsî en-Nakşibendî el-Hâlidî el-Konevî'den sadır oldu.

1330 (Mühür) Receb, (Ahmed Ziya) Allah onları bağışlasın

BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM

Hamd, âlemlerin Rabbi olan Allah'a mahsustur. Salât ve selam, Peygamber Efendimiz Muhammed (s.a.s)'e, onun âline ve ashabına olsun.

Bundan sonra;

Allah için kardeşimiz olan **Abdullah Efendi bin Yusuf Efendi el-Bozkırî** benden **Kasîde-i Bur'e, Ahziyye ve Madarriyye** Ebu Abdullah Muhammed bin Saîd bin Hammad

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

el-Bûsîrî sebebiyle okumak üzere icazet almak isteyince ben de ona bu kasîdeleri ve Hz. Peygamber (s.a.s) Efendimizi öven diğer kasîdeleri, söylendiği yerde bilinir ve güvenilir olması şartıyla bana;

1. Hocam, babam, rabbanî arif ve mürşid-i nurani Şeyh **Muhammed Bahâuddîn** el-Bozkırî Konevî (k.s)'den. O da,

2. Şeyh **Hac Osman b. Hac Halil Kütahi**'den. O da,

3. Hocası Haram-ı Nebevi (Medine)'de yerleşmiş **Abdügani ibni Ebu Said** Müceddidi Dehlevi'den. O da,

4. Hocası **Muhammed Abid Ensari**'den. O da,

5. Hocası **Şerif Abdurrahman bin Süleyman**'dan. O da,

6. Babası **Süleyman bin Yahya bin Ömer**'den. O da,

7. Şerif **Ebu Süleyman Yahya bin Ömer**'den. O da,

8. Şerif **Ebu Bekir bin Ali**'den. O da,

9. Amcası **Şerif Yusuf**'tan. O da,

10. Şerif **Tahir**'den. O da,

11. Hafız **Abdurrahman bin Ali**'den. O da,

12. Hocası **Hafız bin Rebi**'den. O da,

13. **Şerhi**'den. O da,

14. Şemsuddin **Muhammed bin Muhammed bin Muhammed Cezeri**'den. O da,

15. Ebu'l-Hayr **Ahmed bin Hafız Salahuddin Alâî**'den. O da,

16. Ebu'l-Mehasin **Yusuf bin Ömer bin Salim Mühtedi**'den. O da,

17. **Nazım**'dan. O da,

18. **Abdullah Muhammed bin Said bin Hammad Busiri** (ks)'den -Allah Peygamberin makamıyla onları yüceltsin 'âmin'- okumasına icazet verdiği gibi icazet verdim.

Bu icazet mertebesi en az olan aciz ve zelil kul Şeyhzâde Ahmed Ziya bin Muhammed Bahâuddîn bin Muhammed Kudsî en-Nakşibendî el-Hâlîdî el-Konevî'den sadır oldu.

Mühür (Ahmed Ziya) Allah onları bağışlasın."

3) ABDULLAH TANRIKULU'NA VERDİĞİ İCAZETİN METNİ

İcazetin metnini sunalım.

(2)

البحرى من القوم المجازله مه شحة القائل الطائى الى المسند السندى الحوى
 النفسى المجازله عه العدة الشيخ محمد صياق السندى المدنى المجازله
 عه الفاضل المرتضى محمد بن الحارث الكردى المجازله عه ابيه المحقق ابراهيم الكردى
 المجازله عه عمه العدة العدة عبد الله اللاهورى المجازله عه زبده الفقيه محمد الزهرى
 المجازله عه ابيه الصديقه محمد الزهرى المجازله عه الشيخ احمد الحلوى المجازله
 عه بابا يوسف الهردى المجازله عه محمد الفزغاني المجازله عه يحيى المستوفى
 المجازله عه محمد بن يوسف الفزرى المجازله عه الشيخ ابراهيم الحافظ الحجة
 الى عباده محمد بن سماعيل البخارى رحمه الله تعالى ونفقا بعلومه متقبلا
 الى النبي صلى الله تعالى عليه وسلم وايضا فاجته في جميع العلوم النقلية والفقية
 حتى التفسير الحديث والفقه والاموال والسياسة والسلام عسى افاض الى
 شتى ودال على علوم محمد بن ابراهيم قدس سره المجازله عه شحة
 وداله الماهى محمد بنى البوزقنى المجازله مه شحة السيد المانفك
 شدى العريف برعاية زاره الدلائل المجازله مه شحة فريد عسره ودره
 السيد الحاج محمد امين افندى المازى المجازله عه ابيه صاحب النفس المطمئنة
 القدسي محرز الكمال الانبي الى سيد محمد التادى المجازله عه بؤنة
 منهم شحة وداله ابن العدة الفقيه الشافعى الشيخ مصطفى المازى المجازله
 مه بؤا الحقيقة بسند المرتضى محمد بن احمد الطوسى المجازله عه شيخ محمد
 ابيه على الطائى عه فريد الدين ابيه عه الصديقه محمد بن عبد القادر عه ابيه

(4)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي خلقنا من طينته وخلقنا من طينته وخلقنا من طينته
وسجد لله سجدة وخلقنا من طينته وخلقنا من طينته وخلقنا من طينته
محمد الذي مدح الله تعالى على رآته بقوله انما نحمد الله من عباده العباد
ودورهم لا ينبار وجعل مدحهم افضل منه واما اسمه او وعلى آله وصحبه
والتابعين لهم باحسانه الى يوم الريد رضي الله تعالى عنهم اجمعين وبعد
فانه الاخ الصالح والعلم العادل عبد الله اقدس ابيه يوسف ائمة البرزخية
حفظه الله الفقه الفقيه لازم محله عند الفقير وفرت سطلا من حبه
المطهر لمحصل العلوم البرية والفقه الاربعة السنية واقتضى النفس
والحدث والمزينة المذولة بعبه العباد في القدم والحديث ثم استجاز
ممن ليتقن في سلك الامار ويسلك منهم الراسد فاجزاه له بانه يروي
عني ما يجوز في سداية من العلوم نظرية وعملية اصولا وزدعا لاسما
اعادني بقبول الله تعالى عليه وسلم بالسنن اتمام وتحقيقه في المقام
انما رضي الله تعالى عليه شايبة النفقة مائة حتى عاد حرا زافرا تبار
ودنقه لما يحبه ويرضاه وجعل افواه اولى من اواه كاجاز في البحر الخمر
استجاب في التقدير العالم الفقيه الفقيه والطاهر المخلص الفقيه والذات
الرفاد والقدر التقادله محال فحبيب في الحقيقة والمضمومة لاسيونه
تبار في مبراة الحقيقة لولي غم نعمتي بالافضل وقال صوفيا لفظا

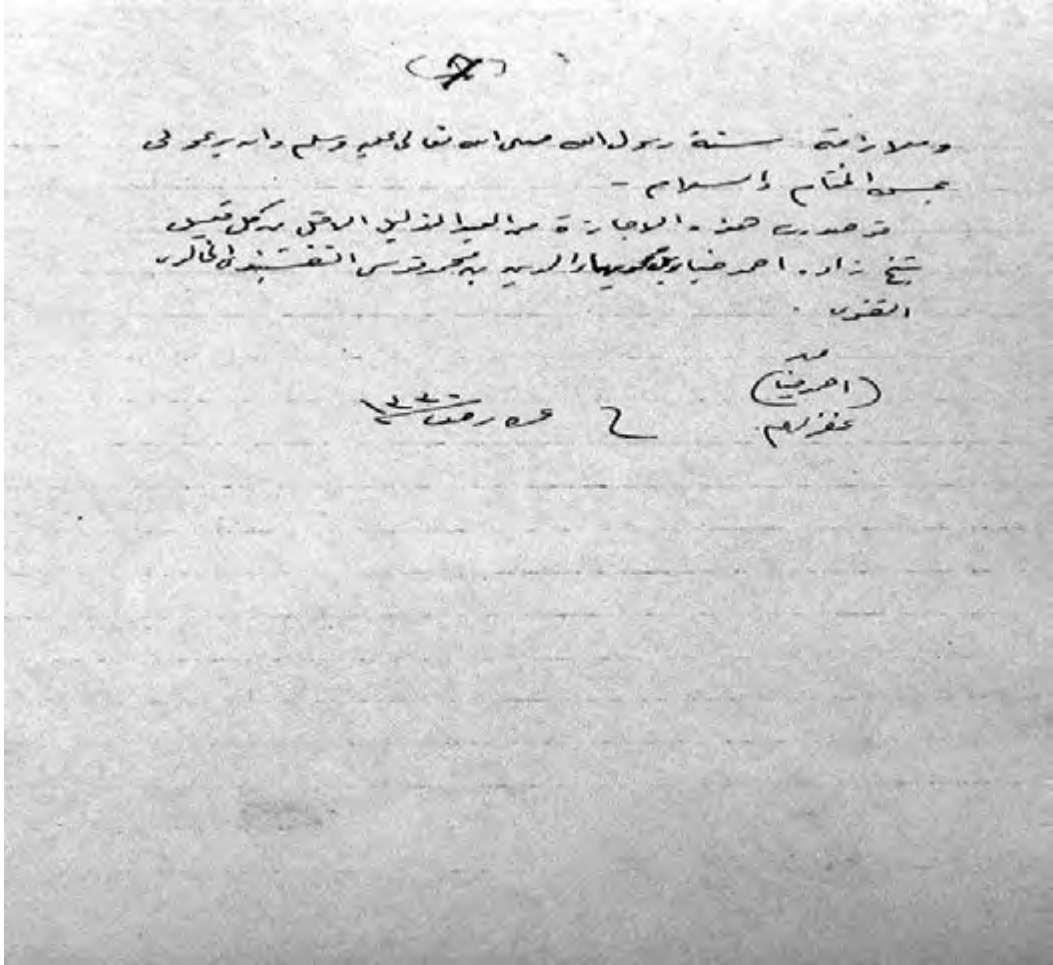
(5)

صاحب الفضل الجليل الراجي السيد محمد قاسم أبي محمد قاسم معناه
 تعالى بطول حياته وإراداته زلال نور حياته قال وقد اجاز لي تارة
 الروح نفاذ العطر مستغنياً التوضيح أبي أحمد حلبة الترسود لا يدرى
 شأوه رفاية وهو به آيات الله أنه مجداً في الآلة عذب بطور شامخ
 لأنه ربيب تنبع منه عيناه نفاذاته يخرج منها الدرر والمرجاة
 صاحب القوة الفذة بلوصيه جامع الميراثية ذر الجناحيه الغيث
 المداير والسيف البنا الصيت بالحمد والقائم لا يخاف في سبيله
 لومة لائم سيد دندني الشيخ محمد با والديه قدس الله سره ونور
 روحه وقد اجاز لي ايضا هذا العارف الرباني والمخبر السامي
 الصمداني سيد دندني الذي منه طريفي ونالري ينار به ارجها
 كما ياتي عفيفا واعبدنا من لونه سلطانا فخره وصوغه مولى
 المحققين فخر المدققين قطب الانارة وقرّة اعين السادة من العلوم
 الدنية وعازر العلوم العقلية والنقلية والمتميز في القوة الادبية
 شيخ دارالمحدثين البوزقري مراد ووطنه وصوغه فخر المحققين
 السيد محمد زلف المقتي الخراسي وصوغه عمه السيد محمد المقتي الخراسي
 وصوغه ابيه العلامة محمد الدريه دام المظفيه الي سعيد محمد الخراسي
 وصوغه ابيه شيخ العلوم فخر العجم والروم الشيخ تقي الخراسي
 عمه شيخ محمد الطوسي عمه محمد بن علي الطائفي عمه خال الدريه

عنه محمد بن أحمد بن عبد القادر عنه والده ذكر بالانصار عنه بهجر
العقلاى عنه بهجره الربيه عنه الامامه ابيه شخته عنه سراج الربيه
الربيه عنه الى الوقت عبد الاول عنه ابى الحسنه عبد الرحمن المردون
عنه عبد الله السرخسى عنه محمد بن يوسف الفريدى ابيه عبد العزيز عنه محمد
ابى اسحاق البخارى و ايضا اخذ العلوم القطب المرحوم عنه العالم المحقق
و الجراح النيرى المذوقه احمد القانز آبادى و صونه التفسيرى عنه على
الكوراني عنه الجوزى عنه احمد المغفل عنه ميرزا اجايه السمرانه عنه
جلال الربيه المرداني عنه محمد الربيه كشكاشى عنه السيد الشريف الجرجاني
قد سماه عنه عنه بركاته عنه قطب الرازي عنه الامامه السمرانه
عنه الثالث القزوينى عنه فخر الربيه الرازي عنه الفخارى عنه امام الحسين
عنه ابى الطيب ابيه محمد بن سليمان الصعلوكى عنه ابى القاسم المردون
عنه ابى العباس احمد بن ابى القاسم عثمان عنه ابى القاسم اسحاق عنه ابى القاسم
محمد بن ادريس الساسنى عنه محمد بن حسن السيبانى عنه امام الامام
سراج الملة والامة ابى صفيه عثمان بن تايث رحمه الله تعالى عنه حماد
عنه ابى القاسم السخري عنه علقمه دابى يد الرحمن بن الاسود ابيه زيد دابى
عبد الرحمن بن عبد الله الجليل والادلاء عنه عبد الله بن سعود عنه
تعالى عنه دانات عنه عن كرام الله وجهه رحم عنه فائمه البقيه المرسله
عن الله تعالى عليه وسلم وآله وصحبه الجليله اسمهم اوصيه بقول الله

(٥١)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله الذي أدركت المزمينية الحقة بمنا بعثهم الكتاب بالسنّة
وحدهم إلى اعظام المحامد والمجاء وصيه ما يعطى زاد الفرائض
والارحام والعصبات الصلوة والسلام على سيد من لا يزول
ما تركهم صدقه بيد مؤنة العال وقال العيال من السقعة الزه
صوابه خلقه وخلق ريعه إلى طاعة الانام فاعطى كذا
حقه وعلى آله وصحبه الذين ورثوا الخيرة واصلوه فما زلنا
من به الامّة اذ في الفرض ولم يجيوا غير علم شيئا في حق
التقود والعروض ما تمّ اربع الناس به مسئلة هذا العيش
الذي رما انفس السهام على اعداء الرؤس فاجتمع الى
التصريح . اما بعد . فقد اخذتني افقونا في الله عبد الله افواه
اولى من اولاده عبد الله اقدار به يوسف اقدار ابو زكريا
رفقه الله لما يحبه ويرضاه سطرأ به العلوم اعني به علم الفقه
والحجاء واستأذنه مني فاجزته له هيبا اجازة لي سيدنا وشيخنا
شفي ووالده يتبع العلوم العقلية والفلكية بلا ملل ولا ملل
الدار والافتقار الشيخ محمد با دار البرية فدرس به وصوا فقهه شيخي
وداره فطلب الاقاصه فقه ائمة النساء الشيخ محمد قوس فدرس به
عنه شيخي اسحق بن هبة الشيخ الناصر عارودي عنه الشيخ احمد بن علي

(9)

ایه لطف به فی الثانیة ایه لطف به الشیخ ابی محمد مصطفی الجری
 العلوی عمه الشیخ ابراهیم به الشیخ عبده به ابراهیم عمه القوی
 المدنی به الشیخ محمد عبد الباقی بمودایه به عمه اسحاقه
 ربودایه به الشیخ احمد به عبده به احمد الرستم به الشیخ محمد
 الواقع عمه داره الشیخ عبد الجلیل دعه جده الشیخ محمد ابی الموعظ
 دعه عمه داره الشیخ عبد الباقی عمه الشیخ احمد الوفاي عمه الشیخ
 مرسل المجاری عمه القاضی به جابر الریه به صفی عمه داره نعم الریه
 عمه داره به جابر الریه عمه جده سرف الریه به صفی عمه جده ناصر
 القضاة جمال الریه المرزاده عمه ناصر القضاة تقی الریه
 سلیمان به عمه عمه الشیخ شمس الریه به ابی محمد عمه الشیخ بقره
 الریه عمه الشیخ عبد القادر الکبرانی فرسره عمه محفوظ ابی الخطاب
 عمه القاضی الجی یعلی عمه المسه به عاصد عمه ابی کبر به عبد الغفر
 عمه احمد به محمد الخلیل عمه ابی کبر المروزی عمه الامام احمد صاحب الکتاب
 عمه سجاد به عیینه عمه عمرو به دینار عمه ایه عمرو عمه عباس
 رضی الله تعالی عنهم عمه رسول الله صلی الله تعالی علیه وسلم وکله له وصیه
 وکرم .

قد صدرت تحت الإجازة من العبد الزلی الاقل مه کن کن شیخ زاده
 احمد غیا به محمد با الریه به محمد فرات نقیبه کمالی لدر القوی

(احمد غیا)
 عمه غیا

(10)

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على سيدنا محمد وآله وصحبه
ابيد . فطالطبت افوتنا في الله عبد الله افند . به يوسف افند ابو زكريا
به الاجازة لقراءة قصيدة البردة والهمزة والمضمة لآله عباله
محمد به سعيد به حماد البهيد . فاجتلت له بقراءة هذه القصائد
وساكر ما مدح به المصطفى صلى الله عليه وعلى آله وسلم من مقبرة السرد
المعبدة المذكورة في مائة كى اجازة لى شيمى ووالده العارف فارابى
والمرشد النورانى الشيخ محمد باقر به ابو زكريا القنوتى قدس الله
به الغنى الجازل به الشيخ الحاج شمس به الحاج عبد الكوتاهى وهو
افند به شجرة عبد الفتى به ابى سيد المجدد . المصلح السالك فى الحرم
النور به شجرة محمد عماد الانصارى وهو افند به شجرة شريف
عبد الرحمن به سليمان به ابى سليمان به يحيى به عمر مقبول الاصول
به الشريف ابى سليمان به يحيى به عمر مقبول الاصول به الشريف
ابى بكر به على بطاخ الاصول به عمه الشريف يوسف به بطاخ
الاصول به الشريف طاهر به الحسين الاصول به الحافظ عبد الرحمن
به عمه به شجرة الحافظ به الرابع به الابى الشمس به شمس الربيع
محمد به محمد به محمد الخراسانى به ابى الخند احمد به الحافظ مصطفى به الربيع
العدلى به ابى الخامس يوسف به عمر به سالم المستند به شمس الغلام

(11)

الحمد لله محمد بن سعيد بن محمد البصري قس الله سره و
 ضريحه العالي أصبه بجاه النبي الاميه
 قد صدرت هذه الاجازة من السيد الزيد الاقصر من كل شيخ زاره
 احمد ضيا بن محمد بن محمد بن محمد قس الله النفسه الى الورع القوي

مه
 (احمد ضيا)
 نقدر لم

Maarif Vexâletinin Tasdik tarihi
 19.2.1942 - 2/267

c) DİĞER ÖĞRENCİLERİNE VERDİĞİ İCAZETLER

Hayatını ilme veren, ilmi tahsil ve tedrise sarfeden Ziya Efendi, icazetli ya da icazetsiz pek çok öğrenci yetiştirmiş, birçoğunun da müderris payesi elde etmesine vasıta olmuştur. Ulaşabildiğimiz belge ve bilgilere göre Ziya Efendi, örgün ve yaygın eğitim veren kurumlardaki müderrisliği yanında müstakil bir eğitim kurumu mesabesinde çalışmış, ilim dünyasına nice âlimler kazandırmıştır. Kendisinden müstakil olarak veya küçük guruplar halinde ders okuyanlar olmuştur. Mesela hattat Mustafa Asım Tabanlı'ya yeni usul üzere Molla Camiyi 1907'de Paşa Dairesi'nde okutmuştur.⁴⁸¹

SONUÇ

Hız. Peygamber (s.a.s)'in soyundan gelen Ziya Efendi, baba tarafından Konya'da Memiş Efendi diye bilinen Bozkırlı Muhammed Kudsî'nin, anne tarafından da Ödemişli Hasan Kudsî Efendi'nin torunudur. Her iki müşşid de Mevlâna Halidî Bağdadî'nin halifelerindendir. Ziya Efendi'nin babası da Memiş Efendi'nin halife-i mutlakası ve büyük oğlu Muhammed Bahaeddin Efendi'dir.

Ziya Efendi, Hâdimî hazretlerinin akli ve nakli ilim birlikteliğini savunan bir gelenekten gelmiştir. Konya'daki birçok eğitim kurumunda hocalık yaparak ilmi ve ahlakıyla örnek olmuş bir karakterdir. Özellikle Bekir Sami Paşa /Paşadaresi, Konya Islah-ı Medâris-i İslâmiye ve Konya Hukuk Mektebindeki hocalığı, bu özelliğini ispat etmektedir.

Ziya Efendi'ye göre toplumun din ilimlerinde uzmanlaşmış âlimlere ihtiyacı olduğu gibi Fen ve Edebiyat gibi sahalarda yetişmiş otoriter bilim insanına da ihtiyacı vardır. Ziya Efendi'nin hedefi bu vasıfların bir kişide toplanmasıdır.

Ziya Efendi, ders kitabı mahiyetindeki bıraktığı eserleri, yazdığı şiirleri, geliştirdiği eğitim metotları ve Hacıvezizâde Mustafa Sabri Efendi, Fahri Efendi gibi yetiştirdiği nice öğrencileriyle etkisini günümüze kadar taşımıştır. Öğrencilerinden İbrahim Hakkı Konyalı hocası için şu ifadeyi kullanmıştır, “*Ziya Efendi uluslararası dahi bir bilgidir.*”

Ziya Efendi, Konya Islah-ı Medaris-i İslâmiye Medresesindeki hocalık ve idareciliği yanında özellikle de 1909-1913 yılları arasında Konya Hukuk Mektebinde Mecelle ve Feraiz/İslam Miras Hukuku derslerine girerek hukuk eserleri mahiyetinde ders kitapları bırakmıştır. “*Emâli'l-Ferâiz*”, “*Ucâletü'l-Ferâiz*”, “*Sülâfetü'l-Ferâiz*” ve “*Emâli'l-Vesâyâ*” adlı kitapları matbu olarak, Mecelle'nin ilk yüz maddesinin açıklaması olan “*Mecelle-i Ahkâm-ı Adliyye Şerhi*” isimli eseri el yazması notlar halinde günümüze ulaşmıştır. Ceza Kanunu notlarının da Ziya Efendi'ye ait olduğunu düşünüyoruz. Ziya Efendi, İslâm Hukuku sahasında verdiği dersler ve neşrettiği bu eserleri ile kanunlaştırma dönemini canlı tutan İslâm hukukçularından biri olmuştur. İslam hukuk eserleri mahiyetindeki ders kitapları, Konya Hukuk Fakültesi müderrisliği döneminin birer hatırası mahiyetindedir.

Ziya Efendi hem edebiyat hem de eğitim-öğretim açısından şiirle meşgul olmuş, duygularını ve ilmini şiirle ifade etmiştir. Cahiliye dönemi Arap şiirlerine de vakıf olan Ziya Efendi, İslam öncesi meşhur Arap şairlerinden muallakat sahibi İmru'ülkays'ın şiirlerini öğrenmiş, kendi şiirlerinde onun şiirlerinden alıntılar yapmıştır.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Ziya Efendi'nin henüz genç yaşta aruz vezninde Arapça şiir yazması dikkat çekici bir özelliktir. Şiir yazmanın kabiliyet istemesi yanında Ziya Efendi'nin aruz vezninde şiir inşad etmesi ve bir de bunu Arap dilini kullanarak yapması Arap dili ve edebiyatına olan vukufiyetini ve bu alandaki yeteneğini ispat bakımından takdire şayandır.

Ziya Efendi'nin Türkçe, Arapça ve Farsça şiirler yazdığı kaydedilmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla Ziya Efendi'nin günümüze ulaşan üç şiiri bulunmaktadır. *Kasîde-i Dâliyye*, *Kasîde-i Lâmiyye* ve feraiz konularını yüz beyitte özetleyen *Sûlâfetü'l-Ferâiz* isimli şiirlerinin tamamı Arapça'dır. *Kasîde-i Dâliyye* ve *Kasîde-i Lamiyye* isimli şiirleri yaşadığı dönemin hissiyatını yansıtmaktadır.

Ziya Efendi tespit edebildiğimiz kadarıyla iki kişiden tam ilmi icazet almıştır. Bunlardan ilki babası Muhammed Bahaeddin Efendi, diğeri de amcası ve dayısı Hasan Kudsi Efendi'dir. Her iki icazeti de Paşa Dairesi diye bilinen Bekir Sami Paşa medresesinde gördüğü eğitim sonunda almıştır.

Ziya Efendi, Paşa Dairesi Medresesi, Islah-ı Medâris-i İslamiye Medresesi, Ziyaiyye Medresesi ve Konya Hukuk Mektebinde verdiği derslerle sayısız öğrenci yetiştirmiştir. Ziya Efendi bu eğitim kurumları dışında da pek çok öğrencisiyle özel ilgilenmiş onlara icazet vermiştir. Döneminde verilen icazetler herhangi bir diploma defteri gibi bir yerde kayıt altına alınmadığından kime ve kaç kişiye icazet verdiğini bilmemekteyiz.

Ziya Efendi'nin eğitim-öğretim hizmetine bakıldığında, onu yeri geldiğinde müstakil bir İslami İlimler Fakültesi gibi faaliyette bulunduğunu, zamanla eğitim kurumları lağv edilse bile özel gayret ve fedakârlıklarla öğrenci yetiştirmeye devam ettiğini görmekteyiz.

Ziya Efendi, kısa sayılacak bir ömürde bereketli çalışmalar yapmış, toplumun ve eğitim müesseselerinin ıslahı için ağabeyleri ile birlikte seferberlik ilan etmiş, bütün çaba ve gayretini de Allah rızasına bağlamış rehber ve örnek kaliteli bir din adamıdır.

Ziya Efendi ve benzeri nice âlimlerimiz daha vardır ki olumlu davranışlarından örnek almalı, hatalarından da ibret almalıyız. Zira geçmişimizden alacağımız ders ve ibretler, geleceğimizi aydınlatacaktır.

NOT: Ziya Efendi ile mesaimiz henüz bitmedi. Nasip olursa onun fıkha dair eserleri ve fikhî görüşleri ile örnek eğitim kurumu Konya Islah-ı Medaris-i İslamiyye Medresesini yayına hazırlamaktayız. Rabbim muvaffak kılsın.

KAYNAKÇA

A. Şevki Duymaz, *II. Abdülhamit Dönemi, İmar Faaliyetleri (Türkiye Örnekleri)*, Isparta 2003, (Yayınlanmamış Doktora tezi).

Abdulhamit Kırmızı, “Usûl-i Tedrîs Hâlâ Tarz-ı Kadîm Üzre”: Konya Valisi Ferid Paşa'nın Eğitimi İslah Çalışmaları, 2005/2, Yıl 10, Sayı: 19, s. 195–230.

Abdulkahir el-Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, Ankara 1991.

Abdurrahman (Molla) Câmî, *Nefehâtü'l-Üns*, Trc ve Şerh: Lamiî Çelebi, Haz: S. Uludağ, M. Kara, İstanbul 1998.

Abdurrahman Memiş, *Halidi Bağdadi ve Anadolu'da Halidilik*, İstanbul 2000.

Acîünî, İsmail bin Muhammed, *Keşfü'l-Hafa ve Müzîlu'l-İlbâs Ammeştehera mine'l-Ehâdîs alâ Elsineti'n-Nâs*, I-II, Beyrut 1405, Dördüncü Baskı.

Ahmed bin Hanbel, *el-Verâ*, Beyrut 1983, Birinci Baskı.

Ahmed b. Hanbel, *Müsned*.

Ahmed Cevdet Paşa (ö. 1895), *Kısas-ı Enbiyâ ve Tevârih-i Hulefâ*, I-II, İstanbul 1966.

Ahmed Kudsî, *Nübze*.

Ahmed Ziya Efendi, *Emâli'l-Ferâiz*, Konya 1326/1328.

_____, *İslâm Hukukunun Genel İlkeleri (Kavâid Külliye Şerhi)*, (Tercüme: Prof. Dr. Ali Osman Koçkuzu), Esra Yayınları, İstanbul 1996.

_____, *Kaside-i Ziyaiyye*, Tercüme: İlhan Armutçuoğlu, Önsöz: Tahir Büyükkörükçü, Erkam Neşriyat.

Ahmet Çelik, “Konya Ulemasının İcazetleri”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, 10 Ekim 2012, s. 379-383.

_____, “Gönderdiği Mektuplarla Abdülhamit'e Ders Veren Konyalı Büyük Âlim”, *Konya Burada*, c. II, sayı 1.

_____, “Şeyh Muhammed Bahâeddîn Efendi Ve İmzalı Kitapları”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, 2010, c. 10, sy. 15.

_____, “Rifat Efendi”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2014, VII, 224-225.

_____, “Muhammed Zeynel Abidin Efendi”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2014, VII, 5-7.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

- _____, “Hasan Kutsi Efendi (Ödemişli)”, *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012, IV, 194-195.
- _____, “Ali Rıza Kudsi Efendi’nin Islah-ı Medarise Atanışı”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, Cilt: 11 sy. 1, 19 Ocak 2011, s. 4-7.
- _____, “Konya Valisi Ebubekir Sami Paşa”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfası Eki*, Konya 22 Şubat 2012, Cilt XII, Sayı 5, s. 72-75.
- _____, “II. Meşrutiyet Dönemi Konya Basınında Öğrenci Makaleleri”, *Merhaba Akademik Sayfalar*, 17 Haziran 2009, 341.
- _____, “Konya’nın Fihristi: Veli Sabri Uyar (I)”, *Merhaba Gazetesi Akademik Sayfalar*, 5 Mart 2014, c. 14, sy. 5, s. 70-73.
- Ahmet Gürtaş, “Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi ve Kasîde-i Dâliyyesi”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl 1999, sy. 9.
- Ahmet Savran, “İmrüülkays b. Hucr”, *DİA*, Ankara 2000, XXII, s. 237-238.
- Ali Birinci, “Hürriyet ve İtilaf Fırkası”, *TDV*, 1998 (507-511), XVIII.
- Ali Çoban, 19. Yüzyıl Osmanlı Şeyhlerinden Bozkırlı Muhammed Bahâeddin Efendi ve “İkâzu’n-Nâimîn” Adlı Eserindeki Tasavvuf Anlayışı, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Ali Osman Koçkuzu, *Haydin Basalım İzlere*, Konya 2008.
- _____, *Çanakkale Cephesinde Bir Müderris Abdullah Fevzi Efendi*, İstanbul: İz yayıncılık, 2. Baskı, 2011.
- _____, “Bahâuddîn Efendi”, *DİA*, IV, 458.
- _____, “Haciveyiszade Mustafa”, *DİA*, İstanbul 1996, XIV, 506.
- _____, *Bozkırlı Abdullah Fevzi Efendi Risaleleler*, İz Yayıncılık İstanbul.
- _____, *Bir Müderrisin Sürgün Yılları Abdullah Fevzi Efendi*, İstanbul 2010.
- _____, *Paşadaresi Fahrettin Kulu ve Hacı Veyiszâde Mustafa Kurucu Hoca Efendilerin Hayatı*, Konya 2004.
- Ali Öztürk, “Mahmut Kâmil Efendi’nin “İslamiyetin Şiiri Şu’arâyı Tarz-ı Telakkîsi” İsimli Makalesi”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2004/1 (s. 89-101), cilt III, sayı 5.
- Anadolu Gazetesi.
- Bayram Ürekli, “Konyalı, İbrahim Hakkı”, *Konya Ansiklopedisi*, I-IX, Konya 2014, VI, 136-137.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Tarih: 04/B /1338 (Hicrî), Dosya No:254, Gömlek No:59, Fon Kodu: MV.

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Tarih: 07/R /1338 (Hicrî), Dosya No:1267, Gömlek No:3, Fon Kodu:ŞD (Şuray-ı Devlet)(Ticaret ve Ziraat 3).

Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, Tarih: 06/B /1338 (Hicrî), Dosya No:123, Gömlek No:36, Fon Kodu: İ...DUİT.

Beyânü'l-Hak.

Beyhakî, *Delâilü'n-Nübüvve*, I-II, Takdim ve Tahkîk: Abdurrahman Muhammed Osman, Kahire 1389/1969.

BOA, DH, İD, 1331-2a-13, 132/14.

BOA Fon Kodu: DH. EUM.1.Şb Dosya No:10, Gömlek No:25 Tarih: (Hicrî), 05/C /1336.

BOA Tarih: 04/S /1321 (Hicrî) Dosya No:701 Gömlek No:6 Fon Kodu: DH.MKT.

Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, I-III.

Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, KTO Yayınları, Konya.

Celâluddin Abdurrahman bin Ebi Bekir Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr*, I-VIII, Beyrut 1993.

Celalettin Keşmir, *Konya Yazıları*, (Hazırlayan: Mustafa Özcan), Konya 2004, Tablet Yayınevi.

Cevad Ali (ö. 1408), *el-Mufasssal fi Tarihi'l-Arab Kable'l-İslâm*, I-XX, Dâru's-Sâkî 1422/2001.

Cumhuriyetin 50. Yılında Konya 1973 İl Yıllığı, Yeni Kitap Basımevi, Konya 1973.

Cumhuriyet Arşivleri, 15/6/1925, Fon Kodu: 51..0.0.0; Yer No: 12.98..16.

Cumhuriyet Arşivleri, Tarih: 19/4/1926, Fon Kodu: 51..0.0.0; Yer No: 12.100..30.

Editör, "Kendi Aramızda", *Akis Haftalık Aktüalite Mecmuası*, sayı 501, 1 Şubat 1964.

Faruk Çiftçi, "Hassan b. Sabit'in Hz. Peygamber İçin Söylediği Mersiyeler", *KS. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4 (2004), s.79-95.

Fevzi Uçan, Şeyh Muhammed Kudsî (Memiş) Efendi'nin Kökeni/Soyağacı, Tarihsiz el yazısı notları.

Hacer Kara-Şerife Danışık, *Konya Mezarlıkları ve Mezar Taşları*, Meram Belediyesi Kültür Yayınları-2, Konya, 2005.

Hâkim en-Nisabûrî, *Ma'rifetu Ulûmi'l-Hadîs*, İkinci Baskı, Beyrut 1397.

Hamit Algar, *Nakşibendîlik*, Haz: A. Cüneyd Köksal, İstanbul 2007.

_____, "Nakşibendiyye", *DİA*, 2006, 32/335-342.

Hasan Akdağ, "İcazetnameler ve Erzurum'da Ahmet Şevki Efendi'ye Verilen Bir Hat İcazetna-

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

mesi”, *EKEV Akademi Dergisi*, Yıl:12, sy. 35, Bahar 2008, s. 99-112.

Hasan Lütfi Şuşud, *İslam Tasavvufunda Hâcegân Hanedânı*, İstanbul 1992.

Hayra Hizmet Kütüphanesi, Bozkırlı Mustafa Hoca Kitapları, Tasnif No: 15065/3.

Hayreddin Karaman, *Bir Varmış Bir Yokmuş*, I-III, İstanbul 2008, I, 170.

_____, *İslam Hukuk Tarihi*, İstanbul 1989.

Heyet, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Büyük Lugat*, İstanbul 1985.

Hüseyin Atay, “Fatih Süleymaniye Medreseleri Ders programları ve İcazetnameler”, *Vakıflar Dergisi*, sy. XIII, Ankara 1981.

_____, *Osmanlılarda Yüksek Din eğitimi*, İstanbul 1983.

Hüseyin Köroğlu, *Konya ve Anadolu Medreseleri*, Konya 1999.

_____, *Konya Lisesi Tarihi*, Konya 1989.

<http://a-kudsi.tripod.com/>

<http://maverd.blogspot.com.tr/2011/06/islam-ilim-geleneginde-siir.html> (Erişim: 04.08.2015).

https://tr.wikipedia.org/wiki/Sait_Sina_Y%C3%BCcesoy (Erişim: 25/11/2015)

<http://www.risaleonline.com/makale/kurandaki-belagatin-fevkalade-tesiri> (Erişim: 05.08.2015)

<http://www.bilgicik.com/yazi/sultan-sencer-turk-kaganlari-ve-sultanlari>.

<http://www.konyayazmakutup.gov.tr/haci.htm>.

<http://www.turkanadoluvakfi.org/sayfa.php?id=146> (Erişim: 12.08.2015)

http://www.onlinearabic.net/forum/forum_posts.asp?TID=11141 (Erişim: 31.07.2015).

<http://www.tcdd.gov.tr/genel/tarihce.htm>

İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'an-ı Kerim Tefsiri*, Terc: Bekir Karlığa, Bedrettin Çetiner, İstanbul 1986.

İbn Manzur, *Lisanu'l-Arab*, Beyrut 1994/1414.

İbrahim Doğan, Bozkırlı Muhammed Bahâeddîn Efendi Ve Bâisü'l-Mağfire Fî Beyânî Ekvâ-lî'l-Vahde” İsimli Eseri (Metin Ve İnceleme), İstanbul 2011, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi.

İbrahim Konyalı Kütüphanesi Arşiv no: 3505.

İbrahim Hakkı Konyalı, *Abideleri ve Kitabeleri ile Karaman Tarihi Ermenek ve Mut Abideleri*, İstanbul 1967.

_____, “Konya’da İslam Üniversitesi Islah-ı Medâris-i İslamiye”, *Yeni Asya*, 29-30 Eylül 1971,

Yıl:2, sy. 574-575, s. 4.

İlhan Pınar, *19. Yüzyıl Anadolu Şehirleri*, Akademi Kitabevi, İzmir 1998.

İrfan Görkaş, “Bolvadinli Ahmet Fevzi Efendi ve Konyalı Mehmet Vehbi’nin İcazetnamesi”, *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*.

İsmail Bilgili-Ahmet Çelik, *Muhammed Kudsi el-Bozkırî (Memiş Efendi)*, Konya 2011.

İsmail Bilgili, “Bekir Sami Paşa Nakşibendî Halidî Zaviyesinin Konya İslah-ı Medâris-İ İslamiye Medresesine Dönüşümü Bağlamında Nakşibendiliğin İlimi Hayata Tesiri”, *Uluslararası Bahaeddin Nakşibend ve Nakşibendilik Sempozyumu*, İstanbul 02-04 Aralık 2016, Basılmamış Bildiri.

_____, “Hoca Ahmed Yesevî’nin Hikmetleri Bağlamında Zahir-Batın Fıkıhı, Şeriat-Tarikat Bütünlüğü”, *2. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu* 19-21 Mayıs 2016 Saraybosna, Konya 2016, c. II, s. 293-310.

_____, “Hoca Ahmed Yesevî’nin ‘Divân-ı Hikmet’ Adlı Eserine Fikhî Açıdan Bakış”, *Uluslararası Hoca Ahmed Yesevî Sempozyumu*, 28-30 Nisan 2016 Ankara, Basılmamış Bildiri.

_____, *Müderres Hasan Kudsi Efendi ve İcazetleri*, Konya 1912.

_____, “Son Dönem Osmanlı İslam Hukukçularından Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi’nin Hasan Kudsi Efendiden Aldığı İlmî İcazet”, *İTOBİAD I*, Karabük 2012, s. 21-75.

_____, “Osmanlı Son Dönemi Nitelikli Din Adamı Yetiştirme Projesinin Bir Örneği Olarak ‘Konya İslah-ı Medaris-i İslamiye’ Medresesi”, *I. Uluslararası Dini Araştırmalar ve Küresel Barış Sempozyumu*, 17-18 Mayıs 2013, Konya 2016, c. I, s. 65-92.

_____, “Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi’nin “Ucâletü’l-Ferâiz” Adlı Eseri”, *İHAD*, sy. 21, Konya 2013, s. 395-408.

_____, “Konya Mekteb-i Hukuk Müderrislerinden Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi ve İslam Hukuku Ders Kitapları”, *II. Uluslararası Türk Hukuk Tarihi Kongresi*, İstanbul 13-14 Mayıs 2016.

_____, “Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi’nin Hayatı ve “Emâli’l-Vesâyâ” Adlı Eseri”, *İHAD*, sy. 12, Konya 2008, s. 301-344.

İsmail Durmuş, “Şiir”, *DİA*, 2010, XXXIX, 144-154.

İsmail Güleç, “İslam’da Şiir ve Şair Algısına Kimi Tespitler”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi* 13, İstanbul 2014, s. 1-14.

Kâşif Hamdi Okur, “Para Vakıfları Bağlamında Osmanlı Hukuk Düzeni ve Ebussuud Efendinin Hukuk Anlayışı Üzerine Bazı Değerlendirmeler”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2005/1-2, cilt: IV, sayı: 7-8, s. 33-58.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

- Kerim Sarıçelik, *Konya'da Modern Eğitim Kurumları (1869-1919)*, Konya 2010.
- Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi, *Konya Dârülrifân Künye Defteri* No. 67, sayfa, s. 1-124.
- Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi, *Konya Darul-irfan Talebe Sicil Defteri*, No. 60, s. 1-492.
- Konya İl Milli Eğitim Müdürlüğü Arşivi, *Konya Darul-irfan 1925-1926 senesi imtihan-ı umumi cetveli* No. 60, sayfa, 1-5.
- Konya İl MEM Arşivi, Ali Haydar Varlık Özlük Dosyası, NO: 1279.
- Koyunoğlu Müzesi, No:37023.
- Koyunoğlu Müzesi, No:35760.
- Lütfi Taşel, "Tanrıkulu, Abdullah Fevzi", *Konya Ansiklopedisi*, I-IX, Konya 2015, VIII, 270.
- M. Akif Özdoğan, "Arap Dili ve Edebiyatı Kaynaklarında Hz. Peygamber'in Dil ve Edebiyattaki Yeri Bir Bakış", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt 5, sayı 4, 2005, s. 223-242.
- M. Ertuğrul Düzdag, *Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar*, I-IV, Kaynak Yayınları, İstanbul 2009.
- Macit Selekler, "Hatıralar 60 Yıl Önce Konya", 3 Mart 1962.
- Mahmut Sural, "50 Yıl Önceden Bu Yana Her Yönüyle Konya", *Yeni Konya Gazetesi*, 11 Eylül 1975.
- Mefail Hızlı, "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt 17, sayı 1, 2008, s. 25-46.
- Mehmet Ali Kırboğa, *Silinmeyen Simalar (Karaman ve Konya Civarı)*, İstanbul 2000.
- Mehmet Ali Uz, *Konya Âlimleri ve Velileri*, Konya 2004.
- _____, "Bozkır'ın Yetiştirdiği Değerler Bozkırlı Bazı Din ve İlim Adamları, Araştırmacı-Yazarlar", *Bozkır'ın Dünü ve Bugünü Sempozyumu (12 Kasım 2006)*, Konya 2007, s. 220.
- _____, "Kadir Şeyhzâde Ali Sami Efendi (Yücesoy) (1879-1960)", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2013, V, 32-33.
- _____, *Hacı Veyiszade Mustafa Efendi ve Ailesi*, Konya 2009.
- _____, *Konya Hukuk ve Baro Tarihçesi*, Konya 2006.
- Mehmet Eminoğlu, *Şeyh Muhammed Kutsi (K.S.) Memiş Efendi Hazretlerinin Tarihçesi*, Konya 2007.
- _____, "Ahmet Ziya Efendi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2014, I, 78-79.
- _____, *Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş*, Ankara 2007.

Mehmet Önder, *Konya Maarif Tarihi*, Konya 1952.

_____, *Konya Matbuat Tarihi*, Konya 1949.

Mehmet Zeynel Abidin Efendi, *İslamiyet ve Meşrutiyet*.

Mesut Idrız, "İslam Eğitim Yaşamında İcazet Geleneği", *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), s. 169-188.

Metin Toker, "Bu Adam Cezasını Görmelidir", *Akis Haftalık Aktüalite Mecmuası*, yıl 10, sayı 501, cilt 29, 1 Şubat 1964, s. 7-10.

Meşrik-i İrfan.

Mevlenzade Rifat, *Türkiye İnkılâbının İçyüzü*, Pınar Yayınları, İstanbul 1999.

Murat Ak, "Şeyhzade Ahmed Ziya Efendi'nin Şiirleri", *Marife*, yıl 2016, cilt 16 sy. 2, s. 275-293.

Mustafa Muzaffer Tıgıloğlu, *Hacı Veyis Zâde Hacı Mustafa Kurucu (Hayatı-Şahsiyeti-İçtimaiî Tesirleri)*, Basılmamış Lisans Tezi, Konya 1983.

Muhammed Bahâuddîn Efendi, *Îkâzu'n-Nâimîn ve Tenbîhü'l-Mukallidin*, Koyunoğlu Kütüphanesi, Eminioğlu Bölümü NO: 37022, s. 57.

Mustafa Özdamar, *Hacı Veyiszade Belgesel*, İstanbul 1992.

_____, *İbrahim Hakkı Konyalı ve Konyalı Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1997.

Mustafa Sabri Küçükaşçı, "Hacı Veyiszade Mustafa Sabri Efendi (Kurucu)", *Konya Ansiklopedisi*, I-IX, Konya 2012, IV, 99-102.

Muzaffer Erdoğan, "Ebubekir Sami Paşa", *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, Yıl XI, Ağustos-Eylül 1948, sayı 118-119, s. 33-35.

Necdet Tosun, *Bahâeddin Nakşbend*, İstanbul 2002.

Nüfus Kayıt Belgesi.

Ömer Akdağ, "Konya'da 1935 Genel Seçimi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*.

Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslâmiye ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu*, I-VIII, İstanbul 1967.

Sekine Hanım, *Müşâhedât ve Havâtır-ı İlmiyye*, Osmanlıca El Yazması Notlar.

Selçuk Es, *Konya Ansiklopedisi*, Koyunoğlu Müzesi, No:3519.

Selçuk Es, "Darüleytam", *Büyük Konya Ansiklopedisi*, Demirbaş no: 3511.

Sıtkı Nazik, "Kaynağı ve Bağlayıcılığı Yönüyle Hz. Peygamber ve Şairlerin Sözü -Divan Şairi Örneği-", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, cilt 5, sayı 22, Yaz 2012 (s. 122-135).

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

Sönmez Kutlu, *Türkler ve İslam Tasavvuru*, İSAM, Ağustos 2011.

Şerafettin Yaltkaya, "Arap Edebiyatı" Adlı Makalesinin Sadeleştirilmesi, Sadeleştiren: Ali Yılmaz, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI/2-2007, s. 467-492.

Şeyh Ali Efendizade Muhyiddin, "Medreselerin Islahı", *İslam Dünyası*, 18 Rebiu'l-Ahir 1331/14 Mart 1329 (27 Mart 1913), sene:1, sy. 2.

Şireveyh bin Şehrdâr bin Şireveyh Deylemî, *El-Firdevs bi Me'sûri'l-Hitâb*, Hadis No:8064, I-V, Beyrut 1986.

Taha Niyazi Karaca, "Milli Mücadelede Bozkır İsyanları", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 16, Yıl 2004/1 (s. 169-190), 180 (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BEO, 344939).

TBMM Gizli Celse Zabıtları, Ankara 1985.

VGMA, DN:581, sayfa 279, sıra 280; Vakfiyenin Latinizesi: VGMA, DN:1968, s. 228-230.

Veli Sabri Uyar Defteri, Koyunoğlu Kütüphanesi Yazma Eserler Bölümü, Demirbaş NO:15201.

_____, "Konya Bilginleri", *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, sy.121-122, (Ekim Kasım 1948).

_____, "Hattatlar Armağanı", *Konya Halkevi Dergisi*, sy. 115-116 (Haziran Temmuz, 1948).

Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Ankara 1989.

Yaşar Sarıkaya, "Osmanlı Dönemi Konya'sında Medrese Kurucusu ve Patronu Olarak Sufiler ve Âlimler (18.-19. Yüzyıllar)", *Turkish Studies*, Volume 2 /1, Winter 2007.

Yusuf Küçükdağ, *Konya Şehrinin Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Yapısı –Makaleler I-*, Konya 2004.

_____, *Türk Tasavvuf Araştırmaları*, Konya Çizgi Kitabevi.

www.memleket.com.tr/news_print.php?id=36768.

Şeyhzâde Ahmed Ziya Efendi

“ Medreseler dini ilimlerle birlikte
Edebiyat, Tıp, Matematik, Felsefe ve benzeri
ilim dallarında da nice bilim insanları yetiştirmiştir.
Bu geleneğin ihmal edilmeyip devam ettirilmesi gerekir.
Zira toplumun din ilimlerinde uzmanlaşmış âlimlere
ihtiyacı olduğu gibi Fen ve Edebiyat gibi
sahalarda yetişmiş otoriter bilim
insanına da ihtiyacı vardır. ”

KUDSİ

İLİM EĞİTİM ARAŞTIRMA
ve YARDIMLAŞMA VAKFI

www.muhammedkudsi.com